

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

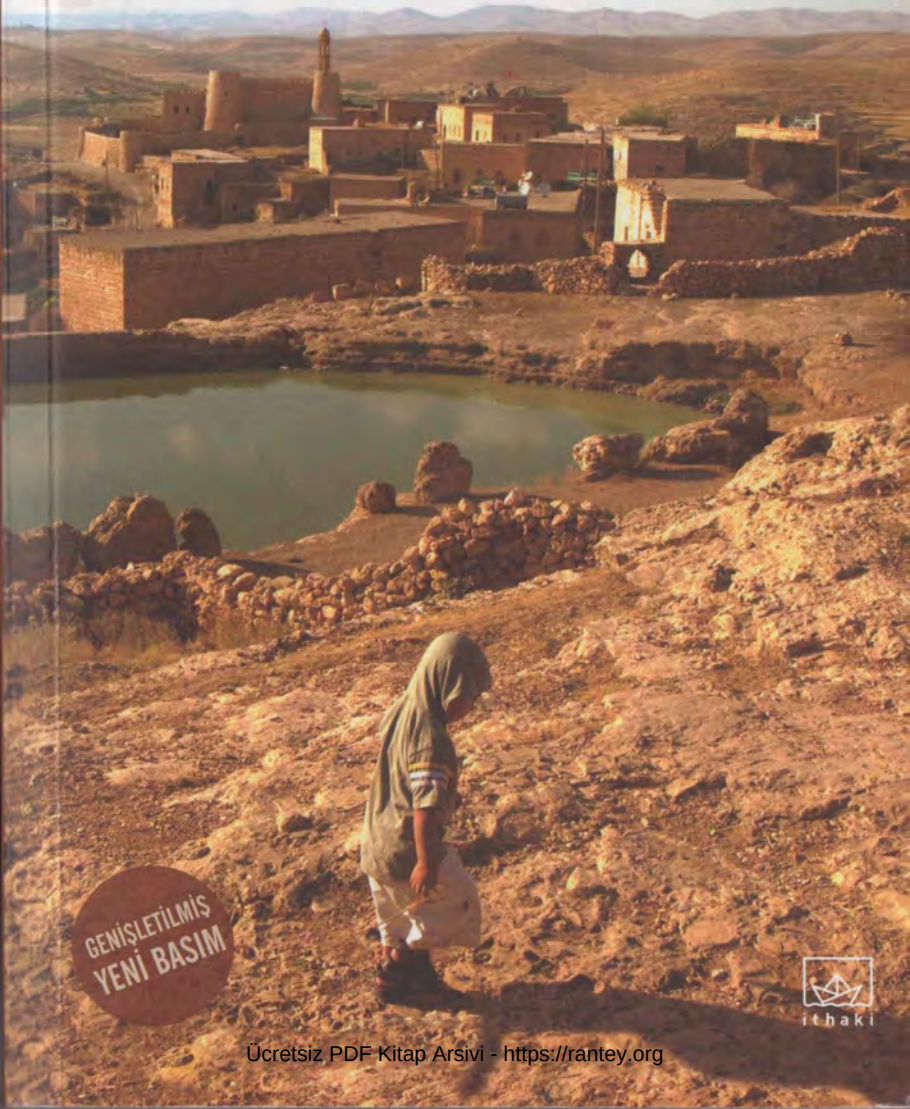
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MALAN BARKİRİN

EVLERİNİ YÜKLEDİLER | ZORUNLU GÖÇ ANLATILARI

Özlem Yağız | D. Yıldız Amca | Emine Uçak Erdoğan | Necla Saydam

GENİŞLETİLMİŞ
YENİ BASIM

Özlem Yağız, 1969'da Karabük'te doğdu. İlk, orta ve lise eğitimi Ankara'da tamamladı. 1992 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Elektronik Fakültesi, Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. Bir süre özel kuruluşlarda ve kamu sektöründe mesleği alanında çalıştı. 2007 yılından beri Derindusunce.org gibi bazı internet sitelerinde ağırlıklı olarak insan hakları konusunda yazılar yazmaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Divan Yıldız Amca, Siirt, Eruh'lu. 1979'da Batman'da doğdu. İlkokulu bitirdiği yıl ailesi Antalya'ya taşındı. 4 yıla yakın bir süre Şam'da Arap dili eğitimi aldı. Uluslararası birçok projede tercüman olarak çalıştı. Evli. Anadili Kürtçe, ayrıca Arapça bilmektedir.

Emine Uçak Erdoğan, 1973 yılında Siirt Şirvan ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Şirvan'da tamamladı. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nden 1994 yılında mezun oldu. Çağrışım Dergisi ve TRT'nin ardından uzun yıllar İhlas Haber Ajansı'nda editör olarak görev yaptı. 2001 yılında Türkhaber gazetesinin kuruluşunda yer aldı. 2002-2011 yılları arasında İSTON AŞ'de yayın sorumlusu olarak görev yaptı. Çanakkale Savaş'ında Kürt Civanlar (2008) ve Keje: Bir Gecede Büyümek (2011) kitaplarının yazarıdır. Evli ve üç çocuk annesidir.

Necla Saydam, 1970'te Karabük'te doğdu. İlköğretim ve liseyi Karabük'te okudu. Halen İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenimini sürdürmektedir. TİMAŞ Yayınları'ndan çocuklar için çıkarılan Erdemler Dizisi'nin yazarlarından ve Kadınnews Haber'de editörlük yapmaktadır. Evli ve dört çocuk annesidir.

MALAN BARKİRİN

EVLERİNİ YÜKLEDİLER

ZORUNLU GÖÇ ANLATILARI

**Özlem Yağız, D. Yıldız Amca,
Emine Uçak Erdoğan, Necla Saydam**

Malan Barkirin
Evlerini Yükletiler | Zorunlu Göç Anlatıları

Özlem Yağız, D. Yıldız Amca,
Emine Uçak Erdoğan, Necla Saydam

Ithaki Yayınları - 965

Yayına Hazırlayan: Özgür Aydın
Kapak Fotoğrafı, Aynwerdo Köyü: Hüsamettin Bahçe
Kapak Tasarımı: Şükrü Karakoç
Grafik Tasarım: Şükrü Karakoç
1. Baskı, Ekim 2012, Timaş
2. Baskı, Ekim 2014, İstanbul

ISBN 978-605-375-415-2

Sertifika No: 11407

© Ithaki, 2014
© Özlem Yağız, D. Yıldız Amca,
Emine Uçak Erdoğan, Necla Saydam, 2012, 2014

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Ithaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy - İstanbul
Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97
Sertifika No: 29652
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İçindekiler

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	7
SELAMET	15
Özer Ailesi, Siirt, Eruh, Derawıt (Payamlı) Köyü	19
KADINLAR PAZARI'NDA	35
Ercan, Seyyar CD Satıcısı, Malazgirt	39
Metin, Karpuz Satıcısı, Siirt, Xayret (Kayaboğaz) Köyü.....	42
17 YAŞINDA İŞKENCEYE DİRENMEK	47
Abdurrahman Bey ve Yusuf, Diyarbakır, Gortün (Ecemiş) Köyü	51
BİR ÖMRE İKİ SÜRGÜN	61
Fatma Ana, Dersim, Ağdat	65
SUR DİBİNDE BAŞLAYAN GENÇLİK	73
Garip Çelik, Sinema Yönetmeni, Muş, Varto, Yukarıalagöz Köyü	77
BABA İLE GÖMÜLEN ÇOCUKLUK	87
Ceren Gökoğlu, Urfa, Suruç	91

EZİDİLERİN YASINI TUTAN KÖYLER	101
Hasan Bey, Midyat'a Bağlı Bir Ezidi Köyü	105
ÖTEKİLİK	119
Aram	127
Gabriel, Midyat'a bağlı bir Süryani Köyü	135
HAPSİNAS KÖYÜ'NÜN GÖÇÜP GİDEN SAKINLARI	141
Mehmet Ali Aslan, Akad Mihellemi Derneği Başkanı,	
Hapsinas (Mercimekli) Köyü	147
Nisane ve Abdullah Kurt, Hapsinas Köyü	154
ZORUNLU GÖÇÜN "DİLSİZ" KADINLARI	163
Berfo Teyze ve Cemile, Siirt, Muwele/Movîl	
(Kelekçi) Köyü	168
ZORUNLU GÖÇÜN OLUŞTURDUĞU BİR	
"GETTO": 450 EVLER	179
Zişan ve Annesi, Lice, Dizeyni (Yamaçlı) Köyü	185
LİCE'DE NE OLMUŞTU?	189
Emine ve Ağabeyi Mehmet, Lice	194
KATI ATIK İŞÇİLERİ İLE TANIŞMA	201
Ali Mendillioğlu, Katık Dergisi Genel Yayın Yönetmeni	203
Devran, Hakkâri, Kotranis (Ördekli) Köyü.....	212
BÖYLE OLUYORDU İNTİKAM	219
Şerif Bey ve Ailesi, Siirt, Eruh, Êrs (Gedikaşar) Köyü	222
SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR	233
'Mendilci Çocuklar'	240
Saliha, Mardin, Kızıltepe, Tolik (Kaynarca) Köyü	245
Seher, Mardin, Cinatahıso (Küçükkardeş) Köyü	248

16. YAŞ KADERİ	253
Yılmaz, Vesile, İsmail, Cihan (Delil'in Kardeşleri)	
Mardin, Zonê (Aran) Köyü	257
 AYVALIKLI KARDEŞLER	 271
Berçem, Midyat	275
 DOLAPDERE'DE BİR GÜN	 281
Halime Anne ve Fatma, Mardin, Dargeçit,	
Derêca (Akyol) Köyü	285
Selma, Mardin, Dargeçit	292
 AĞIR BİR YÜK GİBİ TAŞINAN HAFIZA	 297
Ayşe Hanım ve Çocukları, Bitlis, Tatvan,	
Peyndas (Söğütlü) Köyü	300
 ULUDERE DEDİKLERİ	 313
Şehbaz Enç, Uludere, Béjuh (Gülyazı) Köyü	319
Mayın Üstünde Süre Giden Hayatlar.....	329
Uludere Tanıkları: 28 Aralık Gecesi Ne Oldu?	333
 EK BÖLÜM: ASKERLER ANLATIYOR	 341
Hasan: Şahit Olmanın Dinmeyen Acısı	342
Serdar (Ordudan ayrılmış Jandarma Yüzbaşı):	
Bir Halkı Yalancı Çıkarmamak İçin Anlatmalı	351
 ZORUNLU GÖÇMENLER	 393

Malan Barkir

Malan barkir lê lê çûne weran lê

Dînê lê dînê lê dînara min

Goştê me xwar lê lê mişk û maran lê

Keçê lê rindê lê bermaliya min

Evlerini yüklenip, yollara düştüler,

Delim, delim, Dinar'ım.

Yılanlar ve çıyanlar yedi etlerimizi,

Ah kız, güzel kız delalım. (nazlım)

(Şivan Perver tarafından yorumlanarak Dersim göçüne ithaf edilen eski bir halk türküsünden)

İKİNCİ BASIMA ÖNSÖZ

Zorunlu göç meselesini yıllardır dert edinen dört arkadaş, 2010 yılının başlarında bir araya gelerek, ülke tarihinin karanlık bir zaman diliminden bugünlere uzanan ve bizi duygusal olarak çokça zorlayacağını bildiğimiz 'bir yolculuğa' çıktık. Zorunlu göç olaylarının yoğunlukla yaşandığı 90'lı yıllardan günümüze yaklaşık 20 yıllık bir zaman geçmişti. Ve bu konuda istatistik verilere, sözlü tarih çalışmalarına dayanan araştırmalar, kitaplar, makaleler de yazılmıştı. Ancak tüm bu çalışmalar içerisinde yeterince durulmadığını düşündüğümüz bir konu vardı: Zorunlu göç olaylarını yaşayan insanların o günlerde neler yaşadığının yanı sıra hayatlarının o günden sonra nasıl bir seyir aldığının izini süren kişisel anlatılar. Göçün yoksulluğa yansması konusunda epeyce akademik çalışma da yapılmıştı öte yandan. Ancak bizler için yoksulluk göçün sadece bir boyutuydu. Bunun yanında asimilasyonu, göç sonucunda yerleşilen topraklara karşı hissedilen ya da hissedilemeyen aidiyet duygusunu, göç edilen topraklara olan özlemi, yozlaşma ve suç oranındaki artış ile zorunlu göçün ilişkisini, göçü yaşayan insanların duygu dünyalarında yaşadıkları değişimleri, geçmişe bakışlarını, geleceğe dair ümitlerini, göçten sonraki yaşamlarını, kısacası zorunlu göç mağdurlarının göçten ne şekilde etkilendiğini bütün boyutlarıyla ele alabilmek, onların topluma seslenişleri için bir aracı olabilmek amacıyla bu çalışmaya başladık.

Görüşmelere başlamadan evvel zihnimizde insanlara sorulmak üzere oluşturduğumuz belli başlıklar olmasına rağmen görüştüğümüz hiçbir aileye, kişiye hazır sorular ile gitmedik. Onların hikâyeleri üzerinden konuyu açacak sorular sormaya çalıştık. Anlatılarında, önem verdikleri ya da zorluklarını yaşadıkları konuların üzerinde durduk yoğunlukla. Hatta bazen aile tarihlerine kadar uzanarak aktarmaya çalıştık hikâyelerini. Böylece zorunlu göçün yaşandığı günleri ağır şekilde yaşayan bir ailenin o zamana dair anıları ön plana çıkarken, o günlerde yaşadıkları travmadan ziyade, göçten sonraki hayatı zorluklarla geçmiş bir seyyar satıcının ya da tarım işçisinin göç sonrasına dair anıları ön plana çıkabildi anlatılarda.

Kitapta hangi konulardaki tanıklıklara yer vereceğimiz hususunu belirlerken zaman zaman basından izini sürdüğümüz konulara, kişisel gözlemlerimize, hislerimize ya da meraklarımıza dayanarak bazı üst başlıklar oluşturduk. Mesela göçün yoksulluk boyutuna değinebilmek, ağır zorunlu göç vakalarına, faili meçhul cinayetlere dair tanıklıklar almak, zorunlu göçü yaşayan farklı meslek gruplarından insanlarla röportaj yapmak, sokakta çalışan, TMK'dan hüküm giymiş çocuklar ile ilgili olarak göçün izini sürmek, Kürt halkıyla aynı coğrafyada yaşayan gayrimüslimlerin ve diğer etnik grupların zorunlu göç günlerinde neler yaşadıklarını takip etmek gibi... Bu çerçevede seyyar satıcılardan sokakta mendil satan çocuklara, tarım işçilerinden tekstil işçilerine, katı atık işçilerinden diğer bazı meslek gruplarına genel göç hikâyelerinin içerisinde yer verebildik. Süryanilerin, Mihellemilerin ve Ezidilerin o günlerde yaşadıklarını bir kaç tanıklıkla kitaba aktardık. Derawit köyü, Muwele (Movil) köyü, Lice baskınları gibi insan aklının sınırlarını zorlayacak kimi göç anlatıları ise yaşananların gerçek manada ne denli derin, kaldırılması güç olaylar olduğunu gözler önüne seren örneklerdi kitabın içinde yer alan. Uludere tanıklıkları ise, 28 Aralık gecesi yaşanan acı olay sonrasında, önceden planlamadığımız halde son aşamada girdi kitaba. Sı-

nır köylerinde yaşanan dram hakkında bu tanıklıkların kitap içinde önemli bir eksikliği kapattığına inanıyoruz.

Görüşme yapacağımız kişilerin -erkek, kadın, çocuk, yaşlı ayırt etmeden- farklı yaş ve cinsiyetlerden olmasını tercih ettik. Aile anlatılarında ise kimi zaman bir ailenin birden fazla ferdiyle bir arada iken, zaman zaman da her biriyle ayrı ayrı görüşmeler yaptık. Beraber yapılan görüşmelerde aile fertlerinin bazen birbirlerini tamamlayan, bazen konunun farklı boyutlarını gösteren anlatımlarına rastlamak, bazen de göç olayının aynı ailenin fertlerinde yer eden farklı etkileriyle karşılaşmak mümkün oldu böylece.

Kitapta isimlerinin yer alması noktasında çekinceleri olan tanıklar için mahlas isimler kullanıldı. Görüşmeler sırasında yöneltilen sorular, metinlerin akıcılığının sağlanması amacıyla çok lüzumlu olmadığı sürece çalışmaya katılmadı. Metinlerde, zaman zaman bağlamına oturtmak açısından kısaltarak ya da ilgili paragrafların, cümlelerin yerlerini değiştirerek daha kolay anlaşılır hale getirecek müdahalelerde bulunulsa da, cümleler üzerinde anlaşılmasını kolaylaştıracak şekilde birkaç kelime ekleyip çıkarmak dışında orijinal halini bozacak değişiklikler yapılmadı. Mümkün olabildiği kadar anlatan kişinin şivesine, anlatım özelliklerine ve konuşmanın akışına sadık kalmaya çalıştık.

Başlangıçta düşündüğümüz halde yapamadıklarımıza gelince: Sanırız en çok göçün yozlaşma ve suç boyutu hakkında tanıklıklar alamadık. Özellikle Diyarbakır'da bizlere sıklıkla ifade edilen bir tespit vardı: "Bu şehrin nüfusu son 20 yılda 700 bin arttı ve uyuşturucu, hırsızlık, fuhuş gibi konularda büyük bir patlama yaşandı." Gerek zorunlu göç ile gelenlerin kırsal yaşamdan kent yaşamına geçişte yaşadıkları problemler sebebiyle olsun gerekse bir şehrin nüfus yoğunluğunun çok kısa bir süre içerisinde kaldırması güç bir boyuta ulaşmasının o şehrin sosyoekonomik yapısına olumsuz etkisi sebebiyle olsun, zorunlu göç ile suç ve 'yozlaşma' arasındaki ilişkinin

çok önemli olduğunun idrakindeydik. Ancak konunun bu boyutu üzerinde yoğunlaşabilmek bizim gücümüzü aşan bir çabayı gerektiriyordu. Zorunlu göçten sonra suça yönelmiş insanlardan tanıklıklar alabilmek -bu insanların birtakım tehlikelerden, tanınmaktan ve toplum içerisinde deşifre olmaktan çekinmeleri nedeniyle- ancak uzun süreli ve güvene dayalı ilişkilerin kurulması halinde mümkün olabilirdi. Dolaylı olarak irtibat kurduğumuz bazı tanıklar kitapta yer almayı kabul etmedi.

Ulaşmak istediğimiz meslek gruplarına, zorunlu göç mağdurlarının özellikle bir dönem yoğunlukla istihdam edildiği merdiven altı imalathanelerde çalışanları ve tersane işçileri gibi grupları da ekleyebilmek isterdik. Ancak o yıllarda çok ağır şartlarda çalışan birçok insan bugün artık aynı işleri yapmıyordu. Bu ise mağdurlara ulaşmamızı oldukça zorlaştıran bir faktördü.

Anlatıların yaşananları ne kadar yansıttığı sorusuna gelirsek... Sözlü tarih çalışmaları her ne kadar üzerinde çalışılan zaman diliminde vuku bulan olayları kayıt altına alma amaçlı yapılsa da, aynı zamanda tanıkların geçmişte yaşadıklarını ne şekilde hatırlayıp değerlendirdiklerinin gözlemlenmesi ve bugüne yönelik toplumsal belleğin ne şekilde oluştuğu ile ilgili ipuçları sunması açısından ikincil bir fonksiyonu olan çalışmalardır. Bellek tüm yaşananların birebir kayıt altına alındığı bir kamera görüntüsü gibi basit ve şaşmaz bir zemin değildir. Daha çok toplanılan yığınla malzemenin düzensizce istiflendiği bir depoya benzetilebilir. Hatırlama eylemi, anlatıcının o depodan, hayatında en çok iz bırakan materyalleri seçip size sunması gibidir. Dolayısı ile kâğıda dökülebilenler kadar dökülemeyenler, yazılı satırlar kadar boş aralıklar, olgular kadar anlatıcıların hisleri ve öznelliği de bu tür çalışmalarda, yaşanan somut olayları kayıt altına almak kadar önemlidir. Anlatıcıların aktardığı can yakıcı kimi olayların gerçeğe ne kadar tekabül ettiği noktasında sorulabilecek sorulara ise, 'eksiği var

fazlası olduğunu sanmıyoruz' şeklinde cevap verebiliriz. Çoğu zaman kimi tanıkların "Ya ben anlattım ama sen yine de bunları kullanma; yarınlarda ne olacağını, tekrar eski günlere dönüp dönmeyeceğimizi bilemeyiz," dediklerine şahidiz. Aktarabildiğimiz tanıklıkları, tutarlılıkları bağlamında, döneme ilişkin diğer tarih çalışmaları ile kıyaslama imkânımız oldu. Hemen hemen birçok anlatının söz konusu çalışmalar ile paralellikler oluşturduğunu, yer yer birbirini tamamladığını gözlemleyebildik.

Kitabımızın ilk baskısı 2012 yılında Timaş Yayınevi'nden çıkmıştı. 2. Baskıyı İthaki Yayınevi'nden yapma kararı alınca bölümleri tekrar gözden geçirerek aradan geçen iki buçuk yıllık zaman diliminde yaşanan bazı yeni gelişmeleri, yaşanan olaylar ile ilgili ulaşabildiğimiz ek bilgileri dip notlara ekleyerek kitabı güncelledik. İlk baskıdan farklı olarak döneme ait yeni fotoğraflar ekleyerek ek bir bölüm hazırladık. Hazırladığımız ek bölüm yine zorunlu göç olaylarına şahit olmuş iki asker tanıklığından oluşuyor. Yaşanan olayların bir diğer tarafında kalan askerlerin bu kitapta geçen tanıklıklar için adeta sağlama niteliği taşıyan çok önemli paralellikler teşkil ettiğini gözlemledik. Ayrıca bu tanıklıkların zorunlu göç mağdurlarının zaman zaman ifade ettikleri "böyle bir vahşete neden ve nasıl maruz kaldıkları" sorusu hakkında önemli ipuçları içerdiğine inanıyoruz. Takdiri elbette ki okuyucuya aittir.

Kitap, görüşmelerin gerçekleştirilmesinden metinlerin oluşturulmasına kadar elbirliği ile hazırlandı. Tanıklıkların yazıya aktarılmasını Özlem Yağız, Kürtçe tercüme ve mülakatları D.Yıldız Amca yaptı. Çalışma çerçevesinde tanıklıkları alınan insanlar ile daha çok İstanbul, Diyarbakır, Midyat başta olmak üzere Balıkesir, İzmit, Şırnak ve Antalya gibi şehirlerde görüşüldü. Göç üzerine çalışan Hayat Vakfı, Göç-Der, Sarmaşık Derneği gibi kurumlardan yardım alındı. Gerçek isimleri Türkçe adlarla değiştirilen köylerin orijinal isim ve yazılımlarını bulmakta ve bu köyler hakkındaki bazı dip not bilgi-

lerinde dilbilimci-yazar Sevan Nişanyan'ın 'Türkiye yerleşim birimleri envanteri- Index Anatolicus' (<http://www.nisanyan-map.com/>) isimli muazzam çalışmasından faydalanıldı.

Birçok STK mensubunun, göç mağdurunun ve arkadaşımızın çalışmaya katkıları ve destekleri olmakla birlikte, görüştüğümüz ilk aile olan Özer ailesinden Selamet'in ağabeyi Tevfik Özer'in bizlere olan inancını ve konu ile ilgili teşviklerini unutamayız. Diyarbakır, Mardin ve Midyat'taki çalışmalarımızda büyük yardım ve desteklerini gördüğümüz Ozan Kardaş, İdris Kardaş, Mehmet Ali Aslan, Hasan Elhakan'ı, bize fotoğraf arşivlerini açan Hüsametdin Bahçe, Faruk Balıkçı ve Çağrı Kılıçcı'yı, kitabın editasyonuna olağanüstü emeği geçen Ferdi Amca'yı ve çalışmanın en başından beri hem bizleri yüreklendiren hem de tüm metinleri dikkatle okuyup fikirlerini, katkılarını sunan Funda Kadioğlu'nun yardımlarını da. Son olarak kitabın genişletilmiş ikinci baskısını yeniden yayınlamayı kabul eden İthaki Yayınevi editörü Ahmet Öz dahil olmak üzere herkese çok teşekkür ediyoruz.

Ali Mendillioğlu'nun röportajında bizleri uyardığı gibi 'mağdurun sesi' olamayacağımızın bilinciyle sadece 'mağdur duymaya ve duyurmaya çalışan ses' olma çabasına bir katkı olması ümidiyle hazırladık zorunlu göç anlatılarını. Bizler için evlerini ve hayatlarını açan insanlar kitabı okuduklarında, "Evet yaşadığım buydu, bunlar oldu gerçekten!" derlerse ne mutlu bizlere.

Özlem Yağız
25 Ağustos 2014, İstanbul

GİRİŞ

Zorunlu göç vakalarının yoğunlukla yaşandığı 90'lı yılların ilk yarısında henüz çocuk denebilecek yaşta olanlar şimdilerde orta yaşlardalar. O günlerin genç anne babaları bugünlerde yaşlılığa merdiven dayamış insanlar. Bazı göç mağdurları ise artık yaşamıyor. Tüm bu zamanlar boyunca sayısı bugün iki milyonun üzerinde olarak tahmin edilen göç mağdurlarının, mağduriyetini toplum ne kadar görebildi, bu mağduriyeti giderebilmek için atılan adımlar ne ölçüde etkili oldu?

2000'li yıllardan sonra AB süreci ile beraber zorunlu göç konusunda küçümsenmeyecek bazı adımlar atıldı. 5233 sayılı Tazminat Yasası'ndan, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi ile Van Eylem Planı'na kadar bir dizi yasa ve uygulama geldi gündeme. Kimi uygulamadaki yanları ile kimi hukuksal çerçevesi ile çok eleştirildi bu adımların. Belki de öncelikle sorulması gereken soru şuydu: Türkiye toplumu zorunlu göç meselesiyle gerçekten yüzleşmek istiyor mu?

Yüzleşme eylemi açıktır ki toplumun içinden gelen bir dinamizi ve gönüllü bir özeleştiriye gerektirir. Ve her şeyden önce 'görmek için bakmak' demektir. Dıştan gelen dinamiklerle veya konjonktür gereği bir sorunun varlığını kabul etmek ise sadece 'bakmak' tır. Bakmak gönülsüz bir ilişkidir. Bütün gönülsüz ilişkiler gibi biraz kerhen, biraz yamuk...

AIHM'e giden yüzlerce zorunlu göç davası bir baş belasıdır AB kapısındaki bir ülke için. Dolayısı ile devlet göç meselesine

'bakmak' zorundadır. Mesele en az tazminatla, en pragmatist yöntemlerle bu işi 'kotarmak'tır.¹ Eğer göçün yaşandığı bölgelerdeki komisyonların onayı da olursa bir uzlaşma konusudur 'asgari ücretle tatlıya bağlanacak' olaylar. 92 yılında Derawit köyünde yaşananlar, olsun olsun aile başına en fazla 20 bin liralık bir tazminat sebebidir bu durumda. Derawit köyü mağdurları ile konuşulduğunda ise birçok yakıcı 'ayrıntı' vardır görülmesi gereken. 11 yaşında bir çocuğun hayatının sona ermesinin hiçbir tazminatla karşılanamayacak, hiçbir bedeli olmayacak bir facia olduğunun bilinciyle davranmayı zorunlu kılan aklı başında bir bakıştır 'görmek için bakmak'. Zorunlu göç mağdurlarının kimi zaman adeta kendini tekrar tekrar yaralarcasına yaptıkları anlatma çabaları karşısında, hem mahcubiyet duyan hem de ümit eden anlamlı bir eylemdir. Sözün hâlâ bitmediğine sevinmektir. 'Pazarlıkçı bakışlar' sorunu çözmeye değil en az 'masrafla' kapatmaya odaklandığından beyhudedir aynı zamanda.

Devlet, kitabımızın bir kısmında ele aldığımız 'Süryani göçüne 'bakar': 90'lı yıllarda on binlerce Süryani yaşanan savaş

1 Temmuz 2004'te yürürlüğe giren 5233 sayılı Tazminat Yasası'na kadar köy boşaltmalara ilişkin AİHM'de değerlendirilmeyi bekleyen 1500 başvuru vardı. Bu ve benzer başvuruların ima ettiği uluslararası itibar kaybı ve devlet maliyesine getireceği yük, bir tazminat yasasının hazırlanmasını kaçınılmaz kıldı. Başvuruların sulh ile çözümlenmesini öngören yasaya göre ihtiyaç üzerine 68 ilde 94 komisyon faaliyet gösterdi. Komisyonlar başkan dâhil yedi üyeden oluşuyordu. Tamamı devlet memuru olan bu kişilerden oluşan ve bağımsız olmayan bu komisyon tazminat yasasının en çok eleştirilen yönlerinden olagelmıştır. 27 Haziran 2009'a kadar 11 il idaresinin raporuna göre bu komisyonlara 360 593 başvuru yapıldı. Bunlardan 221 767 adedi sonuçlandırılmış, başvuruların 130 420'si müspet karara bağlanmıştır. Olumlu sonuçlandırılan başvurulara ödenen tazminat başvuru sayısına bölündüğünde başvuru sahiplerine düşen ortalama rakam 14 500 TL'dir. Başvuran ailelerin ortalama 6 ile 8 kişi olduğu ve 7 ile 17 yıl arasında değişen maddi zararlarının karşılığı olduğu düşünüldüğünde zorunlu göçün sadece maddi açıdan telafisine yönelik uygulamaların dahi ne kadar yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Dilek Kurban vd., Sessizlik Bulutunu Dağıtmak, TESEV Yayınları, Ocak 2011, s. 12-14 Ocak 2011.

ortamından kendi payına düşeni almış, kabileler halinde bu ülkeyi terk etmiştir. Devlet bu dramın farkındadır. İyi niyetli çabalarla atılmış kimi adımlar da vardır bu konuda. Sonra bütün bu çabaların ardından bir gün Süryani cemaatinin lise ders kitaplarında okutulan bir metne tepki gösterdiğini duyarız. Şöyle diyordur M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulunun 4.5.2009 tarihli talimatı ile tarafından önerilen 10. sınıf tarih kitabı yaşanan göç hakkında:

Lozan Antlaşması'na göre Süryaniler Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayıldılar. Bu nedenle kanun önünde eşitlik ilkesinden yararlanma hakkını elde ettiler. Süryani göçü ekonomik nedenlerle son yıllarda artmıştır. Özellikle yurtdışına göç eden Süryaniler Batı'nın ekonomik refahı içinde yaşamak için o devletlerin siyasi ve dinî çıkarlarına alet olmaktadır. 1915'te sözde Süryani soykırımı yapıldığını söylemektedirler. Süryaniler 1. Dünya Savaşı'nda Rusları destekleyerek taraf olmuşlardır. Süryanilerle mücadele savaş şartları içinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla soykırım söz konusu değildir.”²

Demek ki devlet, gerçekte, yaşanan trajediye bakmış ama henüz görmemiştir. Gördüğü, kendi ekonomik çıkarları için yerini yurdunu terk edip, refah karşılığında bu ülke hakkında kara propaganda yapan bir tür güvenilmez 'ötekiler' guruhudur.³ 2011 yazının başlarında Mardin ve Midyat yöresine giderek zorunlu göç yıllarında gayrimüslimlerin neler yaşadıklarını kendilerinden dinlemek isteyen bir grup kadın ise bambaşka bakarlar dolaştıkları topraklara. Çökmeye yüz tutmuş evlerden kilise bahçesinde oynayan çocuklara kadar birçok 'ayrıntıya' takılır gözleri. Ve bu coğrafyaya aşina olanların yüreğindeki kabuk bağlamamış yaraları tekrar kanatır bu ay-

2 Vildan Cazgır v.d., 10. Sınıf Ortaöğretim Tarih, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 2009, s. 65-66.

3 2014 eğitim öğretim yılı itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığı Süryanilere yönelik ayrımcı ifadelerin ve mezkur bölümün ders kitaplarından kaldırılacağını açıklamıştır. <http://www.yenisafak.com.tr/gundem/suryanilere-hakaret-kitaptan-cikti-552710>

rıntılar. Burada biz ve ötekiler yoktur. Yargılamak, kınamak, art niyet aramak söz konusu bile olamaz. Görmek mağdurun sesine kulak vermektir. ‘Otur da sana ne yaşadığını anlata-yım’ diyen değil, ‘Seni dinlemeye geldim... Bana anlatır mısın hikâyeni’ diyen, içten pazarlıksız bir bakıştır.

Bir kış ayında zorunlu göçle ilgili çalışmaya başlayan dört arkadaştan özellikle Türk olan ikisinin dostlarından aldığı en yoğun itiraz “İyi niyetle ama yanlış bir çalışma yapıyorsunuz, bu mağduriyetleri, bu vahşet hikâyelerini bunca yıl sonra tekrar anlatmanın toplumda ateşi közlemek dışında neye katkısı olacak?” olmuştu.

Yaşadıkları günleri kimi zaman ağlayarak, dehşetle, korkuyla anlatan, ama illaki de anlatmak isteyen (anlatabilen) tüm bu insanların çabalarının hiç de beyhude olmayan bir anlamı var. İnsanlar hâlâ bizlere beni görün, beni anlayın, beni yazın diyorsa bu boş bir gayret değildir. Dünyanın en zor işidir yaralarını açıp göstermek. Üstelik bu sizi yaralayan bir topluma seslenmeyi gerektiriyorsa kat be kat daha zordur. Bütün bu yaşananları anlatmanın, hazmetmenin yükü yalnızca mağdurlara bırakılıyor ve üstelik ‘geçen geçmiştir’ mantığı ile toplum sessizliğe mahkûm ediliyorsa asıl felaket orada başlar.

Sessizliği ‘talep etmenin’ iyi niyetle dahi olsa bilinçli ya da bilinçsiz bir unutturma istemi olması sebebiyle özellikle karşı çıkılması gereken bir tarafı var: Kürt sorununda yaraları kanırtmamak veya ‘temiz bir sayfa açmak’ niyetiyle konuyu irdellemek suretiyle zorunlu göç olayları belki bu mağduriyete tanık olmamış bir toplumun hafızasından zamanla silinebilir. Peki, bu mağduriyeti direkt yaşayan ya da sonuçlarından zarar gören insanların belleğinden silinebilir mi? Kitabımızda yer alan metinleri okuyan bir okuyucu kolaylıkla fark edebilir ki, zorunlu göçe maruz kalan insanlar zaten hiçbir zaman unutmamış ve susmamışlar. Kimi fısıltıyla, kimi yüksek sesle, kimi sayıklar gibi de olsa bunca yıldır kendi kendilerine hep konuşmuşlar. Bizimle paylaştıkları, bu iç konuşmalarının belki de sadece çok küçük bir bölümü.

Zorunlu göç yıllarında henüz 9 yaşında olan Rıdvan şöyle diyordu, bizlere hikâyesini anlatmaya başlamadan önce:

“O günü insan hatırlamaz mı? İnsan hayatında yaşadığı en güzel şeyleri ve en kötü şeyleri hiçbir zaman unutmaz. Ortada kalanlar zaten çoğu zaman silinip gidiyor. Ama o ikisi hiçbir zaman unutulmuyor. Beyin resetlenmiyor. Öyle bir program olsaydı ben de yapabilirdim. İster istemez öyle olaylar insanın beyninin bir köşesinde belki tehlike olarak kalıyor, belki nefret olarak kalıyor, belki de hiçbir zaman unutmamak adına kalıyor. Ama bir şekilde kalıyor beyninde, gitmiyor.”

Rıdvan gibi sayısız zorunlu göç mağduruna yaşadıkları acıları unutturmanın imkânsızlığı bir yana, paylaşmak yerine susmayı, yüzleşmek yerine unut(tur)mayı talep eden bir yaklaşımın vicdan ve hakkaniyetle bağdaşmayacağını idrak etmek çok da zor olmamalı.

“Vahşeti anlatmanın kime ne faydası var?” argümanının üzerinde ise ayrıca durmak gerekir. Nedir vahşet? Kırılan bacaklar, akan kanlar, öldürülen masumlar mıdır? Yoksa 80 yaşına kadar toprağıyla iç içe yaşamış bir adamı son günlerinde bir barakada yaşamaya mahkûm etmek mi? Yatılı bölge okullarına giden ‘dilbilmez’ bir çocuğu dayakla adam edeceğini sanmak mıdır yoksa vahşet? Ya da 4. sınıftan okulu bırakıp pamuk tarlalarında ölümüne çalışmak zorunda kalmak mı? Vahşet nerede başlar, nerede biter? Bizler ‘konuşulabilenlerimize’ hangi hudutları çekecek, hangisini içeride, hangisini dışarıda tutacağız? Bu sınırlara kim karar verecek?

Göç mağdurlarıyla yapılan görüşmelerin birçoğunda zaman zaman konuşmalara yansıyan umutsuz bir cümle vardı: “Hiçbir şey değişmedi!” Var olan konjonktürde en çok bu cümle şaşırtıyordu bizleri. “Nasıl olur? Artık faili meçhuller olmuyor, zorunlu göç yaşanmıyor, o günlerde korkuyla anılan kimi isimler bugün cezaevlerindeler ve yargılanıyorlar...” diyorduk. Onlar ise bize “Hiçbir şey değişmedi. Çünkü hâlâ devletin elinde o güç var, hâlâ bu yaşananları tam kabullen-

miş değiller. Ne malûm yarınlarda aynı vahşeti bir daha yaşamayacağımız?” cevabını veriyorlardı. Yine birçok zorunlu göç mağduru kendilerine yapılan eziyetleri anlatırken yapan insanların nasıl bir ‘insanlık hali’ ile bunları yapabildiğine hayret ederek “Sanki hiç insanlık yoktu içlerinde,” ya da “Onlar bildiğimiz gibi bir insan değildiler, bambaşka bir şeydiler,” cümlelerini tekrarlıyorlardı sıklıkla. Belki de sezgileriyle çözmeye çalıştıkları şey, Alexander Mitscherlich’in “Vahşet Üzerine Tezler” isimli makalesinde dikkatimizi çekmeye çalıştığı modern zamanlara has bir gerçeklikti:

“Mitscherlich ‘Vahşet Üzerine Tezler’ isimli eserinde iki vahşet biçimi tanımlar: Sıcak vahşet adını verdiği vahşet biçiminin canıye zevk verdiğini, soğuk vahşet olarak adlandırdığı vahşet biçiminin ise doğrudan zevk vermediğini, onu doyuma ulaştırmadığını belirtir.

Mitscherlich soğuk canıye olağanüstü çarpıcı bir tamlamayla anlatır: Vahşet işçisi!

Sıcak canının bazen içgüdülerin, bazen de belirli içsel ya da dışsal engellerin ortadan kalkması durumunda şiddete yöneldiğini vurgulayan Mitscherlich ‘Vahşet işçisi’ ise normallliği sebebiyle tüylerimizi ürpertir, demektedir.

Mitscherlich’in gerek sıcak canisi, gerekse vahşet işçisi aynı kişidir, ademoğludur.

(...)

Sıcak canı, uygarlık düşmanıdır, barbardır, vahşidir, davranışlarına izin verilemez, yola getirilmesi, cezalandırılması, tedavi edilmesi gerektir, yaşam biçimine (özellikle de taşmalarına) müdahale edilebilmesi amacıyla uygarlık kurumları teşkil edilendir. Soğuk canı ise uygarlığın örnek elemanıdır. Küçüklükten beri asla yapmaması gerektiği öğretilen, cinayet, eziyet, işkence gibi şeyleri bile bir kurum dâhilinde yapabilir.

(...)

Soğuk canı vicdanını tamamen devre dışı bırakmış değildir, bunu yapan sıcak canıdır. Soğuk canı vicdanının sesine

uymuştur, onun vahşeti uygarlık öncesine dönüşten kaynaklanmaz, tersine uygarlıktan kaynaklanır.

(...)

Vahşet işçisi herhangi bir şeyin kendisini sürüklemesi ya da kendisini kaybetmesi nedeniyle eziyet etmemiş ya da öldürmemiştir, tam tersine, kendisine söylendiği için bunları yapmıştır. Birincisinde -sıcak vahşet- acaba bir daha bunları yapar mı diye düşünürüz. İkincisinde ise -vahşet işçisi- yapacağından eminizdir: Ancak “Bırak artık!” denildiğinde duracaktır.”⁴

Belki de zorunlu göç mağdurlarını bugün atılan kimi adımlara rağmen tatmin etmeyen duygu kendi topraklarının ‘vahşet işçilerine’ hakkıyla “Bırak artık!” denilip denilmediği konusundaki endişeleridir. Eğer kitabımızın ilk anlatısı olan Selamet’in annesinin, 7 yaşındayken eli elinde faili meçhule kurban verdiği babasının katillerini sık sık rüyalarında gören Ceren’in, vücutlarında yaşadıkları günün uğursuz tanığı kurşun izlerini taşıyan Zışan ve annesinin de dâhil olduğu birçok mağdurun yüreğine az da olsa ferahlık verecek şekilde adaleti sağlayan ceza davalarına rastlayamıyorsak, hâlâ bizler kimi zorunlu göç mağdurları ile korucuların tehditleri sebebiyle görüşmeyi başaramıyorsak, aradan yıllar geçmesine rağmen Uludere faciasında yitirilenlerin ölümü aydınlatılamamış ve sorumlular ortaya çıkarılmamışsa, görüşmelerimizin bazılarında tanıkların bakışlarındaki iliklerimize kadar işleyen o korkuyu bunca yıl sonra dahi hissediyorsak ve hâlâ iki milyondan fazla insanın yaşadığı zorunlu göç dramına bakıyor ama bir türlü göremiyorsak bu endişe hiç de yersiz değildir.

Devlet henüz tam anlamıyla “Bırak artık!” dememiştir...

4 Oşin Çilingir, İçimizdeki Kara Delik, İstanbul, Aras Yayınları, 2002, s. 151-152.

SELAMET

Gittiğimiz bir hemşeri derneğinde zorunlu göçle gelen ailelerle tanışmak istediğimizi anlatırken karşımıza çıkan ilk kişiydi Tevfik Özer. Ailesinin zorunlu göç hikâyesine tam olarak vakıf olabilmek için birkaç kere görüşme yaptık. Zira aile, göçü tek seferde değil üç ayrı seferde yaşamış, ailenin fertleri 1990-1994 yılları arasındaki farklı tarihlerde köylerini terk etmek zorunda kalmıştı.

Köyden ilk çıkış Tevfik Bey ve ailesine aitti. Sık sık evlerinin aranmasına, o günlerde henüz küçük olan çocuklarının yaşadığı korkulara ve ekonomik zorluklara dayanamayan Tevfik Bey, eşi ve çocuklarıyla beraber köyü terk ederek Siirt'in merkezine göç etmişti. İkinci göç olayı ise çok yakıcı bir şekilde gelmişti aileye. 1992 yılında güvenlik güçlerince köyleri basılmış, o gün yaşadıkları vahşet sonucu Tevfik Bey, 11 yaşındaki kız kardeşi Selamet'i ve 20 yaşındaki amcaoğlu Nezir'i kaybetmişti.

Bu olaydan iki sene sonra ise köy otomatik silahlarla taranmış, evler yakılmış, Selamet'in anne ve babası da dahil olmak üzere o gün tüm köylüler yaşadıkları dehşet sonucu birkaç saat içinde köyden kaçmak zorunda kalmıştı.

Selamet bu çalışmada bize gönderilmiş ilahi bir işaret gibiydi. Daha görüşmelerin en başında apansız çıkıverdi karşımıza. Çalışma boyunca onun varlığı, gölgesi hiç bırakmadı bizleri. Önceleri 11 yaşında bir kız çocuğuydu Selamet. Ondan geriye sadece sararmış tek bir çocukluk fotoğrafı kalmıştı. Medyatik cinayetler gibi değildi ölümü. Bir kış ayında, öylesine sessizce çekip gitmişti bu dünyadan. Geldiği gibi hiç kimsenin ruhu duymadan, kendisini yakinen tanıyanlar dışında hafızalarda en ufak bir iz bırakma şansına sahip olmadan... Sonra görüşmeler ilerledikçe ete kemiğe büründü Selamet. İlk tay tay yaptığı gün kardeşlerinin sevinçle el çırpmasını, dolma yaparken bir sininin başına çömelip ailenin diğer kadınları ile yaptığı sohbeti, küçük yeğenlerinin kavgaları sonrasında annele-

rine verdiği aklıselim öğütleri dinledik. Ondan kalan kırık dökük anıları birleştirdik. Köy baskınının yaşandığı gün vuruluşunu, ağabeyinin kollarından düşüşünü annesi ile beraber yaşadık. Beraber gittik cenaze törenine. Selamet Partisi'ne sevgisinden dolayı kızına Selamet ismini koyan babasının, o gün bütün acılarına rağmen topluluğu yatıştırmak için Kur'an'ı kaldırıp bir taşkınlık yapılmaması için ahdetmesinin şahitleriydik bizler de.

Biz yola Selamet ile çıktık. Onun şahsında birçok masum insanın bakışlarını hissettik üzerimizde. Yorulduğumuz zamanlarda ona verdiğimiz söze vefasızlık ediyor duygusuyla devam ettik yola. Bunca yıldan sonra mazlumiyetini gözler önüne sermek, "Hangi suçtan ötürü öldürüldüm?" diyebilmek için bizi seçmişti sanki Selamet. Yaşasaydı, şimdi orta yaşlarda bir kadın olacaktı. Bu acımasız savaş ondan geriye kısacık bir kelebek ömrü bıraktı...

Özer Ailesi, Siirt, Eruh, Derawıt (Payamlı) Köyü

*“O zaman Selamet düştü!” dediler.
“Selamet öldü!”*

Hediye (Selamet’in yengesi)

Ben 15 yaşında evlendim. 16 yaşında anne oldum. Sıkıntılar başlamadan önce köydeydik. Köyde yaşamımız baskın olmadığı zamanlar iyiydi. Ama baskınlar başlayınca geçim zor oldu. Tarlamız vardı. Bahçemiz vardı. Ekip biçiyorduk. Adana’ya gidiyor kazma kazıyorduk. Sonra tekrar köyümüze geliyorduk. Beylerimiz kışın İstanbul’a gidip çalışıyorlardı. Biz köyde kalıyorduk. O yıllarda da köye askerler gelip gidiyordu, ama fazla baskı yoktu.

20 yaşında vardım. “Köyde korucular olsun,” denildi. Birkaç kişi de korucu oldu. Köyün iki yanında okul vardı. Bir iki de öğretmen vardı köyde. O okullardan birini karakol yaptılar. Öbürüne çocuklar tek tük gidiyorlardı. Sonra her akşam köye asker gelmeye başladı. Köyün her yerini tutuyorlardı. Bir akşam kalkıp baktık, her yerde bombalar patlıyor. İnan ki o dağ başında sanki ışıklar var. Camları kapattık. Böyle minderler koyduk. Bizim köyün ilerisinde bir yol vardı. O yolda bir asker yaralanmıştı. Sonra sabah olunca her yer asker doldu. Ondan sonra asker bitmedi. Baskınlar, işkenceler başladı. İki günde bir bakıyorsun beş, altı, yedi, sekiz asker köydeydi. Bir grup asker geliyor, evleri arıyordu. Zaten bizim zavallı beyler onlar

gelmeden kaçıyorlardı. Kimisi bahçeye gidiyor, kimisi tarlaya saklanıyordu.

Yoldan geldiklerini görüyorduk onların. Gelip arama yapıyor, bir şey bulamıyorlardı. Hiçbir şey yoktu köyde, ne olacaktı. Zorla bir ekmek bulunuyordu çocuklarımıza yedirmeye. O sıra benim üç yaşında bir kızım bir de oğlum vardı. Bir tanesi de kızamıktan ölmüştü. Hastane yok, bir şey yok. Baba da askerdeydi. Ben her gün gidip ot getiriyordum. O otu kavurup yiyorduk. Ondan sonra kızamık çıkardı çocuk; param yoktu, doktora götüremedim onu. Kızıma bakamadım. Öylece vefat etti...

Asker eve geldiğinde çoraba kadar her şeyi açıyordu. Yatakları deviriyor, sandıkları boşaltıyordu. Baskınlar başladıktan sonra dayanamadık. İstanbul'a geldik. Siirtli dedin mi yandın gitti. Eşim el arabasında çalışıyordu; seyyar satıcıydı. Bir gün muhtara bir polis geldi, "Bu Siirtlilerin evi nerde?" diye sordu. Ondan sonra baktım, muhtar tek tek herkesin ismini söyledi. Dedim, herhalde bunlar burada da bizi yakacaklar. Gerçekten korktuk, Allah için çok korktuk. O korkuyla üzüntüden hastalandım. Daha biz başımızı çıkartmadan "Bunlar Siirtli, bunlar zaten PKK!" diyorlardı bize. Burada da bize ekmek yedirmiyorlardı. Her gün arabasını götürüyorlardı beyimin, her gün malını döküyorlardı. Zaten Kürt dedin mi tamam. Mehmet dedin mi tamam. Ben hastalanınca doktor "Köye git, köy havası hastalığına iyi gelir," dedi. Kalktık köye gittik. Yedi aylık hamileydim.

Ondan sonra köyün yakınlarında savaş oldu, çatışma çıktı. Bizim köyden bir kadın gerilla öldü. Askerler anons ettiler: "Herkes dışarı çıksın!" Ben doğum yapmıştım; bebeğim üç günlüktü. Bebeği beşiğe koydum, gözüne sürme çektim. Bebeğin başında yaşlı bir teyze vardı. Hepimizi köy meydanına çıkardılar kışın ortasında. Korucular önüne kim gelse vuruyordu. Benim büyük oğlan ve kızım vardı yanımda. Onları da o teyzeye bırakmıştım. Baktım teyze kapıyı açmış, onlar

da yukarı doğru çıkmışlar. Türkçe de bilmiyorlardı. Ben de çocuklarımın peşine düştüm. Sonra panzer, asker, korucu desen hepsi meydana toplandı. Binbaşı “Hepinizi yok ederiz! ” diyordu. “Bu kız öldüğünde taziyesine neden gittiniz? Kimse bu köye gelmeyecek! Kimse başsağılığına gitmeyecek!” Biz de dedik, “Köylümüzdür, nasıl gitmeyelim. Herkes gitti.”

Orada ölen gerilla kızın 13-14 yaşında bir kız kardeşi vardı. Binbaşı dedi, “Ben bu kızı yanıma alıp götürücüm.” Köylü kabul etmedi. “Bizim muhtarımız var. Siz gidin, biz kızı muhtara teslim ederiz, muhtar getirir; biz de arabamızla arkanızdan geliriz,” dediler. Kızın ağabeyini aldılar. Binbaşı gitti kızın saçını tuttu çekti. Köylü kadınlar da kızı tuttu, vermediler. Kadınlar-
dan biri askere dedi:

“Sen bunu götürürsen hepimizi onun yanında götüreceksin!”

Binbaşı havaya iki el ateş açtı. Askerler de başladı silah sıkmaya. Ateş olunca herkes bir yerlere kaçıştı. Biz de yukarılara doğru koşmaya başladık. Her taraftan silah atıldılar. Orada taş da yoktu. Kiminin elinde kar vardı, kiminin sopa vardı. Bir sopa bulsak biz de onu atıyorduk. Başka bir şey yapamıyorduk ki. Karşıdakilerde silah vardı. Kargaşa çıkınca panzerleri kadınların üzerine sürmeye başladılar. Çoluk çocuk, hamile kadınlar herkes oradaydı.

Bir başkası da diğer tarafta düşmüş. Bana dediler; “Abin öldü.” Ben bağırdım:

“Ayy yavrum!” dedim. “Yedi tane çocuk yetim kaldı.”

Bir yenge vardı, yere düşenin başını çevirdi, baktım ölen Nezir’dir. Ama gene içim yandı. Allah için içim yandı. Nezir bizim amcaoğludur. Askerden yeni gelmişti. Bir hafta olmamıştı geleli. Askerliğini Kıbrıs’ta yapmıştı. İki tane çocuğu vardı. Oracıkta vurdular onu. Kurşun sırtından girdi, karnından çıktı. Bir teyze yarasına tülbindini koydu. Panzer kurşunu büyük oluyor. Bir baktım yarasından böyle çıktı... Hem pislik hem kan. Hepsi oraya döküldü. Bağırsaklar hep dışarıya çıktı.

Selamet ve Nezir öldürüldüğü zaman ben ve iki kız Türkçe bağırdık:

“Allah’tan korkmuyor musunuz? Müslüman değil misiniz? Sizin hiç mi vicdanınız yoktur? Adam askerden gelmiş...”

Yanımdaki iki kızı hemen alıp götürdüler. Bir ben kaldım korucuların, askerin içinde. Elimde de bir sopa vardı. Dediler, “Sen bununla mı vuracaksın bize?” Tam on beş kişi bana bir vurdular, sana anlatamam. Benim üstümde tam 15 korucu vardı. Vurdular, vurdular, vurdular... Nereye gelirse. Bütün vücudum böyle mosmor oldu.

Ondan sonra binbaşı “Ateş serbest!” dedi. “Hiç kimseyi bırakmayın. Hepsini öldürün!”

Ben de aşağı doğru kaçtım. Sürünerek gittim, odunların arasına saklandım. En sonunda binbaşı “Ateşi kesin!” dedi. “Yeter!” Ateş kesildiği zaman baktım; kimisi orda, kimisi orda, her yer insan dolu; herkes perişan olmuş. Ayağa kalktım, o an yere düştüm. Allah Allah! Üstüme başıma baktım, kan da bulamadım. Tekrar kalkıp baktım ki dizimde bir kemik çıkmış; korucular vururken bacağımı kırmıştı.

Selamet’in nasıl vurulduğunu görmedim. “Onu da panzer kurşunu vurmuş, almış abisi sırtında getirmiş, sonra abisinin omzundan yere düşmüş,” dediler. Vurulduğu zaman anında ölmüş. Nezir de anında ölmüştü.

Kaç defa rüyamda gördüm Selamet’i.

Ölene kadar unutmayacağım.

Selamet’in annesi

Selamet öyle bir kızdı ki... Gözleri yemyeşildi. Kar gibiydi. Kızlarımın hiç biri onun gibi değildi. Selamet çok iyiydi. Kur’an’ı hatmetti. Çok akıllıydı. Okula da gitti ama okulu bitiremedi. Daha ilkokulu bitiremeden öldü.

Bizim köyden gerilla bir kız öldürülmüştü. Bir dolmuş dolusu insan çeşmenin yanına, mezarlığın oraya gelmişti cenaze

için. Askerler izin vermedi köye girsinler. Pencereden baktım, millet toplanmış gidiyor. Kalabalıktılar. Dedik, “Nedir?” Dediler, “Askerdir. Bırakmıyorlar millet köye girsin, taziyyeye gelsin.” Selamet’in babası da evdeydi. Hepimiz evdeydik. Askerler herkesi zorla çıkarttı evden. “Kimse evde kalmasın, herkes hastanenin önüne gelsin!” dediler. Babası Selamet’e “Gitme,” dedi, “senin kimliğin yok, askerler seni götürür.”⁵ Dinlemedi Selamet; babası, abisi ve yengesiyle hastanenin önüne gitti. Ben gitmedim. “Kızlarım küçük, ben gitmem,” dedim. “Eğer evde kalırsan seni döverler,” dediler. “Öldürseler de gelmem; ben nasıl hasta kızlarımı bırakıp hastanenin önüne gideyim,” dedim. Zeynep, Ayşe, Rukiye küçüktüler...

O günden bir hafta önce de okulun önünde toplamışlardı herkesi. Akşama kadar kimsenin bir şey yiyip içmesine izin vermediler. Açlıktan ölseler de izin vermiyorlardı bir şey alıp, getirip yesinler. Önceden de iki hafta kimseyi bırakmadılar evden çıksın. Ne hayvan ne insan kıpırdayamıyordu bile. Esir gibiydik. Biz çok darlık gördük köylerde. Çok baskı gördük askerlerin yüzünden.

Pencereden baktım, silah sesleri çok fazlaydı. Dayanamadım, gideyim bakayım dedim. Şimdi herkesi öldürmüşlerdir hastanenin önünde. Çocukları içeride bıraktım. Koşarak hastanenin önüne gittim. Baktım Selamet bir köylünün sırtında. Kardeşinin sırtındaymış önce, kardeşi kahrından düşüp bayılınca köylü almış sırtına. Kurşun şurasına vurmuş. (Bu sırada göğsünün ortasını gösteriyor.) Gözlerinden kan geliyor.⁶ Bağırıp çağırdım. Yerlerde kar vardı. Selamet’i öyle görünce karın içine düşüverdim. Bir süre sonra kendime geldim. Koşarak çeşmenin önüne gittim. Milletin hepsi yaralıydı. Kolları kırılmıştı, ayakları kırılmıştı. Bomba değmiş gibi yaralanmışlardı. Bellerinde kırıklar vardı. Köylüler, yaralıları dolmuşa bindirip

5 Selamet’in nüfus cüzdanı o sıralarda kayıpmış.

6 Selamet kucakta getirilirken başı arkaya sallandığı için kan yüzünden gözlerine doğru akmış. Selamet’in annesi bunu kızının gözlerinden kan geliyor şeklinde hatırlıyor ya da öyle tasvir ediyor.

hastaneye götürüyorlardı. Selametle Nezir'i ben gidene kadar alıp gitmişlerdi.

Babasıyla başka arabaya binip Siirt'e hastaneye geldik. Dediler, "İkisi de ölmüş." Hastanenin önünde feryat figan ettik. İçeriye alsınlar bizi diye ağladık sızladık, ama kapıya her gittiğimizde askerler bize tüfekleriyle vuruyordu. İçeriye girmemize izin vermiyorlardı.

Selamet'in cenazesi mahşer gibiydi, mahşer! Babası Kur'an'ı kaldırdı hevallere ve köylüye:

"Kuran'ın hatırına hiç olay çıkarmayın! Olay çıkarırsanız birilerine bir şey olacak, günahı bizim çocuklarımızın boynuna kalacak. Sakın olay çıkarmayın!" dedi. İzin verseydi belki yüzlerce ölü olacaktı. Askerlerle timler de gelmişti.

Görürsün, onun kahrından hastalık sahibi oldum. Şekerim var, başka hastalıklarım var. Her yıl bir ay muhakkak hastanede yatıyorum.

Kaç defa rüyamda gördüm Selamet'i. Hiçbir zaman aklımdan gitmeyecek. Ölene kadar unutmayacağım.

Selamet'in ablası

Selamet'i en eskiden şöyle hatırlıyorum. Bebekti. Biz bahçedeydik. Kenan kardeşim benden küçüktü, seslendi:

"Selamet kalktı ayağa!"

Hepimiz o kadar sevindik ki, "Kalktı ayağa! Kalktı ayağa!" diye el çırpmaya başladık... O kadar tatlıydı ki... Bembeyaz, tatlı bir çocuk. 11- 12 yaşında. Görseydin saçları uzundu, beline kadar, sapsarı. O kadar güzel. Hiçbimize benzemiyordu. Bir resmi vardı; oturuyordu, dolma yapıyordu. Şöyle yana doğru bakıyordu. Birisi götürmüş o resmi, kim götürmüş bilmiyorum. O kadar akıllıydı ki evde herkese akıl verirdi. Her gün bize gelirdi. "Abla elbisen var mı?" diye sorar, alır yıkardı. Üç tane çocuğum var diye her gün gelip bana yardım ediyordu. O kadar çalışkan bir kız. Hiçbimize benzemiyordu kesinlikle. Babam çok severdi Selamet'i. "Bir Selamet yedi erkeğe bedel.

Yedi oğlum ölseydi de o ölmeseydi,” derdi. Hepimiz onu çok seviyorduk. Allah rahmet eylesin.

Tevfik (Selamet’in ağabeyi)

Biz on bir kardeşlik. Selamet üvey anamın kızıydı. Sondan dördüncü çocuktu. Ben köyde fazla kalmadım. Ortaokulun son sınıfını İstanbul’da, Oruç Gazi’de okudum. 85’te Siirt’e döndüm. O olayda köyde değildim, merkezdeydim. O resmi ben çekmişim kendi ellerimle. (*Selamet’in ailenin elinde kalan tek fotoğrafını kastediyor.*)⁷ İstanbul’a da gidip geliyorduk ya, bir fotoğraf makinesi almıştım. İlk onu çekmişim.

Bir baktım kardeşim geldi sabah erkenden. “Hepimizi öldürdüler! Selamet öldü, Nezir öldü!” dedi. Devlet hastanesine gittik. Cenazeler orada. Ne yapacaksın. Kardeşimdi. Adam rapor da vermiyor. Öyle bir şey ki hem insanları öldürdüler hem de bırakmıyorlardı ki insanlar cenazesine sahip çıksın. Sonra cenazeleri götürdük köye; defnettik. Fakat müthiş bir kalabalık geldi. Her yerden geldiler. O zaman işte bir yüzbaşı mıdır nedir, bizi çağırdı:

“Yahu bu kadar olur mu! Huysuzluk çıkartıyorsunuz. Yine böyle olaylar çıkar, yine insanları tararız, yine öldürürüz,” diye tehdit etti. Dedim:

“Zaten yapacağın kadar yaptın. Daha ne yapacaksın. Sen insanları öldürdün burada.”

Babam rahmetli çok dindardı. İşten döner, birkaç saat Kur’an okurdu. Önceleri Selamet Partisi’ne oy veriyordu. Selamet Partisi’nden dolayı kardeşimin adını Selamet koymuştu. Onu çok seviyordu. Köye afişler getirmişti. Her yere asmıştı afişleri o dönem. Ama Erbakan’ın Libya ziyaretinde Kürt meselesi hakkında yaptığı konuşmadan sonra vazgeçti partiyi desteklemekten.

7 Aile ile ilk görüştüğümüz gün fotoğrafını çekip kitabın arka sayfalarında kullandığımız bu tek resim, görüşmeden bir kaç ay sonra talihsiz bir kaza sonucu yanmış.

Selamet'in defnedilmesi Siirt'te mahşer gibi oldu. Herkes merkeze geldi. Belki bin kişi, belki bin beş yüz kişi... İşte babam rahmetli, o zaman Kur'an'ı kaldırdı havaya, olay çıkmasına engel oldu. Yoksa çok büyük bir kin vardı, nefret vardı; bir kıvılcımla var ya, katliam olurdu. Asker öyle bir tedbir almış... Helikopter dolaşıyor havada sürekli. Eruh'tan, Siirt'ten panzerler, timler getirmişler.

Selamet'in öğretmenleri de taziyeye geldiler. Çok zorlarına gitmişti Selamet'in ölümü. Öyle bir öfke duyuyorlardı ki... Şimdi burada sokakta git birisine anlat, de ki, "Asker ateş açtı, köylüleri öldürdü," veya "Köyü yaktı, evi yaktı." Adam, "Sen deli misin ya, Türk askeri böyle bir şey yapar mı?" der. İnanmaz sana.

Kimse korkudan devlete dava da açamıyordu. Bu son iki üç senedir zarar görenler için bir madde çıktı. Biz de onun için başvurduk. Mahkeme daha sonuçlanmadı. Nezir'in babası da aynı komisyona müracaat etti. Ona diyorlar ki, "Nezir kırsalda vurulduğu için, hak etmemiştir." Kırsal dediği gerilladır; Nezir'i çatışmada vurulmuş gösteriyorlar. Belki Selamet'i de öyle gösterirler, ama bu 11-12 yaşında. Eğer Selamet'in davası olumlu görülürse Nezir'inki de olumlu olur belki. İkisi aynı olaydır.⁸

Hediye

Asker köyden çekildikten sonra Diyarbakır'a hastaneye götürdüler bizi. Üç yaralıydık. Hepimizde de kırıklar vardı. Bebek köyde kaldı. Ben yeni doğum yapmışım, bebeği emzirememişim; göğüslerim kocaman şişmiş, nasıl ağrıyor. O çocuk orada aç, ben bitkin; titriyom, titriyom, titriyom... Her yerim böyle mosmor. Bir hafta hastanede kaldım. Allah'tan orada bir çocuk vardı; akşamları getiriyorlardı, o çocuğu emziriyordum.

8 Selamet ve Nezir için açılan tazminat davası 2014 yılının Haziran ayında Selamet ve Nezir'in lehine sonuçlanmış. Selamet ve Nezir'in aileleri dahil olmak üzere olaydan zarar görenlerin devlete karşı açtığı beş ayrı ceza davası ise henüz sonuçlanmadı.

İki gün sonra o çocuk da gitti. Ağrılarım iyice arttı. Bir iki gün sonra yengemle babası bebeğimi aldı geldi. Çocuğu gördüm zaten içim parçalandı. Çocuk nasıl ağlıyor, nasıl ağlıyor. Açlıktan sapsarı olmuş. Kim önüne gelse bir damla süt vermiş köyde. Sen mi sütlüsün, o mu sütlü... Herkes süt vermiş. Çocuğu getirdiler ama süt yok bende; bu sefer de sütüm kesilmiş.

Oradaki askerler her dakika gelip gidiyor, ifademizi alıyorlardı. "Nasıl oldu?" diyorlardı. Diyorduk, "Böyle böyle oldu." Ardından gelip tekrar anlattırıyorlardı. Üç dört gün sonra beni taburcu ettiler. "Bak!" dedi komutan, "Bunu taburcu edince, direkt Siirt'in nezaretine götüreceksin, ifadesini alacaksın." Arkamıza bir ekip verdiler. Çocuk bar bar bağılıyor açlıktan. Gittiler bir teyzeye sordular, birini bulup çocuğa meme verdiler. Sabah kalkıp karakola gittik. Saat sekizden üçe kadar karakolda kaldık. Karakola gittiğimizde oradaki komutan dedi:

"Diyarbakır'dan gelen kadın bu mu?"

"Evet," dediler.

"İki kişi öldü. Keşke sen de üçüncü olsaydın!" dedi.

O lafı çok zoruma gitti.

"Komutanım sen neden bu kelimeyi kullanıyorsun? Ben bir şey yaptım mı ki bana bunu söylüyorsun?" dedim.

"Alın alın alın, atın arabanın arkasına, Eruh'a, oradaki karakola götürün bunu!" dedi.

"Vallaha beni öldürseniz de bu arabaya bir daha çıkmayacam! Kusura bakmayın. Eruh'a gitmeyeceğim! Ben her gün karakol karakol dolaşıyorum. Haseki Hastanesi'nde tedavi oluyordum, ağzımdan burnumdan kan geliyordu. Doktor bey "İlla hava değiştirmeye gideceksin!" dedi. Ondan sonra buraya misafir geldim. Üç günlük doğum yapmışım. Çoluk çocuk Türkçe bilmediği için onların peşine düştüm. Çocuklarımı alıp eve dönecektim. Baktım o korucular, o timler el ele verdiler, bizi öldürdüler. Buraya savaşmaya gelmemişim ki. Bana bunu niye yapıyorsunuz?" dedim. Bebeğimin halini anlattım. O zaman biraz yumuşadı.

Onlara İstanbul'da her yerin adresini verdik. Hepsine telefon ettiler. Haseki Hastanesi'ne açıp sordular. Allah'tan en sonunda inandılar da beyimi alıp getirdiler. Bizi serbest bıraktılar.

Köye döndükten sonra üç ay bu bacağımlı alçıda kaldı. Anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. Ablamın yanındaydım. Hem bir sürü gelen giden, hem o kadar çocuk... Evim yok, bağımlı yok, bir şeyim yok. Sonra bu ayağımlı için her gittiğimde doktor bana diyordu: "Kaynak tuttu, kaynak tuttu." Benden sakladılar. Meğer kemik yanlışı kaynamış. Ben böyle çekiyom, çekiyom... Ayak yok, çalışmıyor hiç. Bir kırıkçıya gittik. Kırıkçı:

"Aynı bir robot gibi senin bacağımlı; robottan bir farkın yok. O bacağımlıya balık konulacak, yumuşayınca tekrar kırılacak." dedi.

Beyim gitti beş kilo alabalık aldı, getirdi. O balıkları macun yaptılar, koydular bacağımlıma. Üç gün üç gece balıklar bacağımlımda öyle kaldı. O balıkların kokusundan kimse yanıma yaklaştırmazdı. O evde sabahlara kadar düşünürdüm; acaba oradaki oğluma ne oldu, buradaki bebeğime ne oldu. Bu işkence, bu ağrı, bu eziyete nasıl dayanacağımı. Sabahlara kadar hiç uyuyamıyordum.

Kızım o sırada daha 5-6 yaşındaydı. O bakıyordu bebeğe; altını açıp bezlerini çeşmenin önüne götürüyordu, yıkıyordu. Elleri soğuktan hep morarmıştı. Onun ellerini gördükçe "Allah'ım," derdim, "bunlar insan mı? Hiç insanlık var mı içlerinde?"

Dördüncü gün adam geldi. Balıkları alıp attı. Bittim sabununun eritti, bacağımlıyı sıcak suyla yumuşatıp kırmaya çalıştı. O öyle kırmaya çalıştıkça on kişi de olsa beni yakalayamaz, tutamazdı. Kalkıyordum, tekrar yere atıyorlardı beni. Kayınbabam, beyim, o kırıkçı adam... Kalkıyordum, tekrar... Bacağımlıyı tekrar kırana kadar... Sonunda kırıldı. Benim üstüm başım terden su içinde...

4-5 gün sonra bastonla bir adım attım. Ablama dedim, “İnan ki abla ben bir adım attım.” Baktım ikinci adım da attım. “Allah’ım şükürler olsun sana,” dedim, “Yürüyebiliyorum.” Yeniden dünyaya geldim.

1994, Derawıt Yakılıyor

1992’de Selamet ve Nezir’in öldürüldüğü olaydan birkaç ay sonra Hediye Hanım ve eşi tekrar İstanbul’a göç eder. Selamet’in annesi, babası ve ablaları köyde kalır. İki yıl sonra yine bir kış ayında asker bu defa köyü tamamıyla boşaltmak üzere operasyona başlar.

Sanki insanlık yoktu içlerinde...

Nismiye (Aileden köyün yakıldığı günü yaşayan en küçük tanık)

Çok küçüktüm. Bizi çıkardılar evlerden. Bir meydana topladılar. Evleri yakmaya başladılar. Babam sağır dilsizdi. Onu da çıkardılar, vurdular, dövdüler. Çok dövdüler babamı. Sonra bizi o meydanda bırakıp gittiler. Bir yola çıktılar. Yolun karşı tarafına geçip biraz ilerlediler. Bize ateş açtılar. Biz de bir yerlere sığındık. Çok korkuyorduk. Sonra ayağa kalkıp kaçmaya başladık.

Önce köyümüze yakın bir köye geldik. Orada kaldık bir iki gün, ondan sonra Siirt’e gittik. Orada bir sene kaldık. Ondan sonra da İstanbul’a geldik. Burayı da tanıımıyorduk. Otuz nüfus bir bodrum katına sığındık.

Selamet’in annesi

Köy yakıldığı gün herkesi topladılar. Herkese rastgele vurdular. Hiç kimseyi bırakmadılar bir eşyasını çıkarsın. Kenan’ın çeyizi var, makine var... Her şeyi yaktilar. Eskiden buzdolabı yoktu, kedeler (testiler) vardı, onları da kırdılar. Evi ateşe

verdiler. Şükrü adında birisi vardı. Onun evinin bir tarafını yaktılar; diğer tarafta ihtiyar anası babası vardı. Korucular dediler ona; “Git anan baban yanıyor, çıkar onları.” Gitti anasını babasını kurtardı. Hayvanların hepsi telef oldu; bırakmadılar kurtaralım...

Çeyiz sandığı vardı. Kırmanın diye anahtarını uzattım. Kır-dılar sandığı. İçinde ne varsa çıkarıp aldılar, sandığı attılar. De-ğerli eşyaları, işlerine yarayan şeyleri götürüyorlardı. Korucu asker hepsi karışık yapıyordu bunları. Hepimizi köyün mey-danına yüz üstü yatırdılar. Dediler, “Kafanızı kaldırmayacak-sınız.” Bir sürü insanı dövdüler. İki adamı çırılçıplak soydular. O kadar dövdüler, o kadar dövdüler ki, sanki insanlık yoktu içlerinde. Benim büyük oğlumu tutukladılar o gün; Kenan’ı cezaevine götürdüler. Köyün bütün gençlerini tutukladılar.

Sonra üzerimize ateş açtılar. Siirt Eruh yoluna kadar (5 km.) yürüdük. Ocak ayıydı. Dizimize kadar kar vardı. İki ço-cuk küçüktü. Onları kucağımıza aldık. Koşa koşa gidiyorduk karda. Bizim evi de yaktılar o gün; dönüp hiçbir şey alamadık.

Selamet’in ablası

Ben ameliyat olmuşum o günlerde. İstanbul’a geldim, iki ço-cuğumu yanımda getirdim. Çocuklardan birini köyde babaan-nesine bıraktım. O, şu anda o gün yaşadığı her şeyi hatırlıyor. “Babaannem kendini üstüme attı,” diyor, “ateş açtıkların-da vurulmayayım diye.” Kızım hiç unutmadı o olayı sonra. Psikolojisi bozuldu. Hâlâ kendinde değil. Şimdi üniversitede okuyor. Başörtüsü yüzünden de çok sıkıntı çekti. O da etkiledi onun psikolojisini.

Doktora götürdüm bir defasında annemi. Doktor bana diyor; “Sen bu kadına ne yapmışsın böyle, bütün damarları kurumuş gözlerinde. Hiç yaş gelmiyor.” Dedim, “Hiçbir şey yapmamışım. Ben kızıyım, ben ona ne yapacağım. Kızı ölmüş. Ona ağlıyor hep. Ondan sonra böyle oldu.”

Kayınpederim vardı. Allah rahmet eylesin. Onun teyzekı-

zının kocasını ve çocuklarını, tam üç kişiyi gözlerinin önünde yaktılar. Altı tane evleri vardı; onları da yaktılar. Bir oğlu dağa çıkmıştı. O yüzden yapmışlar. Diyormuş, “Oğlum ne yaptık biz size?” Diyorlarmış, “Siz teröristsiniz.” Onlar da göç edip geldi İstanbul’a. Ama korkuyorlar, hiçbir şey anlatamıyorlar. Bizim olay olduğunda “Hiç şikâyet etmeyin!” diyorlar. “Biz neler neler gördük. Sizin yaşadığınız ne ki!”

Tevfik

Onların köyünde herkesi bir yere toplamışlar, tam 9 kişiyi birden öldürmüşler. O sıra bir komutan geliyor, kalanların öldürülmesini durduruyor. Yoksa bütün erkekleri öldürecekler. İnsanlar korkuyor, anlatmak istemiyor. Bir de açık söyleyeyim size; bizim milletimiz inanmıyor artık kimseye. Her şeyi anlatmışlar aslında herkese. Kendi bildiklerini okumuşlar. Güven meselesi var yani, bu bir gerçektir... Abide Ekin’i duydunuz mu mesela? O da Güçlükönak’ta köy yakma sırasında vuruldu. Babasına sizi söyledim, sen de yaşadıklarını anlatır mısın diye sordum. “Boş ver,” dedi. “Sonra yazmıyorlar, kendi bildiklerini yazıyorlar hep.”⁹

9 Abide Ekin (3), Ali Yıldırım (6) Şırnak-Güçlükönak, 1993: Bir sabah vakti Şırnak’ın Güçlükönak İlçesi’ne bağlı Ormaniçi Köyü’ne askerler tarafından ateş açıldığında 3 yaşındaki Abide, iki kardeşiyle birlikte evlerinin üst katında uyuyordu. O sırada üst kattaki pencereden odaya düşen bomba patladı, Abide yaralandı. Annesi Abide’yi bağırsakları dışarıya çıkmış halde komşusunun evine götürdü. Orada komşusuyla beraber bir kumaş parçasıyla Abide’nin yarasını sarmaya çalıştı. Bir müddet sonra silah sesleri durdu, askerler evleri boşaltıp köy halkını meydana topladı. Abide de annesinin kucagında meydana daydı. Köyün erkekleri yere yatırılmış dövülüyordu. Askerler tarafından köydeki evler yakıldı, hayvanlar öldürüldü. Günbatımına kadar köy meydanında kaldılar, sonra köyün erkekleriyle beraber Abide’nin ablası Halime, abisi Abdullah askerler tarafından elleri bağlanarak götürüldü. Abide o geceyi annesiyle birlikte köyün camiinde geçirdi. Köyün etrafı askerler tarafından sarılmış olduğu için Abide’yi hastaneye götürmek mümkün olmadı. İki gün sonra Abide camide öldü. Abdullah ve Halime bir ay sonra köye çok kötü halde döndüler. İşkence görmüşlerdi, sadece sıcak süt içebiliyorlardı. Askerler bu arada köye birkaç defa daha geldiler, iddialara göre

84'te operasyonlar başladı. Aradan yaklaşık 20 sene geçti ve her yerde zulüm görüldü. Sadece ve sadece zulüm... Kürt dedin mi, o taraf dedin mi eşittir PKK. Birini diğerinden ayırmadı devlet. Birisini savunduğumuzda ya da bir şey olup valiye, kaymakama gittiğimizde diyorlardı; "Yok ya, bunlar gündüz külahlı, gece silahlı, askere saldırıyorlar." Bizim yüzümüze elli sefer söylediler bunu.

Koruculuğu kabul edenler devletten silah almış, devletle beraber hareket ediyordu. Koruculuğu kabul etmeyen köy hedefti. Boşaltmak için ellerinden gelen her türlü baskıyı yapıyorlardı. Bunları belki siz duymamışsınızdır. Mesela bizim aile kaç kişidir? Beş kişi. Beş kişi bir ayda ne kadar pirinç yer? Beş kilo mu? Bir aileye beş kilo pirinç yazılıyor. Bir kilo mu şeker, bir kilo mu zeytin?... Onun dışında sen şehirden alıp bir gram fazla götüremezsin evine. Bu uygulama Tansu Çiller döneminde çok aktıftı. O Tansu Çiller var ya, çok vahşi bir politika uyguladı. Bu 2000'e kadar devam etti. Yani bak Siirt'ten bizim eve 35 kilometre. Siirt'ten köyün girişine gelene kadar 35 kilometrede altı kere aranırdın. Siirt'in hemen çıkışında Çakmak diye bir mahalle var, orada arama vardı. Geliyordun, Muhtar Çayı'nın üzerinde bir köprü var, orada arama vardı. Oradan geliyordun, Hadid'te arama vardı. Oradan geliyordun, Yeşilyöre'de arama vardı. Oradan geliyordun, tam Siirt-Eruh yolunda bizim köye ayrılan kavşak var, orada arama vardı. Gelirdin köyün girişine, arama vardı. Ve her arama nasıl biliyor musun? Bir kere kimliğini alıp götürüyor, deftere bakıyor, ondan sonra üzerini ve eşyalarını didik didik arıyor. Mesela siz beş kişisiniz, burada altı tane kurabiye var, diğeri kimedir diye hesap soruyorlardı. Öyle bir arama yani.

dört köylüyü daha öldürdüler, köyün boşaltılmasını istediler. İşkence nedeniyle yetişkin bir erkeğin de öldüğü olaylarla ilgili köylüler dava açtı, iç hukuk yolları tükendikten sonra dosya AIHM'e kadar gitti. Olaydan 11 yıl sonra Abide'nin yaşama hakkı ihlal edildiği için devlet tazminat ödemek zorunda kaldı. Kaynak: Tuğba Tekerek, "Savaşın Öldürdüğü Çocuklar - 1", Taraf Gazetesi, 11 Temmuz 2010.

Bizim ihtiyaşlarımız köy yakıldıktan sonra en fazla bir iki sene dayandı. Hem korkudan öldüler hem topraklarından koparıldıktan sonra üzüntüye dayanamadılar. Babam iki sene dayandı. Babam 72 yaşına kadar köyünde ydi. Kendi eliyle bağını bahçesini öyle yapmıştı ki... Bizim orda Zivzik narı derler; bizim bahçeye onları ekti, aşıladı. Her şeyi böyle mükemmel yaptı, ama bir ceketini alamadan çıktı, geldi buraya. Ben bazen para veriyordum. Gururlu insanlardı... Para da kabul etmiyordu. “Yok,” diyordu, “ocuklarına harca.” şimdi o adam 72 yaşına kadarki birikiminden hiçbir şey alamadan geldi buraya, nasıl dayansın. Balığı sudan ıkartıyorsun, atıyorsun karaya. O adam yaşamadı. Nasıl affedeceksin.

Bende şu anda çok büyük kin var. Kişilere hiçbir zaman nefret duymam ama ben bu sisteme yüzde yüz kinliyim. Burada bazıları bakıyorum şikâyet ediyor, cepsizi hırsızı, uğur-suzu Kürt’tür, Siirtlidir, bilmem nerelidir diye. Peki kim yaptı onları? Yani bunların karakterinde mi vardı böyle olmak? Ben inanmıyorum. Daha önce hiç kimse kapısını bile kapatmazdı köyümüzde. Siirt’te de yle. Merkezde yedi sene yaşadım, hiçbir hırsızlığa rastlamadım. şimdi hırsız dolu, tinerci dolu. Bunlar hep sistemin yaptıklarıdır.

Bir insanı nasıl yetiştirirsen öyle kalkar.

KADINLAR PAZARI'NDA

Fatih Kadınlar Pazarı, İstanbul'un en eski yerleşim yerlerinden biri. 40'lı yıllarda yaşanan bir göç dalgasıyla beraber yıllarca Siirtli Arapların kendi kültür ve renklerini verdiği tarihi bir çarşı oldu. Fatih yöresinde Küçük Siirt olarak adlandıranlar da var Kadınlar Pazarını. Bugün biraz daha modern görünümlü bir siluete bürünse ve daha kozmopolit bir kitleye hitap etse de otlu peynir, cevizli sucuk, üzüm pestili, bittim sabunu, Bitlis tütünü, Pervari balı, Seylan çayı satan dükkânlarıyla, kaldırım üstü kahveleri, envai çeşit Siirt yemekleri yapan lokantalarıyla küçük bir Siirt çarşısıdır halen.

90'lı yıllardan sonra yaşanan zorunlu göç süreci ile beraber çarşı, bu defa Siirtli Kürtler başta olmak üzere, Vanlı, Mardinli, Bitlisli, Diyarbakırlı, Muşlu birçok aileye ekmek kapısı oldu. Kadınlar Pazarı'nın da dâhil olduğu Bozdoğan Kemerî'nden Zeyrek Camii'ne, Fatih Camii'nin Çarşamba Pazarı'na bakan duvarından Vezneciler ve Süleymaniye'nin ara sokaklarına kadar çok geniş bir bölge göç eden Kürt ailelerin yerleştiği mahallelerin başlarında geliyor:

Havaların henüz ısınmaya başladığı bir bahar öğleden sonrası, Fatih Kadınlar Pazarı'na vardığımda Yıldız'ı seyyar bir CD tezgâhının başında görüyorum. Kürtçe CD'ler almak için pazarlık yapıyor karşısındaki güler yüzlü gençle. Tezgâhta ilk iki sıra dengbejlere ayrılmış: Şakiro, Kawis Ağa, Meyremxan ve diğerleri. Sonra düğünlerde çalmak için hareketli CD'ler yerleştirilmiş yanına. "Nerelisin? İstanbul'a nasıl geldin?" derken Muşlu olduğunu ve zorunlu göç mağduru olduğunu öğreniyoruz Ercan'ın. "Abla," diyor, "buraları dolaşsan benim gibi seyyar satıcılık yapan gençlerin yüzde sekseni bu sebeple gelmiştir zaten İstanbul'a. Bizim oralarda çok acı var. Bildiğin gibi değil." Kısa, tedirgin bir sohbet yapıyoruz Ercan'la ayaküstü. Konuşurken zaman zaman "Ben hiç korkmuyorum." dese

de korku okunuyor gözlerinden. Ara ara aynı cümleyi tekrar ediyor konuşma sırasında: “Bizim oralarda çok acı var, çok eziyet var. Bildiğin gibi değil.” Ama o acıyı tarif etmeye gelince ürkekleşiyor birden. Daha yuvarlak bir hal alıyor sözleri. Yine de paylaşıyor bizlerle göç hikâyesini.

Ercan, Seyyar CD Satıcısı, Malazgirt

Bizim oralarda çok acı var, bildiğin gibi değil...

Muş Malazgirtliyim. 94'te geldim İstanbul'a. Bizim oralarda çok eziyet vardı; askerler tarafından çok zulüm vardı. Koruculuk sistemine başlamışlardı. Köydekilere ya korucu olacaksın ya da köyden çıkacaksın diyorlardı. Bütün köylerde de bu baskı oluyordu. Bizim köy çok direndi, korucu olmadı. Bizler aşirettik. Köylü kol kola verdi, köyü boşaltmalarına izin vermedik. Diğer köylerin çoğunu boşalttırdılar. Tabi ki millet bu yüzden kaçtı geldi buralara.

Benim ailemden kayıp, gözaltı olmadı. Ama böyle şeyler de çok oluyordu o zamanlar. Mesela bizim köyde yakınımız bir köylü vardı. Onu götürüp öldürdüler; kim öldürdü kimse bilmiyor. Koruculuğu bizim orada çok az insan kabul etti. Onlar da durumları kötü olan, dışarı çıkıp çalışamayan insanlardı. Öbürlerinin çoğu zaten göç etti. Bu baskıya sadece birkaç aşiret köyü dayanabildi.

94'te bir babam bir de annem kaldı köyde. Biz gençler koruculuk baskısına dayanamayıp İstanbul'a geldik. Daha ufaktık. En büyüğümüz 17 yaşındaydı, ben 11. Abimlerle İkitelli'de bir bodrum katı tuttuk. O bodrum da durmadan su alıyordu. Yağmur yağdığı zaman bütün su evimize doluyordu. O yıllarda kimsemiz olmadığı için bize amcamın 12 yaşındaki kızı gelip

baktı. Yemeğimizi yapıyor, bulaşığımızı yıkıyordu. Bir iki sene falan yanımızda kaldı. Sonra abimi evlendirdik; eve gelin getirdik.

Ben birkaç yıl tekstilde çalıştım. Biraz büyüyünce abilerimin yanında Aksaray'da seyyar satıcılığa başladım. Durumlar tabi ki çok kötüydü o zamanlar. Gel de seyyar satıcılıkla ekmeğini kazan... Bir taraftan belediye, bir taraftan polis... Kötü muamele de vardı. Mesela eskiden burada Kürtçe kaset satar-ken polisler gelip tüm posterlerimi yırtıp atıyorlardı. "Niye Kürtçe kasetler satıyorsun?" diyerek arabamı tekmeledikleri günler de oluyordu. Şimdi olmuyor artık. Hava değişti, az bir şey demokrasi de geldi memlekete.

Burada arkadaşlarımın çoğu Kürt. Muşlu, Siirtli, Diyarbakırlı... Genellikle birbirine kanı ısınan insanlar daha çabuk arkadaş oluyor. Tabi diğerleriyle de arkadaş oluyoruz, ama aynı değil. Nereye baksan çok değişik geliyor burası. İnsan kayboluyor. Kayboldum bir seferinde. Küçüktüm. Yolu bulamadım. Camiye gittim. Camiden alıp getirdiler eve. Köyden direkt İstanbul'a geldik, ne olacaktı ki!

Şartlarım artık daha iyi. İnsan çalışır duruma gelince her şey güzelleşiyor. Hayat devam ediyor işte... Yine de tezgâhı kaptırdığımız çok oluyor. Malları geri veriyorlar ama biraz geç veriyorlar. Orijinal CD sattığım için veriyorlar. Korsan olsa vermezler.

Şimdi evliyim, Altınşehir'de¹⁰ yaşıyorum. Göçle gelenler hep orda. Fatih'te kira 800-900 lira... İnsan yaşayamaz ki. Annem babam da geldi İstanbul'a. Artık bizimle oturuyorlar. Baharda her sene ya ağabeyim ya babam ya kardeşlerim köye

10 Altınşehir, Şahintepesi denilen bölge İstanbul'un en fakir varoşlarından. Güneydoğu'dan göçle gelen halkın yoğunlukla oturduğu, Bahçeşehir ile Başakşehir arasında kalmış kocaman bir muhit. Dik yokuşları, pis dereleri, henüz asfaltlanmamış dimdik ara sokakları, darmadağın gecekonduları, bakımsız evleri ile adeta iki yanındaki yüksek, modern, lüks konutlara şaşkın şaşkın bakıyor bu dev mahalle. Sokaklarda dolaştığınızda bir başka diyar, bir başka zamandan geçiyor gibi oluyorsunuz. Konuştuğunuz herkes "Çok berbat bir yer burası. Buranın dışında hiçbir yere de gidemiyor, göremiyoruz. Keşke gelmez olaydık İstanbul'a," deyip duruyor.

gidip 15 gün kalıp dönüyorlar. Elimde olsa ben de köyüme dönmek isterim. Kim istemez! Barış gelse, köylerde çalışma imkânı olsa, evlerin düzeni olsa, insanların geleceği olsa... Memleketimin en çok suyunu özlüyorum. Suyu çok şahane. Kengerleri, ışınları var. Yeşillik bunlar. Baharda çıkıyorlar. Çok şahane şeyler. İnsan onları özlüyor.

Kendi insanlarını özlüyorsun bir de...

Birkaç gün sonra Ercan'ın hikâyesinde eksik kaldığını düşündüğüm bir iki yeri tamamlamak üzere Kadınlar Pazarı'na tekrar gittiğimde Metin'le tanışıyorum. Ercan'ın durduğu köşede duruyor o gün. Ercan ona bizden bahsetmiş. "Ama" diyor, "Ercan çok küçüktü geldiğinde, o işkence falan da çekmedi. Ben işkence gördüm mesela üç kere." İstanbul'a göç edişinin hikâyesini sorduğumda anlatmayı tereddütsüz kabul ediyor. "Televizyonlar da gelse ben anlatırım, hiç çekinmem, korkmam. Ben kimseye bir şey yapmadım," diyor.

Metin çok zayıf birisi. Acı çekmiş bir insanın çizgileri var yüzünde. Göç ettiği yıllarla ilgili verdiği tarihlere göre 45-46 yaşlarında olmalı. Hiç okula gitme imkânı olmamış. Ara ara gelip karpuz alanlar tarafından bölünse de sohbetimiz, Ercan ile yaptığımızdan daha rahat bir röportaj yapıyoruz.

Bu mağduriyetleri yaşayanlar ile konuşurken bir şey dikkatimi çekiyor: Erkekler sanki anlatma işinde biraz daha zor insanlar. Detaylara girmiyorlar. Çok çektik diyorlar ama çektiklerini dile getirmeye gelince sanki fazla yakınmak, 'sızlanmak' istemiyorlar. Metin'in yaşadığı işkencelere sıra gelince detayları sormaktan kaçınıyorum. Vahşete alışmamalı diyorum. Cerrah soğukluğuyla kanırtmamalı insanların yaralarını.

Konuşma bittikten sonra, hikâyesinin gerçekliğini doğrulamak istercesine kimliğini çıkarıp adını, soyadını, res-

mini gösteriyor. O da Ercan gibi sık sık gülümsüyor. En çok yaşadığı işkenceyi anlatırken bulutlanıyor yüzü. Sonra yine gülümsüyor.

Metin, Karpuz Satıcısı, Siirt, Xayret (Kayaboğaz) Köyü

Memleket şimdi bana akrep gibi, yılan gibi geliyor...

Siirtliyiz biz. Ben daha askerlik yapmamıştım. 18 yaşından beri gurbete çıkıyordum. Gelmeden önce güzeldi oralar. İnsan kendi memleketinde ne su parası verir ne bir şey verir. Kendi köyümüzde arazimiz, bağımız vardı. Domates, biber her şeyin var yani. Hayvanlarımız vardı: Koyun, keçi, dana...

Bizim köyün adı Kayaboğaz. Geldiler bize “Korucu olacaksınız!” dediler. Bütün köyü caminin yanında topladılar, orada söylediler. Biz kabul etmedik. “Ne sizin düşmanınız oluruz, ne onların düşmanı oluruz. Kardeşiz, biz ekmeğimizin peşindeyiz. Oradakiler bizim kardeşimizdir, buradakiler de kardeşimizdir; biz barış tarafındayız,” dedik. O zaman bölük komutanı binbaşydı. “Öyleyse,” dedi, “köyü boşaltırsınız.” Biz de çıktık geldik. Bazıları İstanbul’a geldiler, bazıları başka yerlere gittiler. Boşaltmasak olmazdı. Emirdir, boşalttık. Hani derler ya, emir demiri keser, mecbursun yani. Devletten emir geldiği zaman başkası gibi değildir, bu devlettir.

Köyü boşaltırken hepimiz eşyalarımızı aldık. Kimsenin bir şeyi kalmadı. Köyde kimse kalmadı. Yalnızca 5-6 hane dört beş sene önce dönmüşler köye. Ben 21 yıldır görmedim köyü. Dönenler hep yaşlılar. 60 yaşındaki insan ne yapar. Zaten çalışamaz.

Köy boşaltılınca İzmir’e gittim. Bir buçuk ay orada çalıştım. Ama ne kadar çalışırsam çalışayım sadece karnımı doyurabiliyordum kazandığımla. Yatacak yer, bir de yıkanmaya veriyorsun bütün paranı. Hiçbir şey kalmıyor elinde. Ben de memlekete geri döndüm, Siirt’e. Biraz hayvanımız vardı, onla-

rı sattık. O parayla askere gittim, ardından evlendim. Sonra o para da bitti; mecburen İstanbul'a geldim. Bir ay boğazımızdan sıcak yemek geçmedi. Kavun ekmek yiyorduk. Aç kaldığımız da oluyordu. Burada da kör gibiydik; hiçbir yeri bilmiyorduk. Kimse seni tanımıyor ki iş versin. Okumam olmadığı için de çok zorlandım. Mesela bir markette, bir işte de çalışamazsın. Çok çektik. Sebep olanı Allah affetsin diyorum, başka bir şey demiyorum yani.

Köydeyken bana iftira ettiler. "Bu PKK'ya yardım ediyor," diye şikâyet ettiler. O zaman çok işkence gördüm. 26 sene oldu. Bana o iftirayı atanı hiç bilmiyorum. Ama yapan bizdendir, bizim halkımızdandır. İstanbul'daki halk gelip iftira edecek değil ya.

Beni işkence için götürdükleri bodrum, dokuz kat yerin altındaydı. Askeri alaydaydı. Orada cereyan verip buz dolu kovayı üzerime döküyorlardı. Bana işkence yapanların yüzlerini görmedim. Gözümü bağlamışlardı. Sürekli sorular soruyorlardı: "Fılan adam nerededir? Falan kişi nereye gitmiştir?" Ben de "Kardeşim ne bileyim, ekmegiimin peşindeyim," diyordum. Bir sefer 23 gün işkence gördüm, bir sefer 15 gün, bir sefer de 33 gün. Her gün bir iki saat işkence yapıyorlardı. İşkenceyi yapanlar normal insanlardı, tecrübeli insanlardı... Artık emir onlara ne şekilde gelmişse onlar da o şekilde işkence ediyorlardı.

Bana en son iftira ettiklerinde, işin üzerine düştüm. Hakımı aradım. Savcılığa gittim. "Ekmeğimin peşindeyim. Kötü niyetlilerden değiliz biz," dedim. Savcı bana inandı; "Oğlum, bundan sonra kardeşim de gelse biz kendi gözümüzle senin bir şey yaptığını görmeden inanmayız," dedi.

Yaşadıklarım kızıp dağa çıkmadım. Çünkü her zaman Allah'a inancım var. Kalkıp dağa çıksam, ben gelip seni öldürecem, ama senin bir kabahatin yok ki. Boşuna niye gelip seni öldüreyim? Bunu bana sen yapmamışsın. Bunu yapanı Allah görüyor. Ben görmüyorum ama Allah görüyor. O bin sene de

kalsa yerin altına girecek. Yerin altına girdiği zaman kendi dü-şünsün. Desin, 'Ben ölüyorum. Ben bu yaptıklarımın hesabını nasıl vereceğim? Bu millete bu kadar işkence yaptım, bu hak-sızlığı yaptım, bu iftirayı ettim, şimdi de ben yaptıklarımın hasadını göreceğim.'

Çok şükür işkencede bir yerlerim kırılmadı. Ama yanık iz-leri hâlâ duruyor. Vücudumda şuradan şuraya kadar cereyan verilmemiş hiçbir yer yok. (Göğüs altı ile diz kapağı arasını işaret ediyor.)

Şimdi nefret ediyorum Siirt'ten! Zaten bir tek anam babam için gidiyorum, sonra hemen dönüyorum. Benim gözümde oralar bir akrep, bir yılan gibi olmuş. Gidince çektiklerimi hatırlıyorum. Siirt'in içinde doğmuşum, büyümüşüm. Ama memlekete gittiğimde, o çektiklerim gözümün önüne geldiği zaman keşke gelmeseydim buraya diyorum. Bunu bana yapan-lar ölürken Allah'a nasıl hesap verecek bilmiyorum. Küfür de etmiyorum. Onlara küfür edersem onların günahını da kendi-me alacam. Bunları hatırladıkça hep Allah'a havale ediyorum.

Çocuklar bazen televizyonda bir şeyler seyrettiğinde onlara çok kızıyorum. Çocuklara "Televizyonu değiştirin, kapatın!" diyorum. Dönmek istemiyorum o anlara. Benim büyük çocu-ğum, o Polat var ya, onu seviyor, izlemek istiyor. Bazen o filmi gördüğüm zaman çekip gidiyorum öbür odaya, görmek iste-miyorum. Çünkü kendi yaşadığım işkenceleri hatırlıyorum. Gerçeğini biliyorum o dizideki işkencelerin. En iyisi böyle filmleri seyretmeyeyim, gene kahr tutmayayım diyorum...

Şimdi 4 çocuğum var. Okuyorlar. Büyüğü 16 yaşında. Bu sene okulu bıraktı. Üstüne gittim, yine de okumadı. Bazen ça-lışıyor, bazen çalışmıyor. Arada bana yardım ediyor. Diğerleri okula devam ediyorlar...

Aylar sonra bir Ramazan günü öğleden sonrası tekrar ziyaret ediyorum Ercan'la Metin'i. Metin daha da bir zayıflamış sanki. Bu defa açmıyoruz geçmiş yaşantısını, yaşadıklarını. Seyyar sa-tıcılıkla ilgili sorular soruyorum ona: İşgaliye nedir, nasıl alınır,

zabıtanadan nasıl kaçılır... Oğlu da çalışmaya başlamış. Metin hâlâ sıkıntılı, hâlâ gülümsemeleri buruk. Kürt sorununun çözüleceğine dair inancını da gitgide yitirmeye başlamış üstelik. Baharın ortasında sattığı karpuzlar sarı güz kavunlarına dönmüş. Bir hazan mevsimi daha gelip çatmış. Ercan'ı ise çok daha coşkulu buluyorum. Artık seyyar satıcılık yapmıyormuş pek. Pazar-
da tezgâh açmaya başlamış. Daha memnun halinden. Ayaküstü biraz hoşbeşten sonra alelacele neşeyle Sultanahmet'e koşuyor. Hanımı ve çocuğu gelecekmiş. Birlikte iftar yapıp, gezeceklermiş.

“Hem belki sinemaya da gideriz sonra,” diyor...

17 YAŞINDA İŞKENCEYE DİRENMEK

Yusuf ile görüşmeye giderken, kendisinin zorunlu göç mağduru bir ailenin çocuğu olduğunu ve 17 yaşındayken TMK kapsamında dokuz buçuk ay hapis yattığını bilmemize rağmen hapse giriş sebebiyle ilgili bir ön bilgimiz yoktu. Yusuf'un babası Abdurrahman Bey'in evine vardığımızda beklediğimiz yine zorunlu bir göç anlatısı ve belki de bu sebepten 'öfkeli', 'taş atan bir çocuk' iken bambaşka karmaşık bir hikâye ile karşılaştık. Karşımızda bir göç hikâyesi, dağa çıkarak çatışmada ölmüş bir ağabey ve değil öfkeli bir eylemde bulunmak, insana 'bu gerçek mi, böyle bir genç olabilir mi bu zamanda' dedirtecek kadar insancıl, kibar bir ergen vardı.

Abdurrahman Bey'in, anne ve babasının an be an yaşadığı köylerinin yakılış sürecini ve ardından gelen Diyarbakır günlerini anlattığı konuşmanın sonlarına doğru eve geldi Yusuf. Hapse düştüğü gece başına gelen olayların, ağabeyinin dağa gitmesi yüzünden kendisine hazırlanmış bir tuzak olduğuna inanıyordu. Ağabeyinin gerilla olması sebebiyle o yaşta bir gencin kolay kolay kaldıramayacağı kadar şiddet görmüştü yakalanma ve hapis sürecinde. O konuşurken annesi bir koltukta büzüldükçe büzülüyor, adeta kendi kendini yiyip bitiriyordu. Annelik hisleriyle sezdiği korkuları gerçekleştirmiş, bir oğlu elinden uçup gitmiş, Yusuf'un başına gelenlerden sonra ise sağlığı hepten bozulmuştu. Boğazı düğüm düğüm, konuşmaya çabalıyordu çok az bildiği bir dille. Evlerinden ayrılmadan hemen önce dağda ölen oğlu için "Cesedini kefenleyip gömebilseydim, bu kadar acı çekmeyecektim," dedi usulca. Bizi yan odaya götürüp duvardaki resmini gösterdi ölen oğlunun. Bir başkası ne ad verirse versin, yitip giden onun kefenleyip gömemediği, başında duasını edecek bir mezarı olmadan yasını tuttuğu evladıydı. Bu eve girdiğimizden beri gözümüzü alamadığımız sevimlilikteki küçük kızını ve diğer çocuklarını gösterip "Bak, sekiz çocuğun var hâlâ, onlar için güçlü olmalısın, onların ne çok ihtiyacı var sana," di-

yerek, teselli etmeye çalıştık kendisini. Bir de Yusuf'u bir daha gece maç yapmaya göndermemesini söyledik şakayla karışık.

Fazlası gelmedi elimizden.

Abdurrahman Bey ve Yusuf, Diyarbakır, Gortûn (Ecemiş) Köyü

*Şimdi o acıyı hiç kimse unutamaz.
Aç, susuz o insanlar hep perişan oldular...*

Abdurrahman

Bizim köyün adı; Türkçe Ecemiş, Zazaca Gortûn, Kürtçe Mamlamihibiro. Çok güzel hayatımız vardı eskiden. Köydeyken sonbaharda bütün ihtiyaçlarını temin ediyordun, ondan sonra bir işin kalmıyordu. Mesela hayvan besleyen hayvanına yem veriyor, gidip sıcak sobasının yanında oturuyordu. Hayat bambaşkaydı. Tarladan her şeyin gelirdi. Bir masrafın yoktu. Biraz çalışacaksın tabi ister istemez. Biz en çok sebze ekiyorduk. Dolmalık biber, domates, fasulye, salatalık gibi. Bunları satıyorduk. Aşirettik dokuz köy. Bir gün kavga olmazdı aramızda. Babam o aşiretin büyüğü idi; bir şey olduğu zaman hemen çözerdi. Bir yere gitsek akşam anamdan sorardık; “Bugün herhangi bir teşkale (*kargaşa*) oldu mu köyde?” Anam derdi; “Oğlum falan iki yaşlı kadın biraz teşkale yapmış.” Hemen gitterdik o iki yaşlı kadını barıştırmaya. Barışmayı severdik yani.

Köyümüz hep Kürt, Zaza idi. Lice’nin üçte biri Kurmancî kalanı Zaza’dır. Dicle’nin hepsi Zaza. Silvan’ın ise üçte ikisi Kurmancî, üçte biri Zaza. Biz hep Zazaca konuşurduk. İşte öyle devam ettik, huzur içinde yaşadık. Sonra baskılar başladı; “Korucu olun!” dediler.

Koruculuk baskısı 84'ten beri vardı. Geldiler, biz olmaya-
cağız falan derken babamı hapse koydular. Babam 106 gün
hapiste kaldı. O zaman 74 yaşındaydı. Bazı ajanlar babamı
şikâyet ettiler. Babama diyorlardı; "Sen bırakmıyorsun, insan-
lar korucu olsun..." Babam dedi; "Bu kocaman bir aşirettir,
benim bir sözüm olamaz; herkes iradesinde hürdür." O baskı
öyle devam etti, ta 92-93'e kadar. 92'de benim arabam vardı,
evi topladım, Diyarbakır'a getirdim.

93'te dokuzuncu aya yakın köyleri yaktilar. Bizim bir am-
camız vardı. Ahmet amca. Hem teyzemin kocası hem de ba-
bamın amcasının oğlu oluyordu. O amcanın evi Adana'daydı.
Bir oğlu hapisteydi, diğeri dağda. Ahmet amca 76 yaşındaydı.
İlkbaharda köye geliyordu. Bahçesi vardı. Çoluk çocuğu da
yaza doğru yanına geliyorlardı. Köylerin yakıldığı gün asker-
ler Hani'nin bir köyünden korucuları yanına alarak gelmişler.
Onlar Zazaca biliyor ya, halkla ilişki kursun, ne yapıyorlar,
ne ediyorlar öğrensin diye yanlarında getiriyorlar. Ahmet am-
canın mezarası köyden 20 dakika uzaklıktaydı. Bahçede çapa
yaparken yanına geliyorlar. Gözü de tam görmüyor, akşamü-
zeri böyle. Korucular gerilla kıyafeti giymişler üzerlerine. "Vay
Ahmet amca! Ne yapıyorsun?" diyorlar Zazaca. Bu da diyor
ki, "Kurban nerdesiniz? Ben de özlemişem sizi." Biraz da saftı
Ahmet amca. Korucular gidip komutanlara anlatıyorlar, böyle
böyle oldu diyorlar. Alıp Ahmet amcaı dağın tepesine çıkar-
tıyorlar. Dövmeye başlıyorlar. Onlar ne kadar dövüyorsa, bu
da küfür ediyor onlara, af buyurun. Kazmayla kürekle Ahmet
amcaı döve döve öldürüyorlar. Sonra Kürt bir asker köye ge-
liyor, kendini bizim eve atıyor, ağlıyor. "Bir tane yaşlı amcaı
mezradan getirdiler, falan yerde döve döve öldürdüler," diyor
babama. Pencereden o tepeyi gösteriyor, "Oraya gömdüler,"
diyor. "Bunlar köyü ateşe verirler artık. Siz dağdakilere ekmek
veriyorsunuz, yemek veriyorsunuz..." diyerek uyarıyor...
Köylüler gidip cesedi çıkarıyor. Yıkayıp defnediyorlar Ahmet
amcaı. Cesedi yıkayan hoca "Vücudunda sağlam kemik yok-
tu. Hepsi kırılmıştı," diyor köylülere.

O olaydan sonra gerçekten köyümüze geliyorlar. Köy yakılırken orada olanlar “Bir ilaç vardı; duvara, taşa sürtüp çekiyorlar, ateş bıraktığı zaman on on beş dakikada evler yerle bir oluyordu,” diyordu. Bütün evleri yaktılar böyle. Kimisinin hayvanları içerde boğuldu, çokları içerden parasını bile kurtaramadı. Kimisi çoluk çocuğuyla, ayakkabısız Diyarbakır’a geldi, Bingöl’e gitti.

Bizim köyden Mehmet amca sağdır, hâlâ Kur’an da okur. Köyün en yaşlısı o şu anda. O anlatıyordu: “Askerler beni evden çıkarmışlardı; ateş atmışlar, evin içi alev almıştı. Paramı kurtaramadım. Hatırladım ki Kur’an odanın kapısının üstünde asılıdır. İçimden dedim, ‘Param gitmiş, her şeyim gitmiş, hiç olmazsa Kur’an yanmasın, ben gideyim Kur’an’ı kurtarayım.’ Hızla alevin içine attım kendimi. Kur’an’ı boynuma astım kılıfıyla. Asker ‘O nedir?’ dedi bana. Ben de ‘Kur’an’dır,’ dedim. Yeminle; tuttu, kopardı, ateşin içine attı Kur’an’ı.”

İşte o insanlar ortada kaldı. Sonra kamyonlarla insanları Diyarbakır’a getirdik. Anam babamla en küçük kardeşimi de getirip şehrin merkezine yerleştirdik. 79’da Diyarbakır’ın merkezinde bir arsa almıştım. Bu olay olduktan sonra Lice’de deprem konutları¹¹ vardı, onları söktük aldık, o arsaya kurduk. O insanlara yardım ettik. Bir iki sene öyle acı içinde geçti. Bazen adam, yemeye ekmek bulamıyordu. Olanlar yardım ediyordu olmayanlara. Sonra inşaatta çalışmaya başladılar... Şimdi o acıyı hiç kimse unutamaz. Aç susuz insanlar hep perişan oldular.

Yaşadıkları babamın çok zoruna gidiyordu. Diyarbakır’a geldiği birinci sene babam üzüntüden felç oldu. Gidilmedik doktor bırakmadık. Hiçbir şey fayda etmedi. Beş sene yatakta kaldı. Köyden geldiğinde 84 yaşındaydı. O yaşa kadar sert bütün içti ama bir gün görmedim öksürdüğünü, bir hap aldığını, doktora gittiğini. O olaydan sonra bir daha düzelmedi. Beş sene sonra rahmete gitti babam.

11 1975 Lice depreminden kalan barakaları kastediyor.

Bizim köy seksen haneye yakındı. Yakıldıktan sonra kimse kalmamıştı orda. Sonra 96'da ilk abim döndü köye. Köyümüz Diyarbakır Bingöl il sınırındaydı. Askeri bölge yapmışlardı oraları. Ona dediler, "Sen neye gelmişsin, burası yasak bölge?" Abim de "Benim çocukluğum var, köye gelmişim," dedi. Ev falan yok tabii. Sadece okul vardı. Bir iki sene okulda kaldı. Alıp geri götürdüler ama bu gene inat etti, kendisiyle beraber üç dört hane daha götürdü sonra köye. Şimdi 20-30 hane var köyde. Yaşlılar döndü genelde. Okuyan gençler gitmediler. Yazın gidiyor onlar. Yazın çok kalabalık oluyor fakat kışın yalnız kalıyor yaşlılar.

Diyarbakır'dayken bazen diyordum, ben sabahı göremem. Gece gündüz asker dolaşıyordu sokaklarda. Akşamları işten çıkınca geç kalıyordum, bazen eve, bazen de kahveye gidiyordum. Bir sokağı dönünce aniden silahın namlusu kafana değdi. Nice tanıdık insanlar gitti. Gece aldılar götürdüler evlerden. 90'la 95 arası çok insan kayboldu. O zamanlar Hizbullah diye bir grup vardı. Batman'da falan kampları vardı. Hizbullah Allah'ın askeridir, böyle şey yapmaz... Onlar sopayı alıyordu, üzerine on ikilik çivi çakıyordu; adam binaya girerken arkadan gelip beynine saplıyordu. Böyle sessiz silah gibi. Çok insan bu şekilde ölüp gitti. Bu da sebep oldu, ama en çok ekonomik olarak zorlandığımız için kaçtık Diyarbakır'dan. Çoluğu çocuğu trene doldurduk İstanbul'a geldik.

Istanbul'a taşındıktan bir süre sonra ailenin en büyük oğlu İbrahim, bulundukları bölgede aktif siyasetle ilgilenip HADEP ilçe gençlik kolu başkanlığı yapmaya başlamış. Bir taraftan da çalışıyormuş. Abdurrahman Bey, bir inşaat şirketinde bekçilik yaptığı için gece işe gider, sabahları eve dönermiş. Çocuklar da gündüzleri çalıştığı için pek görüşemezlermiş. Annesi bir süre sonra İbrahim'in faaliyetlerinden endişe edip babasına "Bu dağa gidebilir böyle giderse," diye yakınmaya başlamış. Oğullarına sorduklarında ise İbrahim, ısrarla reddediyor, dağa çıkmayacağını

söylüyormuş. Karakter olarak da uysal ve aile içerisinde çok müşfik bir genç olduğu için inanmışlar kendisine, fazla üstelememişler. Dağa çıkmak için evden ayrıldığı ilk gün de pek konduramamışlar... Sonra diğer arkadaşlarıyla beraber ailelerine, o gece birbirlerinde kalacaklarını söyleyip de doğru söylemedikleri anlaşılınca çocuklarının peşlerine düşmüşler. Polis de bir süre sonra bu gençlerin dağa gittikleri haberini getirniş. Dağa çıktıktan üç dört sene sonra oğullarının çatışmada öldüğü haberi gelmiş. Bulundukları bölge uçurumun dibinde olup erişilemediğinden cenazelerini alamamışlar.

Yusuf, ağabeyi öldükten bir sene sonra futbol antrenmanından gece eve dönerken, arkadaşıyla beraber bir arabaya benzin dökerek yakmaya çalıştıkları iddiasıyla tutuklanmış. Gözaltına alındığında 17 yaşındaymış. Herhangi bir görgü tanığı, suç delili olmamasına rağmen davası aylarca sürmüştü. 2010 yılında TMK mağduru çocuklar için çıkarılan yasadan yararlanarak 9,5 aydan sonra tahliye edilmiş.

İnce, uzun yapılı, çok sakin bir ses tonuyla konuşan, güler yüzlü bir genç Yusuf. O gece olanları ve cezaevi günlerini, her anını yeniden yaşamışçasına anlatırken o da ailesi gibi konukseverliğinden asla vazgeçmiyor; ya çaylarımızı tazeliyor ya da annesinin özenle kurduğu sofradan illa ki bir şeyler yememiz için ısrar ediyor.

Onlar “İyiyiz,” diyordu, ben de “İyiyim,” diyordum; karşılıklı hep yalan söylüyorduk...

Yusuf

Bir arkadaşla antrenmandan dönüyorduk. Başka arkadaşlar da vardı, kalabalıktık. Şu aşağıda bir park var, her akşam orada oturuyoruz. Çocukluk arkadaşlarımdı hepsi. Saat 23.00 sularındı. Diğer arkadaşlarım evlerine gittiler. Biz arkadaşımın bir

şey atıştırmamıştık. Yukarı marketten bisküvi alalım, öyle dōnelim evimize dedik. Yanımızdan bir adam nefes nefese koşarak geçti. Hatta biz adama şöyle bir baktık. Bu sırada arkadan iki kişi silahın dipçığı ile kafamıza vurdu. Yere serdiler bizi. Ben dedim:

“Ne çaldık? Biz bir şey yapmadık, bir şey çalmadık!”

Önce zannettik hırsızlık olayı var, meğer olay tahmin ettiğimizden de büyükmüş. Terörle mücadele, istihbarat ekiple-riydi bire bir karşımızdakiler. O anda silahlar patladı. Hatta bir tane adam cama çıktı, adama “Gir lan içeri!” dedi içlerinden biri. Kendi yüzlerini göstermek istemiyorlardı. Bir anda neyin içerisinde olduğumuza anlam veremedik. İlk defa böyle bir olayın içine giriyordum, şoktaydım. Bizi yere yatırmışlardı. Çok iyi hatırlıyorum, sonraki gün edebiyat yazılım vardı. Bir yandan tekme yiyor, diğer yandan düşünüyordum: ‘Öbürsü gün yazılı var, okula gideceğim.’ Her şey bir hayal gibi geliyor, uykuda zannediyordum kendimi. Aklınıza gelebilecek her yerrime tekme atıyorlardı; kafa, yüz... Hatta bir tane de göğsüme yedim; yerden nerdeyse yarım metre yükseldim o anda.

Sonra bizi aldılar, arabaya koydular. Bir bidon getirdiler. Arkadaşa zorla bidonu elletmeye çalıştılar. Önce “Sağdan tut,” sonra “soldan tut!” dediler. Bana da dediler, ben kendimi öte tarafa çevirdim. Olayı yavaş yavaş çözmeye başladım. Bunlar bir şeyin peşinde olmalı, niye sürelim elimizi bidona? Böyle çektim kendimi. Arkadaşa bayağı bir baskı yaptılar. Bidonu tuttu arkadaş. Biz bunu avukata söyledik ama mahkemede bu mesele hiç karşımıza çıkmadı. Dosyanın içinde var mıydı, bilmiyorum. Delil olarak kullanılmadı. Bir de mahkemeye çantamı getirmediler. Karakolda kaldı çantam. “Madem çantada bahsettiğiniz şeyler var, öyleyse getirin mahkemeye. Benzin olsa kokar,” dedim. Oysa içinde krampon ve eşofman vardı.

Beni aldıklarında abimin ismini söylediler. Bu İbrahim’in kardeşidir dediler. Zaten alır almaz küfür ettiler, dövdüler. Hiç dayak yememiştım. Bir hafta etkisinden çıkamadım o dayağın.

Çünkü ben insanlarla barışık biriyim. Hani sınıfta olsun, başka yerde olsun kimseyle öyle kavgam olmaz hayatta.

Karakolda ellerimizi arkadan bağlayıp, kafamızı öne eğdiler. Bilgisayar masasının altına soktular bizi. “Kafanı sağa sola oynatmayacaksın hiçbir şekilde!” dediler. Sabah dörde kadar o şekilde kaldık masanın altında. Dizlerim on gün, on beş gün boyunca kocaman şişmişti. Bir tane de deli bir asker getirmişlerdi. Yüzünün bir tarafında kesik izi vardı. Sürekli acayip hareketler yapıyordu. Tuhaf tuhaf gülüyor, küfür ediyordu. Bir elinde sopa vardı, gelip gidip bizi dürtüyordu. Sabaha kadar bizimle uğraştı böyle.

O komutanların ettiği küfürler ağza alınmayacak derecede çirkindi. Sadece bize yönelik değildi küfürleri. Mesela ben Diyarbakırlıyım ya, “Yok ben Diyarbakır’da görev aldım, orada şöyle kızlarla oldum, böyle kızlarla beraber oldum. Bütün Kürt kızlarıyla şöyle yaptım. Kürt kızları şöyle olur, böyle olur,” diyordu. Ben onların orada insan olduğundan şüphe ettim. Yakaladıkları bir kişi daha vardı. Ona diyorlardı mesela, “Kız kardeşin var mı?” “Var.” Hemen kız kardeşine küfür ediyorlardı. Yaptıkları şey insanın yapabileceği bir şey değil. Hangi kitaba, hangi dine sığar bunlar. Dini bir kenara bırakalım, insanlık buna müsaade etmez. Bir insanın kalkıp bir başka insana o şekilde küfürler etmesi, o şekilde vurması anlaşılır bir şey değil.

Mahkemeye çıkana kadar üç gün çocuk büroda kaldık. Sonra hastaneye götürdüler. Vücudunu gösteriyorsun ama doktor bakmıyor ki. Sadece sırtını açıyor, “Bir şey var mı?” diye soruyor, o kadar. Vardı! Kesinlikle kafamda dipçik izi vardı. Dizlerimde de izler vardı mesela. Yanımızda birini daha getirmişlerdi. Onun da gözü morarmıştı. Doktor “Bir şey görünmüyor, başka bir şeyin var mı?” demesin mi. Adam “Görmüyor musun halimi? Bir de bir şey var mı diye soruyorsun?” dedi. Bir de devlet hastanesi olacak! Hiçbir şekilde rapor etmediler. Doktor muayene ederken polisler de yanımızda duruyorlardı.

Mahkemede tutuklanınca annem geldi. “Bir dur, bekle!

Anneme sarılayım, ağlıyor!” dedim polislere. Anneme “Merak etme, çıkacam,” dedim. Bana orda da küfretti polisler, “Bekle sen, çıkarsın,” diye. Dünyayı senin başına yıkmak istiyorlar. Zaten orada tutanağa bir sürü şey yazmışlar. Elllerinden geleni artlarına koymuyorlar. Savcı “Kararsızım, bu çocukları çıkarsak mı?” demişti. Hâkim hiç dinlemedi, hiç!

Cezaevinde ilk günler biraz zordu. Adli tutuklular ‘terörist’ falan diyorlardı bize. Onlarla anlaşılamadık. Orada uyuşturucu, hırsızlık ve en çok da gasp suçlusu vardı. Bir de iki gardiyan vardı. Bütün cezaevi onların elindeydi. İlk günler çek paslarla, sopalarla sıra dayacağına çektiler bizi. Kamera olmayan yerlere götürüyor ya da merdiven altlarında sıraya diziyorlardı. Mesela saat 11.00 olmuş sen hâlâ yatıyorsun veya yatağın bozuk; “Sen bu battaniyeyi niye düzeltmedin? Koşuşu niye temizlemedin?” diyerek sataşıyorlardı. Koşuşu günde üç defa sabunla temizlememizi istiyorlardı. Bir hafta on gün böyle devam etti. Ondan sonra olmadı. Ama olsaydı da insan bilinçleniyor artık; koşulları öğreniyorsun, haklarının farkına varıyorsun.

Adlide ilk kaldığımız günler kötüydü. Onlar hep arabesk müzik dinler, bunalım takılırlardı. Ben dinlemem. Biraz daha türkü tarzını severim. Kitap okuyabiliyorduk ama kendimizi fazla veremiyorduk. Benimle öbür arkadaşı çok seviyorlardı diğer tutuklular. Herkes bizim yanımıza geliyordu. Biz kimse-nin yanına gitmezdik, hep odamızda otururduk. 6 ay çocukta kaldım, ondan sonra da yetişkin koğuşunda. (18 yaşını doldurunca yetişkinlerin yanına alınmış.)

Yetişkin koğuşu daha iyiydi. İlk iki üç gün tek başıma bir hücrede kaldım. Yan hücrede iki kişi yatıyordu. İkisi de üç cinayetten dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış-lardı. Ama çok iyi insanlardı; bana gider gitmez tabak falan uzattılar. Şakalaşıyorlardı geceleyin aralarında. Hücredeyken bir saat bahçe izni vardı. Sonra koğuşa geçtim. Yetişkin koğuşunda zaman biraz daha güzel geçiyordu. Daha çok kitap okumaya başladım. İki günde nerdeyse bir kitap bitiriyordum. Genelde tarihî romanlar okuyordum.

Cezaevindeyken konuştuğumda ellerim titrerdi. Bazen en ufak bir şeyde parlardım, sinirlenirdim. Durup dururken arkadaşım ile tartışırdım. Ellerim titremeye başladılar. Üzülürdüm niye böyle oluyor diye. Çok kafama takardım. Arkadaşlarım ilk görüş günü geldiğinde çok ağladı. Ben hiç ağlamadım. Hep içime attım. Bir damla bile gözyaşı akmadı gözümde. Ama çok düşünüyordum. Hep güçlü olmaya çalışıyordum, kendime destek oluyordum. Arada arkadaşlarımı teselli ediyordum; “Niye ağlıyorsun? Bak kendini yıpratırsan çıkınca kötü olursun, ailen seni böyle görmesin,” diyordum. Ama görüşten geldikten sonra insan düşünüyor tabi. Bir iki saat onun etkisinden kurtulamıyorsun. Mesela bana garip gelen şeyler vardı. Görüşe geldikleri zaman annemin yüzüne bakıyordum, ‘bir sorun var herhalde’ diye düşünüyordum. Ama onlar “İyiyiz,” diyordu. Ben de “İyiyim,” diyordum onlara. Karşılıklı olarak birbirimize yalan söylüyorduk. ‘Aslında iyi değil hiçbir şey, iyi değil’ diyordum. ‘Onlar da iyi değil, ben de iyi değilim.’ Ama neden iyiyim demek zorunda kalıyoruz birbirimize diye merak ediyordum. Hep sahteydi gülücükler. Her şey yapmacık geliyordu o anda bana. Ama sürdürüyorduk.

İçeride sigara içiyorlardı. Ben bir gün çıkacağımı biliyordum. Bana arkadaşlarım, “İçeri girdi, kendini harap etti. Bu olay onu yıprattı, sigaraya da başladı,” demesinler istedim. Sırf bu yüzden kendime daha iyi bakıyordum. Çıktığımda annem “Bak, oğlum kendini üzmemiş, kendine bakmış,” desin istiyordum.

İlk mahkemeye çıktığımda hem mahalleden hem okuldan bütün arkadaşlarım gelmişti. Sınıftan bayağı bir mektup geliyordu bana. Hatta lojmanlarda (subay lojmanları) oturan bir arkadaşım mektup yollamıştı. Bana mektup yazdı diye onu da sorguya almışlar. “Sen o teröriste mektup yazmayacaksın, görüşmeyeceksin!” demişler. O arkadaşım ile hâlâ görüşüyoruz, aynı sınıftayız. Fırsat buldukça yanıma gelir. Beni çok sever ama ailesinden gizler konuştuğumuzu. Olgunlukla karşılıyorum bunu. “Annen haklı,” diyorum, “istemaz böyle bir insan-

la beraber olmanı. Olayın içeriğini onlar bilmiyor, görüldüğü gibidir her şey.” Çünkü benim annem de hep der, ‘Şunun yanına gitme, bunun yanına gitme!’ diye. Annedir. Arkadaşım, “Ben Bingöl’de kaldım, babam subay diye hep beni dışladılar. Hatta bu okulda bile dışlandım,” diyor. Ben de ona, “Sonuçta sen beni dışlamadıktan sonra, kötülemedikten sonra, ben seni niye dışlayayım. Arkadaş olmamak için hiçbir neden yok,” diyorum. Şaşıyor; “Gerçekten böyle mi düşünüyorsun? Ben subay çocuğuyum,” diyor bana.

Ben unuttum ya cezaevini, bazen girdim mi diye şüphe ediyorum.

Bu sözleri söylerken gözleri dalıp uzun uzun gülümsüyor Yusuf. Cezaevindeyken kendisine ne istediğini soran mahkeme başkanına okulunu, bir de kulübünü istediğini söylemiş. “Okumak istiyorum başka da bir şey istemiyorum,” deyince mahkeme, okulundaki sınavlara cezaevinde girme hakkı tanımış kendisine. Sınavlarını cezaevindeyken verince sene kaybetmemiş okulundan. Ancak cezaevinden çıktığında okuluna dönmesi çok zor olmuş. Müdür yardımcısı okula almamak için çok direnmiş. Babası birkaç defa okula gitmiş, rica etmiş, hatta yalvarmış. Sonra bir gün sabrı tükenip sert çıkışınca halinden ürküp okula geri almışlar. Bu sayede dönebilmiş Yusuf okuluna. Şimdi eğitim hayatına dönebildiği için çok mutlu. Davası da beraatla sonuçlanmış. Ayrılırken bizi tüm ısrarlarımıza rağmen bırakmıyor. Durağa kadar yağmur altında uzunca bir yolu yanımda gelip otobüse bindirene kadar da gitmemekte diretiyor. Yol boyunca hayallerinden, yazın çalıştığı geçici işlerden, üniversite mevzularından konuşuyoruz...

Bütün cezaevi sürecinde o ve ailesi, avukatı Gülizar Hanım’ın kendisini canla başla savunmasından çok etkilendi; hayranlıkla anlatıyor onun duruşmadaki hallerini. Ve artık onun da gönlünde avukat olmak yatıyor...¹²

12 Yusuf kitabımızın ilk baskısının yapıldığı 2012 senesinin sonunda bir mühendislik fakültesini kazandı. Halen eğitimine devam ediyor.

BİR ÖMRE İKİ SÜRGÜN

Zorunlu göç konusunda Dersim yöresinden konuştuğumuz ilk kişi Fatma ana. Kendisine Fatma ana denilmesinden hoşlanıyor. Çevresinde de bu isimle hitap ederlermiş zaten. Yöresel kıyafetleri, mağrur duruşu, ilk andan itibaren hissedilen baskın, sevecen karakteri ile tam bir Anadolu kadını o.

Ailesi ilk zorunlu göçünü Dersim katliamının arkasından yaşamış. Bu ilk göç ablasını ve bazı akrabalarını almış elinden. Katliam yıllarında ailesinin yaşadıklarını, sürgün edildikleri zorlu Adapazarı günlerini konuşuyoruz önce. Fatma ana ile konuşurken yakın tarihte yaşadıklarının detaylarına fazla inemiyoruz. Kendisini çok etkileyen acı olayları anlatmak istemiyor. Dahası, konu açılınca bir süre sonra fenalaşmaya başlıyor. Hayatı boyunca birçok yakın akrabasının işkence görmesine tanıklık etmiş, iki oğlunu kaybetmiş, hayatının büyük bölümü cezaevi ve morg kapılarında geçmiş. Kalan yakınları için çok korkuyor. Ömrünün bir devrini tüm yitirdiklerine rağmen kapatmak istiyor. Barıştan, köylere dönebilmekten söz ediyor ara ara.

Kendisi ile görüştüğümüz gün Başbakan'ın Kanal İstanbul Projesi'ni televizyonlardan ilan ettiği gündü aynı zamanda. Başbakanın projesi için "Ben de acaba köylere dönebileceğimiz bir şey mi yapacak deyip durdum kendi kendime. Buymuş meğer!" diyerek hüzünlendi birkaç defa sohbet sırasında. "Şu çılgın proje bizi köylerimize, memleketimize döndürebilecek bir şey olsaydı ya. İş olsa, huzur gelse, barış olsa, gene dönebilsek köylerimize. Hep batıya çalışıyorlar," dedi defalarca.

Dersim yöresindeki köy boşaltmalar daha sistematik yürütülmüş. Köylerin boşaltılmasından sonra Fatma ananın köyünde ve çevre köylerde yakılmayan tek ev kalmamış. Diğer zorunlu göç vakalarının yaşandığı yerlerin çoğundan farklı olarak, boşaltılan köylerin ahalisi kısmen

bile olsa geri dönüp, kendilerine ev yapamamışlar. Dönmek istediklerini söylediklerinde yetkililerden; “İsterseniz dönün ama biz mesuliyet kabul etmeyiz,” gibi bir cevap almışlar. Zaten maddî olarak da orada hiçbir yaşama imkânları yokmuş. Yakılan evler için aldıkları 20 bin lira tazminatın yetersizliği bir yana, memlekette iş imkânı da kalmamış artık.

Fatma ananın konuşurken en rahat olduğu anlar memleketinden bahsettiği, dağlarını, yeşilliklerini anlattığı bölümler. Bir anda yüzündeki o hüznü, sert ifade yumuşuyor, adeta çocuğunun sevimli hallerinden bahseden bir annenin sevecen hali geliyor üzerine. Gözleri başka türlü ışıltıyor. Bir dağ mantarını ya da köyünün havasını anlatırken mucizevî bir şeyden bahsediyormuşçasına hayranlıkla irdeliyor her bir detayı. Bambaşka bir dünyadan bahsediyor adeta. Efsaneleri, zorlukları, coşkusu ve sertliğiyle sanki dağlardan koparılıp gelmiş, o dağların dışarısında nefes almaya zorlanan bir kadın o.

Kendi annesinin kaderini yaşayan bir kadın aynı zamanda...

Fatma Ana, Dersim, Ağdat

Ben gidiyorum, kızım size emanet, mezarına siz bakın!

Seyit Rıza'yla biz aynı aşirettendik. Dedelerimiz Ortenik köyünde yaşıyorlarmış. Köyün içinde iki kardeş var; onlara Hasan Ağa diyorlar, bize de Keleş Ağa. Keleş benim dedemin ismidir. Onlar köyde yaşarken herhalde aralarında bazı anlaşmazlıklar oluyor. O yüzden babamlar göçüyorlar; dedem ve habamın dayıları beraberce Seyit Rıza'nın yanına gidiyorlar. Seyit Rızalar nerede duruyorsa bizim sülale de onların yanında kalıyor. Ağdat, Değirmendere, Xaçkirek'de birlikte konaklıyorlar. Zaten Seyit Rıza'nın annesinin bir gelini Ferhadanlardan, yani bizim aşiretten. Ferhadanlarla, Laçınanlar kardeşler.

Bir zaman geliyor Dersim'de herkes Seyit Rıza'ya düşman oluyor. Sevmiyorlar onu. Kim ne kötü iş yapıyorsa Seyit Rıza'nın üstüne atıyor. Seyit Rıza bir şey de yapmamış aslında. Hep iftira ediyorlar. Ondan sonra aşiretler birbirine giriyor; o onu kötülüyor, o onu kötülüyor. Biliyorsun, Dersim'de kavgalar bu yüzden çıktı. Asker kimisine para verip kendi yanına çekti. "Sen falan adama düşman ol! Sen filana düşman ol!" diyerek insanları birbirlerine düşürdüler. Sonunda Seyit Rıza'yı getirip Elazığ'da oğluyla beraber astılar.

Ortenik'ten otuz bilmem kaç tane insanı öldürmüşler katliamda. Ailemden halam vurulmuş, ablamın kocasının babası vurulmuş... Kayalıklardan aşağı atmışlar insanları. Hâlâ ke-

mikleri bile mağaraların içinde duruyor. Halvori dedikleri bir kayalık var, Munzur'un üstünde; insanları orada öldürüp aşağı atmışlar.

Babam anlatıyordu: "Hepimizi toplayıp getirdiler, Hozat tarafındaki bir derenin içine koydular. Ağır makinelerini aldılar, çevremizi sardılar. Kurşuna dizeceklerdi bizi. Bir asker yanıma koştı o sıra, 'Müjdemo verin, sizi öldürmüyorlar, sürgün ediyorlar,' dedi. Fevzi Çakmak'tan emir gelmiş 'Bunları öldürmeyin!' diye." Büyük abimse 5-6 yaşındaymış o zaman. "Ben daha küçüktüm. Annemin beline sarıldım hepimizi dereye topladıklarında. Ona 'Anne, bizi öldürürlerken sen beni kucağına al!' dedim," diyordu. Annem, babam, iki abim ve ablam kurtuluyor böylece... Sonra sürgün başlıyor. Toplayıp getiriyorlar hepsini Elazığ'a. Elazığ'da saçlarını tıraş ediyorlar. Tren istasyonunun oraya götürüyorlar. Orada yeni elbiseler veriyorlar, trenlere bindiriyorlar. Herkesi bir memlekete gönderiyorlar. Adapazarı'nın farklı farklı köylerine veriyorlar bazılarını. Hep muhacırlar vardır o köylerde. Bizim gittiğimiz Adapazarı'nın Tekeler köyüdür. Kimilerini de toplayıp Bilecik'e, Konya'ya, İzmir'e, Muğla'ya götürüyorlar. Seyit Rızalardan sağ kalanları da İzmir'e götürüp yerleştirmişler.

Hiç kimse bir şeyini alamamış sürgüne giderken. Ölülerini bile gömememişler. Köylere dağıtana kadar biraz yemek vermişler. O kadar perişanlık çekmişler ki, bizim köyde bir pancar var, biz ona 'gulik' diyoruz. Onun kökünü getirmişler, atmışlar önlerine. Onu yemişler ki ölmesinler...

Abim anlatıyor: "Oraya gittikten sonra per perişan olduk, bir de korkuyorduk, çok korkuyorduk, kimseyi tanımıyorduk. Herhalde bunlar bizi öldürecekler buralarda diye gece bile uyumuyorduk, yataklarımız yoktu. Gidiyorduk komşulardan saman istiyorduk; odanın altına samanı seriyorduk üstüne ince örtüler atıyorduk. Bir seneden fazla saman üstünde yattık. Sonra komşuların biri battaniye verdi, biri yorgan verdi... Bizi okula yazdılar. Biraz kaldıktan sonra komşular yavaş

yavaş alıştı bize. Baktılar kötü insan değil, iyiyik, bizi sevdi-ler. Ondan sonra biraz düzeldi durumumuz.”

Ben sürgünün dördüncü yılında doğmuşum. Beş yaşında ya var ya yoktum. Bu sefer de açlık çıktı. Kimsenin evinde ekmek bulunmuyordu. Tarlaya gidiyor, yere dökülen buğday-ları topluyorduk. Öyle öyle kırk teneke buğday topladık, ama sakladık bizden alırlar diye. Kimsenin evinde hiçbir şey yok, millet acından ölüyor. Amcam geliyordu, gizlice amcama ve-riyorduk tenekeleri, o götürüyordu satıyordu, beş kuruş geti-riyordu bize ki bir şeyler alak yiyek. O sıra ablamın nişanını yaptılar, ama ablam hastalanıp öldü. Dayımın iki bekâr kızı, pirimizin bir kızı ve kardeşi öldü. Hep açlıktan, bakımsızlık-tan, veremden öldüler.

Bu sene o köye gittim. Gittiğim zaman komşuların hepsi geldiler, yaşlı kadınlar “Gel sana ablanın mezarını gösterelim,” dediler. Ablamın mezarını gösterdiler, elimden gelse ablamın kemiklerini çıkaram, getirem diyorum. Nenem de ordadır, bir sürü insanlarımız orada, hepsi orda gömülmüşler. Dediler ki: “Emir geldi, ‘Herkes köylerine dönsün!’ dediler. Senin annen sevindi. Sonra çamurla samanı yoğurdular, getirdiler ablanın mezarını güzelce sıvadılar. Annen geldi, komşuları gezdi, dedi ki; ‘Ben gidiyorum, kızım size emanet, kızımın mezarına siz bakın!’ Ağlayarak gitti. Biz sizi şu yoldan yolcu ettik.” Ben de ağladım orada. Benim büyük oğlan vardı yanımda, o da ağladı. Çok duygulandım bunları duyunca, kötü oldum.

Dersim’e dönünce dayımların yanına gittik, Ovacık’a yer-leştik. Aynı köye geri dönmedik. Annemle babam hep Zazaca konuşuyorlardı. “Annemle babam gene kuşdilini konuştular, biz ne zaman bu kuşdilini öğreneceğiz?” diye aramızda ko-nuşup gülüşüyorduk. Çocuklar bazen bana gelip diyorlarmış, “Gel yemek ye, gel kaymak ye, gel yağ ye.” Ben ağlıyormu-şum “Anne bunlar bana kötü küfür ediyorlar,” diye. Annem de bana diyormuş ki, “Yok kızım yok. Onlar sana gel kaymak ye, gel yoğurt ye.” diyorlar. En sonunda yavaş yavaş öğrendik

Zazacayı. Orada üç sene kaldık. Üç sene sonra döndük köyümüze.

Ortenik'te Maksut dayımların bir evi vardı. Evin duvarları biraz yıkılmıştı. Babam temel kazarken bir taşı kaldırdı ki iki tane yavru yılan çıktı taşın altından. Babam ikisini de öldürdü. Annem kızdı ona; "Günahtır," dedi, "onlar o taşın altında belki buranın tılsımı idi. Niye öyle yaptın?" Ben altı yaşındaydım o zaman, benim diğer bacım var, o da bir yaşındaydı. O hafta annem hastalandı, bir hafta sonra da öldü. Biz ortada kaldık. Başımızı yıkayan yoktu, perperişan olduk. Babam bir daha hiç evlenmedi ölene kadar. Hep üzüldü " O yılan yavrularını niye öldürdüm, niye Dersim'e geri döndüm," diye.¹³

Dağları vardı, kıyamazdın ki bakasın!

Biz de bir o yana bir bu yana vurulduk; böyle böyle büyüdük, evlendik. Bu sefer de evlerimizi yaktilar...

Evlenince Seyit Rızaların Ağdat köyüne yerleştim. Seyit Rıza'nın torunları da sürgünden dönmüşlerdi. Ağdat'ta kendilerine yer yapmışlardı. Sonra Elazığ'a göç ettik. Kayınbabam, kaynanam, kaynım hepsi köydeydi. 50 haneden fazla idi köyümüz. Davarlarımız vardı. Tarlaları sürüyor, bostan yapıyorduk. Ne yapılmıyordu ki köyde. Çok güzel bir köydü. Dağları vardı, kıyamazdın ki bakasın! Sonra olaylar başladı. Askerler geldi. "Köyleri boşaltacaksınız. Siz teröre yardım ediyorsunuz. Çıkın!" dediler. Evlerimizi yaktilar, insanları diri diri ateşe verdiler. Kimileri eşyasını aldı, kimileri hiç alamadı. Köye asker geldiğinde kaynımı çok dövdüler. Hem de kalın

13 Dersim inanç dünyasının gereklerine göre, günün hangi saatinde öldürülürse öldürülsün yılanların ilk yıldızlar görünmeden can vermeyeceklerine, ölmeyeceklerine inanılır. Ayrıca dağ yaşamının zorunlu bir sonucu olarak zaman zaman evlerde de yılan görülür ve bu yılanlara dokunulmaz; bunların yılan donunda görülen "evin kutsal sahibi" olduğu kabul edilir. Hatta başka süt kaplarına akmasınlar diye bunlar için ulaşabilecekleri bir yere bir tas süt de bırakılır. http://www.kirmanciye.org/beleke_sayi_4_masalların_sahi_sahmaran.htm

değneklerle... Köylülerin hepsinin sakalını çektiler, bıyıklarını tıraş ettiler. Neler yapmadılar ki. Kaynım çok kötü oldu. Bir akrabamızı da götürdüler, üstüne atlayıp kaburgalarını kırdılar. O akrabamız Ankara'da bir buçuk aydan fazla hastanede yattı. Sonra düzeldi. Ardından dağa gitti, öldü. Biz kaynımla beraber Pertek'e yerleştik. Çok sürmedi, kaynım da kalp krizi geçirdi öldü. Onun da çocukları ortada kaldı. Hep üzüntüden oldu bu.

Beraberce köyde çektiirdiği resmine bakıyoruz Fatma ananın. Fotoğraftaki taşlar onun ve kayınının evinden arta kalanlarmış.

Çok kayıp vardı. Dediler, davara gitmiş kaybolmuş, ormana gitmiş kaybolmuş... Sonunda hepsinin tek tek ölüleri çıkıyordu, kemikleri çıkıyordu. Ölenler normal insanlardı; köylüydüler. Herkes kendi işinde gücündeydi. Komşu köyden iki kızı öldürdüler. Haydaranların (Haydaran aşireti) kızlarıydı bunlar, ev kızlarıydılar. O iki kızı ve başka bir adamı öldürüp kayalıkların altına koydular.

Sonra Elazığ'dan İstanbul'a göçtük. Hiç rahat değildik. Çocuğum Diyarbakır Cezaevi'nde yatıyordu. 29. koğuşta on iki tane arkadaşını öldürdüler.¹⁴ Beyinleri duvarlara dağılmıştı. Çok etkilendi oğlum. Boş ver onları, hiç anlatmıyorum. Benim oğlan sonradan beraat etti. Zaten iftiradan atmışlardı içeri. Hiçbir şeysi yoktu, sütten bile temizdi. Dört sene boşu boşuna yattı içerde. Ardından babalarının iki ayağı kesildi sigara içmekten. Sekiz sene sakat kaldı adam. Elazığ'a götürüyorduk, sonra buraya getiriyorduk. Bir oraya, bir buraya... Sonra vefat etti. Çok çektik. Konuştuğum zaman kötü oluyorum. Cenabı Mevla'm bir sebep bula, gene bu ortalığa hayırlı bir şey söyleye, herkes rahat ede. Şimdilik eyiyik, şimdilik bir şey yoktur. Çocuklar işe gidip geliyorlar. Burada böyle rahat oturuyoruz; hele bak, doğuda insanlar hiç rahat değiller.

Ben yazın festivalde hep Tunceli'deyim. Orada bir şeyler

¹⁴ 24 Eylül 1996'da Diyarbakır Cezaevi'nde demir kalaslarla dövülerek öldürülen on iki siyasî mahkûmu kastediyor.

satıyorum. Takı yapıyorum kendi kendime. Takı kursuna gittim. Kursu girdince biraz düzeldi psikolojim. Önceleri çok kötüydüm. Şimdi son yıllarda üç ev yapmışlar köye. Senede bir kere gidip orayı görüyorum. Ağlayıp ağlayıp geliyorum. Geçen sene de gittim, hep dağlara çıktım. Köyün her şeyini özlüyorum. Dağlarını, taşlarını, pancarlarını... O yaşadığımız güzel hayatı. Bizim yaşadığımız hayatı var ya, bu dünyada kimse yaşamadı. Ben Seyit Rızaların yanlarındaydım. Onların yemesini içmesini kimse yapmıyordu. Günlük davar kesiliyordu. Misafirleri çoktu. Ekmek yapıyorduk, sofrayı kuruyorduk, ataşta kebab yapıyorlardı. O hayatlar hiç aklımızdan gitmez. Bir kazan süt korduk; o kazanları erkekler indirir, biz indiremezdik. Onu yoğurt yapıyorduk; yoğurdu yayıp yağ çıkarıyorduk, ayran yapıyorduk, çökelek yapıyorduk. Her şeyi yapıyorduk kazanlarla...

Dağları çok seviyorum. Bir gün bahar gelmişti. Dağa çıktık. Bir tane arkadaşla mantar toplamaya gittik. Bizim dağlarda bir mantar yetişir, Kunkor deriz biz ona. Onlarda zehir mehir yok. Bir tanesi üç kilo geliyor. Uzaktan bakınca altın gibi parlıyorlar. Güneş vurduğunda parladıysa bil ki bu mantardır. Biraz mantar topladık, gittik bir çeşmenin üstünde oturduk. Ateşi yaktık, mantarları tuzladık yedik. İlk çıkanın kilosu altmış yetmiş milyon. Dünyanın bir ucuna alıp gönderiyorlar. İlaçtır. Tadı etten bin kere güzeldir. Bizim oranın bir de kengeri vardır. Dikenli bir şeydir. Onun tadına doymuyorsun, çok lezzetlidir. Bir de gulik var, sonra savıl var. Savıl dediğimiz de az böyle acıdır. Suyu koyuyorsun tatlı oluyor; ama ilaçtır, kıyamıyorsun ki yiyesin. O ormanlara bakınca içinde sanki böyle kanlar akıyor. Kıyamıyorsun o ormanlara bakmaya. Yemyeşil böyle birbirlerini tutmuş. O kadar güzel, kaç yıldır boştur ha. Kimse elini vurmamış bir yere. Otlar böyle boyuna çıkıyor, içine giriyorsun içinde kayboluyorsun.

Seyit Rıza'nın torunuyla beraber bazen çeşmeye giderdik. Ben diyordum, "Sen burada otur, beni bekle." Sonra dağlara

çıkiyordum, kayaların aralarından geçiyordum. O bana kızı-yordu, “ Kız beş dakika bir yerinde durasın!” Duramıyordum işte. Diyordu, “Sen böyle gezerken düşersin, bir şey gelir başına, yılanlar var, bilmem neler var...” Ben hiçbir şeyi takmı-yordum.

Bazen gezmek için çayın ağızına gelirdik. Beyim vardı, ben vardım, başkaları vardı... Taşları toplayıp beş taş oynardık. Bazen de el kızartmaca oynuyorduk. Böyle ellerimizi indirip tokmak, yılan, akrep, tarak, sabun deyip vuruyorduk. Kim kimi yenerse, diğlerleri kızardı ellerimizi mahvettiniz diye.

Çok özlüyorum köyümü. Çok çalışırdık. Ama güzel hayatımız vardı. Çocuklar da çok seviyor köyü. Gözleri uçuyor ama iş yok. İş olsa Tunceli’de ev alırdık, Ovacık’ta ev alırdık, Hozat’ta ev alırdık, ama iş yok. Önceden de iş yoktu ama köylerde hiç olmazsa bostanını çıkarıyordun, tarlanı sürüyordun, otun vardı, yağını alıyordun, çökeleğini yapıyordun.

Böyle yaşamak vardı...Böyle güzel yaşamak vardı!

SUR DİBİNDE BAŞLAYAN GENÇLİK

Garip'le bir yaz günü Sultanahmet'te çaylarımızı içerken konuştuk göç yıllarını. Hayatının daha önce kimseyle paylaşmadığı bölümlerini paylaştı bizimle. Oyunculunun kendisine kattığı yetenekleri kullanarak kimi zaman çok teatral bir şekilde anlattı başına gelenleri. Çocukluğunun o zorlu yıllarını paylaştığı anlarda hep annesini hatırlaması, annesinin duygularına karşı olan hassasiyeti, erken bitirilmiş bir çocukluğa isyan gibiydi.

İstanbul'a 15 yaşında bir çocuk olarak yalnız başına gelmişti Garip. Henüz 27 yaşında olmasına rağmen birkaç gençlik çağına sığmayacak hızlı bir hayat sürmüştü. Köprü altında tinerci çocuklarla arkadaşlık ettiği günleri anlatırken söylediği sözler Garip'in tüm mücadelesinin bir özeti gibi:

"Yine de benim bir duruşum vardı. Ben bunlar gibi olmayacağım!" diyordum.

İstanbul'a geldiği zaman hemen hiç Türkçe bilmemesine ve ilkokulu dahi okuyamamasına rağmen hayalleri hep büyük olmuş Garip'in. Önce Türkçeyi öğrenmiş, sonra şivesini düzeltmek için mücadeleye başlamış. Tiyatro oyunculuğu eğitimi almak için kursa gitmiş, ardından yönetmenliğe merak salmış. Şimdilerde bir yandan açık öğretime devam ederken, bir yandan da anılarını yazarak bir gün romana dönüştürmeyi hayal ediyor.

Yönetmen olduktan sonra çevirdiği ilk filmlerden birisinin senaryosunu Küçükçekmece'de bir İETT otobüsüne molotof kokteyli atılması sonucu 17 yaşındayken hayatını kaybeden Serap Eser'in hayatından esinlenerek yazmış. Savaşın acımasızlığını 'suyun öte yanına' geçerek anlamaya ve anlatmaya çalışmış. Askerlik günlerinde kendi hissettiklerinden yola çıkarak vicdani ret ile ilgili bir film çekmiş sonra. Bu kitabın hazırlandığı günlerde yeni bir kısa metraj filmin hazırlığı sebebiyle çok heyecanlıydı.

Garip Çelik, Sinema Yönetmeni, Muş, Varto, Yukarıalagöz Köyü

Bazen düşünüyordum; benim annem babam var mı acaba?

O zamanlar küçük olduğum için tarihleri pek hatırlamıyorum. Bizim köy 80 haneydi. Doğal bir yaşam vardı köyde. Daha sonra çatışmalar dönemi başladı. 92-93 en şiddetli yıllardı. Köyde beş on genç sohbet etmek için bir araya geldiği zaman jandarma gelir sorguya çekerdi. Gençleri götürüp işkence ederlerdi. Öyle bir işkence görüyordu ki çocuklar, bir şey yapmadıkları halde, dayanamayıp “Evet, ben militanım, şunları şunları yaptım,” diyordu. Ailemden yedi sekiz kişi işkence gördü. Kimileri o işkence döneminde iç kanama geçirdi, kimileri kanser oldu. Bir şekilde öldüler... Mesela amcamı bir kış günü özel timler gelip evinden aldı. Köyün ortasında tek ayağının üzerinde 5-6 saat boyunca karda çırılçıplak diktiler. O gün hastalandı adam, bir daha da kendini toparlayamadı, beş ay içerisinde öldü.

Bir defasında da askerler evimize geldi. Resimlere baktılar. Babama “Bu kimdir, bu kimdir?” diye sordular. Babam “Kim olacak; bu çocuğumdur, bu eşimdir, bu ailemdir,” dedi. “Sen nasıl bana cevap verirsin!” diye bağırdı asker. Dipçikle babama vurdu, kemik olduğu gibi içeriye girdi. Babam yere düştü. Kimse bir şey yapamazdı o anda. Kim müdahale etse sağ çıkamazdı oradan.

Bazen de eve giriyorlar, içerde bir el ateş ediyorlardı uzun namlulu silahlarla. Gya yanlışlıkla tetiğe basmışlar gibi davranıyorlardı. Aslında psikolojik bir baskıdır bu; korkutmak için yapıyorlardı. Annem nöbet tutardı, asker gelirse herkes kendini hazırlasın diye. Işkence, baskı, kötü muamele bitmezdi. Kymzle ilçe arasında askerî bir arama noktası vardı. Askerler geleni gideni çevirir, araçtan indirir komando dansı yaptırırdı. Özel timler ilginçti, hepsi Kürtçe biliyordu. Ay-yıldızlı, kurt resmi olan yüzükler takarlardı. Gerçekten acıma duygusu yoktu onlarda. Hepsi sanki özel yetiştirilmişti. On kilo domates mi aldın  kilosuna el koyuyorlardı. Bütün köy halkına zorla Istiklal Marşı okutuyorlardı. Bir tane ocuk vardı; dili pelteydi bir türlü okuyamıyordu. Zorla okutmaya çalıştılar. ocuk obandı, o bile dağa gitti.

O gn¹⁵ hiç unutamıyorum. Daha ocuktum. Gencinden yaşlısına bütün Varto halkı toplanmıştı. Halk “Biz buna dayanamayız. Ya bizi öldürsünler ya da bunu bizim bir şekilde aşmamız lazım,” deme noktasına gelmişti. Binlerce insan katılmıştı yürüyüşe. Askerler Nusaybin’de olduğu gibi panzerlerle insanların üstünden geçeceklerdi; o şekil hazırlanmışlardı. Varto’nun üzerinde helikopterler, F-16’lar uçuyordu. Gençleri ve kadınları birbirlerinden ayırdılar. Gençleri çırılçıplak dikenlerin üstüne yatırdılar sırayla. Askerlerin eli tetikteydi, kim bir şey yapsa sıkmaya hazırđılar. Abim de o gün bizimleydi. O zaman köyümüzde öğretmenlik yapıyordu. Aynı zamanda şairdi, gazetede yazılar yazıyordu. Abimi çırılçıplak soydular. Annemin yanına getirdiler. Beş altı kişi annemi tutmuştu. Abimi dikenlerin üstüne yatırdılar. Sırtında sigara söndürdüler. Annem saçlarını çekiyor, kendini parçalıyordu, ama özel tim onu tutmuş bırakmıyordu. Sonra bayıldı annem. Ben ağlıyordum. Yapacak hiçbir şey yoktu yani. O an lm

15 21 Mart 1992’de Cizre’de başlayıp 24 Mart’a kadar süren ve resmi rakamlara göre şırnak, Nusaybin, Van, Yüksekova ve Gercüş’te 57 kişinin öldüğü Newroz olayları kastediliyor.

bir kurtuluştur. Korku ölümden daha beterdir. Ölsen kurtulursun. Ama ölemiyorsun. Bütün köy o gün böyle kırımdan geçirildi. O gün gerilla da oradaydı, ağaçlık bir bölgede bekliyordu onlar da. Bir kıpırdanma olsa, orda bir insana sıkıksalar, onlar da sıkacaktı kurşunu, ortalık ana baba günü olacak, katliam çıkacaktı. Neyse ki Ankara'daki rütbelilerden talimat geldi de ateş etmediler, katliam olmadı. O gün abimle birlikte köyden birçok genci alıp cezaevine koydular. O olaydan sonra abim dayanamadı, dağa çıktı. Tabi bu benim için bir travma. () günü asla unutamam.

Sonra diğer abimi aldılar cezaevine, sonra da diğer abimi. Gözaltına alındıklarında biri on dört, biri on yedi, biri de yirmi iki yaşındaydı. On yedi yaşında olan abim on gün işkence-de kaldı. On birinci günün gecesinde Muş'tan muhtarın evine telefon geldi. "Oğlunuz öldü, gelin cenazeyi alın!" dediler. Hemen Muş'a gittik. Abim ölmemiş, işkencede beyin kanaması geçirmişti. Dipçikle vurmuşlardı kafasına. Ama onlar bilinçli olarak öldüğünü söylüyorlardı. Bir ay komada kaldı. Sonra biraz dengesi bozuldu. Hiçbir suçu yokken bir seneye yakın da cezaevinde yatmıştı. Avusturya'da şimdi. Dava açtı, on milyar tazminat kazandı. O dönemde Kürt olmak kendi başına suçtu.

Anne tarafından bir akrabam vardı. 19 yaşındaydı. Evden alıp zırhlı araçla götürdüler. Üç gün sonra gittik cenazesini aldık. Çocuk kendini asmış güya. Kimse inanmadı. Ailesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvurdu. Devlet aleyhine tazminata hükmetti mahkeme. Yani insanlar güpegündüz evinden alınıp öldürülüyordu.

Ardından dağa çıkan abim feci bir şekilde öldürüldü. Anneme çok bağlıydı. Karakoçan'dan Muş'a annemi görmeye gelecekti. Akşamüzeri üç arkadaşıyla bir köyden geçerken köyün muhtarı görüyor bunları, "İlla ki bize geleceksiniz," diyor. Alıp zorla evine götürüyor. Çay veriyor. O akşam da köyde bir düğün varmış. Abim "Ben çoktandır düğünlerde şarkı söylememişim," diyor. Gidip halay çekiyor, birkaç tane şarkı söy-

luyor. “Biz artık gidelim,” diyor düğün bitince. Muhtar “Yok gitmeyeceksiniz. Bu gece misafirim olun,” diye tutturuyor. Abimler sabah saat beşe doğru gitmek için kalkıyor. Muhtar “Bir kahvaltı yapın da öyle gidin,” diyor. O arada jandarmaya bilgi vermiş zaten. Yığınla asker geliyor. Düz ova, yani bir dağ falan da yok. Abimler köyden çıkıp biraz uzaklaşıyor ki Skorskyler geliyor ve o düz ovada üzerlerine ateş açıyorlar. Üçünün de bedeni paramparça oluyor. Hiçbirinde silah da yokmuş. Teslim ol deseler zaten olurlar. Beş altı ay olmuştu dağa çikalı; eğitim bile almamışlardı. O civarda milis gibi bir şeydiler. Hani eve tekrar gelebilirlerdi de belki. Bir daha gitmeye de bilirlerdi. Teslim ol ya da dur falan yok. Direkt helikopter yukardan vuruyor. Şikâyet edenler o zamanlarda para alıyorlardı. Mesela üç kişi öldü, o zaman üç dört milyar para alıyorlardı. Abimin mezarını köye getiremedik, hâlâ orada. Yoldan giderken görünüyor. Babam 94’te, “Gidip ben oğlumun mezarını getirecem,” dedi. Gittiğinde on gün işkence kaldı. Bırak çocuğunu almayı, güç bela dönebildi babam. Döndükten sonra üç dört ay hiç konuşmadı.

Bu olaylar beni çok etkiledi. On üç, on dört yaşına gelmiştim. Çok da rahat durmuyordum, yaramazdım biraz. Mesela o zamanlar muhtarların hepsi ajandır diye düşünüyorduk. Gidiyordum çocuk aklımla köyün tek telefonu olan muhtarın telefonunun kablosunu kesiyordum. Onlar da her gün geliyor, beni götürüyorlardı. “Vaay hoş geldin, gel bakayım.” Düğüne gidiyorum beni alıyorlar. Evdeyim beni alıyorlar. “Abin geldi mi? Kim geliyor, kim gidiyor? Niye köydesin, niye buradasın?” diye soruyorlardı. Ben, o göz altılarda en çok daktilo yüzünden işkence gördüm. Yüzbaşı bana diyor, “Daktiloyu al, aşağıya götür.” Daktilo da büyüktü. Kaldırabilirdim belki ama küçük olduğumdan, bir de korkudan, götürürken merdivenden düştüm. Daktilo paramparça oldu. Bunun üzerine, on tane asker üzerime çullandı, beni perişan etti. Bir iki gün dayak mayak attılar, en sonunda bir rütbeli “Bir daha seni gör-

meyeceğim bu ilçede! Oğlum sen buradan çıkacaksın ve bir daha geri gelmeyeceksin! Aksi taktirde seni öldürürüm,” dedi. Babam beni çok severdi, artık o da korktu olacıklardan. Dedi ki, “Yapacak bir durum yok. Gitmen lazım.” 15 yaşında ancak vardım, korkudan öylece çıktım geldim İstanbul’a.

İstanbul’a parasız geldim. Otogarda indim, yol iz bilmiyorum. Hafiften sakallarım çıkmış, esmer bir çocuğum. Ama bir bakışım var ki, yabani bir bakış, insanların dikkatini çekiyordu. Gençten bir muavine “Hiç param yok, yerim de yok,” dedim. “Tamam, sen gel benimle,” dedi. Belli ki o muavin bizim gibileri, evsizleri, kimsesizleri biliyordu. Beni servise bindirdi, getirdi bıraktı Taksim’e. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Açlıktan da ölüyordum. Galatasaray Lisesi’nin karşısında bir simitçi vardı. Simitlere baktım başım döndü. Babamın Almanya’dan getirdiği bir radyo vardı, onu yanıma almıştım. Orijinaldir. Çıkardım o radyoyu çantamdan. Adamın yanına gittim. Çekiniyordum, Türkçeyi de tam bilmiyordum. Adam bana baktı, “Ne istiyorsun?” dedi. Dedim, “Bunu versem bana iki tane simit verir misin?” Adam radyoyu aldı, baktı; “Tamam,” dedi “al beş tane.” Dünyalar benim oldu. Radyo nedir ki ya, hemen bir köşeye çekildim simidimi yedim.

Geldiğinde ilk önce dışarıda kalıyorsun bir güzel... Bir ay köprü altında yattım. İnaniyor musun o Yenikapı’da kaleler var ya gittim orda kendime bir delik buldum. Bir tane yaşlı adam vardı. “Burası benim,” dedi. Paylaşmıyor benimle. Ama ben de savaştan çıkmışım, cesaretliydim yani, mücadele ettim. Adam da öyle güzel yapmıştı ki orayı, yatak falan vardı. Kirli ama müthiş güzel geliyordu bana. Bir de adamın tedbiri vardı soğuğa karşı. Aspirini bir tabağa koyuyor, kaynatıyor, sonra şırıngayla çekiyordu üşümesin diye. Bir süre sonra adamı oradan kovdum, orası artık benim mekânım oldu. Sonra Bingöllü bir çocuğu da yanıma aldım. Dedim “Ne oldu?” Abi dedi, “Annem orospu oldu. Babam da şerefsizdi, ben de çekip geldim.” Çene altı tiner çeke çeke şişmişti artık. Galiba son-

radan öldü o. Onlar belli bir zamandan sonra çenelerinin altı şişince ölüyorlardı. Kızlar da vardı o zamanlar. Hep benim gibi Güneydoğu'dan gelenler. Ama niye gelmişlerdi bilmiyordum. Korkuyordum, o meseleleri hiç açmıyordum. Yine de benim bir duruşum vardı. Ben bunlar gibi olmayacağım diyordum kendi kendime.

Bir süre sonra orayı terk ettim. Sahilde yan yatmış bir gemi vardı. Onun içinde sığınak gibi bir yer vardı, oraya girdim. Sonra düşündüm; benim bir çıkış bulmam gerekiyordu. Yavaş yavaş kendimi toparlayıp çalışmaya başladım. Bir süre Aksaray'da bulaşıkçılık, komilik falan yaptım.

Bir gün İstiklal Caddesi'nde gezerken puşi takmış iki genç gördüm. Kan çekiyor tabi; onları takip etmeye başladım. MKM'ye girdiler, ben de arkalarından girdim. Baktım bir bayan, kim geliyorsa "Hoş geldin heval," diyor. Elimi sıktı, "Hoş geldin heval," dedi. Rahatladım biraz. Aradığım yeri buldum. Evet, burasıdır yani! Girdim bir yere oturdum. Baktım benim yaşımda bir çocuk konuşuyor ama nasıl konuşuyor. O kadar birikimli ki herkes onu dinliyor. Orada ağlamaya başladım. Aslında biraz da kendimi onların yanında ezik gördüm. 'Ben niye böyle konuşamıyorum?' diye. Ağlayınca o bayan yanıma geldi, "Niye ağlıyorsun?" dedi. Dedim, böyle böyle böyle... Beni Küçükçekmece'ye gönderdi. İşte o zaman parti girdi devreye.

Partide aktif olarak çalışmaya başlayınca gözaltı yılları yeniden başladı. 1997 ile 2001 arasında 5 defa gözaltına alınıp Vatan'a götürüldüm. O zamanlar Vatan'a girenler sağlıklı çıkamıyordu. Önce iyi polisi oynayıp çay, sigara ikram ediyorlardı. Samimi bir hava yaratıyorlardı. Baktılar çözölmüyoruz, işkenceye başlıyorlardı. Cop, zincir, başka başka aletler vardı. Seçimi sana bırakıyorlardı. Copu mu seçsem, zinciri mi seçsem diye düşünürken, işkence gören diğer kadınların ve erkeklerin sesleri geliyordu kulaklarına. İşkence yaptıkları yer üç beş kat yerin altındaydı. Sesimizin dışarıdan duyulması

mümkün değildi. Önce ayaktan başlarıydı coplamaya, sırt, bacak, karın derken cırılçıplak soyarlardı ardından. Sonra da su ve elektrik... Ama benim bir avantajım vardı. Abim çok işkence gördüğü için hep anlatırdı. Mesela işkenceye çok bağır-mak gerekir. Bağırmasan bir yerde patlarsın. Elektrik verince senin o elektriği dışarı atman için bağırman lazım. O aklımda kalmıştı. Adamlar ne varsa hepsini yapıyorlardı. Burada anlat-mak istemediğim şeyleri siz anlayabilirsiniz, işkenceye o çıp-lak halde... Ama o zaman işkence görmek bizim için bir onur meselesiydi. Çözölmüyorduk. Çözöldüğün zaman daha fazla işkence yapıyor ve söylediklerini delil olarak kullanıp cezae-vine gönderiyorlardı. O dönem cezaevinde yatmadım ama 20 gün bir hücrede kaldım.

Bu arada sürekli telefon açıyordum eve. “Gelmem için izin verdiler mi?” diye soruyordum babama. Babam da gidip yalva-rıyor, “Tek çocuğum kalmış, gelsin,” diyordu. Üç ay sonra, altı ay sonra, bir sene sonra derken, baktım olmayacak, kaldım İstanbul’da. Her zaman köyüme döneceğimi hayal ediyordum. Özgürlük gelince geri döneceğim diyordum. Ama bir türlü o özgürlük gelmedi. İnanır mısınız, bazen düşünüyordum; ‘Be-nim annem babam var mı acaba?’ Şimdilerde anne babamı İstanbul’a getirdiğimde, ‘Vaaay! Benim annem babam varmış’ diyorum. Çünkü yıllarca uzak kaldım onlardan. Bir türlü bı-rakmıyorlardı gideyim, onları göreyim.

Memleketime ilk defa 2002’de dönebildim. Yine gözaltına aldılar. “Ooo, Garip hoş geldin! Nerelerdeydin?” dediler. “İs-tanbul’daydım,” dedim. “Biliyoruz,” dediler. Adresi bile bili-yorlardı. Ne yaptığımı sordular, çalıştığım yerlerin telefonla-rını alıp tek tek aradılar. Bu defa dayak, işkence görmedim. Hava biraz değişmişti.

Çocuktum. Askerler hep geldiğinde yanlarına gidiyor, on-larla konuşmaya çalışıyordum. Ama onlar hiç insan yerine koymazlardı bizi. Zaman öyle bir geçti ki bir baktım askerde-yim. 23 yaşında gittim askere. Aslında askere gitmek istemi-

yordum. Sonunda aldılar götürdüler, Iğdır'a hududa verdiler. Karakoldayken bir şey yoktu bende. Ama operasyona çıkınca dengem bozulmaya başladı yavaş yavaş. Köye baskına gidince hangi çocuğa bakıyorsam kendimi görüyordum. Onca şey yaşamışsın ve gelmişsin asker olmuşsun; diğer taraftasın. Çok büyük bir çelişkiydi bu. Ve biraz bunalıma girdim askerde. Komutanlar hissettiler. Psikologlar geldi, hepsine anlattım olduğu gibi. Anlayış gösterdiler. Gerçekten askerin içinde de bir dönüşüm gördüm. Bazen Kürtçe kanalda müzik dinliyordum, komutanlar "Tamam, karışmayın dinlesin," diyordu. Bazen operasyonda komutanlar soruyordu: "Garip bir şey söyleyeceğim ama doğru söyle. Şimdi bir çatışma olsa sen namluyu hangi tarafa tutarsın?" "Vallahi hiçbir tarafa tutmayacağım," diyordum. Beni anlıyorlardı. Aslında geçmişte çok yanlışlar oldu, bu yanlışların olmaması lazımdı. O zaman da o baskıyı, şiddeti yapan hiç normal asker değildi, hepsi özel yetiştirilmişti...

Dizi çekiliyor, ben gidip oynayacağım!

Sanata girmemin hikâyesine gelince; köyde televizyon vardı, Hülya Avşar filmlerini hiç kaçırmazdım. Ve ilginç olan, belki inanmazsınız ama simit olayından bahsetmiştim ya, simitlerimi almış bir köşeye çekilmişken tam karşımda Hülya Avşar'ı gördüm. Gerçek mi, hayal mi inanamadım. Öyle bir baktım ki ona... O da bana baktı, gülümsedi; uçtum ben o an. İki saat kendime geledim gerçekten. Ve o an hayatımda bir dönüm noktası oldu. Sanatı da bilmiyorum ama "Bir şey var, benim girmem lazım," dedim kendi kendime. Bu hep içimde kaldı.

Topkapı'da çalışıyorum bir ara. Bir adam geldi dükkâna, bana baktı ve "Nerelisin?" diye sordu. "Muşluyum," dedim. "Biz dizi çekiyoruz. Oynar mısın?" dedi. Allah! Kaçırır mıyım ben! Nasıl oynamam. Patron geldi, "Oğlum nereye gidiyorsun," dedi. "Dizi çekiliyor, ben gidip oynayacağım," dedim.

“Ne oynaması?” dedi. “Vallahi istersen beni işten çıkar,” dedim. Çıkarsa hâlbuki ben gene sokakta kalacağım. Bir sahne çekilecekti. Saat dörtte gitmiştim, baktım ki gece on olmuş. Dizide figüran olarak oynayacağım ama kendimi oyuncu olarak görüyorum. Bağırmaya başladım sette. “Ne oldu?” dediler. “İşi bıraktım geldim buraya,” dedim. Yönetmen “Tamam, senin sahnem geldi,” dedi. Bir cezaevi sahnesi var, bir oyuncu o cezaevine girmiş rol gereği. Ben de orda mahkûmum. Oyuncu bir iki kelime söyledi. Yönetmen “Tamam, bitti,” dedi. Görünmedim bile sahnede, sadece kollarım göründü galiba. Yönetmene “Abi başka nerde oynayacağım?” dedim. “Tamam, bitti,” dedi. “Bu muydu oyun, ben böyle mi oynayacaktım?” dedim. “Ne bekliyordun ya? Sen bu işi yapmak istiyor musun?” dedi. “Tabi,” dedim. Çıkardı Bakırköy Sanatçılar Derneği’nin kartını verdi, “Al bu kartı, oraya git. Orda eğitimini al. Ondan sonra ben bir daha seni çağırdığımda böyle olmayacak, oynayacaksın,” dedi.

Ertesi günü hemen gidip kaydımı yaptırdım. Gittim hepsi burjuva çocuğu, hepsi entelektüel görünüyor, üniversiteyi bitirmişler. Kendimi ezik gördüm onların arasında. Hiç kimse benimle konuşmuyordu ama onların aralarına girmeyi istiyordum. Şive sorunu da vardı bende. Tiyatrocu olmak için diksiyonunun çok iyi olması lazım. Neyse, artık yavaş yavaş oyun kurmaya başladık grup halinde. Ben de iki tane bayanı yanıma aldım. Bıyıklarım da var. Dedim, “Ben doğulu bir baba olucam.” Tabi batılı baba olacak halim yok ya. Baba rolünü aldım, şiveli konuştum, zaten doğal şive var. Hoca “İşte budur!” dedi. Bir kabardım... Oyuncuyum yani. Diğerleri “Hocam zaten bu şivelidir, sen nasıl buna oyuncu dersin?” diye eleştirmeye başladılar. Yani köylünün tekidir demek istiyorlardı. O anda sön-düm ben. “Vay be,” dedim, “burada da bana yer yok!” Hepsi bana cephe aldı. Bunlarla mücadele edemeyeceğimi anlayınca çıktım MKM’ye gittim. Hepsi Kürt, istediğin şekilde konuşabilirsin orda. Bir dönem MKM’de oyunlar sergiledik, sonra bir

sûre Kadıköy’de bir tiyatrod , bir müddet oynadım. Sonra da kendi grubumu kurdum. 2009’da da Hrant Dink’i oynadım ben. Sonra da sinemaya geçiş yaptım.

Serap’ın hik yesinden esinlenerek kısa bir film çektim yakın zamanda. Filmde bir genç kendi sevgilisini yakıyordu. Belki o otobüste gerçekten annesi babası da olabilirdi. Dedim ki, “Bu yanlışdır. Sivil halka yönelik hiçbir eylem doğru değildir.” Bir de vicdan  ret ile ilgili bir filmim var. Orada da askerden kaçan bir genci anlatıyorum.

Biz halk olarak hiçbir şekilde savaştan yana değildik. Ama bunu batıya aktaramadık. Kürt halkının orada neler yaşadığını bilmiyorlar. Bazıları da biliyor, i lerine gelmiyor. Biz resmen Irak’ı ya adık. De set bir şey ya adık. Yoksa Kürt halkı asla da a çıkma sevdalı ı değildi. Zorla oldu.

BABA İLE GÖMÜLEN ÇOCUKLUK

Ceren köyünden asker marifetiyle çıkarılmamış. Ancak İHD'nin kurucu üyelerinden olan babası Eyüp Gökoğlu hemen yanında faili meçhul bir cinayete kurban gidince, anne taraşı Ceren'i var olan tehlikelerden uzaklaştırmak için alelacele alıp Ankara'ya götürmüş.

Ailenin maddî durumu iyiymiş. Kolejde okumuş Ceren. Üniversiteye derece yaparak girmiş. Ekonomi ve Uluslararası ilişkilerden çift diplomayla mezun olmuş. Okulunu birincilikle bitirmiş. Çocukluğundan beri bildiği Kürtçe ve Türkçeye, İngilizce ve İspanyolcayı, biraz Arapça ve Zazacayı,  at pat Ermenice ve Felemenk eyi eklemiş. şimdilerde İngiltere'de London School of Economics'de mastır yapıyor. Yaptığı her şeyde bir nevi babasını hatırlayarak ona layık olmaya gayret etmiş, güçlü olup hayata bağlanmaya çalışmış.

İnternet ortamındaki bir forum grubunda Ceren ara ara çok güzel yazılar, notlar yazardı. Bazen onun aslen Ermeni olan anneannesinin hikâyeleri ile güler, bazen çocukluk acıları ile dertlenirdik. Kalemı kuvvetliydi. Dile vakıftı. Sonra bir gün Reşadiye baskınının şokuyla Kürt ve Türk meselesi üzerine bir tartışma çıktı grupta. Pat diye e-maili düştü önümüze Ceren'in. Ceren'in bu e-maili olayın vuku buluş anını anlatırken o kadar içten ve a ıklayıcıydı ki kitaba olduğu gibi aktardık. Ceren'le bir araya geldiğimizde ise daha çok babasına dair aklında kalanları ve altı buçuk yaşındayken babası elinden alınmış bir çocuğun bu günlere nasıl geldiğini konuştuk.

Ceren G  koğlu, Urfa, Suruç

Ceren'in mektubundan Ceren'in hikâyesi

Bir Kasım ak amında hatırlıyorum kendimi; sırtımda okul çantam, ko a ko a girdiğim eczanenin kırmızı levhası hala o kadar canlı ki hayret! Her zamanki gibi ko uyorum babama. Heyecanla o gün olanları anlatıyorum, o da keyifle dinliyor beni. Bana aldığı yeni kitapları gösteriyor, keyifle bakıyoruz beraber, ölümü unutm   bütün faniler gibi düşünmeden  le-bileceğimizi. Neden sonra gitmesi gerekiyor babamın bir ilaç alması gerekiyor aşağıdaki eczaneden. Ko arak eline yapı ıyorum, görülmüş değil elini bıraktığım... Küçük elim kocaman ellerinin arasında, ona ulaşmak için ko ar adımlarla ilerliyorum. Sonra bugün ona yaptığım resim geliyor aklıma. Resimde annem var, babam var, Helin var, ben varım, teyzemler, dayımlar var. Ankara'ya ta ınmı ız, anneannemlerin yanına. () zamanlar Ankara'yı bir cennet olarak görüyorum. Çünkü hiç dağ yok Ankara'da, dağa giden ağabeyleri ablaları yiyen dağ canavarları da yok. Üstelik Ankara'da hiç alıp g t rmediler polis amcalar babamı. Hem Ankara'daki polis amcalar gülüyorlar bana, seviyorlar bazen, buradaki polis amcalar gibi kızmıyorlar. "Baba," diyorum "Sana resim yaptım getireyim mi?" "Bırak sosiney (s sen  i eğim) eczaneye gidince bakarız olmaz mı?" diyor. "Yok," diyorum, "Hemen alır gelirim." Alı ılmadık bir şekilde çabuk pes ediyor, "Tamam, hadi ko 

abuk,” diyor. İimde kendi hayalimi paylaşmanın heyecanı, koşuyorum. şimdi dűřünüyorum da hiç bırakır mıydım elini acaba bilseydim bir daha tutamayacağımı?

Kořarak eczaneye gidiyorum. Resim sevdam babamın destekledięi bir řeydi hep, kimselerde yokken bana 101 renkli pastel boya almıřtı, hala saklarım. Elimde resmim eczanenin kapısından fırlıyorum, eline yapıřtıęım sırada iki el silah sesi geliyor. Ben at pat sanıyorum babamın yere dűřűřünü, kanlı bedenini gűrene kadar. Sesi geliyor “Ceeeeeeeeeeeeeeeeee reeeeeennnn,” diye, bana da zarar geldięini dűřünüyor olmalı.

Sonrası yok, sadece o kanlı bedene kapanışımı hatırlıyorum hayal meyal, her siyahlı adama “Bu işte babamın katili!” deyişimi...

Sonra boz kurak toprakların arasında bir tabutun peřinden kořuřumu hatırlıyorum sadece. Üzerimde hala okul kıyafetlerim “O senin baban,” diyen babaanneme inat, “Hayır! O benim babam deęil, benim babam beni bırakıp gitmez!” diye baęırıyorum avazım çıktıęı kadar. Kořuyorum bir yandan, gűzűnden yařlar sűzűlűyor. “Babam beni bırakıp gitmez!” diyorum ve bildięim tek Kűrte kűfrű savuruyorum “Gu, defol gu,” diyorum. Kořuyorum bir tabutun arkasından...

Tűm bu anılarla yűzleřtięimde 20 yařındaydım. Yıllarca kan ter içinde uyandım geceleri bir silah sesi duyup. Bir gűn deęil her gece öldűrdűler babamı. Üstelik bűtűn ailenin uyarılarını dikkate alıp, yıllarca “Trafik kazasında öldű babam,” dedim, sanki bir suç iřlemiř gibi sanki kurban deęil de failmiřiz gibi.

Benim derdim politikayla siyasetle deęil, haklardan űzgűrlűklerden çoktan geçtim. Ben, diyorum “Ey beyefendiler, hanımefendiler, çıkarın űstűnűze oturan bűtűn siyasal kimliklerinizi. ocukluęunuzu hatırlayın mini mini olduęunuz, her řeyden habersiz olduęunuz, sadece ocuk olduęunuz zamanları dűřleyin. Dűřűnűn ki 7 yařındasınız, bir resim yapmıřsınız ki mutluluęun resmi. Kořup gidiyorsunuz babanıza gűstermek için, sonra birileri gűzűnűzűn űnűnde vuruyor ba-

banızı, mutluluğunuzu vuruyor, düşlerinizi vuruyor. Bırakın Kürt- Türk davasını, insan olarak düşünün bir kez geride bırakıp bütün kimlikleri, düşünün ki 7 yaşında bir kız çocuğunun bembeyaz dünyasının ortasına kanlı bedeni düşüveriyor babasının.”

Ey hanımefendiler, beyefendiler! ‘Faili meçhuller o zamanlar gerekliydi, onlar teröristti devletin bekası için ölümleri şarttı’ diyenler; katillere alkış tutanlar... Benim babamın adam öldürmüşlüğü yoktur, sanmam ki bir karıncayı ezmiş olsun... Hem diyelim sizin dediğiniz gibi, nerde o yüce mahkemeleriniz, pek bir saygıdeğer hukuk devletiniz? Hangi suçun karşılığıdır bir babanın sokak ortasında 7 yaşında kızının gözleri önünde öldürülmesi? Ya da 7 yaşında bir çocuk babasının gözlerinin önünde öldürülmesini hak edecek nasıl bir suç işlemiş olabilir?

Şimdilerde televizyonda, gazetelerde boy boy görüyorum babamın ölümünden sorumlu olanları. İstemem ölmesin onlar, istemem kalmasın onların çocukları babasız. İstemem okulda “Baban ne iş yapıyor?” diye sorduklarında, bütün babasız çocuklara özgü o mahcubiyetle eğmesinler başlarını, istemem o çocuklar ödemesinler babalarının günahlarını.

Ama bir isteğim var ki, derim “Bırakın her şeyi, elinizi vicdanınıza koyun, bir an soyun bütün kimliklerinizi, saf katıksız insanlığınız kalsın sadece geride... Bir bakın bütün bu yaşananlara, bırakın kirlenmiş politikaları onlar daha fazlasını yapmıyorlar kirlerini bulaştırmaktan başka! O zaman göreceksiniz bu acıyı, bu insanlık dramını.”

Bir de bir isteğim daha var, çok severdi babam memleketini, dağları, toprağı... O yüzdendir ki en zorlandığı anda bile bırakıp gitmedi memleketini. Gökkan Köyü’nde çıkar tepeye Xezal’i söylerdi bana, anlamadan dinlerdim babamın dilini. O ise bana sarılıp ağlardı, o ağlayınca ben de ağlardım. Bir gün yolunuz düşerse Urfa’ya, Suruç’un Gökkan Köyü’ne uğrayın, bir ziyaret edin Eyüp Gökoğlu’nun mezarını. Kürtçe biliyorsa-

nız Kürtçe bir türkû söyleyin ona, eğer bilmiyorsanız bir şiir okuyun, ya Ahmed Arif'ten ya da Nazım'dan. Ya da "Bir küçücük aslancık varmış" söyleyin, o da hemen düzeltsin sizi "Sakin o bir küçücük Cerencik varmış olmasın," diye.

Bir gün yolunuz düşerse Urfa'ya bir uğrayın babamın mezarına, gül filan sevmez bir türkû bırakın, bir şiir, barış bırakın. Bir gün düşerse yolunuz uğrayın mezarına bütün kimliklerinizden sıyrılıp, bir de kızının önünde öldürülmenin ne demek olduğunu düşünüp konuşun onunla.

Yalnızca bir gün, gelin bizim gibi çocukların evine, yaşadıklarını sorun, bir de onların dilinden dinleyin suyun öte yanının hikayesini...

Belki o zaman kimsenin babası öldürülmez bu topraklarda...

Belki o zaman birileri birilerinin babasını öldürmeye kalktığında herkes bir ağız bir isyan tutturur...

Dağda bir canavar var baba!

Ceren

Tam yanındaydım öldürüldüğünde. Elini tutuyordum. "Dur ben sana resmimi getireyim," dedim. Döndüm, o anda bir ses duydum. "Ceren!" diye bağırdı, o zannetti ki kurşunlar bana da geldi. Hatırlıyorum o anı. Babam hemen vefat etmemişti. Sonra sarstım onu, "Baba! Baba!" diye bağırdım. Annem gelmişti, ağlıyordu. Ben oturuyordum aptal gibi. Kimse benimle ilgilenmiyordu o sırada. Öyle bir şey ki kimse kimseyle ilgilenmiyordu. Annem çıldırmıştı zaten, yalınayak gelmişti kadın. Herkes şoktaydı. Bazen gece kalkıyorum kan ter içinde, bağıyorum, çığlık atıyorum. Uykumda siyah kılıklı bir adam beni kovalıyor. Babamı görmüyorum ama silahlı bir adam beni kovalıyor. Silah sesi duyuyorum ve kanla yıkılan bir adam görüyorum, uyanıyorum.

Çok geç anlatmaya başladım olanları. Olay olduğunda 6,5

yaşındaydım. İlk kez 12 yaşındayken anlattım. Beş buçuk senelik bir ara var. Hiç bahsetmiyordum. Bahsettikleri zaman ellerimle kulaklarımı kapatıyor, “la la la la la la” diye tempo tutuyordum. Ve beni psikiyatra götürmemişler hangi akla hizmet.

Aslında en kötü tarafı hiç alışkın olunmayan baba figürüydü. Mesela annemin beni tuvalete götürdüğünü hiç hatırlamam. Annemin bana banyo yaptırdığını hatırlamam. Annemin saçımı taradığını hatırlamam. Hep babam yapardı. Hatta annem sert tarardı saçlarımı, ağlardım annem kızardı, gelir babam tarardı. Çok şımarık bir çocuktum; gece babamı uyandırıyor, “Canım bir şey istiyor, bil bakalım ne istiyor?” diyordum. “Ne istiyorsun kızım?” diyordu. “Sen bileceksin!” diyordum. Bir de ağlardım bilemedi diye. Mesela canım çikolata çekti; babam gecenin üçünde gider, bulana kadar dönmezdi. Giderdi bakkalı uyandırırды. Aşıretti bizimkiler, giderdim adama aşiretin içinde “Çişim var,” derdim. Kalkar beni tuvalete götürürdü. Annem anlatıyor: Bir gün yakasından tutmuş, sarsmış babamı “Sen n’apıyorsun, bu kız çocuğu, böyle yetiştirilmez!” demiş. O da tokat atmış, “Sana ne!” demiş. İnanılmaz bir adamdı. Kötü tarafı da o zaten.

Babam öldüğünde kız kardeşim bir yaşındaydı. Hiç anısı yok. Haliyle kız kardeşim çok algılamamıştı başlarda. Ama yine de biliyordu. Küçükken hatırlıyorum, perdelerin arkasına, yatağın altına bakar, babamı arardı. Şimdi çok üzülüyor, bazen ağlıyor. “Senin onunla anıların var, benim anım bile yok. Hiç görmedim. Hiç bilmiyorum. Nasıl biriydi, beni sever miydi?” diyor. “Ya tabi sever, insan evladını sevmez mi?” diyorum.

Benim çok sevdiğim bir hikâyem var. Hayat Güzeldir filmi ni izlediğimde babam bunu çok yıllar önce yaptı demiştim. Altı yaşında filandım. Babam öldürülmeden kısa bir süre önceydi. Bir akşam birileri gelip gitti evimize. Kim olduklarını bilmiyordum. Sonra sabaha karşı evimizi askerler bastı. Askerin bir

tanesi ayağını babamın kafasına koydu. Elinde silah vardı. Benim gözler açıldı, ne yapacağımı bilemiyordum. Babam bana baktı, gülümsedi, göz kırptı. “Şşşt!” yaptı. Tam o anda oyun gibi bir şey dedim. Oyundu ya da benim ağlamamam, bir şey yapmamam lazımdı. Ben de gülümsedim. Annem ağlıyordu, anneme vuruyor, “Ağlama, ağlama! Oyun sadece, korkma!” diyordum.

Kuzenlerim dağa çıkmıştı. Çocukken şöyle düşünüyordum. Dağda bir canavar var, o dağa çıkıyorsun, canavar seni yiyor. Çatışma matışma bilmiyorsun. Bir gün babam dağa gelincik toplamaya götürmüştü beni. Çıkmam diye ağlıyordum. “Kızım niye?” dedi babam. “Canavar var,” dedim. “Kızım ne canavarı?” dedi. “Canavar var baba,” dedim tekrar. “Sen bir şeyden korkarsan, senin korktuğunu anlarsa o canavar yukardan gelip seni yiyebilir. Ama eğer korkmazsan, yukarı doğru gidersen, o canavar senden korkar kaçır,” dedi. “Ben küçüğüm, benden nasıl korksun?” dedim. “Sen yanıltırsın onu. Kendisinden büyük bir canavar geliyor zanneder kaçır,” dedi. O zamandan beri böyle bir düşünce var işte bende. Korkularının üzerine git, korktuğunu belli etme...

Bazen çok sinirleniyorsun. Hayatındaki hiç kimse onun gibi bir sevgi veremiyor. Eşin, annen, arkadaşların... Sürekli onu arıyorsun, bir yerlerde onu bulmaya çalışıyorsun. Ama yok öyle bir sevgi. O da çok küçükken babasını kaybetmiş; üç yaşındayken. Halam anlatırdı: “Benim çocuklarım olursa, ben dünyanın en iyi babası olacağım,” diyormuş. Cidden öyleydi. Anneme de inanılmaz bir eştı. Eve çiçekle gelirdi. Pazar günleri kahvaltayı o hazırlardı, bizi uyandırırđı. Anneme hiç ismiyle hitap ettiğini hatırlamıyorum; “Xezalamin, rindamin, canemin¹⁶...” derdi.

Vurulduğu günden sonra şoka girdim her halde, tam hatırlamıyorum olanları. Ama üç gün çıkartmamışım üzerimdeki okul kıyafetlerini. Sonra bir köy evine gittik. Tabi ben

16 Ceylanım, güzelim, canım...

öldüğüne inanmak istemiyordum çocuk zihnimle. Cenaze merasimi köy evinde yapılmıştı. Babaannem “O senin baban,” dedi. Beyaz bir kefene sarılıydı. “Değil, değil, değil!” diyerek bağırdım. Ona vurmaya başladım. Sonra tabutu kaldırdılar götürüp gömdüler babamı. Ben koşarak uzaklaşmışım oradan. Amcamlar ardından geleceklermiş ama annem “Kendi haline bırakın onu!” demiş. Akşamüzeri dönmüşüm eve. Üstüm başım kum içindeymiş geldiğimde.

Kasım’da Ankara’ya taşındık. Hemen gitmedim okula, ikinci dönem başladım. Anneannem Urfa’da bırakmak istemedi bizi. Zaten orda koptu ilişkiler. Amcamlar Urfa’da kalıp eczaneye bakmamızı istiyorlardı. Öyle bir korktular ki... Arabaya bomba da koymuşlar daha önce. Babam fark edip binmemiş. Bize de yapabilirlerdi aynısını, bana da denk gelebilirdi.

Beni koleje yazdırdılar Ankara’da. Arı Koleji’ne başladım. Çoğunlukla şımarık zengin çocukları gidiyordu o koleje. Korkunçtu yani. Üniversite mezunu annem babam olabilir ama şivem vardı. Arkadaş bulamadım haliyle. Okuldan hatırladığım bir kötü anım daha var. Bir komşumuz vardı, sınıftan bir çocuğun annesiydi. General eşi bir hocam vardı, kadın gitmiş babamın nasıl öldürüldüğünü söylemiş. O hoca bir gün derste bir soruyu yanlış cevapladı. Hocaya “Bunu yanlış yaptınız!” dedim. “Sen benden daha mı iyi bileceksin!” dedi. Ertesi gün hoca annemi çağırdı, “Bu kızın kafası matematiğe basmıyor,” dedi. Sürekli benden şikâyet etmeye başladı anneme. Annem de ödevimi yapmıyorum diye beni suçluyordu. Okuldan nefret ediyorsun haliyle. Ne zaman hatırlasam bu olayı, o kadının suratına tükürmek istiyorum. Cidden tükürmek istiyorum!

Bu arada garip bir şekilde ilkokuldan ortaokulu bitirinceye kadar Atatürkçü oldum. Odamda Atatürk posterı vardı. Çocuk aklımla babamın ölümü Kürtçülerin suçudur diye düşünüyordum. Babamın cenazesinde bir kadının zafer işareti yapıp, “Yaşasın Kürdistan’ın özgürlüğü!” dediğini hatırlıyor, o kadını ve onun gibileri suçluyordum. Çünkü babamı devlet

öldürmüş ve sen bunu yaptığın için öldürmüş demek ki diyordum. Stockholm Sendromu gibi bir şey. Bir daha aynı şeyi yaşamamak için Atatürkçülüğe sığınyorsun.

Sonra Koç Üniversitesi'ne geldim. O da ayrı bir travma. Hep zengin çocukları vardı çevremde. Tam olarak kendimi bulmam, ne olduğuma karar vermem ikinci sınıfı buldu.

Bende çok ciddi bir kaybetme korkusu var. Kaybetme korkusundan insanlarla ilişki kurarken zorlanıyorum. Dostum olmamasına dikkat ediyorum, insanlarla çok yakınlaşmıyorum. Mesela birini çok seviyorum, çok iyi anlaşıyorum ama iş aramaya gelince bir ay elim telefona varmıyor, çok istediğim halde yapamıyorum. Hayatımda kimse vazgeçilmez olmamalı. Çünkü öyle birini kaybettim ki, o benim en yakın arkadaşım-
dı, kahramanımdı. Bir çocuğun babasını sevebileceğinin bin katı falan sevdim onu. O öldüğü zaman yaşadığım travma inanılmaz oldu. O zaman şunu söylüyorsun kendine: 'Biri senin için vazgeçilmez olursa o acıyı bir daha kaldıramazsın Ceren.' O acıyı bir daha yaşarsam var olamam artık diye düşünüyorsun. Birine bağlanmaya korkuyorum. Diyelim ki çok da sevdim o kişiyi. Ama sürekli içim kıpır kıpır. Kaçıp gitmelisin Ceren diyorum kendi kendime. Zihnim bana hep oyun oynuyor. 'Bu kötü bir insan aslında, seni aldatacak!' diyorum. Sürekli sevdiğim insanları kaybetmek korkusuyla yaşamaktansa çıksın hayatımdan, ben de rahat edeyim... Bu ihtiyacı ders çalışarak, bir şeyler öğrenerek, yeni yerlere giderek kompanse ettim sanırım ben.

Memleketime gittiğimde ağlıyorum. Çocukluğumda hafta sonları Suruç'a giderdik hep, oraya gidince çok ağlıyorum. Bir de o caddeyi hiç görmek istemiyorum. Bir daha hiç gitmedim oraya. Babamın mezarını görünce çok kötü oluyorum. Zar zor kaldırıyorlar beni. En çok şuna kızıyorum. Tamam, babam senin değerlerine göre yanlış yapmış olabilir. Eyvallah, amenna... Assaydın o zaman diyorum. Assaydın! Hiçbir çocuk böy-

le bir travmayı hak etmiyor. Geleceğini de bir şekilde senden alıyorlar çünkü.

Ben biliyorum ki, babam yaşasaydı ben çok mutlu bir insan olurdum. Mesela beni bugün misafir eden arkadaşımın ailesi gibi olurduk. Hiç bağır mıyordu, kızmıyordu, rahat bir adamdı. Mutlu bir aileydiler. Birlikte gülüyor, sohbet ediyorlardı. Onlar gibi olurduk... Mutlu bir aile olurduk biz de...

EZİDİLERİN YASINI TUTAN KÖYLER

1980'li yıllara kadar başta Beşiri, Kurtalan, Midyat, Bismil, İdil, Cizre, Nusaybin, Suruç ve Bozova'nın 80'den fazla köyünde olmak üzere, Türkiye'de 60 bin civarında Ezidi yaşıyormuş. Halen İran, Irak, Ermenistan ve Gürcistan'da toplam 200 bin civarı Ezidi yaşarken Türkiye Ezidilerinin nerdeyse tamamı doğdukları topraklarda barınamayıp başta Almanya olmak üzere Fransa, Belçika gibi Avrupa ülkelerine yerleşmiş.¹⁷

Hasan Bey Almanya'da yaşayan bir avukat. Hanımı ile beraber Türkiye'de tatilde oldukları bir tarihte yapıyoruz zorunlu göçleri ile ilgili görüşmemizi. Hasan Bey rahat Kürtçe konuşuyor, Türkçeyi ise evlendikten sonra eşi Beyhan Hanım'dan öğrenmiş. Eşi Beyhan Hanım da Türkçeyi rahat konuşmakla birlikte, Kürtçeyi anlıyor ama konuşmaya zorlanıyor. Evlerinde Almanca, Türkçe ve Kürtçe olmak üzere her üç dili de konuşmaya gayret ediyorlarmış.

Kayıt alırken isimlerinin ve köylerinin isminin kullanılmasında bir sakınca olup olmadığını sorduğumuzda, "Kişisel olarak hiçbir korkuları olmadığını ancak babasının mezarını ziyaret etmek ümidinde olduğunu," söylüyor Hasan Bey. Zira köyün çevresinde hâkim olan ağalar ve korucular halen kendilerini köye sokmuyorlarmış. Üç yıldır çok arzulamasına rağmen babasının mezarını ziyaret edememiş. "Ancak bir gün ziyaret edebileceğim günlere gelirim bu mevzu problem olabilir," diyor. Ezidiler için mezarlarının ve mezar ziyaretinin anlamını ise Hasan Bey'le konuşmaya başladıktan bir süre sonra idrak edebiliyoruz.

Ezidilik dini, genel olarak Türkiye topraklarında, Ye-

17 Midyat, Nusaybin, Beşiri, Viranşehir, Bismil ve Batman civarında olmak üzere toplamda 500 ile 2000* arasında Ezidi yaşadığı tahmin ediliyor ülkede. Türkiye'den göç eden Ezidiler, Avrupa'daki var olma mücadeleleri ve göçün yarattığı dönüşüm ile ilgili bkz.: Sabiha Banu Yalkut, Melek Tavus'un Halkı: Yezidiler, Metis Yayınları, Nisan 2002.

* Bu rakama Ağustos 2014 itibarıyla IŞİD katliamından kaçarak Türkiye'ye sığınan ve büyük çoğunluğu Uludere köylülerince sahip çıkılan binlerce Şengalli Ezidi göçmen dahil değildir.

zidilik olarak bilinse ve bazı araştırmalarda bu adlandırmanın Yezid bin Muaviye taraftarlığı ile ilgili tarihsel kimi hakikatlere dayandığı iddia edilse de, bizler bu bölümde, kelimenin kökeni hakkında son yıllarda genel olarak kabul görmüş olan ikinci açıklama şeklini temel alarak “Ezidilik” ismini kullanmayı tercih ettik. Bu açıklamaya göre Ezidi kelimesi “yaratılan, var edilen” anlamına gelen “Ezda” kökünden geliyor. Böyle bir tercihte bulunmamızın nedeni günümüzde Ezidilerin “Yezidi” adıyla adlandırılmaktan ve I. Yezid’le birlikte anılmaktan duydukları rahatsızlıktır.

Hasan Bey, Midyat'a Bağlı Bir Ezidi Köyü

Baskılar çok önceden de vardı...

Hasan

Biz köyden ailece 1985'te çıktık. Köyü terk eden ilk ailelerdendik. 1985'te Ezidilerin çok azı korucu olup devletle çalışmaya karar vermişti. Ezidilerin çoğu koruculuk sistemine soğuk baktıkları için köyü terk ettiler. Göç ettiğimizde köy henüz çok kalabalıktı. Yanılmıyorsam 70'e yakın aile vardı. Koruculuk sistemi yavaş yavaş geliyordu. Muhabirlik sistemi daha yaygındı o yıllarda. Asıl göç 90'dan sonra başladı. 93'e kadar 9 aile kalmıştı göç etmeyen. Onlar hiçbir şekilde köyü terk etmek istemiyorlardı. Hep düzelecek ümidiyle bakıyorlardı. 93'te "Köyü terk etmezseniz bu bölgede bir sürü insanın başına gelen sizin başınıza da gelir," dediler, tehdit edildiler. Bu aileler önce ciddiye almadılar tehditleri. Bu yüzden birkaç defa silahlı saldırıya uğradılar. Ölen olmadı ama evleri tarandı. Bunları yapan koruculardı. O baskıdan sonra son aile de köyü terk etti.

Köyü terk ettiğimizde 13 yaşındaydım. Annem "Geri döneceğiz. Birkaç hafta sonra, birkaç ay sonra, bir sene sonra..." diyordu hep. Uzun süre bu ümit ile yaşadık. Kesin döneceğiz diye düşünüyorduk. Köyde kimse kalmayınca biz de ümidimizi kestik.

Aslında baskılar çok önceden de vardı. Ezidilere sorsanız bazen gururlarına yediremeyip "Biz eşit şekilde yaşıyorduk,

kimse bizi baskı altına almıyordu,” derler. Civardaki köylerin çoğu Kürt Müslümanların yaşadıkları köylerdi. Bir de Süryani köyleri vardı. Köyde çocuklar ilkokula kadar okula gidebiliyordu. Ama ilkokulu bitirdikten sonra ortaokula ve daha büyük okullara gitme imkânları yoktu. İmkânları şöyle yoktu: Şehre gidince Ezidi oldukları hemen ortaya çıkarılıyordu. Halen öyle mi bilmiyorum ama eski kimliklerde din hanesinde Ezidilere çarpı işareti konuluyordu.¹⁸ Çarpı işareti konulduğu zaman bu dinsiz demek oluyordu. Bu yüzden şehirde ve devlet dairelerinde sık sık sorun yaşanılıyordu. Çocuklar nüfusa dahi kayıt ettirilmiyordu aileler tarafından. Muhtar birkaç senede bir yeni doğan çocukların topluca kayıtlarını yaptırıyordu.

Ezidilerin, özellikle kadınlarının alt giyimleri beyazdır. Beyaz kutsal bir renktir Ezidilikte. Kıyafetleri nedeniyle çoğu zaman tanıyorlardı Ezidileri. Bölgeden bölgeye göre de durum değişiyordu. Mesela Midyat biraz daha olumluydu. Batman ise gerçekten Ezidilerin gidemeyeceği kadar tehlikeliydi. Batman’da otobüse bindiğimiz zaman birileri burnunu tutup “Burası Yezidi kokuyor,” derdi. Annem anlatıyor; “70’lerde köyden ilçeye her gidişimizde korkardık bizi taşlarlar diye. Çocuklar gelip taşlardı. İdil’e giderken taşlayanlar vardı. Oraya gidince insanlar ‘Yezidiler geldi,’ diyorlardı. Ezidilere bölgedeki insanlar ‘şeytana tapanlar’ diyorlardı. Ezidileri öldürürlerse cennete gideceklerini dahi düşünüyordlardı.”

Ezidiler daha çok Kürt Müslümanlardan baskı görmüşlerdir. Şimdi sorsanız gururlarına yediremedikleri için hayır, biz öyle şeyler yaşamadık diyebilirler. Hristiyanlık bilinen ve kabul gören bir dindir. Müslümanlık, Yahudilik de öyle. Ama Ezidiler için “Kitapları yoktur, kabul edilemez!” deniliyordu. Hiyerarşide en altta yer alırdı Ezidiler.

1979’du yanılmıyorsam. İki kardeşim oynarken biri diğ-

18 Cumhuriyet sonrasında nüfus cüzdanlarına din hanesi yazılırken ‘resmi kabul görmüş’ Hristiyanlık ya da Müslümanlık gibi dinlerden birini seçmeye zorlanır Ezidiler. Kendi din hanelerine Ezidilik yazdırmakta ısrar edince ‘dini yok’ anlamında çarpı işareti ya da çizgi çekilir.

rini kaynar süte doğru itti. Sütün içine düşen kardeşim çok kötü bir Şekilde yanınca, onu alıp Batman'a hastaneye götürdüler. Annem, babaannem, kardeşim ve iki akrabayla birlikte gitmişlerdi. Annem sonradan olayı anlatırken "O zaman çocuğu buraya götürmekle iyi mi yaptık kötü m yaptık bilmiyorum. Çünkü o kadar korktuk ki, bizi resmen bir çembere aldılar; parmakla herkes bizi gösteriyordu. Artık buradan sağ ıkamayacağız diye düşündüm," diyordu. Kardeşimi birkaç gün sonra Estel'e getirdiler. Kardeşim o zaman küçüktü ve babaannem onunla kaldı. "Ağabeyim de yanımda kalsın," dedi. Ben ve babaannem kardeşimin yanında kaldık. Hastane çok sıcaktı. O zaman klima da yoktu. Kardeşim durmadan babaanneme "Anne ben soğuk su istiyorum," diyordu. Babaannem "Soğuk su nerede bulucam oğlum, soğuk su yok," diyordu. O gün hastane yakınındaki bir kuyudan kadının birinin su çektiğini görünce babaannem "Hasan sen kardeşinin yanında kal ben kuyudan su getireceğim," diyerekten dışarı ıktı. Korkuyordum bir taraftan. Daha önce hiç Şehre gitmemişiz. Her an kaybolabiliriz korkusuyla orada bekledim. Ben ve kardeşim pencerede kalıp babaannemi seyrettik. Babaannem kuyudan suyu çekti, bir Őiőeye doldurdu. Aniden başka bir yerden bir kadın geldi. Elinde teneke gibi bir Şey vardı su çekmek için. Tenekeyi aldı üç kere yere vurdu ve babaannemin elindeki Őiőeyi alıp boşalttı, kuyunun ağzına teneke gibi bir demir koydu. Babaannem yanımıza geldi, çok kötü olmuştu. "O kadın bizim Ezidi olduğumuzu çıkardı ve "Biz Yezidilere su vermeziz! Siz haram insanlarsınız. Şeytana tapıyorsunuz ve üstelik gelip kuyularımızdan su alıyorsunuz," dedi," demişti. Daha dün gibi aklımdadır o olay. Konuşunca da o anı yaşıyorum, tedirginlik oluyor bende.

Biz ilkokula gittiğimiz zamanlarda da hep dayak diliyle anlaőırdık Türkiye'de. Öğretmen bize okuldan çıktıktan sonra "Kürtçe konuşan çocukların ismini yazacaksın!" diyordu. Bize ispiyonculuk görevi veriliyordu. İhbara o yaşta alıőtırılı-

yordunuz. “Okuldan çıkınca mutlaka Türkçe konuşacaksın! Kürtçe konuşan çocukların isimlerini yazacaksın!” Her gün derse başlarken mutlaka falakaya yatırıyorlardı. Çünkü sürekli Türkçe konuşmamızı istiyorlardı. Başka bir dil konuşmamız yasaktı. Belki yatılı okulların olduğu yerlerde başka dilleri konuşabiliyordu çocuklar, ama Ezidilerin yaşadığı yerlerde yatılı okul da yoktu. Türkiye’de maalesef bir eğitim yöntemiymiş dayak. Öğretmenin konuştuğunu tekrar ediyorduk ama anlamını bilmiyorduk. ‘Ali topu at’ mesela... Ezberlediğimizin ne olduğunu da bilmiyorduk.

Sık sık askerler geliyordu köye. Asker geldiği zaman herkes korkuyor, saklanabilenler bir yere saklanıyordu. Çok iyi hatırlıyorum, yine bir gün köye askerler geldi. Erkekleri köy meydanında topladılar. Herkesin ayağının altına baktılar. Kimin ayağında çamur varsa onları yanlarına alıp götürdüler. Orada kimsenin ayağında çamur olmaması mümkün değildi. Herkes tarımla ve hayvancılıkla geçimini sağlıyordu. Köyde birkaç ihtiyar adam dışında herkesi götürdüler. İle götürülme sebebini kimse bilmiyordu. Ama bildiğim tek şey vardı; o gün babamı da götürmüşlerdi.

Babam aslında sağlıklı bir insan da değildi. Çalışacak durumda da değildi. Hasta olmasının sebebi ise Ezidi olmasıydı. Babam 78’de askere gittiğinde sapasağlam bir insandı. Askerdeyken komşu köylülerden birisi gidip komutana “Bu adam Müslüman değil. İnanmıyorsanız gidip kimliğine bakın,” demiş. Kimliğine bakıyorlar, din hanesinde gerçekten çarpı var. Babamı çağırıp soruyorlar “Senin dinin nedir?” diye. “Ezidi,” diyor. Ezidilik bilinmiyordu tabi. Halen de fazla bilinmeyen bir din. Babamın anlattığına göre “Şehadet kelimesini getireceksin, yoksa hayatta bırakmayız seni,” demişler. O da kabul etmemiş. Sonrasında çok işkence görmüş. Komutanı “Bütün imkânları sana sağlarım, hatta firar edebilirsin. Ama kabul etmezsen seni burada yaşatmam,” demiş. O zaman da kabul etmeyince işkenceyi sürdürmüşler. Askerden dönünce baba-

mın dengesi bozulmuştu. Aldığı darbelerden dolayı yürüye-miyordu bir de. Kafasına aldığı darbelerden dolayı defalarca ameliyat oldu.

Beyhan

Ve 2007' ye kadar devam etti bu durum. Defalarca ameliyata girdi, defalarca.

Hasan

Babam Almanya'ya geldiği ilk yıl 6 ay hastanede yatmak zorunda kaldı. Sonunda aldığı darbeler nedeniyle çok genç yaşta vefat etti. Doktorlar darbeler beyne zarar vermiş dediler. Babamın yurtdışında defnedilme gibi bir düşüncesi yoktu. Ama Türkiye'nin Avrupa Birliği ile müzakere süreci başlayana kadar Ezidiler ölümlerini Türkiye'ye getiremiyorlardı.

Babam 85'te alınıp götürüldüğü zaman bazı araçlar girdi devreye. Hasta olduğu için diğerlerinden erken bırakıldı. Ama bir sürü insan aylarca içerde kaldı. Sürekli alınıp götürülme korkusuyla yaşıyordunuz o günlerde.

93'ten sonra köy korucuları köyü işgal ettiler. Dava açmak zorunda kaldı köylüler. Korucular dava açılınca köyü terk ettiler. Bu arada her aileden bir iki kişi köye dönüp hasar gören evleri düzeltmek için uğraştılar. Birkaç ay içinde köyü dönüş yapılabilir hale getirdiler. Ama korucular insanları sürekli tehdit ediyorlardı. Mayın bırakıyor, bomba patlatıyor, akşamları saldırıyorlardı. Gidenler yaşayamayacaklarını görünce tekrar köyü terk edip Almanya'ya geri döndüler.

Biz Almanya'ya 1985'te gittik. O yıllarda pasaport çıkartmak ve yurtdışına çıkmak çok zordu ama Ezidilere birçok kolaylık sağladılar. Ezidilerin çok azı korucu olup devletle çalışmıştı. Devlet de Ezidilerin yurtdışına çıkmalarını bilinçli olarak desteklemişti. Almanya'da siyasî iltica için başvuruda bulunduk. Henüz başvuru sayısı da azdı. Mülteci kamplarında kalmadık; hemen ev buluyorlardı. 90'larda mülteci sayısı yükseldikçe

mülteci kampları oluştu. Ezidi mültecilerin sayısındaki artışı fark eden Almanya Türkiye'ye bilirkşi gönderdi. Ezidilerin siyasî sebeplerle mi, yoksa ekonomik sebeplerle mi kaçtığını araştırdılar. Bilirkişilerden edindikleri bilgiye dayanarak, "Ezidiler hem dinlerinden dolayı hem de etnik bir gruba dâhil olduklarından dolayı kaçmak zorundadırlar," diye karar verdiler ve Ezidilere grup olarak mülteci olma hakkı tanındı. Gelen Ezidiler hiçbir koşul aranmaksızın kabul ediliyordu. Ama ilk seneler Türkiye'ye gelip gitme imkânları olmadı, aynı şekilde ölülerini doğdukları yerlerde gömmeye imkânları da.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında müzakereler başlayınca çoğunun ümidi canlandı. Artık dönebiliriz diye düşünüyorlardı. Avrupa'da gömdükleri ölülerinin kemiklerini çıkarıp köylerine gönderdiler. Mesela bizim köyden olup da mezarı Avrupa'da bulunan hiç Ezidi yok. Hepsini köye getirip gömdüler. Topraklarını kutsal kabul etmelerinin yanı sıra 'burası bizim yurdumuz, biz geri döneriz' diye yaptılar bunu. Hep o ümidi taşıdılar. Ama orada doğan çocuk kesinlikle geri dönüp kendi topraklarında yaşamaz. Buna rağmen hangi insana sorsak bir dileğiniz var mıdır diye, "Ben burada ölürsem lütfen beni köyüme götürün!" der.

Ölülerimizi getirirken de sorunlar yaşıyorduk. Babam 2007'de vefat etti. Onu köye getirmek için epey uğraştık. Daha Almanya'dayken bize ikazlar ulaşıyordu; "Dikkatli olun! Geliyorsanız, burada size sorun çıkartırlar," diyorlardı. Gerçekten sorun çıkardılar. Sorunu çıkaran devlet tarafından korunan korucular ve ağalardır. Babamın vefatından bir yıl önce eşimle gelmişim köye. Köye girerken sağımıza solumuza bakmadan bir adım atamıyorduk. Etrafta korucular vardı. Evlerin damlarını otlar bürümüşü. Sadece yılanları görüyorduk, etrafta kimseler yoktu. Jandarma karakolu yakındaydı ama oturup dinlenemedik bile köyde, korkudan çıkmak zorunda kaldık.

Göçten sonra da köylülerimizle ilişkilerimizi sürdürdük. Bu dinden kaynaklanan bir şeydir. Ezidilerin başka dine ina-

nan biriyle evlenmesi yasaktır. Bu yüzden sürekli haberdardık köyde neler olduğundan. Köyden kaçanların geri gitme ümitleri haklı mıdır, haksız mıdır diye sürekli konuşuyorduk. Koruculuk sistemi getirildiği zaman güç, köy korucularının eline geçti biraz da. İnsanların geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Buna bire bir engel oldular. İnsanlar hayvanlarını köy civarındaki otlaklara, dağlara götüremiyordu. Bir de gidip Ezidilerin ektiği şeyleri biçiyorlardı. Otlaklarımızı kullanıyorlar, odunlarımızı kesiyorlardı. Eskinin köle sistemi gibiydi. “Biz bunu paylaşacağız,” diyordu korucular ve ağalar. İnsanlar her geçen gün daha fazla sorun yaşıyordu. İlçeye gidince de daha çok sorun yaşıyorlardı. Eskiden ne kadar sorun çıksa da sayı fazla olduğu için güç dengesi biraz daha iyiydi. O topraklarda ne kadar erkek çocuk olursa o kadar güç vardır. Ama sayımız azaldıkça korucuların baskısı arttı. Zaten bir korkuları yoktu; ne yapıyorlarsa devletten bir şey gelmeyeceğini biliyor ve ona dayanarak istedikleri gibi davranıyorlardı. Silahla tehdide geldi en son.

Beyhan

Köy ortasında toplu işkence yapıyorlardı. Bana gelen bir Ezidi hastam anlattı bir defasında. Bir kadın hastam, köyün ortasında bütün erkekleri toplayıp hepsini çocuklarının gözünün önünde korkunç bir işkenceden geçirdiklerini söyledi. Bu yapılanın Ezidi çocuklarına etkisini düşünün. Bütün köy önünde babalarının hiçbir koruma olmadan işkence görmelerinin... Kadının anlattığı çok korkunç bir işkenceydi. Kadınları bir tarafa topluyorlar, erkekleri bir tarafa ve bu defalarca oluyor. O köyün de tümü topraklarını terk edip gelmişti Avrupa'ya. Ve bu kadın da bu sebepten dolayı terapiye gelmeye başlamıştı.

Hasan

Devlet politikası olarak Ezidilere yönelik diğer Kürtlere yapılan baskı haricinde ek bir baskı yoktu. Ama Ezidiler iki farklı

baskı altındaydı. Bir taraftan Kürt olduklarından dolayı devlet kollarından çok eziyet görüyorlardı, o bütün Kürtlerin ya da demokrat insanların yaşadığı bir sorundu. Ama ek olarak Ezidiler korucu olmayan Kürtlerden de baskı görmüşlerdi. Korucu olmayan insanlar da ‘Ezidi oldukları için’ onlara baskı yapıyorlardı. Savunmasızdılar. Zaten hukukun işlemediği bir ortamdı. Ezidiler bu topraklarda iç içe yaşadıkları için bu zamana kadar tutundular. Ama son aşamada artık orada kalamayacaklarını gördüler.

Belki inandırıcı gelmeyecek insanlara, yaklaşık 50 senedir Avrupa’da yaşayan Ezidiler ağalara para veriyorlar. Sebebine gelince, bunlar şöyle düşünüyorlar: “Biz bir gün mutlaka geri döneceğiz. Ve geri dönünce bizi koruyan birileri olmalı. Biz Ezidi olarak gidip devlete sığınamayız. Biz Ezidi olarak kim-sesiziz. Bizim arkamızda ne bir lobi ne de başka bir devlet var. Müslümanların bir sürü devleti var, Hristiyanların var, Yahudilerin var. Bu insanlara bir şey olunca başka yerden tepki gelir, onlara sahip çıkan birileri olur. Ama Ezidilerin olmadığı için bizim bu insanlarla temaslarımızın olması gerekiyor.” Ve ağaların adamları mutlaka yılda bir sefer Avrupa turuna çıkıp para topluyorlar.

Mezarlıklar boş evlerin yasını tutuyor ve en son ölen ümit oluyor...

Hasan

Bugün büyüklere sorarsanız, belki abartısız, hepsi dönmek isterler; ama çocuklar için bunu söylemek mümkün değil. Ben ve benim çocuklarım için böyle bir istek yok. Ama topraklarıyla bir bağlantısı olsun istiyor herkes. Annem köyde olsa ben sıkça gidip onu görmek isterim. Büyüklerimizin çoğu fiziken Almanya’dadır, ama diğer yönleriyle köyü yaşıyorlar. Sürekli bir şey sorduğun zaman “Keşke orada olsaydım şimdi, bir ağacın gölgesinde otursaydım,” diyorlar.

Geçenlerde babaannem “Ya bizi katlettiler, ya bizi göçe

maruz bıraktılar. Biz geldik. Ama köyümüzün çevresinde birkaç yüzyıllık meşe ağaçları vardı. Ziyaret idi. İnsanlar hasta oldukları zaman gidip o ağaçlara renkli bir bez bağlardı, dilek dilerdi. Çocuğu olmayan bir bayan gidip dilek dilerdi. Bunu yapan tek Ezidiler değildi. Başka yerlerden de gelip dilek dileyen insanlar olurdu. Tamam, bu kadar sorun yaşattılar bize, bu ağaçları neden kestiler? Bizim oradan tümüyle bağlantımızın kesilmesini mi istiyorlar?” diyordu.¹⁹

Beyhan

Ölüler Türkiye'ye gönderildiği zaman yurtdışından kimse o cenazelere katılamıyor. Ama Türkiye'de yapılan cenazeleri kameraya alıp hep birlikte orada töreni seyrediyorlar. Hâlâ yoğurtlarını kendileri yapıyorlar, peynirlerini kendileri yapıyorlar. Daha Kürdistan'daki yastıklar, yorganlar yapılıyor. Her şeyiyle orayı canlandırmaya çalışıyorlar. Ama o bağı yok ediyorlar. Tarihiyle, geçmişiyile, ümitleriyle, geleceği ile bütün bağlarını kesiyorlar insanların. Bu başka bir katliam aslında. Çocuğumuzda bile halen o bağıllık hissi var. Sürekli orayı konuşuyor. “Gidecek miyiz, ne zaman gideceğiz, orada kalacak mıyız, yatacak mıyız?” diyor. R. Hiç görmediği halde sürekli köyden bahsediyor. Ben bu konuda bir yazı yazmıştım. Orada “Boşalan Ezidi köylerinde artık mezarlıklar boş evlerin yasını tutuyor. İnsanlar geri gelmiyor, her gün artan yalnızca mezarlar. Ve en son ölen ümit oluyor,” dedim.

Hasan

Orada bizden önce sayısız kuşaklar yaşadı. Biz de gayet mutlu yaşıyorduk. Rüyalarımın çoğu hâlâ köyde geçiyor.

¹⁹ Ezidi inancına göre yaş ağaç kesmek haram kabul ediliyor. Muhtemelen Hasan Bey'in babaannesi bu ağaçların kesilmesine sadece ziyaret oldukları için değil, dinî olarak da büyük bir emir çiğnendiği için bu kadar üzülüyor. Ezidilerde emir ve yasaklarla ilgili olarak bkz.: Roger Lescot, Yezidiler, Çev. Ayşe Meral, Avesta Basın Yayın, 2009.

Beyhan

Yanlış anlaşılmasın, ben Ezidi değilim bu arada. Zaten evlenirken bu konuda bayağı bir sorun da yaşadık. Eşimin ailesi kesinlikle istemedi. Kaçarak evlenmek zorunda kaldık. Avrupa'nın göbeğinde tam anlamıyla geleneksel bir evlilik yaptık.

Hasan

Geçmişte Kars'ta ve Van'da çok Ezidi vardı. Hakkâri ve Cizre yoğun yaşadıkları iki bölgeydi. 1915'ten önce buralardan Rusya'ya çok sayıda Ezidi göç etmiştir. Onlara Rusya eşit davrandı ve Türkiye'de sahip olmadıkları imkânlarla sahip oldular; okuma, araştırma yapma gibi imkânlar sundular. Rusya'daki Ezidilerin, Ezidi olmayanlarla yaptıkları evliliklerin sayısı bayağı bir yüksek. Avrupa'da da belki yakın tarihte bu mümkün olabilir. Yasak konusunda tartışılacak bir noktaya gelindi artık.

Ezidi bir çocuk Türkiye'deyken ancak ortaokula kadar okuyabiliyordu. Babası ağaysa şehre gidebiliyordu. Kendi kimliğiyle okuyamazdı. Ama Avrupa'da doğan çocuklar artık yargıç olabilecek bir konuma kadar geldiler. Türkiye'de yaşasaydık avukat olabilmem mümkün değildi; Ezidi kimliğimle okuyamazdım. Orada Ezidi öğrencilerin çoğu sunulan imkânları kullanarak bir meslek edinebildi. Aynı şekilde dil konusunda da avantajları oldu. Türkiye'de Ezidiler Kürtçe konuşuyorsa da dil seviyesi belli bir düzeyi geçmiyordu. Tarım toplumu nihayetinde. Avrupa'da altı yedi aile gidip biz çocuğumuzun Kürtçe öğrenmesini istiyoruz dediği zaman devlet okul bünyesinde bunu sağlıyor ve çocuklar Kürtçe öğreniyor. Çocuğumuz Avrupa'da büyümesine rağmen Türkçe, Kürtçe, Almanca biliyor; her üç dile de hâkim üstelik.

Almanya'da, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında, ne kadar diline, kültürüne, edebiyatına vakıf olursan ol kabul edilme imkânının yoktur. "Nerelisiniz?" denildiği zaman sıradan bir

Alman şehrini söyleyin asla yetmez; “Sizin anneniz babanız nereden geliyor?” diye sorarlar. Her şeye rağmen çocuğumuz on yaşında ve kendisine sorulduğu zaman vereceği ilk cevap, “Ben Berlinliyim,” olacaktır. Türkiye’de yaşamak onun hiç aklından geçmiyor.

Beyhan

Dönebilmek esasında şartların oluşmasıyla mümkün. Şartlardan bir tanesi de köylerin yaşanabilir hale gelmesi. Hadi size imkân veriyoruz, geri dönün denildiğinde de geri dönebilmek mümkün değil. Eminim Ezidiler bu konuda birçok şeyi kendi imkânlarıyla yapabilirler. Ama devletin de mutlaka destek vermesi gerekiyor. Çünkü bütün köyler yıkılmış.

Bir diğer tehlike de köylerde tek tük yapılan evlerin Avrupa mimarisine göre yapılması. Çok hoş bir mimarisi vardır Ezidi evlerinin. Mimari dokusunu koruyacak şekilde evlerin yeniden restore edilmesi lazım. Tabi devletin hiçbir şey umurunda değil. Bütün taş evler böylece yıkılıp gidecek sonunda.

Hasan

Bunun dışında ciddi anlamda mayın sorunu da var köylerin etrafında. Bir de korucu sorunu var. Evlerini gelip işgal etmiyorlar ama her şeyini kullanıyorlar. Köye gidip gelenleri kontrol ediyorlar. Onlar daha büyük bir engel. Korkutucu bir şey... Silahla güç gösterisi yapıyorlar. Adım adım takip edilmek başlı başına bir engeldir zaten. Kendi köyünde misafir gibi bile olamıyorsun. Gelip soruyorlardı gittiğimiz zaman; “Siz niye buradasınız, niye geldiniz?” diye.

Beyhan

Geçen sene annemle babam Hasan’ın babasının mezarını ziyaret etmek için köye gittiler. “15 tane korucu silahlarla karşıladılar bizi, duramadık, hemen çıktık,” dediler.

Korkuyoruz biz de. Hasan'ın babasının mezarını henüz göremedik. Geçen sene gitsek mi diye düşündük, korkumuzdan gidemedik. Çünkü sürekli haber geliyordu, tehdit ediyorlardı bizi. Tehdit ve korku yüzünden gidip bir kabir ziyareti yapamıyor insan. Çok rezil bir durum aslında...

Hasan

Ezidilere Almanya'da ilk sordukları soru, "Siz niye Türkiye'yi terk edip de Avrupa şehirlerine geldiniz?" sorusudur. "Zulüm görmüş olabilirsiniz ama Türkiye'nin batısına, Türk kentlerine yerleşebildiniz," diyorlardı. Oysa Ezidiler toplu bir şekilde yaşıyorlar. Kendi örf adetleri vardır, ibadetleri vardır, bayram kutlama şekilleri vardır. Bunu batıda gerçekleştirmek hem Kürt olduklarından hem de Müslüman olmadıklarından dolayı çok zor. İnsan bazen şöyle düşünüyor: Kürtler nasıl batıda yaşıyorsa Ezidiler de yaşayabilir. Ama Van'a gidiyorum, Mardin'e gidiyorum çocuklar hep Türkçe konuşuyorlar. Ezidilerde asla olacak bir şey değildir bu. Ezidiler Kürtçe'nin dışında hiçbir dil konuşmuyorlar. Dilleri ile dinlerinden hiç vazgeçmiş değildirler. En az asimile olmuş grupturlar. Avrupa'da Ezidiler bir arada yaşıyorlar, belli bölgelerde toplanıyorlar. Bayramlarını beraber kutluyorlar.²⁰ Bunu Türkiye'nin batısında yaparlarsa problem olur diye düşünüyorum. Bu daha kırılamadı. Örneğin, siyasî olmadığı halde, iki gencin kavgası bir anda bir linçe dönüşebiliyor Türkiye'de. Hiçbir güvenceleri yok Ezidilerin.

AKP ilk seçildiğinde bizler biraz ümitlendik. Belki bütün azınlıklara geri dönme imkânı sağlarlar diye düşündük. Sonra bu ümidimiz kırıldı. Örnek olarak, o yörenin aynı zamanda etkin de bir ağası olan bir milletvekili Süryanilerin yaşadığı Mor

²⁰ Ezidilerde bayram ritüelleri çok önemli. Çok sayıda sabit ve değişken bayrama sahipler. Bu törenler, genellikle bir arada, ziyafet vererek ve yaşadıkları bölgelerdeki ziyaretlere gidilerek yapılıyor. O yüzden bir arada olamamak ve topraklarından kopmak aynı zamanda bu tür dinî ritüellerden mahrum kalmak anlamına da geliyor. Konu ile ilgili bkz.: Roger Lescot, a.e.

Gabriel'in çevresindeki topraklara el koymak için harekete geçmişti. Baskın Oran ve başka insanlar medyaya taşınmasaydı konuyu, o topraklara kesinlikle el konulacaktı. Ben AKP'li olan yerlere Ezidi kimliğimle gidemiyorum maalesef. Her ne kadar azınlıklara imkânlar sağlanacak dendiye de bu gerçekleşmedi. Ezidilerin birçoğu kendisine "Biz Zerdüşti'yiz!" derler. Bir başbakan seçim öncesi kalkıp "Bunlar zaten Zerdüştler, bunlara niye oy veriyorsunuz?" dediği zaman Ezidiler güvenemiyorlar haliyle. "A, bizim korkumuz gerçekmiş! Topraklarımıza dönemeyeceğimiz kesinleşiyor," diyorlar. Ezidilerin şu anki hükümetten ümitleri gittikçe azalıyor. İlk zamanlardaki iyimserlik havası yok oluyor. Ezidileri senelerce ezen bir ağa bir parlamenter olarak seçilebiliyorsa bu sistemin hâlâ hiç değişmediğini gösterir.

Türkiye'ye senede bir geliyoruz. Bu sene Aydın'a ve Çanakkale'ye gittik. Oraya gider gitmez çocuğumun ilk isteği "Baba lütfen benimle burada Kürtçe konuşma!" oldu. Çok acı ama gerçek. Ve onunla orada iki hafta kaldım. Yalnız başımıza kaldığımızda ya da evdeyken Kürtçe konuşabiliyordum. Kapıya çıkar çıkmaz çok dikkat ediyordu. Bazen ben ağzımdan kaçırıyordum. Bir iki defa kırılgan bir şekilde "Baba benimle Kürtçe konuşma demedim mi burada? Sen buna rağmen Kürtçe konuşuyorsun. Korkuyorum! Sen bunu anlamıyor musun?" dedi.

Beyhan

Batı şehirlerinin bu kadar geriye gitmesi beni çok şaşırtıyor ve çok da korkutuyor. Her yerde kendinizi saklamak zorunda kalıyorsunuz. Çok rahatsız edici bir şey. Van'da inanın sokakta satış yapan bir çocukla oturup politika üzerine çok daha düzgün şeyler konuşabiliyorum, çok daha açık ve net. Burada o kadar ret eden, inkâr eden, kötöleyen bir iletişim var ki...

Hasan

Ezidilerin birçoğu bir sürü acı yaşadık ama bu zorunlu göç hepsinden kötü oldu diye düşünüyorlar. Bugün bu asimilasyonun belki olumlu yanları da vardır fakat pek çok değeri de alıp götürüyor.

Ve biz artık şunun farkındayız; bir gün gelecek çocuklarımız, belki de onların çocukları, “Bir zamanlar Ezidiler diye bir halk varmış. Ama şimdi kalmadı!” diyecekler.

ÖTEKİLİK

Bir hazan hatırlarım, bir hüzün!

Bir de ağaç olmuş bir halk hatırlarım; adını koyamadığım.

Ve rüzgara tempo tutan mevsim yaprakları; meçhule giden...

(Abut Buğday, Hazan ortasında bir ağaç ya da sonbahar sendromum)

Geçen yüzyılın başlarında Türkiye’de 800 bin civarında Süryani nüfusun olduğu tahmin ediliyor. Aradan geçen yüzyıllık zaman içerisinde yaşadıkları katliamlar ve göçler sebebi ile bu nüfus hızla erimiş. 90’lı yıllar Süryani göçünün de hızla arttığı zamanlar olmuş.

Süryaniler son yüzyıl içerisinde esas olarak dört büyük göç dalgası yaşamışlar. Bunlardan ilki 1915 olaylarının ardından gerçekleşmiş. Sonraki yıllarda da sıklıkla göçler yaşanmakla beraber, ikinci büyük göç dalgası ise 1939’daki Midyat’ta yaşanan silah deposu olayı, 1941 ve 42 yıllarında Varlık Vergisi Olayları ve Yirmi Kura İhtiyatlar adıyla bilinen dönemde başlamış.²¹ 2. Dünya Savaşı’ndan sonraki kıtık yıllarında çoğunlukla Suriye, Irak ve Lübnan’a göç etmeleri suretiyle devam etmiş... 60’lı yıllarda ise ekonomik sebeplerle göçün yönü Avrupa’ya çevrilmiş daha çok. 80’li ve 90’lı yıllara gelindiğinde Güneydoğu’da yaşanan şiddet onları tekrar büyük bir göç hareketine zorlamış. Daha önce Batı’ya göç eden Süryaniler kendi akrabalarını da yanlarına çekmeye başlamışlar. Geçmişteki Süryani katliamlarının anıları belleklerinde henüz yaşarken, as-

21 1941’te “Yirmi Kura İhtiyatlar” diye adlandırılan olayda 25 ila 45 yaş arasındaki gayrimüslimler daha önce askerlik yapmış da olsalar yeniden askere alınmış, yaklaşık 14 ay süren bu uygulama boyunca gayrimüslimlere ellerine silah verilmeden birliklerde çok zor koşullar altında askerlik yaptırılmıştır. Varlık Vergisi ve Yirmi Kura ihtiyatlar olayı için bkz.: Dilek Güven, Cumhuriyet Döneminde Azınlık Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları, 2. baskı, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Eylül 2005, s. 106-108.

kerlik yaptıklarında gördükleri baskılar, Süryani kilise ve manastırlarında kendi dillerinde ibadet etme ve eğitim verme yasağı gibi kendilerini rahatsız eden sebeplere, Süryani köylerine yapılan saldırılar, faili meçhul cinayetler, zaman zaman da kilise duvarlarına yazılan hakaretler eklenince topraklarını terk etmek zorunda kalmışlar. 1976 yılından 2006 yılına kadar Türkiye’de 5’i İstanbul, biri Antalya ve 57’si Tur Abdin²² bölgesinde olmak üzere 63 faili meçhul Süryani cinayeti yaşanmış.

Yakın zamana kadar Mardin, Midyat ve çevre illerde onlarca Süryani köyü varmış. Şimdi birer hayalet haline gelmiş bu köylerde hemen hemen kimse yaşamıyor. Tur Abdin bölgesinde nüfusları üç bin civarında kalmış olan son Süryani cemaati mensupları tedirgin, korkulu ve güvensiz. İstanbul Metropolitliği’nde başlayan karşılaşmalarımız ister istemez Mardin ve Midyat’a götürüyor bizi. Mor Gabriel’de, Midyat’ın ara sokaklarındaki Süryani evlerinde, Avrupa’dan tatil için gelmiş göçmen kişilerle yaptığımız kısa kısa görüşmelerde aslında epeyce şey öğreniyoruz o yıllarda yaşananlar hakkında. Ama görüşmeler hep kayıt dışı ilerliyor. Kimliklerini gizleyerek bile olsa kayıt alarak konuşmak istemiyorlar bizimle. Geçmişte bunu yaptıkları zaman başlarına gerçekten de üzücü olaylar gelmiş ve zarar görmüşler.

Mor Gabriel gibi kiliseler, haklarında açılan davalarla uğraşırken, bir yandan da varlıklarını, kendilerine kalan son arazileri koruma mücadelesi veriyorlar. Bu davalar görüştüğümüz Süryanilerde epeyce umutsuzluk ve kırıngılığa sebep olmuş. Onlar da Ezidiler gibi AB sürecinde yaşanan olumlu hava ve söylemlerden umuda kapılmışken, Mor Gabriel hakkında açılan davalar bu havayı fazlasıyla

22 Tur Abdin kelime anlamıyla Müminler (veya Kullar) Dağı anlamına gelmekte olup, Süryani terminolojisinde Diyarbakır, Urfa, Nusaybin ve Mardin’i içine alan bölgenin adıdır.

olumsuz etkilemiş. Köylerdeki kilise arazilerinin çoğu ise çoktan uçup gitmiş elden. Midyat Süryani Kültür Derneği, Midyat, Nusaybin, Dargeçit, Batman ve Şırnak'ta Süryanilerin taşınmaz kültürel mirasının envanterini çıkarma çalışmaları sırasında, bölgedeki 70 manastır ve kilisenin talan edildiğini; bazılarının ahır, samanlık ve hayvan barınağı olarak kullanıldığını belirlemiş. Köylerdeki Süryani köylülerin mülkiyetinde olan birçok arazi ise göç eden Süryanilerin ülkeye dönememesi ya da vatandaşlıktan çıkarılması sebebiyle oluşan boşlukta ya hazineye ya da onların topraklarına el koyan korucu köylülere geçmiş.²³

Bugün yüz binlerle ifade edilen Süryani nüfus Avrupa'nın dört bir yanına dağılmış. Yine görüştüğümüz

23 Mor Gabriel Manastırı için çıkan anlaşmazlığın kaynağı, 2008 yılında AB normlarına uyum çerçevesinde başlatılan kadastro modernizasyonu çalışmaları sonucunda Mor Gabriel Manastırı ile çevre köyler arasındaki sınırların tekrar düzenlenmesi sebebiyle olmuş. Kısa bir zaman içerisinde Türkiye'nin neredeyse yarısının kadastro kayıtları güncellenince, ekilmeyen toprakların Hazine'ye ait ya da orman arazisi olarak kabul edilip yönetimlerinin Orman Genel Müdürlüğü'ne devrini öngören düzenlemelerle, eski toprak sahiplerinin mülkleri üzerindeki haklarını kullanılmalarını güçleştiren yasal düzenlemeler yapılmış. Hristiyanlığın en eski ve hâlâ faal durumda olan merkezlerinden Mor Gabriel Manastırı'nın durumu Syriac Universal Alliance'a (SUA) göre tek örnek değil. SUA'ya göre en az 15 Süryani köyü tıpkı Mor Gabriel gibi çevre köylerle, Hazine'yle ya da Orman İdaresi'yle hali hazırda devam eden veya açılmak üzere olan davalar nedeniyle mahkemelik. Şu anda köylüler tarafından açılmış gibi görünen mevcut davanın yanı sıra, Mor Gabriel aleyhinde Orman Bakanlığının, kadastronun, hazinenin açtığı davalar ile beraber Mor Gabriel Vakfı yöneticileri aleyhinde açılan dava da dâhil olmak üzere toplam beş dava var. Hazine tarafından açılan dava 13 Haziran 2012 tarihinde Mor Gabriel aleyhine sonuçlandıktan sonra, Süryani cemaati dava hakkında AIHM başvuracağını beyan etti. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan 30 Eylül 2013'de yaptığı demokratikleşme paketini açıkladığı konuşmada Mor Gabriel arazilerinin iade edileceğini beyan etti. 25 Şubat 2014 tarihinde Hazine tarafından el konulan 30 parsellik arazinin 244 dönüme tekabül edilen 12 parseli iade edildi. Mor Gabriel davalarının bir kısmı mahkeme, bir kısmı temyiz, bir kısmı ise AIHM aşamasında olup halen devam etmektedir. Mor Gabriel'e ait halen iade edilmemiş 320 dönüm kadar arazi mevcuttur.

Süryaniler göç eden cemaatlerinin orada da mutlu olmadıklarını, Avrupalıların gözünde ise bu defa Türk kimliği taşımaları sebebiyle 'Türk ve Müslüman' olarak ötekileştirildiklerini söylüyorlar. Artık oraya uyum sağlayan gençlerin asimile olduklarından, dinlerini, kültürlerini unuttuklarından ve vatanları ile olan bağlarının da koptuğundan yakınıyorlar. Kalan Süryani ailelerin çocukları ise adeta kilise avlularına hapis. Sokakta oynayamıyor, oynamaya yeltendiklerinde de diğer çocuklar tarafından incitiliyorlarmış. Bu konuda görüştüğümüz bir Süryani kilise görevlisi, kilisenin duvarlarını ve avluda oynayan çocukları göstererek "Bak," diyor, "aslında bu duvarlar bir hapishanedir çocuklar için!"

Çabalarımız sonucunda Gabriel 80'lerde ve 90'larda yaşanan Süryani göçü ile ilgili kayıt alarak konuşmayı kabul ediyor bizimle. Tabi onun da kimliği gizli kalmak kaydı ile. Kendisi yıllar boyunca bölgede yaşanan faili meçhul cinayetlere tanık olmuş, Süryani halkının kederini derinden dert edinmiş bir insan. 90'lı yıllarda faili meçhul cinayetler işlenirken Süryani cemaatinden gençler gelenekleri üzere 20 kişilik gruplar halinde cenazeleri görmeye giderlermiş. Gabriel vefat eden insanları son yolculuğuna uğurlamadan önceki bu 'şahitler' grubunun içerisinde yer almış çoğu zaman. Pek çoğu tanıdığı kimseler olan bu insanların son andaki görüntülerini hâlâ bir fotoğraf karesi gibi saklıyor belleğinde.

90'lı yıllarda yaşanan göç olaylarının özellikle Süryaniler ve Ezidiler arasında daha hızlı ve yıkıcı olmasının sebeplerine hakkıyla inemediğimizi düşünerek bir de Süryani göçünün tarihsel boyutu üzerinde durmak istiyoruz. Ve bir iki gün sonra Aram ile tanıştırıyoruz. Aram hem kendi ailesinin 1915'te yaşadıklarına dair anlatılarıyla hem de tarihsel hafızasının gücü sayesinde 90'lı yıllarda yaşanan göçün daha derinlerdeki tarihsel köklerini kavrayabilmemiz için epey ipucu veriyor bize.

Görüşmemiz sırasında bir ara Aram'ın Mihellemi bir arkadaşı çıka geliyor içeri. Bir dengbejden kaydettiği eski bir Süryani türküsünün sözlerini ve anlamını çözmesini istiyor kendisinden. O ana kadar Aram'ın yüzünde, vücudunda sürekli gözlemlediğimiz o gergin, öfkeli, kırgın hal kısa bir süre de olsa uçup gidiyor. Orta yaşlarında bu iki insan birden iki küçük şen çocuk gibi gülümseyerek türkü üzerinde uğraşmaya başlıyorlar. Bir kenarda dinliyoruz onları. Araya girip konumuzla ilgili sorular sormaya çalışıyoruz. Olmadı türkünün sözleri ile ilgili espriler yapıyoruz. Hayır, umurlarında bile değiliz. Aslında dünya umurlarında değil... İki şen çocuk büyük bir keyifle türkü söylüyor, türkünün orijinal hali üzerinde yorumlar yapıyorlar. Ortada çok güzel bir 'oyun' var ve biz dışarıda kaldık. Çaresiz kabul ediyor, sıramızı bekliyoruz...

Aram

Tarih hepsini yazdı; tüm iyilik yapanları da, tüm kötülük yapanları da...

1915 katliamı Midyat'a Temmuz ayında sıçradı. Kaçabilen kaçıp Aynwerdo'ya (Gülgöze) gitti.²⁴ Kürtlerin, Müslümanların, şeyhlerin, ağaların, imamların sözüne güvenmeyen herkes oraya kaçtı. Aynwerdo'ya, stratejik bakımdan tepede olduğu ve orada güçlü erkekler bulunduğu için sığındılar. O zaman Mor Gabriel'in Metropolit'i de ordaydı. Metropolit bir Pazar ayini sonrası vaazında: "Mesih diyor ki, 'Kötülüğe karşı direnmeyin, imanınızı koruyun, boynunuzu kılıca bile verin, iffetinizi koruyun.' Mesih uğruna öldürsünler sizi," diyor. Bir süre kimse-den çıt çıkmıyor, herkes boyun eğiyor; "Ben Mesih'in kuzusu-yum, kes," diyor. Bir sürü insanı katlediyorlar. O sıra iki tane kız kendini kuyuya atıyor. İnsanlar bu olaydan sonra "Artık yeter!" diyorlar, "Kızlarımızın ve kadınlarımızın sonu böyle mi olsun?" Metropoliti yakalayıp; "Şimdi dama çıkacaksın, direneceksiniz diye bağıracaksın. Çünkü artık hiçbir şeyimiz kalmadı. Canımız, malımız, mülkümüz, kadınlarımız, kızlarımız, dinimiz, analarımız hepsi gitti. Biliyoruz, öldürüleceğiz ama şerefimizle öleceğiz," diyorlar. Metropolit zor durumda kalıyor, belki ilk defa Hıristiyanlığa ters bir şey söylüyor, ama

24 Aynwerdo 1915'te Süryanilerin sığınıp kıyıma karşı Midyat'ta direnişe geçtikleri köyün ismi. O yıllarda 300 hanelik büyük bir köymüş. Bu köyde şu anda sadece 8 Süryani aile yaşıyor.

mecburen çıkıp “Serbestsiniz!” diyor. Hemen örgütlenip bir lider seçiyorlar. Köyün etrafına stratejik hendekler kazıyorlar. Diğer köylerden gelen kabilelerle birlikte hareket edip kadınlı erkekli çalışıyorlar. Bu şekilde kurtuluyorlar katliamdan. Hele kadınlar! Erkeklerden daha fazla çalışıyorlar.

Benim ninem 1915 yıllarını yaşadı. Ninem iki yıl önce vefat etti. 103 yaşındaydı. Bana her şeyi anlattı. Dedem ben bir yaşındayken ölmüş, yetişemedim ona. Katliamda on beş yaşındaymış. Seyfo²⁵ patlak verdiği zaman dedemin babası çocukları ile beraber komşu köye kirvesinin yanına gitmiş. Bir kızı öldürülmüş katliamda. İki oğlu, eşi, amcaoğulları, yeğenleri kurtulmuşlar. Kirvesi, dedemin babasını evinde saklamış. ‘Cihat’ uygulandığı zaman bize yardım edenler de bizim gibi olurdu. Yani onlar da aynı tehlikeye düşerdi.

Ailemizde belki hiçbir ailede olmayan ilginç bir şey var. Dedemin babası Müslüman oluyor. Ama ailesine Müslüman olmaları için herhangi bir baskı yapmıyor. Diğerleri Hıristiyan kalıyorlar. Kendisi hangi psikoloji içerisinde, neden Müslüman oldu kimse bilmiyor. Tahminlerimize göre ‘cihat’ ilan edilince kirvesi çözümü bu yolda buldu. Serbest bıraksalar öldürülecekler, savunmaya geçtiğimiz köye (Aynwerdo köyü) gitseler, mümkün değil yetişemezler o köye. Yolda bulup yine öldürecekler. Çaresini bu şekilde buldular: ‘Dedemin babası Müslüman olacak, aile kurtulacak.’

Dedemin kız kardeşi 1915 olayları patlak verdiği zaman öldürülüyor. Artık dışarı çıkıp oyun oynadığı sırada mı öldürdüler, bilmiyoruz onu. Nurê adında küçük bir kız çocuğuymuş. Dedemin babası diğer çocuklarını da kaybetmemek için ya da kendisini öldürmemeleri için Müslüman olmuş olmalı. Kendisi katliamdan sonra da Müslüman kalıyor. Sözde barış yapılıyor ama 1918’e kadar yine devam ediyor katliam.

1945 yılına kadar dedemin babası Müslüman’dır. Babam

25 Süryaniler 1915 yılında yaşanan olayları anlatırken ‘Kılıç Yılı’ anlamında ‘Seyfo’ sözcüğünü kullanıyorlar genellikle.

doğduktan bir iki yıl sonra ölmüş dedem. Hatta köyün kili-
sesini yıkanlardan bir tanesi de dedemin babasıdır. Diğerleri
paydos edermiş ama o: “Düşürün! Bir taş fazla düşürene Al-
lah rahmet eyler, düşürün!” dermiş. Herkes biliyor dedemin
babasını. Halen bazı ihtiyarlar anlatıyorlar; “Süryanice selam
verir, alay eder, küfrederdik bir kelime Süryanice konuşsun
diye, ama konuşmazdı. Bizimle Kürtçe konuşurdu,” diyorlar.
Ama bir gün kalkıp da karısına Müslüman olacaksın demiyor.
Çocukları katliamdan sonra evleniyor ama hiçbirine ‘dur bir
Müslüman’la evlen’ demiyor. Torunları oluyor, bir gün ‘sünnet
edelim, Müslüman olsunlar’ demiyor. Kilisede vaftiz oldular
bu insanlar ve Hristiyan kızlarıyla evlendiler. Bu çok ilginç
bir şeydir, hiç normal değildir. Ninem anlatıyordu: “Her yıl
dört bayram yapardık. İkisi onun, ikisi bizim. Ben derdim,
baba niye böyle yapıyorsun, yeter artık dön dinine, Hristiyan
ol. Bana laf da söylerdi.” Son günleri gelince Hristiyanları ve
Müslümanları çağırıp “Artık yeter! Bugüne kadar sizinle bera-
ber oldum, bugünden sonra yeter artık. Benim sizinle hiçbir
şeyim yok. Ben ölürsem beni kilisenin filan yerinde babamın
mezarına koyacaksınız. Benim Müslümanlarla ilişkim kalma-
dı,” demiş. Hatta ona ibrik veren birisi küfür ederek çıkmış
dışarıya; “İbriğini de aldı götürdü,” diyorlar. Sonra papaz ça-
ğırılıp, dinî vecibeleri yerine getiriliyor, o şekilde gömülüyor.

Nineme de hep sorardım, hiçbir tanesini anlatmak istemi-
yordu. O şeyleri anımsamak istemiyordu. Nasıl çıkaracaksın o
sözleri ondan, buna çok hikmet lazım. Hatırlamak istemiyor-
lar, çocuklarına bile anlatmak istemiyorlar yaşadıklarını. Çün-
kü çok kötü şeyler yaşadılar. Gözlerinin önünde duvarlara
vurulup parçalanan kardeşlerini, çocuklarının ölümünü sey-
reden anne babasının halini nasıl anlatır insan? Neler olma-
dı, neler! Nineme soruyordum; “Olanları hatırlıyor musun?”
“Yok,” diyordu, “ben küçüktüm, annemin kucağındaydım.

Beni Aynwerdo'ya götürdüler. Şeyh Fethullah²⁶ köyün altına kadar geldi. Elinde beyaz bayrak vardı." Hatırlıyor aslında olanları ama söylemiyor, psikolojisi bozuluyordu. Kolay degildi.

Kendisi anlatıyor: " 'Sözde barış' yapıldıktan sonra babamla beraber altı kişi ormana ağaç kesmeye gidiyorlar. Yedisi de öldürölüyor. Hatırlıyorum babam uzun boyluydu, eşeklere bindirmişlerdi, boyu uzun olduğu için köye yetişinceye kadar yerde süröklene süröklene kafatası gitti. Kafatası parçalanmıştı." Ninem o zaman yetim kalıyor. Bunu yaşayan bir çocuk... Babasını kimin öldürdüğünü de iyi biliyordu. Çocukken hatırlıyorum, bazı köylü kadınları iğne vurulmaya bize gelirlerdi. İğne vurulmaya Müslüman bir kadın geldiğinde ninem sorardı; "Bu kimdir?" Biz derdik; "Bu Yusuf M.'nin kızıdır." Bir küfürler ederdi ona şaşardım, "Niye eve alıyorsunuz? Babası babamı öldürdü," derdi. Gelen kadınlar bilmiyordu Süryanice'yi...

Ninemın annesi katliamdan sonra birisiyle evlenmiş. Nine-mi de daha 12 yaşındayken evlendirmişler. Aman kız çocuğudur, başına bir şey gelmeden evlendirelim demişler. O korku hep vardı. Bugün eskisi gibi değil ama hâlâ çok insanda o korku vardır.

Şeyh Fethullah olmasaydı 1915'te Midyat'ta bir tane Süryani kalmayacaktı. Kendisi de güvenmiyormuş o insanlara, yazılı kayıtları var. "Kendinizi koruyun!" diye uyarıyor. Şeyh Fethullah Aynwerdo'ya geldiği zaman yeğenini bırakmış oraya. Aynwerdo'dan bir heyet almış, daha sonra yeğenini koymuş. "Bu sizin emanetinizdir. Eğer Süryanilere bir zarar gelirse siz de öldürün bunu," demiş. Süryaniler de Şeyh Fethullah'ı iyi bildiği için onu istemişler. Diğer ağaları, şeyhleri kabul etme-

26 O dönemde Midyat ve çevresinde Süryani nüfusun büyük bir kısmını beş adamıyla beraber kendi oğlu veya yeğenini rehin vererek, barışa aracı olmak suretiyle katliamdan kurtardığı söylenen Müslüman Nakşibendî şeyhi. Süryaniler onu sevgiyle anıyor ve Deyr-ül Zafaran'ın duvarlarında büyük bir resmi olduğu söyleniyor. Daha detaylı bilgi için bkz.: Hap-sinas Köyü'nün Göçüp Giden Sakinleri.

mişler. Sarhâno, Batte ailesi, Çelebi ailesi, Haco, Xortık ailesi, Savur'dan Vehbi Efendi gibi insanlığı seven, katliama katılmayıp Süryanilere yardım eden birçok insan da varmış. Yiyecek içecek getirmişler Süryanilere. Bunlar da Müslüman'dır ama devletin kullanamadığı insanlardır.

Tarih hepsini yazdı. Tüm iyilik yapanları da yazdı, tüm kötülük yapanları da. Her gün tandıra birer ikişer insan atanları da yazdı. İnsanları akşama kadar çalıştırıyor, akşam da bir iki tanesini tandıra atıyorlarmış. Allah kimsenin başına getirmesin 1915 katliamını. Bize anlatılan vahşetler hiçbir insanın başına gelmesin. İnsan değiller! Ya Rab, nasibimiz öbür dünyada o zalim insanlarla beraber olmasın! Eğer onlar cennete gideceklerse o cenneti istemiyoruz. Kesinlikle istemiyoruz! O insanlar cennete gidecekse, biz o cenneti istemiyoruz ya Rab!

İnsanlar bu tehlikeyi henüz üstlerinden atmadan daha birçok olaylar yaşıyor. 1924 yılında Hakkâri ve Şırnak'ta ikinci bir katliam yapılıyor. Kaçabilen İran'a, Urmiye'ye ve Kuzey Irak'a kaçıyor.

1925-26 yıllarında Midyat'a 6. Alay geliyor. Midyat'taki manastır, kilise ve büyük evlere el koyuyorlar. Bunları hükümet sarayı, hastane, topçu, süvari, piyade karargâhı, silah deposu vesaire olarak kullanıyorlar. İbadet için bir tane metropolitlik kilisemiz, Mor İşmuni Kilisesi kalıyor. 1939 yılında ikinci bir katliam planlanıyor Midyat'ta. O olayları yaşayan birisi hâlâ hayatta. Olanları o anlattı bana. O tarihte şimdiki garnizonun karargâh binasını yapan askerler Süryani ustalardı. Askerliklerini işçi olarak, usta olarak yapıyorlardı. O zamanki metropolitimiz Timoteus Toma Aras'tı. İzinli bir asker vardı Hanna İlyaske ailesinden. Midyat'ta silah deposu soyuldu. Askerler gece izinli olan Hanna'yı ve İsa Halef Yakupo'yu çağırıyorlar. Soygunu onlar yapmış gibi suçluyorlar. Hanna öldürülüyor, İsa Halef Yakupo yaralı olarak kurtuluyor. Sonra depoyu soy-maktan 5 sene Diyarbakır Cezaevi'nde hapis yatıyor. Ardından kiliseye geliyorlar. Kilisede metropolit var, rahipler var. Bizim-

le beraber eski dönemde büyüyen tüm Müslümanlar Süryaniceyi çok iyi bilir. Müslüman bir bekçi Tahir Mehmed Delale, Metropolit diyor ki Süryanice, “Bak, sakın kapıyı açma! Kapıyı açarsan kan dökcekler.” Sonra Türkçe bağırıyor; “Aç kapıyı!” Küfür falan ediyor ama Süryanice onları uyarıyor. Ta ki gün ağarınca kadar uğraşıyorlar. O zamanki kapı da sağlamdır; açamıyorlar kapıyı. Gün ağarınca bekçi, Metropolit’e “Şimdi açabilirsin,” diyor. Kapı açılınca alıyorlar metropolit ve rahipleri karargâha götürüyorlar. Karargâh binası şimdi butik hoteldir. Adı Shmayaa Hotel. Hakaretler, dövmeler, küfürler... Velhasıl olay başarısız oluyor. Hemen Süryanilerden üç kişi Diyarbakır’a telgraf gönderiyor, “Olay böyledir, bir şeyler yapın!” diye. Bir heyet geliyor, bakıyor depoyu soyan Süryaniler değil. Aslında askerî personeldir ve aslında Metropolit de Süryani askerlerle beraber orda öldürecekler. Şükürler olsun ki Allah bize acıdı ve kötü planlarını boşa çıkardı, olay başarısız oldu. Ama olaydan sonra yine göç başlıyor. O dönemin aynı zamanda kaymakam vekili olan merkez komutanı jandarma yüzbaşının insanlık severliğini unutmamalı yalnız bu olayda. Bölgenin insanları arasında ayırım yapmadığından Midyat’ta gerçekleştirilmek istenen o katliama mani oluyor yüzbaşı. Bu kişi Süryani tarihinde ‘ünlü merkez komutanı’ veya ‘aşforo’ (kahraman) olarak geçiyor. Onu saygı ile anar Süryaniler.

Sonra 1964 Kıbrıs olayları başlıyor. Dönemin kaymakamı Mihellemileri ve Kürtleri örgütlüyor. Bir Cuma günü hutbeden çıkıp Estel’e gidiyorlar. Estel’den, Midyat’a doğru yürüyorlar. Önceden bizi seven insanlar haber veriyorlar; “Bir şeyler yapın, böyle bir olay var, geliyorlar!” diye. Eşekler hazır, atlar hazır, at arabaları hazır. Kim hangi kızı götürecek, hangi kadını götürecek aralarında paylaşmışlar, hangi kabile hangi mahalleye saldıracak hazırlanmışlar. Yanlarında bir köpek getirmişler. Köpeğin boynuna bir haç takıp en öne koyup geliyorlar. “Allah-u Ekber!” diye bağırarak kuyumcular çarşısına kadar yürüyorlar. Allah’tan yine o zaman bir Müslüman var,

yerli Müslümanlardan birisi; Dr. Rıfat Yenigün. Kaymakama gidip diyor; “Burada bir kan akarsa sorumlusu sensin. Ben bu davayı bırakmayacağım. Biz Süryanilerle beraberiz. Burada bir kan akacaksa önce bizim kanımız akacak. Sonra Süryanilerin akacak.” Nehroz ailesinden Dr. Rıfat Yenigün durduruyor o katliamı. Allah razı olsun ondan. Dr. Rıfat’ın da adı, Şeyh Fethullah gibi Süryani tarihine altın harflerle yazıldı. Allah rahmet eylesin, Süryaniler arasında ‘ünlü doktor’ olarak bilinir.

Bir gün hakikatin mezarları açılacak, o zaman hem Süryani halkının yaşadıkları görülecek hem de bütün bu iyi insanların isimleri nesilden nesile aktarılacak.

Gabriel, Midyat'a bağlı bir Sryani Köyü

Uçaklar, otobüsler bizler için çalışıyordu...

Sıradan bir olay değildi 1915. Korku, travma... Hiç rahat görmediler ki Süryaniler. İnsanların zihinlerinde hiç iyi bir şey yoktu. 60'lı yıllarda Süryaniler işçi olarak Avrupa'ya çalışmaya gidiyorlardı. Oraya yerleşen, giden, dönüş yapan aileler vardı. 80'den sonra faili meçhuller başlayınca bu toplu ge dönüşüyor. Süryaniler hiçbir zaman bir ayaklanma yapmadılar. Bir silahlı örgütlenmeye gitmediler. Hiçbir zaman! İnsanların beyninde ne vardı? Katliamlar vardı, küfürlere vardı, hakaretler vardı, dvlmeler vardı. Yani iyi bir şey yoktu. Buna rağmen olaylar olduğu zaman direneeğim demiyorlardı. Böyle bir yol yoktu. Kapı yoktu, kaçış kapısı yoktu.

80'lerde faili meçhul cinayetler başlayınca her köyden bir kişi ldrlyor. Bakıyorlar karşılık veren yok, iki kişi ldrlyor. ncsn de yaparlar. Yaptılar. Kalan insanlara da açıkça söylüyorlardı, "Sıra sendedir," diyorlardı. "İstiyorsanız gidin, istiyorsanız kalın."

İlk faili meçhul kurbanı Aho Erdinç. Arbo (Taşky) köyünde öldürüldü. 09.06.1987'de. Faili belli ama meçhul. Çocuktum ama hatırlıyorum o zamanı. Köyde bir kişi öldürüldü, bütün köy boşaldı. Zaten köyde 15-20 aile kalmıştı. Evlerin hepsi gt. O evlerin hepsi harabe oldu. Sryani evlerinin üstü topraktır. Sen kışın saman dkmezsen o toprağa, silindir

diyelim ismine, silindirle iki üç defa üstünden geçmezsen top-
rak su emer, ev yıkılır. Eski evlerin hepsi böyledir. Şimdilerde
yeni yeni gelenler oluyor o köye. Yeni birkaç ev yaptılar.

Öldürenlerin çoğu bilinen birileriydi. Yemişli'de baba ile
oğul öldürüldü. Sami ve babası. Korku vardı, her gün ope-
rasyon vardı. Sami'nin babası her gün insanlara tembih eder-
di; "Aman kapıyı kimseye açmayın. Gece geç olduktan sonra
babanız gelse açmayın." Ama o açtı. Tanıdık birisi olmasaydı
kapıyı açmazdı. Kapıyı açar açmaz tarıyorlar. O ve oğlu öldü-
rülüyor, karısı ve kızı yaralanıyor. Onlar da şimdi Avrupa'ya
gittiler. Olaydan sonra o insanların cesetlerine tanık oldum.

15.03.1989 Fehmi Yarar. Birebir tanıdığım birisiydi, gali-
ba sekiz çocuğu vardı. Benden yaşça çok büyük ama daima
görüştüğüm, kilisede beraber ilahiler okuduğum bir arkada-
şımdı. Bu insan sara hastasıydı. Ve bu insanı öldüren polisti.
Kendi eşinin ve çocuklarının önünde kafasına sıktılar adamın.
Kapısının önündeydi, çocuğu da hatta omzundaydı. Midyat'ta
öldürdüler. Karısı da çocukları da görüyor vurani. Hatta o po-
lis etrafa da silah sıkıyor. Resmî açıklama: "PKK'lı teröristlerle
girilen çatışmada Fehmi Yarar şehit oldu." Cenazeyi evden çı-
kardığımız zaman taburdan asker geldi, havaya ateş açtı. Man-
ga töreni yapıldı. Şehit ya...

Yakup Gergin. O gece düğün vardı. Ben hastaydım ama dü-
ğündeydim. 80'in üzerindeydi adam. Yarım yamalak yürüyor-
du. Evine girdiler. Birkaç tane sıktılar. Adam korkudan öldü.
Bu sırf mesaj vermek içindi. Her ölümün ardından onlarca aile
göçtü. Bir yerde de devlet kolaylık sağlıyordu Süryanilerin
çıkışına. Bugünkü şartlarda bile pasaport bir günde verilmi-
yor. O gün torbalarla getirildi pasaportlar. Seyfo'yla bitmeyen
halk sessizce çıkıp gitti. Birileri de hızlandırıyordu gidişlerini.
Uçaklar, otobüsler bizler için çalışıyordu. Onlarca köyümüz
vardı. Şimdi boşalmayan üç tane köy kaldı. Üçünde de jandar-
ma karakolu vardı.

Edibe ve Yusuf Aykıl. Edibe hamileydi. 90'da bir gece haber

geldi. Edibe ile Yusuf öldürüldü. O köy tamamen boşaldı. Bağlarbaşı (Arnas) köyü. Onların failleri belliydi. Tutuklanmadılar. Yusuf köylüler tarafından çok sevilen, mert bir insandı. Minibüse bindiğinde Müslüman, Hıristiyan ayırmadan herkesin parasını verirdi. Allah vermiş, o da başkalarına veriyordu. Yusuf'u öldürmeye geldiler. Edibe onları tanıdı sonra onu da öldürdüler. 6-7 tane çocuğu vardı, üç, dört, beş, altı yaşlarında. Bir halası ve bir de dedeleri vardı. Onlar da şimdi Berlin'de. Köy komple boşaldı gitti. Hala boştur o köy.

Şemun Olal, Yusuf Sürer, Celil Büyükbaş. Bunlar korucuydu. Öldürüldüler.

Ishak Tahan da kendi evinde öldürüldü. Bu insanların hem yüzlerini hatırlıyorum hem de öldürüldükten sonraki durumlarını hatırlıyorum. Kanlarını, mermi izlerini hatırlıyorum. Öldürülenlerin hiçbir tanesinin mahkemesi olmadı.

27.08.91 Ferit Adil, İşmuni Adil. Yemişli köyü. Baba ile oğlun öldürüldüğü köyden. İkinci bir olay. Ferit ve İşmuni anadan doğma dilsizdi, sağırdı. Özürlyüdü her iki kardeş. İşmuni'nin bir gün eli yandı. Eli böyle yapıştı garibanın. Ferit'i her gördüğümüzde, "Ferit gel dua et!" derdik, gelirdi "Pe pe pe..." bir şeyler söyleyip, tükürürdü. Deliydi. Haberi geldi. Gittik, gözünde ve yüzünde mermi delikleri vardı. Yapılacak bir şey yoktu. Aldık toprağa verdik.

26.07.1992 Yakup Yonatan. Kızıltepe'de diş doktoruydu. Faili meçhul ama belli. Öldürüldü.

22.09.1992 Cercis Yüksel. Dereiçi (Qillith) köy muhtarıydı. Dereiçi şarap fabrikasının sahibiydi aynı zamanda. Öldürüldü.

10.08.1992 Fikri Aksoy. İsviçre'den gelmiş bir kahve açmıştı. Her gün gider kahvesinde oynardık. Bir akşam eve giderken sokak ortasında kuşatıldı, tarandı öldürüldü.

13.01.1993 Aziz Kalaycı, Yusuf Özbakır, Ishak Koç, Aydın Aydın. Hepsi aynı gün öldürüldü. Köye giderken Nusaybin yolunda minibüsleri taranmış. Aynı gün Gevriye Durmaz'ın

da minibüsü tarandı.²⁷ Defin gününü çok iyi hatırlıyorum. O gün Süryaniler topluca bir başka Avrupa ülkesine göç edeceklerdi. Sonra ne oldu, nasıl oldu bilmiyorum. Cenazeler köye götürüldü. İki tanesi de Almanya'ya götürüldü. Öldürülenlerin bazıları Almanya'dan köylerini özleyip tatile gelmişlerdi. Köydeki akrabalarının hepsi kaçtı.

16.02.1994 Şükrü Tutuş. İdil Belediye Başkanıydı. Öldürüldü.

Yakup Mete. Bir mahallenin muhtarıydı. Onunla beraber bir Müslüman genç de öldü. O da hep tembih ederdi: "Aman arabanıza kimseyi almayın! Hiç kimseyi almayın!" Ama Gercüş yolunda kendisi almış. Bir kavga yaşanmış arabada. Kurşunlar da var. O da öyle öldürüldü. Ailesi komple o gün göçtü.

18.12.1994 Edward Tanrıverdi. Herkesin methettiği bir doktordu. Midyat'taki evinin önünde akşam vakti tarandı, öldürüldü.

24.09.1997 İskender Aras ve Rihani Aras. Köyde öldürüldüler. Hakkâri tarafında da çok sayıda insan öldürüldü.

90-94 arası her Allah'ın günü, her Allah'ın günü binlerce mermi uçuşuyordu. Sayamıyorduk. Çocuk olarak alışmıştık bile. Yazın damlarda uyurduk, üstümüzden mermiler uçuşurdu.²⁸

Bir şey, bize bir şey deyin Allah aşkına ya!

Bunun gibi uzun bir ölüm listesi sıralıyor Gabriel. İsimler akıp gidiyor tek tek. Çok azı haricinde kalanların hepsinin cenazelerinin defnedilmeden önceki haline şahit olmuş. O yıllarda Mor Barsavmo Kilisesi gibi polis karakoluna 40-50 metre uzakta olan kiliselerin dahi duvarlarına yazılan

27 Altı Ezidi'nin de öldürüldüğü bir diğer vaka: Süren Süryani şoför ile minibüsün içindeki altı Ezidi yolcu taranarak öldürülüyor.

28 1990'larda Süryanilere yönelik faili meçhuller hakkında ayrıca bkz.: Orhan Miroğlu, Affet Bizi Marin, Everest Yayınları.

küfürlü yazılardan konuşuyoruz.²⁹ Ve cemaati tedirgin eden mezarlık saldırılarından.

Gabriel

90'lı yıllarda mezarlığımız da çok saldırıya uğradı. Haftada bir içeri girip mezarları kırıyorlardı. Altın dişleri çıkarıyor, mermerleri kırıyor, haçları kırıyor, yardım sandığını soyuyorlardı. Amaçları yağmacılıksa sadece haçları neden kırıyorlardı? Bu huzursuzluk yaratmak içindi. Sonra manastırın duvarlarını sekiz dokuz metre yükselttik, ona rağmen bir defa daha girdiler.

Biraz da Midyat'ta yaşayan Süryanilerin Müslüman komşularıyla ilişkilerini soruyoruz Gabriel'e. Gündelik yaşamlarında komşuluk ilişkilerini sürdürüp sürdüremediklerini, aralarındaki sıcaklığın derecesini...

Tanıdığımız birçok Müslüman aile var, onlarla görüşürüz. Birbirimizin cenazesine, düğününe gider geliriz. Ama iyi tanımadığımız bir Müslüman aileyi evimize çağıralım, görüşelim mümkün değil. Güvenmeyiz asla. Ne zaman güvendiysen o zaman darbe yedik. Türkiye'de hiçbir Hristiyan'ın hayatı garanti değildir, yarını yoktur. Ama kalanlar kaçsın da çare olmadığını biliyor, ondan kalıyor. Burada hiç olmazsa kilisemize bağlıyız, varlığımızı sürdürüyoruz. Avrupa'da o da yok.

1960 yılında Midyat merkezde 1600 Hristiyan aile vardı. Şimdi 100 aile kaldı. İdil ful Hristiyan'dı. 1915'te savaştılar, direndiler. İdilliler savaşıyordu. Erkekçe savaştılar. Bir türlü yıkamadılar İdil'i. Gündüz duvarlarını yıkarlardı, gece onlar onarırdı. Fazla fire de vermediler. Ama şimdi git bak, 6 aile kaldı.

Ben kendimize artık 'iyi Hristiyanlarız' diyemem. 'Sözde Hristiyan'ız.' Hristiyan'ız demem bir suçtur. Eğitimini han-

29 Bu saldırıların bir tanesi de en son olarak 2010 Temmuz'unda Mor Yakup Kilisesi'ne yapılmış.

gi okuldan aldın. Hangi papaz sana öğretiyor. Hangi ilahiyatı bitirdi o papaz. Yok. Okul yasak, ruhban yetiştirmek yasak, Süryanice öğretmek yasak. Aslında ibadet de yasaktır. Çünkü okulun yasaktır. Bakma, bizim de kafamız biraz sert ya, bırakmıyoruz.

Mesih İsa'nın bir sözü var. Mesih İsa 2000 yıl önce bunu bize bildirdi. "Benim öğrencim, ben Hristiyanım diyen birisi, benim çektiğim tüm acıları hatta haça gerilmeyi bile göze almıyorsa bana öğrenci olamaz." Aziz Pavlus da mektuplarında aynı şeyi söyler: "Sakın öldürüldüğümüz zaman bu sırf işlediğimiz günahlardan dolayı olmasın, o zaman her şeyi kaybederiz."

Ruhen bir Hristiyan gibi düşündüğümüz zaman, Mesih İsa'nın acılarına ortak olduğumuz için seviniyoruz. Ama bir Hristiyan gibi değil de bir insan gibi düşündüğümüz zaman soruyoruz bize o saldırıları yapanlara: "Neden? Ne yaptık biz sana?" Ya Allah aşkına çıkın deyin ki, "Bu Süryanilerin filan tarihte ayaklanması var." Bu 90 yıllık tarihte çıksın desin ki birisi "Bir Süryani bir polis öldürdü. Bir asker öldürdü. Bir harita düşünüyor. Bir bayrak problemi var. Şapkayı takmadı." Bir şey desin ya! Bu insanlar da desin, komşumuz da desin. "Bir gün birisi bizim namusumuza göz dikti, malımızı çaldı, hırsızlık yaptı, bize küfür etti, hakaret etti," desin. Bir şey, bir şey Allah aşkına ya!

Nedir bizim suçumuz? Hristiyan olmaktır. Biz biliyoruz bunu. Ama Hristiyanlık yolunda bu vardır. Bunları yaşayacaksın. Bunu göze alamıyorsan zaten Hristiyan olma!

HAPSINAS KÖYÜ'NÜN GÖÇÜP GİDEN SAKINLERİ

Mihellemiler, Mezopotamya'da yer alan Kürtler, Araplar, Süryaniler ve Türkler gibi kadim halklardan bir tanesi. 500 bin kadarı Suriye'de, 100 bin kadarı ise Beyrut'ta olmak üzere bugün yeryüzünde 1,5 milyon Mihellemenin yaşadığı söyleniyor. Türkiye sınırları içerisinde ise daha çok Tur Abdin bölgesinin ortasında; Estel ile Midyat'ın Estel yönünde sıralanmış köylerinde yaşıyorlar.³⁰

Mihellemi ismi Arapça'da 'Yüzlerin Mahallesi' anlamına geliyormuş. Arapça'nın Qıltu lehçesini konuşan Mihellemilerin diğer Araplardan farkını araştırdığımızda, karşımıza Mihellemilik tarihi hakkında dört ayrı iddia çıkıyor. Bu iddialardan özellikle Süryani kaynaklarında yer alan bir tanesinde, Mihellemilerin 1600'lü yıllarda Hıristiyanlıktan Müslümanlığa geçen ve Arapça konuşan Süryaniler olduğu söyleniyor. Bir diğer iddia, Mihellemilerin, Yemen'den gelen Beni Hilal kabilesine mensup Araplar olduğu şeklinde. 1514 yılına kadar Hasankeyf'te hüküm süren Eyyübî hanedanının soyundan geldikleri ve aslen Kürt oldukları yolunda iddialar da mevcut. Haklarındaki bir diğer anlatı ise Abbasi Halifesi Harun Reşit zamanında Cizre ve Mardin yoluna yerleştirilmiş yüz karakolun zamanla Mihellemi köylerine dönüştüğü ve bu köylerde yaşayan Neced Çölü'nden gelen savaşçı Beni Hilal kabilesi mensuplarının bugünkü Mihellemi topluluğunun ataları olduğu şeklinde. Yine kitabımız için görüşme yaptığımız M. Ali Aslan gibi, Mihellemilerin Akadlar soyundan gelen ve İslamiyetin doğuşundan sonra tedricen Müslümanlığa

30 Altan Tan, "Turabidin'den Beriyye'ye" isimli kitabında Mihellemilerin yaşadığı, Estel dahil Rîş (Düzova), Keferzûta (Kayalar), Keferhavar (Gelin kaya), Deyrizbin (Acırlı), Hapsinas (Mercimekli), Tafo (Erişti), Epşê (Şenköy), Şorizbeh (Çavuşlu), Kinderip (Söğütlü), Keferalap, Ziyaret, Zernoka (Düzgeçit), Kastelune (Ovabaşı), Xırbıtıl Kalaç (Gölbaşı), Xısrıbtıl Gıngires (Alıçlı)'dan oluşan 16 yerleşim yeri sayar. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Altan Tan, Turabidin'den Beriyye'ye, İstanbul, Nûbihar Yayınları, 2011.

geçen kadim bir halk olduğunu söyleyenler de mevcut.³¹

Mehmet Ali Aslan ile Mihellemilerin 80 ve 90'lı yıllarda zorunlu göç olaylarını nasıl yaşadıklarını konuşmak üzere Midyat'ın merkezinde buluşuyoruz. Mehmet Bey, görüşmeyi Hapsinas köyündeki dernek binasında yapmayı teklif ediyor. Önce sebebini pek anlamasak da köye gidip Hapsinas'ın hikâyesini öğrendikten sonra minnettar kalıyoruz bu teklifi için kendisine.

Hapsinas çok özel bir köy. Hapsinas veya Habsünnes adı Arapça veya Süryanice'de "Kadınlar hapisanesi" (veya "Kadınlar manastırı") anlamına geliyormuş. Köyün, girdiğimiz andan itibaren bizi hayran bırakan güzellikte bir mimarî dokusu ve kültürel zenginliği var. Aslında bu köye sadece Mihellemi köyü demek biraz haksızlık olur. Köyün hemen girişinde güzel bir Süryani kilisesi ile hemen az ötesindeki tarihî cami dikkat çekiyor. Dar ara sokakları, Süryani mimarîsinin tüm güzelliklerini yansıtan çoğu boşalmış evleri ve köyün biraz ilerisinde sapasağlam ayakta kalmış Güneş Tapınağı³² ile özenle koruma altına alınması gereken bir yer burası.

Köyün 35 yaş üstü sakinlerinin çoğu Kürtçe, Süryanice, Mihellemice ve Türkçe olmak üzere dört dili birden konuşabiliyorlar. Hapsinas aynı zamanda Müslüman Mihellemiler ile Ortodoks Süryanilerin yüzyıllardır bir arada yaşamayı sürdürdükleri yegâne Mihellemi köyüymüş. Ta ki 80'li yıllara kadar. 80'li yıllara gelindiğinde köyde 70

(31) Mihellemiler ve Mihellemilik Tarihi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Altan Tan Turabdin'den Berriye'ye, Nubihar Yayınları, 2011; İhsan Çetin, Midyat'ta Etnik Gruplar YABA yayınları, 2007; Atlas Dergisi, Sayı:220, Mustafa Sait Taşkıran, Gölgedeki Hayatlar isimli makale.

32 Daha sonraları Deyr Quayım ismiyle Süryani manastırı olarak da kullanılan Güneş Tapınağı, tarihî eser hırsızları tarafından sık sık tahrip ediliyor. Bu tahribatlardan en kötüsü ve sonuncusu 25 Aralık 2011 tarihinde yapılmış. Tapınağın içerisinde çok geniş bir bölge kazıldığı gibi bölgede bir benzeri daha olmayan inziva kulesi denilen, bir zamanlar rahiplerin içinde inzivaya çekildikleri kısım oldukça zarara uğratılmış.

kadar Sûryani 30 kadar da Mihellemi aile varmış.

Hapsinas Köyü'nün Sûryani aileler açısından genel göç hikâyesine baktığımızda 80'li ve 90'lı yılları diğer Sûryani köyleri kadar zorluklarla yaşamadıklarını görüyoruz. Bir anlamda köyde Mihellemi ailelerin varlığı ve onlarla kurulan iyi ilişkiler, o zor yılları daha kolay atlatmaları açısından bir şans olmuş kendileri için. Yine de 1980'lerden sonra yaşanan göç dalgası onları da etkilemiş. Sûryani cemaatinin diğer köylerde yaşayan fertleri gibi, Hapsinas'da da kalan son Sûryani aileler kısa bir zaman içerisinde terk etmişler köyü. Artık bu kadim köyde Sûryani ailelerden sadece yaşlı bir karı koca kalmış. Evlerinin duvarında aile fotoğrafları hariç sadece Sûryani Metropolit'i Matrahan İlyas Çetinkaya ile Şeyh Fethullah Hamidi'nin resimlerini yan yana muhafaza eden bir çift...

Mihellemiler ise Midyat ve çevresinde 80'lerin ikinci yarısından sonra yaşanan koruculuk dayatmasına Hapsinas köyü hariç pek direnmemişler. Mihellemi köyleri yapılan operasyonlara katılmamaya çalışsalar da koruculuğu kabul etmişler. Hapsinas köyünün kısa bir tarihi ile 90'lı yıllarda yaşadıklarını Sûryani mimarisine göre inşa edilmiş, duvarları nakışlı, çok hoş bir evde dinledik Mehmet Ali Aslan'dan.

Mehmet Ali Aslan, Akad Mıhellemi Derneği Başkanı, Hapsinas (Mercimekli) Köyü

– *Mıhellemiler kimdir?*

Mıhellemiler, Mardin ile Midyat arasında yaşayan ve Arapça konuşan Semitik bir halk topluluğudur. Arapça'nın Qıltu lehçesini konuşurlar. Mıhellemilerin yerli halk olarak yaşadıkları 77 yerleşim birimi var. Bu sayıya köy, ilçe ve iller dâhil. Ama Midyat dışında çoğu yerde asimile oldular artık. Mesela şu anda Diyarbakır'da Mıhellemice konuşan sadece iki köy kaldı, hepsi Kürtçe konuşuyor şimdi. Lice'yle Hazro arasında bir köy var; 150-200 hane. Bir de onlar Mıhellemice konuşuyorlar.

– *Bölgede, mesela Siirt'te yaşayan Araplar da Mıhellemi midir?*

Bölgedeki tüm Araplar Mıhellemi değil. Ama Mıhellemilerin içerisinde eriyen Araplar var. Beni Kelb kabilesinden var, Beni Hımar'dan var, Beni Esed'den var. Hatta Ezidi iken Müslüman olanların ve Ermeni iken Müslüman olup Mıhellemi mıntıkasına göç edenlerin de hepsi Mıhellemileşti. Şu anda Midyat'ın Estel kesimi hep Mıhellemi'dir. Ama büyük bir kısmı da Ermeni asıllı Kürt etnisitesinden olup Mıhellemilik kimliği içerisinde erimiştir. Bazıları biz Beni Hilaliz diyor, bazıları biz Beni Gassanız diyor.

– Mıhellemiler ile Kürtlerin ilişkileri nasıldır bölgede?

Mıhellemiler Kürtlerden kız alıp vermemeye çalışır. Bu köy hariç. Bu köyde Kürtler de Mıhellemiler de hepimiz bir arada yaşarız. evre köyler genelde Kürt köyleri. Bizimkiler bu köylerden kız alıp vermiştir. Köyümüz Kürtçeyi de bu şekilde öğrendi, aldığı kızlar sayesinde. Anneler çocukları ile Kürtçe konuştu. Tarihte Kürtlerle bazı anlaşmazlıklar yaşadıkları için Mıhellemilerin Kürtlere karşı önyargıları var, aynı şekilde Kürtlerin de Mıhellemilere karşı var. Ama hiçbir zaman ne yaşantıda ne sosyal hayatta ciddi şekilde büyük bir problem olmadı bu durum.

– Hapsinas'ın hikâyesi nedir, köyün tarihi hakkında neler biliyor, anlatır mısınız?

Mıhellemilerin 77 yerleşim biriminden bir tek bu köyde Hıristiyan yaşıyor. Araştırdığım kadarı ile tespit edebildiğim bir sebebi size söyleyeyim: Bizim köyden 634 yılında doğup 734 yılında ölen bir metropolit var. İsmi Mor şemun dı-Zeyte. Köyün girişinde gördüğünüz kilisenin yanındaki camiye 700'l  yıllarda o yaptırıyor. Bu Türkiye sınırları içerisinde inşa edilen ilk camidir. İnşa edilen diyorum, çünkü diğer camilerin hepsi kiliseden çevrilen camilerdir. Mor şemun o dönemde Nusaybin'de de kilise yapıyor ve o kilisenin yanına da cami inşa ediyor. Hatta medrese yaptırdığı da söyleniyor ve medresenin iaşesini de kendisi karşılıyor. O dönemde şam'da Emevi Halifesi olan Abdulmelik Bin Mervan bunu duyuyor, bu yaptığına memnun kalıp, huzuruna ağırtıyor Mor şemun'u. Yahudi bilginleri ve Müslüman bilginleri de çağırıp huzurunda tartıştırıyor. Mor şemun'un verdiği cevapları seviyor, mantıklı buluyor. Ona 'değerlilerin babası' anlamında Ebu'l-Kura ismini takıyor. Sonra da, "S ryani din adamlarından vergi alınmayacak, mabetleri yıkılmayacak, bozulmayacak, onlara yardımcı olunacak," diye bir ferman veriyor. Bu fermanı Gabriyel

Akyüz yayımladı. Ve bu fermanı Nusaybin Valisi'ne veriyorlar. İslam halifesinden böyle bir ferman aldıktan sonra Mor Şemun'un böylece toplum içinde değeri artıyor, dolayısı ile bu köyün de değeri artıyor. Oradan süregelen bir birlikte yaşama kültürü var.

Müslümanlarla Süryanilerin bu topraklarda sulh içerisinde yaşamalarının sebebine dair Süryani kitaplarında yazan bir diğer bilgi de şöyle: Bizanslılar kendi mezheplerinden olmadığı için Süryanileri öldürüyorlardı. Müslümanlar ise Süryanileri Bizanslılardan koruyordu. Hatta Hz. Ömer bölgeye girerken savaş yoluyla değil de sulh yoluyla giriyor. Süryaniler bu yüzden Hz. Ömer'e 'Faruko' yani kurtarıcı derler.

Bir ikinci kurtarıcıları da Şeyh Fethullah'tır. Şeyh Fethullah beyaz atıyla geldiği zaman askerlerin ve Kürt ağaların arasından geçmiş. Ağalara tek tek adlarıyla seslenerek, "Hıristiyanlara karşı sen Hz. Muhammed'in ahdini bozdun, sen Hz. Ömer'in ahdini bozdun, sen Hz. Ali'nin ahdini bozdun, Ebubekir'in ahdini, Osman'ın ahdini bozdun..." falan diye saymış. Toplam 12 kişi saymış böyle. Sen hangi hakla bu insanları öldürdün diye seslenmiş.³³ Ben bu anlatılanları o zamanlarda 15 yaşında olan, olayları bizzat görmüş bir tanıktan kaydettim.

1915'e gelelim... Diyorlar ki Süryanilere ilk kurşun bu köyde sıkıldı. Haziran'ın ilk haftasıymış. Meşhurdur, Xelilé

33 1915 olaylarında Aynwerdo Kalesi kuşatması iki ay sürüp de, orada direnen son Süryaniler teslim olmayınca, Şeyh Fethullah, Süryaniler tarafından devletle aralarına arabulucu olmak üzere önerilir. Aynwerdo Kalesi'ne gelerek barış anlaşmasının koşullarını oluşturur. Kendi oğlu ya da yeğenini beş adamıyla beraber kalede direnen savaşçılara rehin verir. İnsanlar güvenle evlerine gidene kadar bunlar sizin rehininizdir, eğer Süryanilere bir şey olursa öldürmek hakkınızdır der. Böylece Süryaniler Şeyh Fetullah'a itimat eder ve silahlarını teslim ederek kaleyi boşaltır. Ne yazık ki Osmanlı ordusu geri çekilse de, köylere dönerken civardaki ağalar tarafından bir süre kıyım maruz bırakılırlar. Onun beyaz atla gelişi, yanında bir Ezidi'nin barış görüşmeleri için çaldığı def efsanevi bir şekilde anlatılıyor kitaplarda. O defin sesi sevinçle karşılanır kalede hapis kalmış Süryaniler arasında. Konu ile ilgili bkz.: Orhan Miroğlu, a.e.

Mihemed Ağa var. Bu köyde Hristiyan olduğunu duyuyor. Zaten Kırkat hattına gidersek o köyler arasında bir tek bu köyde Hristiyan var. Katliamdan bir hafta önce gelip diyorlar ki, “Biz bu köyü basacağız. Onların mallarını, kadınlarını alacağız. Müslüman olanlar beyaz bayrak çeksinler evlerine, onlara karışmayacağız ama diğerlerini basacağız.” Bizim Müslümanlar da kabul etmiyor. “Nasıl müsaade ederiz?” diyorlar ve köyü Süryanilerle beraber savunuyorlar. Düşün ki adam büyük bir ağa, yüzlerce silahlı adamı var. Ama köy yüz haneli bir köy. Buna rağmen hayatları pahasına kabul etmiyorlar.

Onlar ilk ateş açtıklarında, tam köyün meydanında bir kadınla bir çocuğu öldürüyorlar. Birileri köyün içine kadar dalmış, birileri de dışarıda bekliyormuş. Köyü kuşatmışlar. Midyat taburundan yardım istiyor köylüler. O dönem kıyım henüz resmiyet kazanmamıştı, daha bir hafta öncesiydi.³⁴ Taburdan bizim köylülere yardım gelince ağaların adamları arada sıkışıyor bu sefer. Ağanın adamlarından yedi kişi öldürülüyor. Ama bir hafta sonra Süryanilere saldırı resmiyet kazanınca külliyen bir operasyon başlıyor. Bu sefer ağalar diyor ki, “Bu köyü bırakmayacağız, bizim yedi adamımızı öldürdü bu köylüler.” Köyü sürekli uzaktan gözetim altında tutuyorlar. Köydeki Müslümanlar uzun süre Hristiyan köylüleri mağaralarda ve kuyularda saklıyor. Hristiyan köylüler gündüzleri saklanıp geceleri evlerine gidiyor, yemek yiyorlar. Bu gelen ağalar gündüzleri dalıyorlar köye, eşya filan götürüyorlar. Köylüler bir süre sonra Hristiyanlara, “Biz artık sizi koruyamayız, bu genel bir şey oldu, bir ağaya iki ağaya karşı değil artık mücadele, işin içine devlet girdi, gücümüz yok,” demek zorunda kalıyorlar.

Ardından Süryanilerin bir kısmı köyün dışındaki mağaralara, kuyulara gizleniyor, bir kısmı manastıra. Herkes can havliyle kaçıyor. Bir aileyi tespit ediyorlar, 85 kişilik bir aile.

34 1915'te başlayan olayların Süryanilere ulaşması biraz daha geç bir tarihe rastlar. Öncelikle Süryaniler dâhil edilmez tehcir emrine, sonra durum onların da aleyhine döner.

Kuyuya girip çıktıklarını görüyorlar. Ve diyorlar ki, “O aileden sadece bir çocuk kurtuldu sonrasında.” O kurtulan kişi burada yaşadı, ben onu gördüm, adı Gelo Hewşo’ydu. Sonra Belçika’ya göç edip orada vefat etti. O aileden bazılarını ta Tafo (Erişti) köyüne kadar kovalamışlar. Orada yakalamışlar. Kilise kapısı kapalıymış, bir kısmı kapıyı çalarken öldürülmüş. Hatta o aileden kalan adam anlatıyordu; “Kan meydanda böyle oluk gibi akıyordu. Bu ağalar köyün ileri gelen Müslümanlarına da çok eziyetler yaptı. Bunlar gelip Müslümanların karnına basıyor; ‘Çıkar bu Hıristiyanları! Neredeler?’ diyorlardı.” Gelo Hewşo, “Bizi onlar gizlemişti,” diyordu.

İnsan sesleri vardı. Şimdi bak, sadece kuş sesleri var!

İşte bu köy canları pahasına Hıristiyanları muhafaza etti. 80'lere 85'lere kadar 70 Hıristiyan evi, 30 Müslüman evi vardı köyde. Müslüman olanların hepsi Mihellemi idi, Kürt olarak köyde sadece Kürt gelinler vardı. Sonra gitgide Süryanilerin sayısı düştü. Ben köyün boşalmadan önce cıvıl cıvıl olduğu zamanları gördüm. Sürekli köyün içinde gezerdim çocukken. İnsan sesleri vardı. Şimdi bak, sadece kuş sesleri var! Artık köyde 38 hane var. Şimdi bir tane Hıristiyan hane kaldı.

Bölgedeki olayların baş göstermesi 80'lerden sonradır. O dönemde bir karışıklık oldu bölgede. Hani düşük yoğunluklu savaş diyoruz ya, bütün bölgede bir tedirginlik vardı. Hıristiyanlarda daha fazla vardı. Çünkü azınlığın azınlığıydılar. Bir de din farkı var. O dönemde Hıristiyanlar şundan çekindi: “Yine olan bize olacak.” Ve zaten o dönemde bireysel olarak, hatta bireyselin dışında dışlama da vardı. Şimdi mesela Kürtler onlara ‘fileh’ der. Fileh biraz hakaret edici bir kelimedir. Biz, Kur’an’da geçen haliyle Nasranî diyoruz. Bu onları incitmiyor. Ama fileh daha çok işçi, köle, alt kısım vs. anlamındadır.

Bölgedeki karışıklıklar koruculuk sistemi ile başladı. Civar-daki birçok köye bir askeriye geliyor, bir PKK geliyordu... Sür-

yaniler bu tedirginliđi zaten yűzyıl genlerinde saklamışlardı. Kaçabilenleri kaçtı. O gűnlerde Mihellemiler, Hıristiyanlara ve Kűrtlere nispeten en az etkilenen grup olmuştur. Hıristiyanlar iki kez şanssız oluyordu bűlgede. Bir Tűrk olmadıkları için, iki Műslűman olmadıkları için. Kűrtler Kűrt oldukları için şanssızdırlar ama Műslűmanlıktan kurtarıyorlardı biraz. Ama Mihellemiler bu açıdan daha da şanslıydılar.

PKK, Mihellemilerin içinde taban bulamadı. Mihellemiler korucu olsalar da son zamanlara kadar sadece kendi kűylerini korumak için korucu oldular. “Benim kűyűmde zaten bir olay yok. Silahımı alacađım, maaşımı alacađım, kimseye karşı da çatışmaya girmeyeceđim,” diye dűşündűler. Sonradan onları da bařka bűlgelere operasyonlara gűtűrmeye bařladılar. Bizim kűy çevrede koruculuđu kabul etmeyen tek Mihelleme kűyűdűr. Kűye iki taraftan baskı vardı bu yűzden. Devlet diyordu ki, “Korucu olun!”, PKK diyordu ki, “Bizi barındırın!” Kűyűn ileri gelenleri diyorlardı ki, “Biz korucu da olmayacađız, PKK’li de olmayacađız.” Bir anda iki tarafı karřına alıyorsun. Bu defa biz korucu olmadık diye komřu Mihelleme kűyleri kűyűműzű řikâyet etmeye bařladılar. Dediler ki, “Bunlar korucu olmuyor. Kűrt kűylerine komřudur. Bize PKK saldırırsa bu kűyden gelir...” Aslında o kűyler çok cahilce konuřuyorlardı. Bu kűy PKK ile koruculuđu kabul eden Mihelleme kűyleri arasında bir set hűkmű gűrdű.

Komřu kűylerden PKK saflarına katılıp gelenler oluyor du bazen. Bizim bűyűklerimiz onları babalarına, dedelerine řikâyet ediyorlardı. “Bu gençler anlamaz, bűyűkleriyle konuşalım,” diyorlardı. Ne ilginçtir ki bize, “Siz Mihellemiler hainsiniz!” diyen o dűnemdeki Kűrt kűyleri sonradan korucu oldu. Bizim kűy, bu bűlgede halen korucu olmayan tek kűydűr.

Bűyűkleri engel olduktan sonra kűyűműze PKK’liler hiç gelmediler. Ama bu defa da bizim kűyű asker bastı. “Bunlar niye geldiler?” diye. Hatta muhtarı dűvdűler. Askerler sık sık gelip evleri basıyorlardı. Geliyorlardı, “Burada silah var, terű-

rist var, şu var, bu var...” diyorlardı. Ama hiçbir zaman ne silah buldular ne bir militan buldular köyde. Bazen her hafta baskın düzenliyorlardı. Ayakkabılarıyla içeri giriyor, her şeyi döküp saçıyor, sonra da çıkıp gidiyorlardı. En sonunda bir başcavuş itiraf etti: “Ya bu köy temiz ama sizi hep bu komşu köyleriniz şikâyet ediyorlar. Bizi de bıktırdılar.” Silah bulsalar, PKK’li bulsalar yakarlardı köyü. Bulamadıkları için yakmadılar. Bazen tokatlamalar oluyordu bu aramalarda. O an bir soru sordu ve cevap veremedin mi, dövüyorlardı. Çok sıradan bir şeydi dövmek.

Çocukken kendi yaşadığım bir olayı da anlatayım size. Dedem çok çalışkan biriydi. Hatta güneş doğmadan önce bizi dağa götürürdü çalışmaya. Bir keresinde tan yeri ağarırken askerleri fark etti dedem. Pusuya yatmışlar. Dedemle birlikte buğdayları dizip arkasına saklandık. O sırada amcam da buğdayı hayvana yüklemiş harmana gidiyordu. Amcamı durdurdular, “Mutlaka bunun içinde bomba var, silah var... Yoksa ne işin var sabahın köründe?” diyerek bütün yükünü darmadağın ettiler.

Bir de köyümüzde farklı tarihlerde iki faili meçhul yaşandı. Tam da koruculuğun dayatıldığı bir dönemdi. Gece kapılarının önünde kalaşnikoflarla tarandılar. Dönemin Doğan medyası bir terörist öldürüldü diye lanse etti olayı. Hâlbuki biri çobandı, hiç alakası yoktu bir şeyle. Diğeri de evli barklı, çoluklu çocuklu, çok babacan bir adamdı. Biri 95 ya da 96 yılında, diğeri de 99 yılında öldürüldü. Aileleri göç etti köyden.

En son giden Süryani aileler bu köydeydi. Köyümüzde dindar bir topluluk vardı. İki cemaat bir arada yaşadığı için birbirlerine bakıp olumlu bir rekabet oluşturuyorlardı. Bakıyordu Hristiyanlar kilisesine yardım ediyor, Müslümanlar da gidip camilerine yardım ediyorlardı. Dinî anlamda hiçbir gerilim yaşamazdık. Hatta her iki tarafın da büyüğü iki insan vardı. Hristiyan büyüğün arkasında Hristiyan ve Müslüman aileler durur, Müslüman büyüğün arkasında da yine Hristiyan

ve Müslüman aileler dururdu. Dine göre kamplaşmazlardı hiç.

Ama baktılar ki civar köylerde kaçan kaçana, ister istemez onlar da etkilenip köyü bırakıp gittiler sonunda.

Nisane ve Abdullah Kurt, Hapsinas Köyü

Derken bir de baktık ki bir tek ben ve Abdullah kalmışız.

Nisane ve Abdullah Kurt, Hapsinas köyünde kalan son Süryani sakinler. Nisane Hanım ve Abdullah Amca Türkçeyi zorlanarak konuşmakla birlikte Arapça, Kürtçe ve Süryaniceyi kusursuz bir şekilde konuşabiliyorlar. Bu bölümlerdeki anlatılar farklı tarihlerde Arapça ve Kürtçe olarak yapıldı. Arapça olan röportajlara, Hapsinas köyünden ekonomik sebeplerle 78 ile 85 yılları arasında İsveç'e göç eden, o günlerde ise ziyaret için köyde bulunan Süryani ailelerden Güner Çankaya Özmen ve Münir Belge de katkıda bulundu. Arapça görüşmeler Mor Şe'mun Zeyte Kilisesi'nde M. Ali Aslan aracılığı ile gerçekleştirildi.

Nisane Hanım, Abdullah amca ve görüşmeye katılan diğer aileler acı tatlı hatıralarıyla bizi bugünlerde kolay kolay şahit olamayacağımız ama bir zamanlar bu topraklarda son derece doğal olan bir başka varoluş tarzıyla tanıştırdı. Hapsinas köyü Süryanilerinin düğünlerine ve bayramlarına konuk olurken farklı dinlerden insanların bir arada sevgiyle kurdukları sıcacık bir dünyada dolaştık...

-Biraz bize kendinizden bahseder misiniz?

Abdullah

Ben 70 yaşındayım. Hiç okul okumadım, o zamanlarda okul yoktu. Ama askerde 4 ay okuma yazma kursuna gittim. Bura-

daki kilisenin bakımını ben yapıyorum. Kilisemizde uzun zamandır ibadet yapılmıyor. Çünkü köyde artık kimse kalmadı. Ben bazen gidiyor, namaz kılıp geliyorum. Bir de başka köyden birisi var, bazen o gelir namaz kılar. Bizim kible doğudadır. Doğuya dönüp namaz kılarız.³⁵

Nisane

Ben 72 yaşındayım. 23 Nisan'da doğdum. Babam bu yüzden benim adımlı Nisane koydu. Benim annem Ermeni'ydi. Hatay Dört Yol'dan gelmiş Estel'e.

Abdullah

1915 olayları sonrasında Nisane'nin annesi nasıl olmuşsa Estel'e gelmiş. Köy halkı onu görmüş. Çok güzel bir çocuk olduğu için bırakmamışlar. Bir binbaşı onu yanına alıp büyütmüş. Ev işlerinde çalıştırmış. O sıralar Estel'de Hristiyan bir adam varmış. Nisane'nin annesi de onun yanına gidiyormuş. Adam ona ne olduğunu sormuş. Meryem ben Hristiyan'ım deyince ben de Hristiyan'ım demiş adam. Annesi o sıralarda büyümüş, güzelleşmiş. 19-20 yaşlarındaymış. O adam annesi

35 Süryani Kadim Ortodoks cemaatinin ibadet uygulamalarında, namaz önemli bir yer tutar. Süryanilerin ibadet uygulamalarının, batılı Hristiyan kiliselerinde uygulanan ritüellerden farklı bir orijinalitesi bulunmaktadır. Namaz, iki bölümden oluşur; dua ve secde. Namaz öncesinde saygılı bir şekilde kiliseye girilir ve haç (istavroz) çıkarılır. Mihrabın sağında ve solunda yer alan sehpa'nın çevresinde kollar bağlı olarak ayakta durulur. Sırası geldikçe, tek sıra halinde yanlara açılarak secde uygulaması yapılır. Günde üç vakit olarak kılınan namazlar; sabah, öğlen ve akşamdır. Sabah namazı, güneş doğmadan yarım saat önce ve çanın çalınmasıyla başlar. Öğlen namazı, saat on ikide kılınır, namaz öncesi çan çalınmaz. Akşam namazı, güneşin batımından bir saat önce çanın çalınmasıyla başlar. Pazar günü hariç olmak üzere, bu üç vakit namazda secde uygulanır. Sabah namazında 30 rekat, öğlen namazında 18 rekat, akşam namazında 18 rekat olmak üzere günlük 66 rekatlık secde uygulanır... Secde yapılışı sırasında, erkekler ön sırada yer alırken, rahibeler ve bayanlar arka saflarda durarak secdeleri aynen uygularlar. Daha ayrıntılı bilgi için: <http://www.suryaniler.com/forum.asp?fislem=c evaplar&kategoriid=4&ustid=2534>

ile evlenmek istemiş. Annesi beni buradan kurtarırsan seninle evlenirim yoksa evlenmem demiş ona. Adam da onu kurtaracağını söylemiş. “Midyat’ta bir mıtran var. Onun yanına git, Hristiyan olduğunu söyle. Hristiyan olduğunu söylersen sana sahip çıkar. Binbaşı da seni bırakır. Evlenmemize izin verir,” demiş.³⁶ Nisane’nin annesi mıtranın yanına gitmiş. Mıtran kendisine sahip çıkınca Nisane’nin babasına söz verdiği gibi onunla evlenmiş. Dört beş yıl Estel’de yaşamışlar. Sonra Hapsinas’a yerleşmişler.

– Peki siz nasıl tanıştınız, nasıl evlendiniz?

Abdullah

Ben bu köyde yaşıyordum. Nisane ile nişanlandığımız zamanlarda babam hayatta değildi. Birbirimizi görmedik, birbirimizle yürümedik. Bize büyüklerimiz mesela diyordu ki, “Fılan kızı, Nisane’yi sana isteyeceğiz.” Evlenmemize öyle karar veriyorlardı. Annem de Nisane ile evlenmemi istedi. “Şimdi istemiyorum, askere gidip geleyim sonra,” dedim. Annem, “Ben artık suya gidip gelemiyorum.”³⁷ Senden isteğim onu bir an önce isteyelim,” deyip de ablam Marya da ısrar edince razı oldum.

Nisane

Benim için köyde birine söz vermişlerdi. Abdullah’ın ablası bunu işitince, “Şimdi bu kızı istemezsek kızı verdiler gitti,” demiş ailesine. O zaman aceleyle gelip beni istediler. Birbirimizi hiç görmedik. Nişanlıydık ama nişanlıların birbirini görmesi

36 Patrikhane dışındaki cemaat üyelerinin yaşadıkları yerler, idarî anlamda bölgelere ayrılır. Bu bölgelere matranlık adı verilir. Matran, patrikten sonra gelen, ruhanî ve idarî yetkileri bulunan makamdır. Matranlık idaresi, piskoposluk birimlerinden oluşur. Günümüzde matran (mıtran) ifadesi yerine daha çok metropolit ifadesi kullanılır. Mıtran kelimesi ise Arapça’da ve Kürtçe’de metropolit kelimesi yerine kullanılmaktadır.

37 O dönemde su uzak kuyulardan temin edilir, kadınlar tarafından testi ile omuzlarında evlere taşınırmış.

çok ayıptı. Ancak evlenince birbirimizi görebilirdik. Bir gün nişanlıyken Abdullah beni görmeye geldi. Bana “hop hop ver-dene (çiçeğim)” diye seslenmesiyle utanıp kendimi dikkénin üzerinden attım.³⁸ Ayağım kırıldı. Akılsızca bir davranıştı.

O zamanlarda bir âdetimiz de nişandan sonra damadın omuzlarının arasına vurup sırtını yamultmaktı. Abdullah’ın da sırtını yamulttular. Damat arkadaşlarının ellerinden kurtulmak için onlara nohut ve kuru üzüm dağıtırdı.

Abdullah

Kız istendikten bir hafta sonra gençler gelip derlerdi ki, “Gidip damadın sırtına vuracağız.” Ben nişanlanınca arkadaşları-mın hepsi gelip üzerime çullandılar ve sırtıma vurarak, kuru üzüm ve nohut istediler.

Aileler anlaştıktan sonra Nisane ile evlenebilmem için ben-den 2000 lira başlık parası istediler. Kendime pasaport çıkartıp sekiz ay Beyrut’a gittim. Orada çalışıp 1000 lira kazandım. Sonra Şam’daki Patrik, 1000 liradan fazla başlık parası isten-meyecek diye tüm Süryani âlemine emir çıkardı. O zaman dönüp ben de Nisane ile evlenebildim.

Damat olacağım vakit bana bir abaye ve Arapların şu anda taktığı bir başlık var ya onu giydirmişlerdi. Her damat böyle giydirilirdi o zamanlar. Biz de düğünlerimizde sizin gibi mevlit verirdik. Bir de hayvan kesiyorduk ve tüm köyü davet ediyorduk. Eskiden insanlar çok fakirdiler. Kimin elinde ne varsa çıkarır gelinle damada hediye ederdi. Çorap, gömlek, şu başlıklar... Düğün günü gelin gelirken ben arkadaşlarımla damın üzerinde bekleyip iki avuç dolusu parayı gelinin başı-nın üstüne attım. O zamanlarda insanların parası pek yoktu, o yüzden kendilerini adeta öldürürlerdi o parayı kapışmak için. Herkes yığılır, izdiham olurdu. Kimi 100 para kimi bir kuruş bulur alırdı.

38 Dikké: Evde balkon işlevini gören yüksek tümsek.

Nisane

Beni bir ata bindirmişlerdi. Kadınlar sağımda solumdaydı. Abdullah'ın attığı bozuk paralar az daha kafamı kırıyordu. Ot yakıp etrafımda döndürdüler. At dumandan huysuzlandı. Az daha beni attan düşüreceklerdi. Ot yakmanın anlamı bizim geleneklerimizde şer'i yaksın ve def etsin demektir. Bu âdeti Müslümanlar da uygular. Attan inince içi şeker ve kuru üzüm dolu bir testi verdiler bana hediye olarak. Başka bir şey vermedikçe sinirlenip orada onu yere atıp kırdım.

– Eski zamanlarda, daha komşularınız göçmeye başlamadan bayramlar nasıl yaşanırdı Hapsinas'ta?

Güner

Bizde iki çeşit bayram vardı. Büyük bayram ve küçük bayram derdik. Büyük bayramda yumurta boyardık (paskalya), pazar günü olurdu. Cumartesi gününden yumurtaları boyar, yemekleri hazırlar, genel temizlik yapardık. Büyüklerimiz karanlıkta gece yarısı kiliseye gider, sabah olup ibadet sona erince eve gelirlerdi. Eve gelmeden önce bayram sabahı haşlanmış yumurtalar ile kilisede iftarlarını yaparlardı. Kiliseden sonra herkes evine gider, sonra grup grup ya da topluca gezerlerdi. İlk önce papazın evine gidilirdi. Bayramdan bir gün sonra da topluca mezarlarımızı ziyaret ederdik. Evde yemek yapıp herkes kiliseye getirir ve ölülerin ruhuna dağıtırdı. Bu gelenek sadece büyük bayram için geçerliydi. Bayramın 2. günü biz çocuklar Müslüman kabirlerinin olduğu yere gidip orda yumurtalarla oynayıp yumurta tokuştururduk. Müslüman çocukların da hepsi gelirdi, hep beraber oynardık. Sadece bayramlarda değil daima beraber idik.

Büyüklerimiz misafirlere çikolata, şeker, pestil, sucuk, kuru üzüm ikram ederdi. Nohut ve çekirdek kavurur, gelenlere verirdik.

Biz küçükler de bayram günü dolaşmaya çıkardık. Bize no-

hut, çekirdek, kuru üzüm ve şeker verirlerdi. Poşetimiz yoktu, biz de fistanı ya da fistanın üzerine bağlanan önlüğü iki elimizle uzatıp içine koyun derdik. Bazen nineler bizi kandırırdı. Avuçları kapalı, ellerini önlüğün içine koyarlardı. Biz zannedirdik ki avuçları dolucadır ve bir sürü şeker koymuşlardır. Çoğu zaman bir tane tek koyarlardı. Buna çok üzülürdük.

– Sizler ekonomik sebeplerle 1980 öncesinde göç eden kuşaktansınız. Ama zorunlu göçü yaşayan diğer Süryani cemaatiyle ortak bir kaderi paylaşıyorsunuz bir bakıma. Göç eden ilk kuşak ve ardından gelenler neler yaşadı bu zaman sürecinde, biraz anlatabilir misiniz?

Münir

İlk olarak 1960'larda İş ve İşçi bulma kurumu diye bir şey çıkmıştı. O zamanlarda Kılış (Savur'a bağlı Dereici köyü)'tan birçok kız çocuğunu Almanya'ya alıp götürdüler. O kız çocuklarının yaşları henüz 15-16 idi. Yaşlarını 18'e büyütüp öyle götürdüler. Bu çocukların aileleri çok fakirdi. Fakirlikten dolayı gönderiyorlardı. Elleri zorla yapılabilecek işlere iyi yetişiyordu. Bu çocukların sırtından çok paralar kazanıyorlardı. Bir tek Allah biliyordu onların sırtından ne paralar kazanıldığını... İsveç'te konuşulanlara göre, o dönemde o kız çocuklarını ayda 200 Mark'a çalıştırmışlar.

Güner

Köy işleri, biçme, harman, karasaban çok zordu. Bu işlerden bir kazanç da yoktu; karın tokluğuna bile çalışmazdık çoğu zaman. Biz de bu yüzden gittik. Aile büyüklerimiz biz gençlerin gitmesini istemedikleri için gitmeyin diyorlardı. Gitmekte ısrarlı olduğumuzu görünce, "Dönüşü olmayan bir gidişle gidin!" deyip bize kahırlarından dolayı beddua ederlerdi. Annelerimiz, babalarımız biz gidince çok perişan oluyorlardı. "Rabbim bunlar bir daha dönmesin!" diye ettikleri beddualar

tuttu. Gittik ve bir daha da dönmedik.

Köydeki birçok kişi köyden ayrılınca direkt Avrupa'ya gitmedi. Önceleri daha çok Şam'a ve Beyrut'a giderlerdi çalışmaya. Biz ise ekonomik nedenlerle ilk olarak Diyarbakır'a göç ettik. Orada 8 yıl kaldık. Arkadaşlarımızdan Beyrut'a, Suriye'ye gidenler oldu sonra. İlk önce Beyrut'a ve Suriye'ye gidenler biraz para kazanırız sonra yeniden döneriz düşüncesiyle gittiler. Sonra erkeklerimiz oradan Avrupa'ya göç etmeye başlayınca bir daha dönmek istemedi. Çocuklarımız doğdu ve büyüdü. Artık çocuklar o köy ortamına bir daha dönmek isterler mi hiç? Biz de Diyarbakır'dan ayrılıp İsveç'e yerleştik.

Yurtdışına ilk çıktığımızda kendimizi çok büyük bir boşlukta hissettik. Kültürümüzü ve dinimizi yaşatmaya çalışıyorduk gerçi ama mesela buradaki giyim tarzımızı sürdüremedik. Bütün adetlerimizi devam ettiremedik. Buradaki köylülük kentlilik gibi kimi hizipleşmelerimiz oraya da taşındı bir miktar. Ama Avrupa'da en büyük berberiyeyi (tarafgirlik, hizipleşme) Süryanilik, Asurluluk ayrımı üzerinden yaşadık.³⁹

– Köydekiler bir bir gidince sizler neler düşünüyor, hissediyordunuz?

Nisane

Valla çocuklarımızı çok seviyorduk ve gitmeye başladıklarında çok gamlandık. Gitmelerini istemiyorduk. Büyük oğlum Henne bize dedi ki, "Ben askere gitmek istemiyorum, burada kalırsam askere gitmek zorunda kalacağım. Herkes Avrupa'ya gidiyor ben de gideceğim." Eşini alıp gitti. Sonra izne gelince kardeşi Nizam'ı da alıp götürdü. Sonrasında Şabo'nun

39 Süryani cemaatinin bir kısmı günümüzde kendilerini tanımlarken Asuri olarak tanımlamak istiyorlarmış. Milletine atfen anılmak isteyenler, "Bizler Hristiyan olmadan öncede kadim bir halk olan Asurlardandık. Asuri olarak anılmalıyız derken diğer grup Süryanilik dininden olmayanların aynı cemaate mensup olmadıkları iddiasıyla dinlerine atfen Süryani olarak anılmak istiyormuş.

eşi kızım vardı, İstanbul'da idi. Eşi kuyumcu idi. Bir kaç yıl İstanbul'da kaldılar sonra onlar da çıkıp gitti. Henne sonradan iki kız kardeşi Samira ve Jaklin'in de işini hallederek, onları da Belçika'ya götürdü ve onlar oradaki Süryanilerle evlendiler.

Hıristiyanlar peyderpey köyden gitti, en son bir tek biz ve Asmaro ile eşi Emily kalmıştı. Merhum Asmaro bize daima derdi ki; "Karpuz fidesi ayrışınca daha çok büyür. Böylesi bizim için daha iyidir." Kendimizi öyle teselli ederdik. Sonra Asmaro'ya da davet geldi Avrupa'dan. Onlar da gidip fazla olan, birçok ev eşyasını sattılar. Ama birçok ev eşyası da hâlâ duruyordu. "Gidip Avrupa'da çocuklarımızı, yakınlarımızı görüp tekrar döneceğiz," diyorlardı. O yüzden ev eşyalarının tamamını satmamışlardı. Asmaro'nun gidişi gönülden değildi. Daha burada iken sürekli eşine, "Valla biz gidersek biliyorum çocuklarımız dönmemize izin vermezler Emey (Emily)" diyordu. Hiç gitmeyi istemiyordu. Emey ise "Yok yok 3 ay kalıp döneceğiz," diyordu ona. Kalkıp gittiler. Bir iki ay derken çocukları izin vermedi dönmelerine. Sonra Asmaro çok üzüldü, kahroldu, hastalandı. Ona serum takıyorlarmış. Serumları alıp fırlatırmış kahrından. Eşi Emily'e, "Nasıl oldu da beni buraya getirip buralarda bırakıyorsun?" dermiş. Orda öylece vefat etti.

Derken bir de baktık ki bir tek benimle Abdullah kalmışsınız. Aslında biz de çocuklarımızın yanına gitmeyi istedik. Çocuklarımız Hollanda'dan, İsviçre'den, Almanya'dan denediler bizleri yanlarına almayı. Olmadı, burada kaldık. Önceleri çocuklarımızla sofranın etrafını doldururduk. Sonra ben ve Abdullah tek kaldık, çok üzülyorduk, gamlıydık. Evin boşluğu bizi hüzünlendiriyordu. Aşama aşama alışmayı öğrendik.

Artık alıştık. Bostana gidiyoruz, bağa gidiyoruz, hayvanlarımız var onlarla vakit geçiriyoruz, kendimizi unutuyoruz... Sağolsun gerçekten de köydeki Müslüman Mihellemiler bize çok iyi davranıyor, akrabalarımızın yakınlığını ve sıcaklığını aratmıyorlar. Biz onlara gidiyoruz, onlar da bize geliyor soh-

bete. Tüm köylü eskiden olduğu gibi bayramımıza geliyor, bizi yalnız bırakmıyor. Biz de eskiden olduğu gibi onların bayramlarına gidiyoruz. Taziyelerimize geliyorlar, biz de onlarınkine gidiyoruz. Yani bu anlamda en ufak bir yalnızlık ve yabancılık hissetmiyoruz. Hatta biz burada yalnız kaldığımız için ayrıca özel bir ihtimam gösteriyorlar. Bize yapılan hiçbir haksızlığı kabul etmiyorlar. Benim bu üzerimdeki elbiseler de Mıhellemlerin giyim kuşamıdır. Herkes kendi dininde ama biz kardeşiz, beraber yaşıyoruz, sorun yoktur.

Yine de eski komşularımı düşündükçe onları çok özleyorum. Keşke o yaşadığımız güzel günler geri gelse diyorum kendi kendime...

ZORUNLU GÖÇÜN “DİLSİZ” KADINLARI

Berfo Teyze dedik ona. İzmit yakınlarında görüşmeye gittiğimiz zorunlu göçe maruz kalan bir grup kadın içerisinde köyünün yakılışını o gün an be an yaşayan en önemli tanık oydu. Ne koyalım adını dediğimizde mahcup haliyle “Siz karar verin,” dedi Kürtçe. Türkçeyi oldukça iyi anlıyor ama hiç konuşamıyordu. Aklımıza gelen ilk ismi söyleyiverdik. Ismin bu olsun dedik.

Berfo Teyze köyünün yakıldığı 1993 yılında, 38 yaşında, 7 tane küçük çocuğu olan bir anneydi. Önce kapıdan girmek istemedi. Tereddüt ediyordu. Utanıyordu anlamadığımız bir nedenle. Fark edince kapıya yöneldik, elinden tutup “Gel,” dedik “biz kötü insanlar değiliz.” Güvendi, geldi. Siirt’in Muwele köyünden göç etmek zorunda kalan Berfo Teyze, Cemile ve diğer kadınlar konuşup konuşmamak arasında oldukça tereddütlüydüler başta. Daha önce de kendilerine gelen kimi gazetecilere aktardıkları anılarını basın çarpıtmış, onların ifadesi ile bir şekilde ‘Kürt halkı aleyhine’ çevirerek aktarmıştı. Sık sık sorular sormamız, detaylara takılmamız iyiden iyiye tedirginlik yaratıyordu. Zor ilerliyorduk, çok soruyor az cevap alıyorduk. İstiyorduk ki duyguları ile beraber uzun uzun detaylarıyla anlatsın yaşadıklarını Berfo Teyze. Yaşadığı böylesi ağır bir olayın ardından bu kadar az konuşması, o mahcup boynunu büken görüntüsü yetmiyordu. ‘Şeytan dürttü’. Duygularına yönelik sorular sormaya başladım, eski halini ve göç yıllarında yaşadığı zorlu hayatı kıyas ederek. Eşine dair sorular sorunca birden ağlamaya başladı. Sonradan öğrendik iki sene evvel eşini kaybettiğini. Birden bire gelen bir hıçkırıktı ağlaması. Yaz yağmuru gibi üç beş saniyede geldi geçti. Onca hikâyede kendimizi tutmayı başarmamıza rağmen dayanamadık ağlamasına. Biz de katıldık ona...

Bilemiyoruz sonra ne oldu. Belki kendi yazgısına ağlayan karşısındaki kadınların kötü niyetli olamayacağını anladı. Belki zaten konuşmak istiyordu ama tutulmuştu bir

kere. Ve yıllarca kendini tutmuş, sıkılmış, sonra aniden dili çözölüvermiş çocuklar gibi dönüp konuşmaya başladı. On dakika, on beş dakika mola vermeden, nefes almadan... Ninnilerini söylediği, komşuları ile dertleştigi, kocası ile söyleştigi, kavgasını, sevincini, öfkesini, anılarını, hayata dair bütün duygularını dolu dolu yaşayıp anlattığı bir dilde, bir şarkı, geride bıraktıklarına yakılmış bir ağıt gibiydi sesi, sözü. Kesmeye, bölmeye, dokunmaya kıyamadık o andan sonra.

Bir gün bir felaketin geldiğini düşünün üstünüze. Evdesiniz, köyler yakılıyor, insanlar öldürölüyor. Yanan köylerden insanlar bir diğer köye koşuyor, sonra o köye de geliyorlar. Adım adım yaklaşıyor kaderin sana doğru. Senin köyüne geliyorlar sonra. Kaçıyorsun. Yalınayak, kucagında bir küçük çocuk, kolunun altında üç adet somun. Sen komşu köyde sığındığın evden kendi köyüne bakarken sevdiğin her şey gözlerinin önünde alev alev yanıyor. Tüm hayatın o günden sonra değişiyor. Bambaşka bir şey oluyorsun. Bir evin yok artık. Bağın bahçen, çocuklarını doyuran hayvanların, bir köşecikte ara ara bakmaya doyamadığın çeyiz sandığın... Neşen, huzurun yok artık. Acı bir tebessüm davetsizce yüzüne oturan...

Dil ki insanın her şeyi. Dilsiz bile olsan kendini anlatacak, seni anladıklarına kani olduğun bir dilin olmalı. Bir işaret alfabesiyle de olsa yine de konuşabilmelisin mesela. "Canım yandı hem de çok!" diyebilmelisin. İlla ki bir dilin olmalı. Sen dilinde ağıtını, türkünü yakarken gözlerine bakmaktan utanmayan insanlar dinlemeli seni. İlla ki insan gibi insanlar olmalı seni duyan, yüreğini açan...

Kötücül bir rüzgâr gibi geçtiler 90'larda insanların hayatlarından. Yüz binlerce, milyonlarca 'mahcup, öfkeli, kırgın canlar' bıraktılar arkalarında. Kendi dilinde yaşadıklarını anlatamayan, çocuğunun okuluna gittiğinde ko-

nuşamadığı bir dilde kendisiyle alay edilmesinin acısını kalbinin bir köşesinde saklamış 'dilsiz' kadınlar bıraktılar...

Berfo Teyze ve Cemile, Siirt, Muwele/Movîl (Kelekçi) Köyü

Her şeyi gördü Kürtler, biz gördük!

Berfo Teyze

Hepsi oldu. Her şeyi gördü Kürtler. Biz gördük. Korucular ve askerler köyü de yaktılar, evimizi de yaktılar.

Biz Siirtliyiz. Köyümüz Siirt'in etrafındaki köylerden. Köyümüzün adı Muwele. Türkçesi de Kelekçi köyü. Köyümüz çok güzeldi. Şehir gibiydi. Su kenarındaydı. Ormanı vardı. Yeşillikti. Suyun üzerinde kayıkları vardı. Batman Çayı ile Dicle geliyor, birleşiyor, köyümüzün önünden gidiyordu. Bahçeye sebze ekiyorduk. Meyvelerimiz çoktu. Her şeyimiz vardı, her şeyi ekiyorduk. Fakirlere de veriyorduk. Satılacakları satıyorduk. Üzüm gibi şeyler ziyadesiyle vardı. Korucular gelip köyümüzü yaktılar, evlerimizi yaktılar. Biz onların önünden kaçtık. Başka köyden geldiler; yukarıdan. Onlar geldi köyümüzü yaktı, biz hepimiz kaçtık.

Cemile (Berfo Teyze'nin görümcesi):

Yengem biraz utangaçtır, açık konuşmıyor. Köye korucu olun diye teklif geldi. 2-3 kişi kabul etti köyde, hani korucu sıfatıyla değil de bekçi olarak. Diğerleri kabul etmedi. İlk başta havalar çok güzeldi, mesela herkesin hayvanları vardı, tarlaları vardı, bahçeleri vardı. Millet baya sevinçliydi, mutluydu, huzurluy-

du. Ne oldu? Diyorlar ya amaçları terör, bütün hataları onların üstüne ata ata şu zamana kadar geldik. Hâlbuki onlar da evlat-tır. Onlar da geliyordu bir ekmek alıyordu, asker de geliyordu bir ekmek alıyordu. Bu şiddet bu ekmekten başladı. Neden siz ekmek veriyorsunuz diye başladı. Öbür köyün adamları geliyor “Sen silah almadın, sen korucu olmadın...” diyerek baskı yapıyordu. O bekçilerde de iki ay, üç ay silahlar kaldı. Üç ki-şiydiler, onlar da bıraktı. Sonra karakol geldi, seyyar karakol. Ondan sonra korucular, askerler... Devlet onlara maaş verdi. Biliyorsun ya, herkes bir değil. Kimi kiminin dedikodusunu yaptı: “Şu şöyle yaptı, bu böyle yaptı.. Gerilla şunun evine geliyor, ekmek alıyor gidiyor,” dediler. Asker de o zaman zor-ladı onları. Yakmak, ateşe vermek tüm bu sebeplerden başladı.

Silah almaya da direndiler. Bazı köylerde tek benim köyüm değil, bir sürü köyde insanlar silah almadılar, korucu olmak istemediler. Dediler, “Biz almıyoruz. Onlar da bizim çocukla-rımız, siz de bizim çocuklarımızısınız.” Askere benim çocuk-larım gidiyor, insanların fakirleri askere gidiyor. Erbakan’ın gidiyor mu, başbakanın gidiyor mu? Cumhurbaşkanı’nın gidi-yor mu? Yok, gitmiyor.

Korucular geliyor, şiddet uyguluyor bu insanlara. Akşamlar-ı da gerillalar gidiyor o koruculara baskın yapıyor, ateş açıyor. İşte onlar ne kadar gelip millete zulüm ediyorsa, akşamları da onlar gidiyor o köylerde zulüm yapıyorlar. Korucularla geril-lalar birbirini öldürüyor. Bir karakol da bizim köyün arkasın-daki köyde vardı. Kürtçe adı Cêleka idi o köyün.⁴⁰ Köyümüz yakılmadan önce gelip o karakolu basıyorlar, bilmem kaç tane asker şehit oluyor. Sadece bir kişi mi, iki kişi mi kurtuluyor. Hepsi ölüyor o karakolda. Hayatta kalanlar da yardım istiyor-lar. Helikopterler, askerler geliyor. Çocuk, kadın, erkek kim varsa o köyde, kaçıyorlar. Hiçbiri iğnesini bile alamıyor. Bir-kaç kişi kalıyor. Biri muhtar, biri minibüsleri olan ve askerlere ekmek taşıyan bir adam ve bir iki kişi daha kalıyor köyde.

40 Cêlik (Çelik) : Siirt- Mardin il sınırına yakın olup Mardin iline bağlıdır.

“Ben devletin adamıyım, bana bir şey yapmazlar,” diyorlarmış. Bir de annemin amca çocukları, biz dayı diyoruz onlara, onlar kalmışlar. Bu kalan sekiz kişiyi öldürüyorlar. Sonra binlerce hayvanı öldürüp salgın hastalık olmasın diye suya atıyorlar. O kadar hayvan leşi vardı ki suda, su durmuştu, akılmıyordu. Ondan sonra millet kaçtı. Yarısı bizim köye geldi.

Berfo Teyze

O köyle aramız bir saatti. Gidenler anlattılar. Ne yapmışlarsa o öldürülenlere hepsi yanmıştı. Kimse tanıyamadı onları. Birini ayakkabısından tanıdılar, birini de kafasından. Diğerlerini tanıyamadılar. Bedenleri erimişti.

Cemile

Kimyasalla öldürmüşler. Kimse korkudan gitmemiş yanlarına. Başka bir dayım da oradaydı; dövmüşler onu, ölmüş deyip bırakmışlar. Ondan sonra oğlu gidiyor almaya, o kurtarıyor. Sonra bizim köyle, o köyün arasında bir köy daha var.⁴¹ Oraya geliyorlar. Bir adam ablasının evine misafir gelmiş. Onu da öldürüyorlar. Millet kaçıyor ya, onlar da arkasından geliyorlar. İlk köyden sekiz kişiydi, diğer köye geldiklerinde bir kişiyi daha öldürüyorlar.

Aynı gün geliyorlar bizim köye. Olanlar duyulunca herkes kaçışıyor. Yengem de karşı köye gidiyor, oradan bizim köy görünüyordu. Böyle bir tepeden aşağıyı görüyorsun. Fazla uzakta değildi. Bir su vardı arada, bir de birkaç tane bahçe. O zaman annem de köyde. Annem dünyayı görmüyor, gözü kördür. Erkekler dört tane yaşlı kadını o köye bırakıyorlar, diyorlar ki, “Kur’an’ı buraya koy, belki bu evi yakmazlar. Acırlar size. Bu Kur’an üzerine bu evi yakmayın deyin!” Her yaşlı kendi kapısında bekliyor. Askerler o dört evin yaşlılarının ve annemin elini tutuyorlar, getiriyorlar suyun yanına oturtuyor-

⁴¹ Mehina (Kayıklı) köyü

lar. Diyorlar, “Siz kıpırdamayın!” Sonra evleri ateşe veriyorlar, bütün köyü yakıyorlar. Onlar Kur’an’ı askerlere gösteriyorlar. Kadınlara diyorlar ki, “Siz Müslüman mısınız, dininiz var mı sanki? Bir de bu Kur’an’ı elinize almışsınız. Allahsızlar, dinsizler.”

Herkes Müslüman. Kardeşiz biz. Herkes dinini biliyor. Herkes orucunu tutuyor, namazını kılıyor. Biz başkasından mı öğrendik Müslümanlığı? Dedelerimiz, ninelerimizden biliyoruz her şeyi. İnsan o kadar ahlâksız, vicdansız olabilir mi? O evlerin içinden bir iğne çıkmadı!

Berfo Teyze

On üç yaşında evlendim. Yedi çocuğum vardı. En küçüğü be-bekti daha o günlerde. Diğerleri 4-7 yaşlarındaydı. Ben bebeğimi kucağıma alıp kaçtım. Dört beş yaşlarında bir çocuğum vardı. O nereye gitti hiç bilemedim. Onu köy yakıldıktan sonra bulup getirdiler yanıma. Diğerlerinin nerede olduğunu, nereye gittiğini bile bilmiyordum. Kim kendini kurtarabilirse... Herkes kaçıyordu. Kapıyı kapatıp anahtarı cebime koydum. Sonra da çocuğumu kucağıma alıp kaçtım.

Biz başka bir köydeydik köyümüzü ateşe verdiklerinde. Dumanlar yükseldi evlerimizin üzerinden. Sonra kaçtığımız köye geldiler. Karşılarında duracak, karşı koyacak cesaretimiz yoktu. Biz kadınlar kendimizi bir köşeye çektik. Köyün ortasında erkekleri topladılar, okulun yanına. Bazılarını dövdüler. Bazıları kaçtı dayaktan. Oğlum daha küçüktü o zaman. O da içlerindeydi. Asker silahın dipçliğini vurmak için kaldırdığı sırada oğlum yana doğru kayıp o darbeden kurtarmış kendini. Sonra da kaçmış. Okulun yanında erkekleri toplayıp dövdüler, erkeklerin bıyıklarını kestiler. Bıyıklarının yarısını kesip yarısını bıraktılar. Ben ağlıyordum, biri bana dedi, “Abla ağlama, keşke bizim de evimizi yaksaydılar da bıyığımızı kesmeseydiler. Bunun ateşi, acısı daha büyük evden.”

Sonra bir yıl o kaçtığımız köyde kaldık. 10 ay da Siirt'te

kaldık. Sonra da buraya geldik. Herkes kaçıp başka yerlere gitti. Bizim kaçacak gücümüz olmadığından o köyde yaşadık bir sene. İlk zaman iki göz bir evde oturduk. Sonra köyün okuluna geçtik. Kışı o okulda geçirdik. Bir odanın köşesinde yatıp kalkıyorduk. Bir işimiz yoktu. İdare etmeye çalıştık. Kaldığımız köyde toprağı ilaçlayıp, pamuk ektik. Millet pamuklarını toplamıştı, Siirt'e götürüp satacaklardı. Gelip o pamukları da yaktılar. Sonra başka bir eve geçtik. Gelip o evi de yaktılar.

Kendi köyümdeki evim iki oda, bir salondur. Odalarım çok büyüktü. Çok geniş bir avlum vardı. Hayvanlarım bahçedeydi. Tandırım vardı. 50 tane tavuğum vardı. Onların da hepsi vardı. Koyunlarımla üç ineğim vardı, onlar otlaktaydı. O hayvanları satıp bir süre oradan gelen parayla geçindik. Görümcemin hindisi vardı, kuluçkaya oturmuştu, 6 tane de kuzusu vardı. Onlar da yanmıştı. Kuzulardan geriye kafaları kalmıştı bir tek.

Ardından Siirt'te bir ev kiraladık. Çocuklarım küçüktü. Eşim ne iş bulursa çalıştı. İnşaatta çalıştı, halde çalıştı, araba indirip bindirdi. Ne iş bulursa yaptı.

– Eşin kızıyor muydu? Köyünde evi, tavuğu, hayvanları vardı. Birden sen gel, peşinde yedi çocuk, iki de kadın, böyle yaşa. Ne diyordu?

(Berfo Teyze ağlıyor...)

Berfo Teyze

O köyde durumları bizim gibi iyi belki iki insan daha yoktu. Görümcem de biliyor. Köyün başı gibiydik. Ama şimdi... Her şeyimizi kaybettik. Çay kaşığından başladık, aklına gelebilecek diğer şeylere kadar ihtiyaç duyduk ve almak zorunda kaldık. Evden hiçbir şeyimizi alamadık ki. Bebeğin iki bezini, bir de 3 tane tandır ekmeğini bir beze sarıp kolumun altına koyup çıktım evden. Orayı düşündüğümde, oradaki durumumla şimdikini kıyasladığımda hep ağlıyorum. Her şey geliyor aklıma. Evimiz, bağımız, bahçemiz, hayvanlarımız, fıstık ve bittim ağaçlarımız...

Istanbul'da görümcem vardı, akrabalarım vardı. Burada köylülerimiz de çoktu. Daha iyi geçiniriz diye düşündük ama daha beter olduk. Çocuklar çalışır dedik ama iş yoktu. Cesaret edebilir miydik sanki köye dönmeye. Korkuyorduk. Köyümüz yandıktan sonra bir kere dönmek istedik. Gücümüz yok dedik kalmaya, geri dönelim. Bir seferinde görümcemin kızıyla köye gittim. Köydeyken korucular geldi. Korktuk. Dedim bu kızı görürlerse başımıza iş gelebilir. Başına kadınların örttüğü gibi tülbent örttük. Sonra kadınlar topluluğunun içerisinde arkalarında gizledik korucular gidene kadar.

Köyümüzü yaktıklarında akşamüzeriydi. Bizden sonra diğer köye yaklaşıp iki köyün arasında bir yerde uyuyup ertesi sabah bir köyü daha yaktılar. İki kişi daha öldürüldü o gün. Korucular bize yakın bir köyden geliyorlar. Millet kaçmış, ortalıkta kimse kalmamış. Kayık vardı suyun üzerinde. Kayığın içinde iki kişiyi görünce onlara ateş açıyorlar. Baba oğul, ikisi de ölüyor.

Yolda yürürken aklıma o olaylar geldiğinde adım atamıyorum. Nefesim kesiliyor, düşüveriyorum yere, ağlayasım geliyor. Anlatamıyorum bize yapılan baskı ve zulümleri. Çok fazla şey var içimde, ama anlatamıyorum.

Köyler yakıldıktan sonraydı. Yukarı köyden dayımız çağır-mıştı, "Gelin, kendinize üzüm götürün," diye. Ben de eşeğin sırtına iki teneke bağlayıp oğlumu ve diğer görümcemin oğlu-nu yukarı köye gönderdim. On, on bir yaşlarındaydı çocukla-rımız. Bizim köyle o köyün arasındayken korucular yollarını kesiyorlar çocukların, "Nereye gideceksiniz, ne yapacaksınız?" diye soruyorlar. Çocuklar, "Dayımız yukarıdaki köyden çağır-dı, üzüm almaya gelin diye. O köye gidip üzüm getireceğiz," diyor. Korucular "Kimin oğlusun?" diye sormuş görümcemin oğluna. Çocuk bir isim uydurmuş falancanın diye. Sonra oğlu-ma sormuşlar "Sen kimin oğlusun?" diye. Oğlum evimizi yak-tılar, 'kim olduğumu söylersem eziyet edecekler, öldürecekler beni' diye düşünüp korkusundan "Seyit Ahmet'in oğluyum,"

demiş. Meğerse o korucu Seyit Ahmet'in damadıymış. OĞlumun ayağına basıp tokatlamaya başlamış yalan söylüyor diye. Bir sağa, bir sola, bir sağa, bir sola... Yüzü tokattan simsiyah olana kadar vurmuş. şişmişti yüzü yediği tokatlardan. Grmcemin oğlu bir şey yapmak bir yana ağlayamamış bile korkudan. "Haline çok üzüldüm, ağlamak istedim ama korkudan ağlayamadım bile," dedi sonra. Çocuklar köye geri dönmek istemiş. İzin vermemişler. "Gidip zm getirin, öyle dnn. şimdi köye dönerseniz haberdar edersiniz köylüleri bundan," demişler. Çocuklar köye gidip zm getirip gelmişlerdi. Sonra oğlumu dven korucunun kayınvalidesine gittim. "OĞlum korkmuş, kendini sizin ocağın bahtına atmış, damadın sizin ocağın hatırına verip dvmeseydi ya," dedim. Kadın çok üzüldü. Daha sonra bana gelip damadına çok kızdığını, "şerefın olsa kendini bizim ocağın adına atan birini dvmez, eziyet etmezdin," diye onu evin içerisinde rezil ettiğini söyledi. Ama ne fayda!

Cemile

Gerçekten millet çok perişan oldu. İnan ki annem vefat etti, ben gözyaşı dkemedim. O milletin halini gördükten sonra oturdum ağladım ama anneme ağlayamadım. Ben ordayken de şiddet vardı, vahşet vardı. Hepsini bir yerde dayaktan geçiriyorlardı. Daha ne olacak!

Bu korucu olan kyer var ya, biz daha önceden kız almışız, kız vermişiz. Birbirimizi tanıyorduk yani. Bir yengem mesela o kydendir. Onun kardeşi ve abileri geldi kendi abalarının evini de yaktdılar. Köyümüze gelip bize meyve satıyorlardı. İnan ki eskiden gidiyorlardı bahçeden domates, üzüm, incir topluyorlardı, bizim köye getiriyorlardı. Biz de bir tabak buğday diyelim, o adama verirdik, o da iki kilo üzüm verirdi bize. O usulle... Fakirdiler. Parayı görünce kudurdular. Korucu oldukları zaman artık kimseyi tanımaz oldular. Onların köyü dağlara doğruydu. Mağaralar vardı kyelerinin orda.

Kendilerini çok iyi saklayabiliyordu. Bir de oradan çok güzel inebiliyorlardı bizim köylere. Adamları kaçırıyor, zindanlara koyuyorlardı; kimsenin haberi olmuyordu. Kulaklarını kesiyor, parmaklarını kesiyorlardı. Köyümüzü yakmadan önce de öyleydi.

Cemile'nin eltisi

Biz buraya köyümüz yanmadan çok önce gelmiştik. Bizim köy Tillo Nawro'da, Muwele'ye yakın köylerden.⁴² Annem iki geliniyle oturuyordu köyde. Ablam, yengem, bir akrabamız daha köydeydi. Köyleri yakmadan önceki gece korucular ve askerler 12.00-01.00 gibi evlere baskın veriyor. Önce korucular giriyor evlere, sonra askerler. Buzdolabını açıp ne pişirdiklerine bakıp, "Misafiriniz kimdi, sizin nüfusunuz kaç kişi, niye bu kadar yemek yaptınız?" diye sorular sorup baskı kuruyorlar üzerlerinde. Korucular geldiği zaman ilk dayımların köyünü yakıyorlar. Sonra annemlerin köyüne geliyorlar. Köy yakıldığı zaman yengelerimin her biri can havliyle başka köylere kaçıyor. Yengelerimden biri hamileydi. Başka bir köyde doğum yaptı tek başına. Annemlerin köyüne baskın yaptıkları günün akşamında İstanbul'da bizim evlere de baskın yaptılar.

Rahmetli babam köyün imamıydı. Babam anlatıyordu: Köyde camide namaz kılarlarken korucular gelip kulaklarından çekip "Siz Müslüman değilsiniz," derlermiş. Ara ara camiye gider kulaklarından, bıyıklarından çekerlermiş. Köyümüz yakıldıktan sonra babamlar buraya göç etmek zorunda kaldılar. Ama babam göç ettikten sonra fazla yaşamadı. 70 yaşındaydı geldiğinde. O yaşa kadar hiç hastalandığını, ilaç kullandığını bilmeyiz. Buraya geldi, 2 yıl sonra kanser olup vefat etti. Köyde durumları iyiydi. Buraya gelip kiraya çıkmak, zorluklarla

42 Tilê- Tillo Nawro (Çattepe) 1993 yılında boşaltılan Tillo Nawro'nun, ilk olarak Asurlular zamanında kurulduğu söylene de Neolitik döneme kadar tarihi kalıntılara rastlanan bu köyde, 2009 yılından beri İhsu Barajı kurtarma projesi kapsamında kazı çalışmaları yapılmaktadır.

karşılaşmak yordu onu. Vefatından bir gün önce ziyaretine gitmiştim. Gene köyü anlatıyordu. Babamların meyve ağaçları öyle çoktu ki, dört ev bitiremezdi. İri iri şeftalileri vardı. Köyden kaçıp gittiklerinde hepsi geride kaldı. Yakmaya geldiklerinde meyveler yeni olgunlaşmıştı. Babama hep dert oldu; “Onlarca ağaç meyve yüklü kaldı, meyvesini toprağa döktü. Bir tane bile koparamadan kaçmak zorunda kaldım,” derdi.

Konuşmanın sonlarında biraz İstanbul’u soruyoruz, “Köyde hayat böyleydi ama İstanbul size ne verdi, ne götürdü?” diyoruz. Hem Berfo teyzeye hem de Cemile’ye hayat burada da çok iyi davranmamış. Bir defasında Cemile HADEP yararına yapılan bir kermeste görev alırken, herkesi topluca tutuklamışlar. Karakola götürülürken sırtına yediği tekmeler nedeniyle iki aylık bebeğini düşürmüş. Kadınlar, on gün alıkonduktan sonra haklarında dava açılmadan serbest bırakılmış. Yaşadığı olayın ardından psikolojik tedavi görmek zorunda kalmış. 90’lı yıllarda kendisini anlatacak kadar Türkçe bilmezmiş. Annesini götürdüğü bir hastanede doktor ve hemşirelerin Türkçe konuşamadığı için kendisi ile alay edip gülmelerini hiç unutamıyor.

Berfo teyze ise çocuğunun bir defa veli toplantısına gitmiş. Ev sahibi kendisi ile geldiği için cesaret edebilmiş gitmeye. Diğer veliler gülmüşler ona. “Bunun ne işi var burada? Türkçe bile konuşamıyor,” diye söylenmişler. O son olmuş. “Bir daha da çocuklarımla okuluna hiç gitmedim,” diyor. İstanbul’a geldiğinde çocukları küçükmüş. Süt almış sabah onlara. Derdini anlatamadığı için her defasında Türkçe bilen bir komşusunu çağırırmış yanına. Bunca yıla rağmen dışarı çıkıp yerini yönünü sorabilecek kadar Türkçe konuşamıyor.

Mesele sadece dil meselesi değil diye düşünüyoruz bir an. Bambaşka bir dünyanın bilgisiyle geldiğin bir yabancı diyardasın. O güne kadar biriktirdiğin tüm tecrübelerin,

hayata dair bildiklerin, anıların, hayallerin bir anda geçersiz bir akçe gibi savrulup gidiyor. Acımadan köyünü, hayvanlarını yakanlar hayat heybeni de zorla boşaltıyorlar hiçbir şeye aldırmadan.

Röportajı burada kesip bahçelerini dolaşıyoruz. Köylerinden bir esinti olsun diye diktikleri meyve ağaçlarını, böğürtlen fidanlarını gösteriyorlar sevgiyle. Bir iki keçi etrafımızda dolanıyor. Bu mütevazı bahçe sonsuz anlam yüklü geliyor o anda. 'Her şeye rağmen varım ve direniyorum işte' diyor lisanı hal ile...

**ZORUNLU GÖÇÜN
OLUŞTURDUĞU BİR “GETTO”:
450 EVLER**

Olağanüstü Hal kapsamında 90'lı yıllar boyunca 'güvenlik' gerekçesi ile boşaltılan köy ve mezraların toplam sayısı 1997 tarihli TBMM Göç Komisyonu raporuna göre 3.428 olarak belirlenmiş. Bugün itibarıyla Göç-Der, İHD ve TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı) gibi bağımsız kaynaklar, yaptıkları çalışmalara dayanarak bu rakamın 4000'in üzerinde olduğunu söylüyorlar.

Boşaltılan 4000'den fazla yerleşim biriminden hiçbir yer gösterilmeden ve tazminat verilmeden kentlere göç eden milyonlarca insanın yol açtığı yoğun demografik büyüme, yerleştikleri kentlerin altyapısında ve imar alanında çok ciddi sorunları beraberinde getirdi. Zorunlu göç sebebiyle kırsal üretim ilişkilerinden ansızın koparak kentsel mekana göç eden insanlar, kentsel sosyoekonomik süreçlerin büyük oranda dışında kaldılar, aynı zamanda çok ciddi entegrasyon sorunları yaşadılar. Özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayanların çoğu ya işsizlikle mücadele etmek zorunda kaldı ya da enformel sektörlere yerleştiler. Eğitim, sağlık, spor ve kültürel hizmetlerden yeterince yararlanamadılar.

Diyarbakır ili, zorunlu göçe maruz kalan iller arasında 1998 yılına ait resmî kayıtlara göre hem kendisine ve çevre illere bağlı köy ve mezralardan kent merkezine göç alan hem de diğer illere göç veren iller arasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde birinci sırada yer aldı. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nün belirlediği rakamlara göre Diyarbakır'ın 1985'te 934.505 olan toplam il nüfusu, TÜİK 2009 nüfus sayımına göre 1.515.011'ye ulaştı.

Yaklaşık 24 yıllık bir zaman diliminde il nüfusu 600 binden fazla artan Diyarbakır'da, Büyükşehir Belediyesi ve toplam 10 sivil toplum örgütünün ortaklığı ile kurulan Sarmaşık Yoksullukla Mücadele ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği, 2006 yılında 'Kentsel Yoksulluk Haritasını'

çıkarmak amacıyla bir araştırma yaptı. Araştırma, çoğu zorunlu göçle gelenlerin yaşadığı mahallelerden Gürdoğan, Fatihpaşa, Huzurevleri-Peyas ve Körhat mahallesinde 36 bin 221 kişinin yaşadığı 5 bin 706 hanede yüz yüze yapılan görüşmeler ile gerçekleştirildi. Daha sonra Diyarbakır geneline yönelik olarak da genişletildi. Elde edilen sonuçlar çarpıcıydı.

Araştırmaya göre Diyarbakır'da 20 bin ailenin, günde bir dolar dahi kazanamadığı ve açlık sınırının altında yaşadığı belirlendi. Kent genelinde %70 gibi yüksek bir oranda işsizlik sorunu vardı ve 80 bin kişi ise gecekonduda yaşıyordu.

Araştırma yapılan mahallelerdeki 1034 hanede okuma yaşında olduğu halde okula gitmeyen toplam 1541 çocuk yaşıyordu. SHÇEK (Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu) 2003 verilerine göre Diyarbakır genelinde 30 bin çocuk sokakta çalışıyor. Sokakta çalışan çocukların %79,4'ü zorunlu göçle gelen ailelerden ve bu çocukların %23,7'si okula devam edemiyor. Sokakta çalışan her iki çocukta birisi ise (sigara dâhil) madde bağımlısı olarak tespit edilmiş.

1990'lı yıllarda zorunlu göç ile gelen aileler kentin çeperlerinde, köy-getto karışımı mahallelerde yaşamak zorunda kalmış. Sarmaşık Derneği tarafından yönlendirildiğimiz Gürdoğan Mahallesi'ne bağlı 450 Evler de bu 'getto' mahallelerden bir tanesi.

450 Evler'in özelliği %80'den fazla bir oranla, 1990'lı yıllarda Diyarbakır'ın Lice, Kulp, Dicle ve Hani gibi ilçelerinden boşaltılan köylerden göç eden insanların oluşturduğu bir yerleşim yeri olması. Bu konutlar Gürdoğan Mahallesi'nin diğer bölgelerinden biraz daha derli toplu bir görünüm arz ediyor. 450 Evler'deki binalar 1975 yılında 2 895 kişinin ölümüne sebep olan Lice depreminin mağdurlarının yerleşmesi için inşa edilmiş. Sonraki yıllar-

da bir süre Irak'tan kaçan Kürtler bu konutları kullanmış. Iraklı Kürt aileler yurtlarına geri dönünce, köy boşaltmalar nedeniyle yerinden yurdundan edilen Kürtler yerleşmiş bu defa da konutlara.

Genelde inşaatlarda çalışmak dışında çok fazla bir iş alanı olmayan erkekler kahvede oturur; tavla oynarken, mahallenin kadınları oldukça yüksek oranda çapaya, tarlalara gidiyor, çalışıyorlar. Sokaklar cıvı cıvı çocuklarla dolu. Bu mahallede dolaşırken birçok duygu ve görüntü iç içe geçiyor: Bizi keşfettikleri andan itibaren bir dakika olsun peşimizi bırakmak istemeyen, maniler okuyan çocukların neşesi ve meraklı yüzleri; tandır başında, çapa dönüşünde yahut evlerinde ziyaret ederken konuştuğumuz kadınların paylaştıkları ağır, hüzünlü ve acı hatıralar, mahallenin kahvesinde hararetli bir şekilde siyaset konuşan, geçmişin acılarını, bugünün heyecanlı siyasî gündemi içerisinde soğurmaya terk etmiş erkekler...

450 Evler mahallesinde dolaşırken dokunduğumuz her insandan, her haneden acı anılar eşlik ediyor yürüyüşümüze. Hiç kimse konuşmalarını kaydetmemizi istemiyor. Bazen de konuşamıyorlar zaten. Tandırın başında rastladığımız Zaza bir teyzeye "Senin de köyün yakıldı mı?" diye soruyoruz. "Evet," diyor, "yaktılar." Sonra ne olduğu üzerine sorular sormaya başlayınca yanındaki komşusu; "Onun damadını, görümcesini ve köyünden üç kişiyi öldürdüler köy baskınında," diyor. Teyzeye dönüp öyle mi demeye kalmıyor, teyzenin kocaman açılmış gözleri yaş doluyor. Ağzını sımsıkı sıkarak titremeye başlıyor. "Anlatamam, kötü oluyorum," diyor zorlukla. O haline çok üzülüyoruz. "Tamam teyzecim. Boş ver anlatma, üzülme yeter!" diyerek elimizden geldiğince teselli etmeye çalışıyoruz.

Biraz mola vermek için girdiğimiz bir evde de bir sürü hüzünlü anı ile burkuluyor içimiz. Bir anne çocuğunun

nasıl iftiraya uğrayıp hapse düştüğünü anlatıyor. 15 yıl vermişler evladına. Bir genç kız kısaca ablasının öldürölüş hikâyesini özetliyor kayıt almamamız şartıyla. Düğün alayını merak edip gelin karşılamaya giderken bir anda kalbine isabet eden büyük bir mermi ile ölmüş ablası. Öldüğünde henüz 17 yaşındaymış ve nişanlıymış. “Ne çatışma ne bir şey vardı,” diyor kız kardeşi. “Kurşun askeri bölgeden geldi. Dava açtık ama hiçbir sonuç alamadık...”

Mahallenin yegâne lüksü olan kahvesinde oturuyoruz bir süre. Zira onca çocuğun sokaklarında koşuşturduğu bu mahallede ne bir çocuk parkı ne bir kitaplık ne de gezilecek, vakit öldürülecek bir mekân çarpıyor gözümüze. Erkeklerle sohbet ediyoruz. İnsanlar bize hikâyelerini anlatmak da istiyorlar aslında. Ama sadece bize! Hikâyeler birbirine benziyor çoğu zaman; işkenceler, ölümler, köy yakmalar... Çok şey öğrenip Zişan'ın hikâyesi dışında hemen hiçbirini aktaramayacak olmanın ağırlığıyla ayrılıyor mahalleden.

Zişan ve Annesi, Lice, Dizeyni (Yamaçlı) Köyü

“Hareket ederseniz roket atarız bu defa!” dediler...

İncecik, dal gibi zayıf bir anne ve kız... Yolun ortasına bir hasır seriyor onlarla görüştüğümüz mahallenin kadınları. Beraberce oturuyor yaptığımız çalışmadan bahsediyoruz bir süre.  ylesine mahcup ve sessizler ki, konuşurken Zişan ve annesi sürekli birbirine bakıyor. Adeta birbirlerinden g   alıyorlar konuşmaya devam edebilmek için. Bir cümle... Hadi bir cümle daha... Bu suskunluk bile onların nasıl onarılamaz biçimde sakatlandığını, iyileşemez şekilde yaralandığını anlatmaya yetiyor.

Zişan ve ailesi, köylerinin boşaltılıp yakılmasından sonra herkes şehirlere dağılırken, bir yere gidecek imkânları olmadığı için köyde ayakta kalmış evlerde yaşamaya çalışmışlar bir süre. Bir yıl sonra yaprak toplamaktan dönerken başlarına gelmiş ne geldiyse. Kısacık bir hikâye alıyoruz onlardan. Kısacık bir hikâyede bizler de yaralarına bakıyoruz Zişan ve annesinin. Ama mecaz  anlamda değil bu defa, gerçek yaralarına...

Zişan

Biz Liceliyiz. Lice'nin Yamaçlı köyünden. Köy boşaltıldığı zaman 14-15 yaşındaydım. şimdi 28 yaşındayım.

Zişan'ın annesi

Köyü boşaltmamızı istemeye geldiklerinde yaz ayıydı. Şafak vaktiydi. Köyümüze gelip önce en yukarıyı yaktılar. Kızım, babasıyla buğday biçiyordu. Dediler, “Köyü yakıyorlar.” Köye gittik. Köye geldiğimizde baktık birçok evi yakmışlardı. Kimisi eşyalarını çıkartabildi, kimisi çıkartamadı. Biz tarladaydık. Hayvanlarımız, davarlarımız otlaktaydı, onlara bir şey olmadı. Ama evimiz yandı.

Köydekiler şehre göç etti. Biz üç-dört aile orada kaldık. Göç etmeye gücümüz yoktu. Bir yıl kadar köydeki yakılmamış bir kaç evde yaşadık. Sonra tekrar gelip “Çıkın köyden!” dediler. İki kızım dört oğlum vardı, bir de anne baba. Sekiz nüfustuk o zaman.

Zişan

Köyümüz yakıldıktan bir sene sonraydı. Annem ve bir köylümüzle birlikte dağa yaprak kesmeye çıktık. Meşe dalı kesecektik hayvanlara vermek için. Yükümüzü yaptık. Yarı yola kadar geldik. Operasyon varmış. Bilmiyorduk. Ateş ettiler, bilerek sıktılar. Gördük askerleri. Hemen tepedeydiler. Ateş ettiklerinde elimizi kaldırıp bağırdık. Bir grup asker gördü bizi. Bize bir şey yapmadılar. Yürümeye devam ettik ama yolu yarılamışken ikinci grup aldırmadı, ateş açtı üzerimize.

Ateş edilince annemle bağırdık. Önce eşeklerin yükünün arkasına, sonra da yere attık kendimizi. Ben sırtımdan ve bacağımdan iki kurşun yedim, annem de boynundan bir tane, diğer arkadaş ise beş tane. Annem “Gelin kurtarın kızımı!” diye feryat ediyordu. Ağır yaralıyım. “Gelemeyiz,” dediler. Bizi orada bıraktılar. Doğrılmaya çalıştım gitmek için. Henüz acının farkında değildim. İç kanama geçirmişim. “Hareket ederseniz roket atarız bu defa!” dediler. İki saat yerde yattık. Sonra gittiler. İçlerinden biri Kürtçe biliyordu. Annem “Ne kadar vicdansızsınız siz!” dedi. “Benim elimde bir şey yok, komutan izin vermiyor,” diye karşılık verdi asker. Köye kadar kendimiz

geldik. Babam da hastaneye yetiştirdi bizi. Beş kurşun yiyen komşumuz hareket edemediğinden köye vardığımızda kocasına söyledik, o gidip aldı karısını. Biz 15 gün hastanede kaldık. Arkadaşımız evinde tedavi oldu.

Ben hastanedeyken yine köye gelip bizimkilere ve diğer üç eve “Boşaltın köyü!” demişler. Az biraz eşyamız vardı, onları aldık. Zaten daha önce pek çok şeyimizi yakmışlardı.

Köyden direkt bu konutlara geldik. Geimimizi tarlaya çalışmaya giderek sağlıyoruz. Burada hep kadınlar, kızlar gidiyor tarlaya. Bir ara halı kursuna gittim. Dört ev geri dönmüş köye ama onlar da yaşlılar. Biz gidemiyoruz. Babam bir yıl oldu ve-fat edeli. Kardeşlerim de hep ğrenci.

Zişan’ın annesi

Buraya bir kızımıla geldim. Köyde soğan, domates, patlıcan ekiyorduk. Buğday ekiyorduk. Odunlarımızı dağdan getiriyorduk. Tavuklarımız vardı. Burada ocuklar ne gönderirse, ne yaparsa onu yiyoruz...

LİCE'DE NE OLMUŞTU?

Lice Diyarbakır'ın kuzeydoğusunda, şehir merkezine yaklaşık 95 km. uzaklıkta dağların arasında kurulmuş orta ölçekli bir ilçedir. Doğuda Kulp, güneyde Hazro, güneybatıda Kocaköy, batıda Hani, kuzey ve kuzeybatıda Bingöl'le çevrilidir. Diyarbakır'ın zorunlu göçü belki de en ağır yaşayan köyleri Lice'ye bağlıdır. Ancak Lice ilçesi adını bu göçlerden ziyade 90'lı yıllarda üç defa ilçe merkezine yapılan baskınlarla duyurdu. TC 1993 yılında Lice'ye yapılan operasyon sebebiyle AIHM'de yargılanarak rekor oranda tazminata mahkûm edildi. 93-94 ve 96 yıllarında yapılan operasyonların en çok can ve mal kaybına sebebiyet vereni ise 1993 yılında yapılanıydı.

PKK ile yoğun çatışmalar olduğu haberi üzerine 22 Ekim 1993 tarihinde Lice'ye gelen Tuğgeneral Bahtiyar Aydın'ın Jandarma Bölük Komutanlığı binasının önünde Kanas marka bir suikast silahıyla öldürülmesinin ardından, bu cinayeti PKK'nın işlediği iddiasıyla Lice kuşatıldı. Ağır silahlar ile ilçe gün boyunca tarandı. Basına konu ile ilgili olarak yapılan açıklama, 'PKK'nın Lice'ye saldırdığı, Diyarbakır Jandarma Bölge Komutanı Tuğgeneral Aydın'ı öldürdüğü ve yoğun çatışmaların yaşandığı' şeklindeydi. Şehre Deniz Baykal ve ekibindeki milletvekilleri ile Tansu Çiller dâhil üç gün boyunca kimse sokulmadı. Deniz Baykal, Lice'nin yakılıp yıkılmasından bir gün sonra şehrin ancak 10 km. kadar yakınına yaklaştırılırken, Tansu Çiller günler sonra dahi güvenlik gerekçesi ile şehre alınmadı.

22 Ekim günü başlayan operasyonlar üç gün sonra sona erdiğinde bilanço ağırdı. Resmî rakamlara göre 17 insan ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmış, 74 kişi gözaltına alınmış ve 400 ev ile 250 işyeri yakılmıştı.⁴³ 2008 yılında Bahtiyar

43 Lice olayları ile ilgili olarak kayıtlara giren resmî rakamlara göre ölü sayısı 17 kişi olarak ifade edilse de pek çok Lice tanığı olayların ardından 30 kadar insanın cesedini gördüklerini ifade ediyorlar. Resmî rakamlar ile tanık ifadeleri arasındaki farkın o gün ilçede bulunan çevre köylerden insanların da hayatını kaybetmiş ancak kayıtlara girmemiş olma-

Aydın cinayeti dosyası yeniden açıldı ve Ergenekon davası kapsamına alındı. Daha olayın gerçekleştiği günlerde Tuğ-general Aydın'ın PKK tarafından öldürülmediğine, eski bir itirafçı olan JITEM elemanı tarafından vurulduğuna dair yapılan beyanlar, bazı gizli tanıkların ifadeleriyle desteklenerek dava dosyasına girdi.⁴⁴

Bu bölümde, Lice olaylarına şahit olan çok sayıda tanıktan sadece, sesli kayıt almamıza izin veren Emine Hanım ve ağabeyi ile yapılan görüşmelere yer verildi. Bu görüşmelerde, diğer bölümlerden farklı olarak, mağdurların köyleri hakkında da bilgi vermedik. Çünkü Lice mağdurları hâlâ çok korkuyorlar. "Yarın, öbürsü gün şu andaki görece huzurlu durumun değişmeyeceği ve bizlerin aynı günlere dönmeyeceğimiz ne belli?" diyerek ifade ediyorlar çekincelerini. Görüştüğümüz diğer tanıklar kitapta yer almayı reddetti.

Emine Hanım ilk göçünü köyü yakıldığı zaman köyünden Lice'ye taşınarak yaşamış. 93 ve 94'te yapılan Lice operasyonlarına şahit olmuş ve ardından tekrar köyüne dönmüş. Köyünün temelli yakılmasıyla beraber bir kez daha göç ederek ağabeyinin yanına sığınmak zorunda kalmış. 1993'teki Lice baskınından sonra her geçen gün

sından kaynaklanabileceğinden şüphe ediliyor. Yine resmî rakamlara yansıyan yıkım bilançosunun gerçek maddî zararın altında olduğu da iddialar arasında.

- 44 Suikast esnasında Bahtiyar Aydın ile beraber suikastı tertip eden kişinin de olayın akabinde öldürüldüğü iddialar arasındadır. 4 Haziran 2008 tarihinde Ergenekon davası tanıklarından Kısaç kod adlı kişinin verdiği ifadeye göre, suikastın ardından bizzat görgü tanığı tarafından Jandarma Yarbay'a teslim edilen suikast silahı daha sonra ortadan yok edilmiştir. Kısaç kod adlı eski Jandarma istihbaratçısı gizli tanık, Eşref Bitlis ve Bahtiyar Aydın'ın JITEM yapılanmasına ve bölgede şiddete dayalı eylemlere karşı olduğunu belirterek bugüne kadar şahit olduğu pek çok JITEM cinayeti hakkında mahkemeye ifade vermiştir. Lice olayları ile ilgili bilgi için bkz.: Necati Bozkurt, Denizi Kurutmak: Dünden Bugüne Zorunlu Göç ve İskan Politikası, İstanbul, Belge Yayınları; Celal Başlangıç, "Korku Tapınağı", İstanbul, İletişim Yayınları.

sağlığını yitirmiş. O gün başlayan göz ağrıları gözlerini, yaşadığı travma ruh sağlığını elinden almış. Sağlığıyla beraber eşi de terk etmiş kendisini. Çok üzümlere, yer yer çok zorlanarak da olsa o gün yaşadıklarını anlattı bize. Çok etkileyici, tüyler ürperten bir ses tonuyla beraber Zazaca yaptı konuşmasını. Sakınmaksızın, ne yaşandıysa hiçbir şeyi atlamadan... Bizler diğer göç mağdurları ile konuşurken sessizce yengesinin yardımıyla gelmişti yanımıza. Konuşmasını bitirdiğinde, yeniden sessizce ve çarçabuk uzaklaştı yanımızdan.

O gün o ortamdan uzaklaşmıyordu aceleyle Emine Hanım; 90'lı yıllarda üzerine çöken, her şeyini elinden alan bir kâbustan kaçıyordu aslında orada...

Emine ve Ağabeyi Mehmet, Lice

*Lice olaylarından sonra çoğu insan dağa çıktı.
En çok zulüm gören Lice'dir..*

Mehmet

Ben Lice'nin içinde oturuyordum. Lice'den Muş'a tütün götürüp satıyordum. Hemen her gece çatışmalar oluyordu. Biz içerdeydik, bir bakıyorduk elektrik kesiliyordu. Yağmur gibi kurşun yağıyordu. Kurşunlar kim tarafından atılıyordu bilmiyorduk. Akşam saat beşten sonra Lice sokaklarına çıkmak yasaktı. Kapanıyordu çarşı.

Tahminen Lice baskınından 10-15 gün evveldi. O gece bir çatışma oldu. Bizim evler hep barakaydı. Depremde öyle yapılmıştı. Kurşun geçirmemesi mümkün değildi. Gece saat 9.00 da başladı çatışma, ta saat 01.00'a kadar sürdü. O gece çocuklara "Eşhedüenne getirin, biz gittik," dedim. Üç tane çocuk vardı, en küçüğü bir yaşında yoktu. Pencerenin önüne bir şey düştü patladı. "Valla," dedim, "Eşhedüenne getirin, baraka yanıyor." Baraka zaten prefabriktir, kimse söndüremiyor yandığı zaman. Sabah dışarı çıkıp baktım; baraka, dışından saçma ile delinmişti, ama içeri taraftaki delikler kocamandı. Yangın çıksaydı hepimiz ölmüştük.

Sabah geldiler, "Kimler geldi, ne oldu?" diye sordular. Dedik, "Biz içerdeydik, bilmiyoruz." "Nasıl bilmiyorsunuz, siz kurşun atıyorsunuz, biliyorsunuz," dediler. Evleri tek tek ge-

ziyorlardı. Kendileri ateş ediyor sonra suçu üzerimize atıyorlardı. Çocukların psikolojisi bozuluyordu. Bazen korkudan, affedersin, altlarına işiyorlardı. Lice'nin içerisi ağaçtır hep. O ağaçlara çarpıyordu kurşunlar. Çap çap çap çap... Pencereden bakıyordum, askerin elinde silah tak tak tak tak... Boşu boşuna atıyorlardı kurşunları.

Ertesi gün Muş'a gittim, on-on beş gün kaldım orada. 22 Ekim günü Lice'ye dönecektim. Bir arkadaşın dükkânı vardı, inşaat malzemesi satıyordu. Oradayken bir baktım telefon çaldı. O zaman cep telefonu yoktu. Arkadaş telefonu kaldırdı, "Lice'de bir tane general öldürülmüş, askerler Lice'yi yakıp yıkıyorlar," dedi. Sonra tüm telefonlar kesildi. Arabayı aldık, Genç'e geldik. Genç'ten çıkış yasaktı. Bingöl'e geri döndük, o gece orada kaldık. Hepimizin ailesi orada, akrabalarımız orada; çok merak ediyoruz neler oluyor diye. Lice'de ne olduğunu sormak için kahveye gittik. Kahve tıka basa doluydu, herkes oturmuş merakla haberleri izliyordu. Televizyon bir cezaevini gösteriyor, bir de askeriye'yi gösteriyordu, ancak Lice'nin içini göstermiyordu. Sabah olunca Lice'ye gitmek istedik. Bu sefer Elazığ üzerinden gidelim dedik. Yine bırakmadılar. Oradan Diyarbakır'a geldik, dört gün de Diyarbakır'da kaldık.

Dördüncü günü Lice'ye girdik; o zaman gördüm. Söylemek ile görmek bir olmaz! İki dükkân sağlam kalmıştı koca ilçede. Biri eczaneydi, diğeri de boş dükkândı. Lice'nin üç yolunda yağ, şeker ne varsa eriyip yollara akmıştı. İnsan o çarşının içine bakıyor, isyan ediyor, kafayı yiyordu. Nasıl böyle bir şey olur diyordu. Hatta görenler "Askerler barakaların içine girip ne buldularsa yağmaladılar," diyordu. Olaylar sırasında bir aileden tanıdığım üç kişi öldü. İki tanesi de yoğun bakıma girdi, zor kurtuldular. Onlar şimdi yarım adamdır.

Kardeşimin çocuğu üç aylıktı, rahmetli olmuştu. Ailem onların evine taziyeye gitmişti. Taziye evi panzerle taranırken tam 43 kişi o evin içinde yere yatmış. Benim çocuklar, babam, anam, kardeşim hepsi ordaymış. Evim de yanmış. Komşula-

rın çocukları demiş hatta: “Biz gidelim eşyaları alalım evden.” Dinlememişler, evi hemen ateşe vermişler. Sonra gittim, çocuklarımı üzerindeki elbiselerle aldım geldim. Olaydan sonra kaynımın bir taş evi vardı, elli kişi o eve sığındık. O gece nasıl sabah oldu bilmiyorum. Ev 60 metrekaare yoktu. Dışarıda barakalarda duramıyorsun. Bir çatışma başladı mı barakayı geçiyor kurşun. Kuyudan su çektik. Yiyecek ise hiç yoktu. Bir iki gün sonra Diyarbakır’dan somun ekmek getirdiler, millete dağıttılar.

Hafızamı yitirir gibi oluyorum bunları hatırladıkça...

Emine

Ben her iki olayda da Lice’deydim. 93’te de, 94’te de. Şu an 37 yaşındayım. O zaman 19-20 yaşlarındaydım. 1993’ten önce de olaylar oluyordu sürekli. Silahlar patlıyordu. Saklanıyorduk.

Köyümüz yakıldığı için Lice’ye göçmüştük. O gün yeğenim vefat ettiğinden bir eve toplandık. Yeğenimin ölümünün üçüncü günüydü. Toplandığımız ev betondtu. Taziyeden dolayı 24 saat yemek yememiştik. Yengem yemek hazırlamıştı, sofraya yerdeydi. Tam yemek yiyecekken birden panzerin ışıkları evin içine vurdu. Sonra tozdan, dumandan etraf karardı, panzerden ateş etmeye başladılar. Herkes kendini yere attı. Üç dört saat, belki daha fazla öylece kaldık. O sırada çocuklar da yanımızdaydı. Ağlıyorlardı. Herkes kendini düşünüyor o an. İnsan sürekli o günleri düşünse... Bilmiyorum... Hatta bir hatıra olsun diye babam evden kömür sobasını aldı, hâlâ saklıyor. Üç tane kurşun deliği var sobanın üzerinde. Şu anda köyde o soba.

Ateş bittikten sonra, Demir Çelik diye bir okul vardı, hepimizi tek sıra halinde okulun avlusuna götürdüler. Erkekleri tek sıra halinde yere yatırıp uzattılar.⁴⁵ Askerler, erkekleri tek-

45 Erkekler, Demir Çelik İlkokulu’nun hemen karşısındaki komando taburunun bahçesine götürülür. Kadınlar bulundukları okulun camlarından,

meleyip, boyunlarına basıp, dipçiklerle de sürekli ayaklarına, sırtlarına, kafalarına vurdular. Üç gün öyle yerde yatırdılar onları. Su, ekmek götürmek istedik başta, ancak bize küfür, hakaret ettiler, izin vermediler... Bizi okulun içerisine hapsettiler. Ağlıyorduk, bağırıp küfrediyorlardı. “Ne olmuş, niye ağlıyorsunuz? Siz zaten böylesiniz işte!” diyorlardı. Öyle saçma bir şey...⁴⁶

Annemin halasının oğlu bir ara yerdeyken merak etti, kafasını kaldırıp aileden kim var diye bakmak istedi. Daha kafasını kaldırırken tüfeğin dipçigi ile vurup gözünü patlattılar, gözü çıktı. Aklımı, hafızamı yitirir gibi oluyorum bunları hatırladıkça. Zaten o günden beri korkudan, stresten gözlerimi kaybettim.

Erkekleri karınca yuvalarının üzerine uzatmışlardı. Karıncalar onları ısırmaya başlayınca kıpırdanmaya başladılar. Onlar kıpırdandıkça bunu bahane edip hepsini dövüyorlardı. Üç gün kimseyi bırakmadılar. Ekmeğimiz bitmişti. Kimse doğru dürüst bir şey de yemedi. Herkes aç, perişan bir haldeydi. Kuyu suyu içtik. Beş yüzün üzerinde insan vardı okulun içinde. Yüz kişi falan da bahçede yerde yatıyordu.⁴⁷ Muhakkak başka yerlerde de toplamışlardı insanları. Ama bizim habirimiz yoktu. Abim de o gün yerde yatanların arasındaydı, romatizması vardı, o anlatıyordu, “Ekmeğin arasına sabun, insan pisliği, hayvan pisliği koyup ağzımıza zorla tıkarak yemeğe zorladılar,” diyordu.

Vali geldiği zaman kalabalığa kızıp bağırды çağırды. “Sizi bu hale PKK getirdi!” diye konuştu. Orada genç bir kız ayağa

erkeklerin yaşadıklarını izleyebilmektedirler.

46 Emine hanımın anlatımında küfrettiler olarak kısaca ifade ettiği durum diğer birçok tanığın anlatımlarında küfür haricinde sıkça tecavüz ile tehdit edildikleri, hatta bazı kadınların tacize uğradıkları şeklinde yer almaktadır.

47 Tabur bahçesinde o günü yaşayan tanıkların anlatımında bu rakam 176 olarak ifade ediliyor. Bir de tabur binasının içerisinde sayısı tam olarak bilinmeyen kişilerin olduğu ve onların daha ağır işkencelere uğradıkları da iddialar arasında.

kalktı, ona karşı çıkıp “Lice’yi devlet güçleri yaktı,” dedi. O kızı kaldırdılar, toplum içerisinde çırılçıplak soydular. Silahla öldürdüler.⁴⁸ Abimin anlattığına göre işkence ederken “Allah yoktur, peygamberiniz izindedir, gelsin sizi kurtarsınlar da görelim,” demişler.

Bizlere en fazla işkence ve zulüm yapanlar normal askerler değildi. Özel yetiştirilmişlerdi...Cihat taburu derlerdi onlara. Bizi bıraktıktan sonra un gibi bir toz attılar evlerimize, evler komple tutuştu. Köyümüze gittikten sonra tekrar geldiler, bu defada evdeki erzakların üzerine mazot döktüler, “Hadi yiyin!” dediler.

Ben konuştukça psikolojim bozuluyor, beni daha fazla zorlamasanız iyi olur.

Mehmet

Her şeyi mazota veriyorlardı. Tütünün üstüne de mazot dökmüşlerdi, ateşe veriyorlardı. Yanmayınca küfür ediyorlardı. Hatta Allah’a küfür ediyorlardı. Köyde evimizi, eşyalarımızı yaktılar, Lice’ye geldik. Lice’de gene yaktılar, köye gittik. Köyde yeniden yaktılar, mecbur Diyarbakır’a geldik.

Emine

Köye evimizi yakmaya geldiklerinde, biz üç kız kardeş ağlayarak onlara “İhtiyar babamızdan başka kimsemiz yok, durumumuz çok kötü, nasıl geçiniriz, yapmayın etmeyin,” dedik. “Babalarınız terörist olacağına gitsin şehirde çalışsın, naylon falan satsın, eskicilik yapsın size baksın. O da olmazsa terö-

48 Olay günü valiye karşı çıkarak konuşan kızın hikâyesi, olayın hemen akabinde tutuklanıp işkence görmesi ve bir süre ortadan kaybolması sebebiyle birçok kişinin anlatımlarına ya öldürüldü ya da kayboldu şeklinde efsaneleşerek yansısı da bahis konusu kız bugün halen hayattadır. O günlerde 15 yaşında olan ve 19 yıl sonra Liceli kız ismiyle Keje Bernal’e röportaj veren mağdur, olaydan sonra, önce Lice’de sonra Diyarbakır’da haftalarca işkence görmüş daha sonra savcılığa sevk edilerek serbest bırakılmış. Röportajında ise gözaltındayken yaşadığı işkenceler konusunda konuşmak istememiştir. Keje Bernal, 93’Lice Dosyası, Deng Dergisi, Sayı 87, sf. 43-84

ristler gelip sizi beslesin,” dediler. Elma, armut kuruları vardı, aldılar. Biz itiraz ettik almayın diye. “Hayır,” dediler “biz götürüp yakacağız hepsini, çünkü siz dağdaki teröristlere vereceksiniz bunları.” Yiyeceklerimizi ateşe atarlarken bir taraftan da küfürler ediyorlardı.

Gece gündüz her gün baskın vardı. Köydeyken babam bir defasında sabah namazına gitmek için kalkmıştı. Korucular, özel harekât timleri kapıdaydı. Babam merdivenlerden inmek istedi, bırakmadılar. “Merdivenden inme, aşağı atla öyle gel,” dediler. “Gözümüzün önünden gideceksin. Kaybolma, bir şeyler saklıyorsunuz ya da onlara bir şeyler götürüyorsunuz,” diyerek hakaretler ettiler sonra. Ben de sinirlenerek “Terbiyesizler, ne istiyorsunuz bizden!” diyerek elimdeki çalıları onların üzerlerine doğru fırlattım. Bir tanesi tam beni silahla taryacakken bir diğeri engel oldu.

Köyü yakmaya gelirken köyün etrafını komple çembere aldılar. Kimse kaçamasın diye toprakla bombalamaya başladılar. Köye geldiler, “Korucu olacaksınız!” dediler. Bir kısmı kabul etti bir kısmı etmedi. Tüm köyü yaktilar. Atılan topraklardan bazıları hayvanlarımıza da isabet etmişti. Çocuklarımızın psikolojisi bozulmuştu. Genç kuzenlerimden birinin de psikolojisi çok kötü olmuştu. Dağa gitmek istiyordu. “Gel biz kadınların yanında kal,” diyorduk ama o kabul etmiyordu ve “Sonuçta nereye gidersek gidelim, bizi bulup öldürecekler nasılsa,” diyordu. Sonra onun kardeşini de götürüp öldürdüler.

İkinci köy yakma olaylarının üçüncü gününde köyümüzden üç kardeş, iki amcaoglu ve akrabalarından iki kişiyi daha alıp götürdüler. Bir daha bunları hiç kimse görmedi. Sivildi onlar, normal vatandaşlar. Çocukları perişan oldu. Fındığa, şeker pancarına gittiler. Kulp’ta sekiz kişilik toplu mezar bulunduğunda bunlardan üçünün cesedi çıkarıldı oradan. Diğerlerini kimse bir daha görmedi.

Lice olaylarından sonra çoğu insan dağa çıktı. En çok zulüm gören Lice’dir.

KATI ATIK İŞÇİLERİ İLE TANIŞMA

Zorunlu göçün şehirdeki izlerini takip ederken konuşmak istediğimiz meslek gruplarından biri de katı atık işçileriydi. Bu konuda girişimde bulunduğumuz herkes bize tek bir isimden bahsediyordu: “Katık diye bir dergileri var. O derginin editörü Ali ile görüşün.”

Katı Atık Geri Dönüşüm İşçileri Dergisi (kısaca “Katık Dergisi”), katı atık işçilerinin kısıtlı imkânlarla çıkarıp, içinde yer alan yazılardan, fotoğraflara kadar her şeyi kendilerinin hazırladıkları, oldukça emek verilmiş bir dergi. Fotoğraflar derginin sayfalarını çevirdikçe alıp götürüyor. İnsan her bir fotoğrafta dalıp gidiyor.

Ali Mendillioğlu ile görüşmeye gittikten bir süre sonra bunca insanın neden hep onu işaret ettiğini anlıyoruz. Daha tanışır tanışmaz ciddi bir kurumun zorunlu göç raporunda okuduğum bir bilginin oldukça eksik olduğunu öğreniyorum. Sohbet sırasında da sık sık yine böyle bilgi yanlışlarımızdan, kullandığımız terminolojiye, olaylara getirdiğimiz yorumlara kadar pek çok şeyi tekrar gözden geçirme, yanlış bildiğimiz şeyleri düzeltme imkânı buluyoruz. Bazen bildiğimizi zannettiğimiz şeylerin sınırlı bir mekâna ve zaman dilimine has doğrular olduğunu fark ediyoruz.

Ali Mendillioğlu kâğıt toplama işini Ankara’da yapmış. Uzun süre Türközü bölgesi sakinleriyle beraber yaşamış. Liseyi dışarıdan bitirmiş. “Çok parasız kalırsam Cihangir’de kâğıt toplama işi yapıyorum hâlâ,” diyor. Ali son on yılını zorunlu göç mağdurlarıyla geçirmiş. Ona katı atık işçilerinden zorunlu göçü yaşayanlarla ilgili gözlem ve tecrübelerini soruyoruz. Sohbet o sırada Ali’nin yanında olan katı atık işçisi arkadaşı Baha da yer yer eşlik ediyor. Görüşme bitince Ördekli Köyü sakinlerinden Ali’nin arkadaşı Devran ile buluşmak üzere birkaç gün sonrasına randevulaşıyoruz.

Ali Mendillioğlu, Katık Dergisi Genel Yayın Yönetmeni

Bu bir iş değil, bir yaşam alanı...

Ali

Sanırım bir genelleme yapılabilirse şunu söylemek mümkün: Zorunlu göç mağdurlarını iki kuşak olarak değerlendirmek gerekiyor. Bölgeyi yaşamış bir kuşak var, bir de burada büyüyen bir kuşak var. 90'lı yıllardan sonra buraya gelmiş artık bölge ile ilgileri kopmuş bir kuşak. İki kuşağın da psikolojisini ayrı ayrı ele almak lazım. Ben zamanımın büyük bir çoğunluğunu kağıtçılar içerisinde geçirdim ama genele baktığınızda kâğıtçılığa benzer enformel sektörlerde çalışan insanlar da kendilerine bir yaşam alanı yarattılar. Hatta enformel sektör bile demek yanlış, belki şöyle bir benzetme yapılabilir buna dair: Mesela yere asfalt dökerseniz çocuklar iki tane taş diker, asfaltta oynar, bir oyun alanı yaratır kendilerine. Enformel sektör deyince akla, fabrikalar, tekstil ya da inşaat sektörü geliyor. Ama bahsettiğimiz bu değil; daha çok sokakta çalışanları vs. anlamak lazım. İşte buradan bakarsanız midyecilerin çoğu buradadır, apartman altı küçük işletmelerde hep Kürtler çalışır, tersane bölgesinin birçoğu zorunlu göç mağdurlarının en çok çalıştığı bölgedir. En sistemli çalışılan yer orasıdır ama çok ağır işlerde ya da kendilerinin yarattığı iş alanlarında çalışıyorlar. Böyle bir pozisyonları var.

Yaşlılara baktığınızda politik dil gençlere göre çok daha geridir. Örneğimizi daha da daraltalım, kâğıtçılara bakalım. Kâğıtçılar içerisinde yaşlıların daha tutucu, koruyucu bir pozisyonu vardır. Örneğin Ankara'nın Türközü bölgesi. Yaklaşık 200 hane var orda ve bin beş yüz, iki bin civarında insan var. Tamamı olmasa bile %80'i Hakkâri'nin Ördekli köyünden gelenler. İlk orada kâğıtçılığa başlayanların geçmişi, 93-94 yıllarına dayanıyor. Birkaç aile gelip kâğıt işi yapmaya başladıktan sonra arkasından akrabalarını getirerek tamamen o bölgeye yerleştiler. İlk göç yerleri Adana. Önce Hakkâri'den Adana'ya geldiler. Ardından birkaç kişi burada yer tuttuktan sonra akrabalarını da getirdiler. Derken 2000 kişilik bir grup oluştu Türközü'de kâğıtçılardan. Yaşlılar daha çok koruyucu ya da tutucu bir misyon yükleniyor orada, çünkü aynı zamanda kendi içlerinde de çok kapalı yaşıyorlar. Yani mahalle içerisinde kapalı pozisyonları var. Diğer taraftan da kendilerinin, diğer insanlar tarafından nasıl görüldüklerinin de farkındalar. Bu yüzden birbirlerine bağlılar, mümkün olduğunca devletle ilişki kurmamaya çalışıyorlar. Mesela bu ilginç bir şeydir, sosyal yardım ve benzeri şeyler orada çok fazla yok, yeşil kart ve benzeri şeyleri talep etmiyorlar.

Tutucu pozisyonda derken kastettiğim şu aslında, gençleri bir arada tutabilmenin figürleri gibi duruyor yaşlılar. Çimento görevi görüyorlar. Mesela 2000'li yıllardan sonra gençler arasında suç oranı çok arttı o bölgede. 30'lu yaşlarda olanlar, yani olaylar yaşanırken 10 yaşlarında olanlar pek bulaşmazken artık burada doğmuş, bölgeyi hiç görmemiş olanlar içerisinde suç oranı arttı. Ben bunun tamamen öfke ile ilgili olduğunu düşünüyorum. Başka hiçbir nedeni yok. Mesela sabahın 9.00'unda oturup rakı içip sonra pompalı tüfekle PTT'yi soyanları tanıyorum. Burada bir boş vermişlik hali var, öfke var. Çok ihtiyacı olduğu için falan da değil aslında. Yakalanacağını bile bile yaptığı bir iş. Yakalanmaması mümkün değil. 70'lik rakı içiyorsun sabah, sonra araba gasp ediyor, PTT soyuyorsun. Biliyorsun ki yakalanacaksın orda.

– G   le gelen K  rt gen   leri sizce ne oranda su  a karıştılar?

Ali

Bu biraz b  lgesel bir Ő ey. Dikkat ediyorum, K  rt gen   ler i  erisinde bazı illerden gelenler ciddi bir Ő ekilde su  a bulaşıyor. Bazı illerden gelenlerde ise su   neredeyse yoktur. Biraz belki n  fus yo  unlu  u ile ilişkili bir Ő ey. Toplu g    lerin yaşandığı iller bu konuda daha şanslılar. Ama bence daha da   nemlisi politik d  zeyleri ve bilin  leri. Politik bir havası olan illerden gelenler daha uzak kalıyorlar.

Ben size su  la ilgili iki   rnek anlatayım mı? Bir arkadaşı-mızın arabası   alınıyor burada, Kurtuluş'ta.   alanlar muhtemelen Tarlabası'nın   ocukları. Arabadan K  rtlerin okudu  u bir gazete   ıkıyor, arabanın kapısı da kırılıyor ama. Getirip arabayı aldıkları yere bırakıyorlar. Bir de not yazıyorlar, "  z  r dileriz, yanlışlık oldu. Arabanın kapısını da kırdık," diye.

Bir defasında da BDP'nin davalarına bakan avukat bir arkadaşın laptopu   alınıyor Bakırk  y'de. Sonra laptopu   alan vatandaş haber bırakıyor, "Biz bir laptop bulduk," diye, geri getiriyor. Orada muhtemelen BDP'nin dava dosyalarını g  rm  ş.

Bir de sınıfsal fakt  r su   meselesinde   ok   nemli;    retmen olan bir K  rt'le sokakta k  ğıt toplayan K  rt arasında   ok b  y  k fark vardır. Kullandıkları dil, istemleri farklıdır. K  ğıt iş  ileri daha   fkelidir mesela. Politik talepleri de   ok farklıdır zaten. Daha radikaldirler.

Baha

Benim g  zlemim şu; o gen   lerin bu var olan sistem i  erisinde bir gelecek umudu, bir iş umudu, bir hayalleri yok. Ve onların hayallerini besleyen tek bir Ő ey var: K  rdistan. O zaman her Ő ey daha g  zel olacak, bizim olacak diye d  ş  n  yorlar.

Ali

İkinci kuşak acıları bire bir yaşamasa da, belleğinde   ok taze

tutan bir kuşak. Memleketine dair oldukça estetize edilmiş hikâyeler ile büyüyor o kuşak. Bir yandan burada yaşıyor adam ve burada yaşamının sıkıntılarını duyuyor kendi içinde. Burada gelip kâğıt topluyor, hiç olmadık işler yapıyor. Mesela şu sokakta bir gün durun, elli kere kimlik kontrolü yapılır, elli kere aynı adama kimlik sorarlar. Yani bu adamın psikolojisi başka bir şey. 'Biz Kürtüz bu yüzden bu muameleyi görüyor, böyle yaşamak zorunda bırakıyoruz' düşüncesi var. Arkasından sürekli kendisine anlatılan o zorunlu göç hikâyeleri... Çok belirgin imgeler vardır orada öne çıkan. Mesela hayvanların öldürülmesi meselesini çok şiirimsi bir dille anlatırlar. Bu konuda insanların öldürülmesi meselesinden daha hassas davranırlar. Atların roket atarla vurulduğunu söyler mesela. "O at şöyle yarışlara giderdi, böyle koşardı," diyerek anarlar. O atların roketatarla vurulması olacak şey değildir ama gitgide daha da efsaneleşir o atların ölümü.

Bazıları göçtükleri memleketlerine hayatında bir kere, iki kere gitmiş. Daha şanslıları iki üç yılda bir gidebiliyor. Onların anlattıkları hikâyeler de bambaşka tabi. Onlar da meseleyi çok estetize ediyor. Çok güçlü bir gönül bağı var. Biz geceleri falan çok uzun sohbet ederiz. Çoğu zaman kendi örgütlenme sorunlarımızı konuşmaya çalıştığımızda, yaşadığımız sorunları nasıl çözerize dair fikir yürütmeye başladığımızda bir suskunluk hâkim oluyor ama mesela Kato Dağı'nı anlat dediğinde, otundan, yüksekliğinden, yaşadığı evin damından bahsetmeye başlıyor. Bir sürü şey anlatabiliyor, saatlerce konuşabiliyor. Yani kendilerini buraya ait hissetmiyorlar, o çok kesin ve net. Buralı olduklarını kabul etmiyorlar.

Bir gözlem olarak da şunu söyleyeyim, tabi bu gözlemler çok geçerli olmayabilir. Eski kuşak ile gençler arasındaki çatışma sebeplerinden biri de ailelerin siyasete, politikaya mesafeli durmasıyla ilgili. Bu nedenle de kızgınlar. Ama diğer taraftan yaşlılar da şunu gözetiyor: Buraya gelmişler bir şekilde, o savaşın travmasını yaşamışlar, bedelini ödemişler, burada

da hiç olmazsa kendi çocuklarını olaylara mesafeli tutmaya çalışıyorlar. Bu tedirginlik gençler içerisinde yaşlılara yönelik bir tepki yaratabiliyor. Gençlerin çalışmasındaki tek neden ekonomik değil kâğıtçılar içerisinde. Çünkü yaşlılar, gençlerin çalıştıkları sürece boş zamanı kalmayacağını -boş zaman sözcüğü yanlış- doğru ifadeyle üretken zamanı kalmadığı sürece başka şeylerle uğraşamayacağını düşünüyorlar. Siyaseti de BDP'ye oy vermek ve işte Newroz'a falan katılmakla sınırlandırmak gibi bir istekleri var. Ama tabi çok tutmuyor bu. Sayı olarak örnek vereyim size. Sayı spekülatif ama gerçeklik payı olduğunu düşünüyorum. Adana'da Dağaloğlu ve Gülbahçe kâğıtçıların çok yaşadığı bir bölgedir. Adana'da kâğıtçıların içerisinde 96 kişinin dağa çıktığı söyleniyor.

Diğer taraftan şu da ilginç, tazminatlar ödense ve can güvenliği sağlansa da köye dönüşler gençler içerisinde çok düşük olur. İstirap çekiyorlar ama burada hayat kurma şansları da var. Orda hayat kurma ya da başka bir şey yapma şansları yok. Şehirde daha geniş ilişkiler kurabiliyor, başka şeyleri deneme şansları olabiliyor. Orada yok. Orada o döngünün içerisine girmek zorunda kalacaklar.

Baha

Ben şöyle düşünüyorum. Tarlabası'nda çalışan gençler her gün İstiklal'den geçiyor, vitrinlere, mağazalara bakıyorlar. Alışveriş yapamadıkları halde bir gün yapabileceğinin, böyle yaşayabileceğinin hayali var içlerinde. Öyle bir şey.

Ali'nin geceleri sohbet esnasında "Bana memleketlerine dair anılarını uzun uzun anlatırlar," sözüne takılıyoruz biraz. "Bize ise çok anlatmıyor memleketlerini göç mağdurları, neden?" diye soruyoruz.

Ali

Belki şu olabilir; mülakat dediğiniz şey hiçbir zaman çok da

doğru sonuç veren bir şey değildir. Siz onların sözlerini yansıtacaksınız ve duyurmak istedikleri şeyleri söyleyeceklerdir size. Sen benimle bir görüşme yapıyorsan ve ben başkalarının da duymasını istiyorsam, mümkün olduğunca 'senin, benim duyurmamı istediğim sesim' olmanı isteyeceğim. Ama sen hiçbir zaman 'mağdurun sesi' olamazsın. Aracı olsan bile, o mağdurun sesi değildir. Kendi dili başkadır ama sana kullanacağı dil bambaşkadır.

– *Tarlabaşı'nda Kürtlerle Romanlar arasında kâğıt toplama sebebiyle hiç çatışma çıkıyor mu?*

Ali

90'lı yıllarda Kürtler ilk geldiği zaman bazı çatışmalar çıktı. Çingeneler epeyce Dolapdere bölgesine çekildiler. Ama kalan Çingeneler ile Kürtler arasında Tarlabaşı'nda sonradan bir gerginlik yaşanmadı hiç. Birbirlerini kabullendiler. Yalnız Hacı Ahmet Mahallesi'nde zaman zaman olabiliyor. Orada farklı bir mesele var. Uyuşturucu satıcılığı çok yaygın. Ondan ileri gelen bir gerginlik söz konusu. Ama kâğıt toplayıcılar arasında hiç çatışma çıkmıyor. Niye çatışma çıkacak ki? Buna ilk intiba olarak bir iş gibi bakıyorsunuz ama bu iş değil, bir yaşam alanı. Ve yaşam alanı olduğu için kavga çıkmıyor.

Çöple herkesin kurduğu farklı bir ilişki var. Adam çöpte 15 saat çalışıp çoluk çocuğunu da okutuyor, iki saat çalışıp bir tavuk döner, bir tiner de alabiliyor. Kimisi sadece çöpten elbise toplayıp onu götürüp pazarda satıyor, kimisi bozuk elektronik eşyaları toplayıp değerlendiriyor, kimisi de başka bir ilişki kuruyor çöple. Çöpten yemek çıkartıyor, onu yiyor. Böyle baktığınız zaman Türkiye'de çöpten geçinen insan sayısı akıl almayacak kadar çoktur. Mesela devlet nerden çıkardıysa 200 bin rakamını ortaya atmış. Çevre Bakanlığı internet sitesinde 200 bin diyor bu rakama. Denizli Belediyesi bir araştırma yapıyor 700 bin çıkıyor sayı. Ama çöple ilişkisi olan insan sayısı

diye sorarsanız garanti 2 milyon var derim. Çingenelele ya da Kürtlere bakıyorsun, o kadar çok var ki. Ek olarak Türkiye'de ne kadar sokak çocuğu varsa o kadar çöple ilişki kuran insan vardır.

Ördekli Köyü Sakinlerine Ne Oldu?

Hakkâri'ye bağlı Ördekli köyü sakinleri, köylerinden zorla çıkarıldıktan sonra büyük oranda Ankara'ya yerleşmiş ve katı atık toplama işine başlamışlar. Türközü bölgesinde, o zamanlar ardiye denilen atık toplama alanlarının yakınındaki gecekondu'lara yerleşmişler. İlk zamanlar büyük, dikdörtgen şeklindeki depolarda saçlarla ayrılan bölmelere kendi topladıkları atıkları depolarlarmış. Herkesin kendisine ait bölmesi varmış. Devran gibi mevsimlik işçi olarak gelip çalışanlar da bir ardiye sahibinin yanına girer öyle çalışırmış. Yakın zamanda Avrupa ile uyum yasaları çerçevesinde katı atıkların bu şekilde toplanmasına Belediyeler sınırlama getirmiş. Ve kâğıt, pet şişe, plastik toplama gibi işler şirketlere ihale edilmiş. Bu sefer taşeron firmalar bu işi yaptırmak için atık işçilerini kendilerine çalışmaya zorlamış. Tabi çok daha cûzi fiyatlarla, sigortasız, hatta çöp için kullanmaları gereken birörnek üniformaları kendilerine 100 TL gibi fiyatlarla satarak. Oysa bu elbiselerin çöp içerisinde uzun süre dayanma ihtimalleri dahi yokmuş. Ve işçilerin Türközü mevkiindeki ardiyeleri de yıkılarak oraya villa tarzı lüks evler dikilmiş. Bu olay Ördekli köyü sakinlerine ikinci bir darbe olmuş.

Göç mağduru bu ailelerin istisnai olarak bir iki senedir konfeksiyon işinde çalışan fertleri olsa da, halen büyük çoğunluğu katı atık işinde çalışıyor. Ama günümüzde top-

ladıklarını depolamaları yasak. Günlük olarak ellerindekileri satabiliyorlar ve halen belediye ile bu konuda mücadele içerisinde.

Devran, köyleri yakıldıktan sonra ailesiyle ilk olarak Mersin'e, oradan da tekrar Hakkâri'ye göçmüş. Köyler boşaltıldıktan bir iki sene sonra okula başlamış. Liseyi Hakkâri'de okuduktan sonra Ankara'ya gelmiş. Ankara'da diğer Ördekli köyü sakinleri ile beraber Türközü Mahallesi'ne yerleşerek kâğıt toplama işine başlamış. Halen Turizm Otelcilik Bölümü'nde okuyor. İngilizce problemini halletmek için kursa gidiyor. Kâğıt işçileri arasında üniversite okuyabilen ilk kişiymiş Devran. Ama mesleğinin işe yarayabileceği konusunda epeyce ümitsiz.⁴⁹

49 Malan Barkirin'in ilk baskısının çıktığı günlerde Ali Mendillioğlu ile buluştum. Artık telefonuna ulaşamadığım Devran'ı da sordum kendisine. Devran'ın maalesef okulu bırakmak zorunda kaldığını, eğitimine devam edemediğini söyledi. (ÖY)

Devran, Hakkâri, Kotranis (Ördekli) Köyü

Kaderi hiçbir şekilde değiştiremez, kaderine bırakmak zorundasın...

Köyümüz 70-80 haneydi ve o yöredeki köylerin içerisinde en büyüğü idi. Hepimiz silme Kürtçe konuşurduk. Şu anda dahi bazı aileler hiç Türkçe bilmiyor. Şehirlere gelmişler ama halen hiç bilmeyenler var. Örneğin annem Türkçenin T'sini dahi bilmiyor.

Aslında savaştan önce de devletin orada büyük bir baskısı vardı. Ben çok ufaktım, bir ara baktım normalde hiçbir rütbesi olmayan bir asker ev ev dolaşıp yumurtadır, peynirdir topluyor. Bir de insanlar hazır ola geçiyor. Milleti o kadar alıştırmışlardı ki onlar artık söylemeden de bu gibi ihtiyaçlarını karşıyorlardı. Zoraki bir şey, insanların vermek istemediği bir şey... Orada askeriyenin baskısı vardı ve askeriyenin baskısı olduğu için insanlar ürküyordu. Zoraki olduğu için bunu yapmak ise köylülere ağır geliyordu. Bir yumurtayı vermek ya da bir parça peyniri vermek bile ağır geliyordu, çünkü baskı altında veriyorlardı.

Köydeki bütün insanlar birbirine bağlıydı. Bir saygı ve sevgi ilişkisi vardı orada. Bu ilişki koruculuk sistemi getirildikten sonra yavaş yavaş ölmeye başladı. Çünkü insanların görüşleri artık birbirine zıt hale gelmeye başladı. Dağlık bir köydü, herkesin bölgesi farklıydı. Onlardan önce dedeleri falan gelmiş,

bölge bölge ayırmışlar. Bu bölge Muhammed'in ailesinin, bu bölge Hüseyin'in ailesinin, bu bölge bilmem kimin ailesinin... Herkes kendi bölgesinde oturur, hayvanlarını güderdi. Başka bir bölgeye herhangi bir şekilde girmezlerdi. İlişkiler güzeldi köylerde. Ta ki koruculuk sistemine kadar...

Koruculuk sistemi Turgut Özal'la geldi bize. 88-89'da başladı. Babamın anlatışına göre koruculuğun teklifi zoraki idi. "Ya bu silahı alacaksın ya da köyden çıkacaksın!" diyorlardı. Şimdi o insan da köyden çıktığı zaman şehir bilmez, iz bilmez, yol bilmez... Nerde barınacak? Birçok aile 90'da bizim aileyle beraber göç etti. Kalktık Mersin'e gittik daha köyler kaldırılmadan önce. Babam silah almadı yani.

93'te ise geride kalanları zorla çıkartarak yaktılar köyümüzü. Amaç PKK'nın oraya gelip barınmamasıydı. Onların faydalanacağı hiçbir şey bırakılmadı köyde.

Biz Hakkâri'deydik o sıra. Önce Mersin'e göç ettik. Fazla kalmadık orada. Altı yedi ay sonra Hakkâri'ye geri geldik. Gelip gidiyorduk köye. Yaşlı kesim direniş gösterdi. Özellikle onlar "Biz burada doğduk büyüdük, hiç Türkçe bilmeyiz, nereye gidip barınacağız?" dediler. Askeriye "Üç gün içerisinde burayı boşaltacaksınız!" dedi. Eşyasını alabilen aldı, alamayan orada bıraktı. Her birinin yaklaşık 200-300 tane koyunu vardı, bunların hepsi pazara gidince ister istemez fiyatlar düştü. Hayvanlarını değerinin on kat altında satmak zorunda kaldılar.

Şehirlere geldiler; Hakkâri, Adana, Ankara... Köylülerimiz bu üç ile gittiler. Ankara ve Adana'ya gidenler kâğıtçılık yaptı. Hakkâri'ye gidenlerin ise hiçbir iş imkânı yoktu. Ellerindekiyle bir ev ya da bir arsa almaya çalıştılar, o kadar. Sonra yavaş yavaş Hakkâri'den de büyük şehirlere göçler başladı. İllaki oradan oraya, oradan oraya sürükleniyorlardı. Ördekli boşaltıldıktan sonra diğer köyler dayanamadı artık. "Ördekli boşaltılmış, biz mi bu zulme dayanacağız?" deyip diğerleri de göç ettiler. Ördekli, Berwari dediğimiz bölge içerisindeki köylerin en büyüğü idi. Karakol da bizim bölgedeydi. Bütün Berwari

bölgesinde karakola bağlı yerler bizim köydeydi.

İlk iki yıl Hakkâri'de oturanlar bu köylerin boşaltılması işinden para da kazandılar. Birden insanlar Hakkâri'ye gelince kalabalık bir pazar oluştu. Ondan sonra bu git gide azaldı. Arsası olan arsasını, evi olan evini sattı köyden yeni gelenlere. Ama köylerden gelenler zarar etti, arsaların değeri düştü. Elleriindeki para da belirli bir süre sonra talan olup gitti. Sonra büyük şehirlere göç ettiler.

Ortaokuldayken ayakkabı boyacılığı yapıyordum. Bayramları da tezgâh açıp elbise satıyordum. Lisedeyken yaz tatillerinde Ankara'ya gelip kâğıtçılık yapmaya başladım. Okul harçlığı için mecburdum buna. Türközü'ne yerleşmemiz ise şöyle oldu: Hamza adında yaşlı bir köylümüz vardı. Maddî durumu çoğumuzdan kötüydü. Bir gün Ankara'ya geliyor, kâğıtçılık işini görüyor. Sonra Hakkâri'ye gelip ailelere bir bir söylüyor. Zaten Hakkâri küçük bir yer. Berwari dediğim bölgenin hepsi Gravi aşiretinden. Hepsi aşiret olduğu için yavaş yavaş aileler göç etmeye başladılar. On ev, yirmi ev derken yüz, yüzeli evi buldu bu sayı. Genelde hepsi akrabaydı. Köyden gelmişlerdi, başka iş bulamazlardı. Okuma durumu en fazla beşinci sınıfa kadardı. Kadınlarsa hiç Türkçe bilmiyordu. Akşam işe giderlerdi. Bazıları Oran'da kâğıda çıkarlardı, bazıları Kızılay'a çöpe giderlerdi, bazıları başka semtlere. 6-7 sene ardiye sistemiyle çalıştık. Ben Kızılay'a giderdim. O zamanlar çocuklar pek çalışmazdı. Ama son zamanlarda 14-15 yaşlarındaki çocuklar da çalışmaya başlamışlardı. Daha küçükler o arabayı taşıyamaz zaten.⁵⁰ İlk zamanlar üzerimizde baskı yoktu. Sonradan nasıl bir rantın döndüğünü fark edince birileri bizleri yok etmeye, elimizden almaya çalıştılar bu işi.

Saat akşam beş olunca arabayı alırsın, torbanı takarsın, düşersin yola. Gece üçe dörde kadar mal toplarsın, dönersin. Kü-

50 Ancak Diyarbakır'a gittiğimizde katı atık işçiliği ile ilgili işleri yoğunlukla 9-10 yaşlarında çocukların yaptığını gördük. Arabalar onların boylarına göre yapılmış, bu "probleme" çözüm bulunmuştu!

çok kamyonetler vardır, onlara doldurulur getirilen kâğıtlar, sulanır, sonra da satılır. Kartonları sularız ki ağır gelsin. Fabrikaya götürdüğünüz zaman onlar da suluyor prese atmak için. Birçok kez elimizin kesildiği, birçok kez demiri kafamıza vurduğumuz, yokuşlarda giderken ayaklarımızın kayıp ağız üstü yere düştüğümüz olmuştur. İnsanın derdi açlık oldu mu hiçbir şey düşünemez. Şu anda bir kâğıtçıya “Mikroptan, hastalıktan, pireden korkmuyor musunuz?” diye sorsan sana gülüp geçer. “Benim derdim değil. Derdim karnımı doyurmak,” der.

Zamanla alışılıyor ama. Örneğin ben Hakkâri’den ilk defa kâğıt toplamaya gittiğimde daha lise biri bitirmiştım. Yaz tatiliydi. Gittim Ankara’ya, baktım ardiyelere, gecekonduklara “Abi burada nasıl yaşıyorsunuz? Bu kire nasıl dayanıyorsunuz?” dedim. Hani ne kadar yıkasan da ellerini, o kir bazen çıkmıyor. Eller çatlamış, nasırlar oluşmuş. “Ben burada yemek yemem ya, ben giderim dışarıda lokantada falan yerim,” diyordum. E bunu bir hafta yaptın, iki hafta yaptın, üçüncü hafta diyorlardı: “Gel arkadaşım, otur.” Bitti yani, yapamazsın artık, mecbursun. Ondan sonra sen de onlara benziyorsun. Senin tek derdin kendin olmuyor. Başkalarını da düşünüyorsun, para biriktirmek zorundasın, çalışmak zorundasın, ailene göndermek zorundasın... Ailemin yanıdayken annemden yemek isteyebiliyor, okuldan eve geldiğim zaman banyomu yapabiliyordum. Ankara’da böyle bir imkânım yoktu.

Ben bir öğrenciydim, lisedeyken çalışmaya başlamıştım. Dilim de iyiydi, kendi ana dilim gibi konuşmam ama... Gerçekten bana verilecek başka bir iş yoktu. Verseler bile ayda 600 milyon para neyime yarardı. Bu 600 milyonun 200 milyonu yoluna gider, kaldı 400 milyon, bu 400 milyonun nesini ailene göndereceksin, nesini kirana vereceksin, nesini sen yiyeceksin? Kâğıtçılıktan daha fazla para geliyordu ve günlük geldiği için biraz daha güzeldi parası.

– Kâğıt toplama işinde kadınlar çalışıyor mu peki?

Bizde kadınlar kâğıt toplama işinde çalışmıyor. Çingene-lerde yaparlar ama. Şu anda kızlar başka işlerde çalışmaya başlamışlar, hipermarketlerde falan. Ama bu işte çalışmazlar. Ankara’da iş bulmak çok daha zor. İstanbul’da nereye gitsen iş bulursun. Ama Ankara’da öyle değil işler. Bir de Ankara resmî bir yer, çok resmî. Orada kâğıtçılar bile resmiyete bürünmüş. Çöpe gittiklerinde çöpün başında ne bileyim, biri gelir bir şey verir, on kere teşekkür edersin. Adam “Arabamı çek, ben arabamı park edeceğim oraya,” der, “Tamam abi, hemen çekiyorum,” dersin. Burada kâğıtçıya sertçe bir şey söyleyin, kâğıtçı bıçağını çıkarır, “Ne diyorsun sen?” der.

Ördekli köyü sakinlerinden köyüne geri dönen çok olmuş. Tazminat verilmiş kendilerine. Devran’ın ailesi de bu sayede köyüne dönebilmiş. Verilen tazminatın neye ne kadar yettiğini soruyoruz.

Devran

Ceviz ağaçlarını mı, arsayı mı neyi hesaplıyorlar bilmiyorum. Bir şeyleri hesaplayıp aile başına ne düşüyorsa onu veriyorlar. Bu zararlarının yüzde birini bile karşılamıyor. Düşünün, benim babamın 500 tane koyunu vardı, kendi evi vardı, arsaları vardı. Ve arada bu beş yüz koyunun hepsi talan edildi gitti. Aradan on yıl geçti. Benim bu on yıl içerisinde bu köydeki kazancım ne kadardır? Her yıl diyelim ki 50 milyar kazancım vardı, onla çarptığın zaman etti sana 500 milyar para. Bize verilen para ne kadardır şu anda, 21 milyar lira. O paraya briket alıp evi yapabildik sadece. Ev derken iki oda... Eski evimiz bayağı bir güzeldi. Bir de on yıl boyunca otlar sürekli yetişiyor, kış olduğunda tekrar ölüyor. Otların sürekli üst üste oluşunu düşünün. Artık bu otu da biçemiyorsun. Bütün tarlalar ekip biçemediğin için ziyan olup gidiyor. Onu da değerlendiremiyorsun. İşte zarar bu. 2-3 yıldır ailem kışın Hakkâri’ye göç edi-

yor, yazın köyde ot biçiyor. Yeni yeni yeşermeye başladı otlar. Babam duvar ustasıdır, kışın Hakkâri’de bir inşaat işi bulursa çalışır. Başka da ne yapabilir?

Bunlar sadece Hakkâri’nin köylerinde yaşanan bir şey değil. Hakkâri’nin kendisi de bir köydü zaten. Nasıl diyeyim, İstanbul’un köylerinde yaşayan insanların başına bir şeyler gelmiş de İstanbul’a göçmüş değil.

Hakkâri gece gündüz çatışma ortasıydı. Akşam altıdan sonra dışarı çıkamıyordun. İnsanlar başka başka illerde yeni yeni gezmeye çıkarken Hakkâri’de hapis hayatı yaşıyordun. Dışarı çıksan alıp götürüyorlardı seni ve kim vurduya gidiyordun. Bunları abartısız anlatıyorum. Saat altıdan sonra dışarı çıkamıyorsun, sabah da altıda uyanmak zorundasın, çünkü akşam altıya kadar bütün işlerini halletmek zorundasın. Ve şehirde çatışmalar başladığı zaman kurşunlar direkt evleri hedef alıyordu. Devletle sorunu olan herkes ölüp gidiyordu. Tamamıyla Teksas. Kim kimi vurursa...

Dershaneye gidiyorsun, polis sana küfür ediyor durup dururken. Burada böyle bir şey olsa polis olsun, asker olsun, isterse vali olsun hakkını arayabilirsin. Orada öyle bir şey mümkün değildi. 2006’ya kadar da bu böyleydi. Sonra biz de arkadaşlarla beraber gidip taş atmaya başlıyorduk tabi. Şimdi oradaki gencin yaşını söyleyeyim; on sekiz. On sekiz yaşına kadar bu insan sürekli bastırılmış duygularla yaşar. O yaşa kadar, attığı her bir taş için içinden “Oh!” der, başka da bir şey değil. Çünkü o an o taşı karşısındaki polise, askere atmıyor. Karşısındaki sisteme atıyor o taşı. Karşısındaki tabulaştırılmış düşüncelere atıyor taşı. Yani orda polise değmiş, askere değmiş, biri ölmüş, biri yaralanmış bunlar hiç umurunda değil. O çocukların hepsine sorsan öyle bir siyaset yaparlar ki size... Mesela burada 9-10 yaşındaki bir çocuğa siyasetle ilgili bir şey sorsan mümkün değil bilmez. Ama orada 9-10 yaşındaki bir çocuğa sorsan, sana baştan sona kadar ülkenin tarihini, kendi tarihini anlatır, Filistin’den bahseder, “Arkadaşım sen Filistin’e yaptığını halkına bir yap. Senin halkın şu anda bir Filistin du-

rumunda,” der. Şemdinli olayları sırasında 9-10 yaşında çocuklar geliyordu taş atmaya. Diyordum, “Git evine ailen seni merak eder.” Bana diyordu, “Abi biliyorum, ben görmem ama benden sonrakiler Hakkârî’nin kurtuluşunu görecek.”

İşte orda çocukluk yok. Sen 13 yaşına geldin mi bir aileye bakmak zorundasın. Ben daha ortaokuldaydım boyacılık yapmaya başladığımda. Çocukluğumu yaşadım mı? Ben daha çocukluk nedir bilmiyorum; park nedir, salıncaklar nedir, şu nedir, bu nedir bilmiyorum. Tarihten bu yana; benim kendi tarihimden, Devran’ın tarihinden bu yana çalıştığımı bilirim. Çocukluk nedir, insan nasıl annesiyle el ele dolaşır, babasıyla el ele dolaşır, nasıl biriyle parka gidersin, eğlenirsin, nasıl biriyle şunu bunu yaparsın bunların hiçbirini bilmiyorum. Zerre kadar bilmiyorum. Bazen arkadaşlarla gideriz çocuklar gibi parklarda eğleniriz. Düşünün, 23-25 yaşındayız. Bu yaşımızla, bu halimizle gidelim salıncakta sallanalım deriz. Aslında hiç yaşamadığımız şeyler. E bana çocukluğumu, sadece bana değil, benim gibi milyonlarca gence çocukluğunu geri verebilecekler mi bu insanlar? Veremeyecekler. İşte bunun hesabını sormam gerekiyor.

– *Peki sen kendi çocuğun olsa ne yapmasını isterdin? Taş atmasına göz yumar mıydın mesela, siyasete yakın durmasını ister miydin, uzak mı tutmaya çalışırdın?*

Devran

Bu bilinçte olan çocukları kaderine bırakmak lazımdır. Ben kendi çocuğumun refahı için mücadele ediyorum. Ama eğer benim çocuğum doğdu ve aynen bu savaş devam ediyorsa, benim çocuğum da bu savaşın bir neferi olmak zorundadır. Çünkü kaderi hiçbir şekilde değiştirilemez, kaderine bırakmak zorundasın.

Diyeceğim ki ben, “Seni kaderine bıraktım.” O kendisi bunu zaten yapacak.

BÖYLE OLUYORDU İNTİKAM

Şerif Bey, PKK ile Raman aşireti arasındaki -PKK'nın kuruluş yıllarında Batman'da başlayan- 'kan davasının' bir tanığı. Batman Belediye Başkanı Edip Solmaz'a yapılan suikastla beraber başlayan çatışmalarda, bugüne kadar, her iki taraftan da onlarca insan ölmüş. PKK 1979 yılında suikasta uğrayan Edip Solmaz'ın ölümünden Raman aşiretini sorumlu tutmuş. Sonraki yıllarda bu suikastın JITEM'in etkili isimlerinden Temel Cingöz Paşa'nın yönettiği bir operasyon olduğu anlaşılrsa da, bu cinayet sebebiyle yaşanan kamplaşmadan çok insan zarar görmüş ve hâlâ görmekte. Pek çok aşiret o zamanlarda yaşanan bu vahşet ikliminden dolayı koruculuğa yönelmiş ve silah almayı kabul etmiş. Şerif Bey ve eşi, köylerinin yakılmasından alabildiğine etkilenmenin yanı sıra, Ramanlılara yakın görüldüğü için PKK'nın baskı ve tehditlerinden de nasibini almış ve çareyi çocuklarını koruyabilmek amacıyla Antalya'ya göç etmekte bulmuş.

Raman aşireti ile PKK arasındaki çatışmanın başladığı günlerden, ailenin göç etmesine uzanan süreci, bu konuşmanın yapıldığı güne kadar çocuklarının bile bilmedikleri PKK'ya haraç verme olayını, Antalya'da maruz kaldıkları dışlanma ve ayrımcılık vakalarını açık yüreklilikle anlattı Şerif Bey ve Hatice Hanım.

Şerif Bey ve Ailesi, Siirt, Eruh, Érs (Gedikaşar) Köyü

*Cehennem bölgesiydi: Kimisi kopamıyordu memleketinden,
kimisi de lanet olsun deyip gitti...*

Şerif

Evimiz Batman'daydı. Biz Siirt'in Eruh ilçesinin Érs (Gedikaşar) köyünden gelmiştik Batman'a. Babam kasaptı. 1966 senesinde askere gittim. Askerliğimi Erzurum'da yaptım. 1968'te terhis olup bir yıl sonra belediyeye girdim.

O zamanlarda dönemin Batman Belediye Başkanı Mustafa Ramanlı'ydı. Halk çocuğuydu. Kökeni ağalardan gelmeydi; yalnız kendisi bırak ağalığı, fakirlerden, mazlumlardan yana bir insandı. Çok namuslu ve dürüsttü. Herkes ondan memnundu. Üç dönem belediye başkanlığını yürüttü. Ondan sonra devrimcilik dönemi, Kürtçülük dönemi başladı. Tuttular bunun karşısına askeriyeden ihraç edilmiş bir yüzbaşığı; Edip Solmaz'ı getirdiler. O da Bismil'in köylerindendi aslen, yalnız onun ailesi ve amcaları Batman'a yerleşmiştiler. Amcalarının adı Hacı Şirin ve Hacı Mehmet Emin'di. Onlar da bir aşiretti, belli başlı bir ailedendiler. PKK'nın henüz başlangıç yıllarıydı. Seçim döneminde PKK bu yüzbaşığı aday gösterdi. Adayları seçimi kazandı. Sözde Mustafa Ramanlı ona "Sen maaş almadan biz seni vurup, öldüreceğiz," demiş. Solmaz 29 gün müddetini sürdürdü. 30. gün ilk maaşını alamadan kapısının önünde

çarşafli birisi tarafından silahla vurularak öldürüldü.⁵¹

Batman halkı ayaklandı. Yürüyüş yaptılar, Edip Solmaz'ı mezarına kadar götürdüler. Solmaz öldürüldükten sonra Batman ikiye bölündü. Kimin gücü kime yetiyorsa karşılıklı katliama başladılar. Raman aşireti güçlü bir aşiretti, Batman'ın civarında 15- 20 tane köyleri vardı. Batman'ın merkezinde de kalabalık bir aşirettiler. PKK, Ramanlıların yanında yer alanları nerede yakalasa öldürüyordu. Sürekli kulağımıza "Falan mahallede iki kişi öldürüldü, filan yerde evler yakıldı" haberleri geliyordu. Bu sefer Raman aşireti devlete bağlandı. Sonra Ramanlılar bir çete tuttular; 40- 50 tane genç adamı silahlandırdılar. İki taraf da sayılamayacak kadar adam öldürdü. Hasankeyf'in çayından 50 tane PKK'lı kellesi çıkarttılar. Gerçek kelle; vücutları yoktu... PKK da sürekli karşılık veriyordu, çok güçlüydüler.

O muhitin ağaları güya sözleşmiştiler; birbirlerini kollayıp PKK'ya karşı mücadele edeceklerdi. Ama sonunda bütün ağalar pes etti. Bir Ramanlılar pes etmedi. Fahrettin Özdemir, Halil Ağa'nın oğlu, Mustafa Ramanlı ve onun babası Said Ağa (Saidê Eminê Perixanê) vazgeçmedi.

Fahrettin Ağa'nın Batman yakınlarında bir köyü var; Meymuniye köyü. Sonra bir gün Fahrettin Ağa'nın oğullarını o köye çağırdılar. "Buraya gelin, işimiz var," dediler. Ramanlılar, PKK'nın çağırdığını bilmiyorlardı. Gidiyorlar, akşamüzeri karanlıkta köye giriyorlar. Onları çapraz ateşe alıyorlar. Üç tane oğlunu, bir de yeğenini öldürüyorlar Fahrettin Ağa'nın. Çok değerli bir oğlu ve çok değerli bir yeğeni vardı, Ahmedê Yusuf isminde. Bir de Faik. Mala bave Faik bişavutı! ("*Faik'in babasının evi yansın!*" *Kaybın büyüklüğüne vurgu.*) Öyle genç, öyle delikanlıydılar, boylu posluydular. Vurulduktan sonra onların cenazesini köye götürüp defnettiler.

Gelenek göreneklerimizde ve İslamiyet'te perşembe gecesi mezarlığa gidilir, Kur'an okunur, sadaka verilir. PKK'liler onun mezarına gidiyor, toprağı eşiyor, bomba koyuyor, sonra

51 12 Kasım 1979.

bir ip başlıyorlar pimine. Ahmet'in anası, babası, iki kardeşi, iki kız kardeşi hep beraber kalabalık bir şekilde mezarlışa gidiyor. Anası mezarın üzerine atılıyor, "Ay ana kurban!" deyip toprağını okşarken ipi görüyor. İpi topraktan çekiyor, bomba patlıyor. Anası, dört tane kardeşi, iki akrabası o mezarın başında can veriyor.

Ondan sonra yine sokak çatışmaları başladı. Ardından 12 Eylül darbesi oldu. Nihayetinde Raman aşiretini sıkıştırdılar. Said Ağa, Fahrettin Ağa'yı ve onun amcasının oğlunu çağırđı. Dedi ki, "Bunlar cindir, biz bunları tanımıyoruz. Hakkâri'den geliyor, çarşıda kollarını sallayarak tak diye bizi vurup gidiyorlar. Kimse tanımıyor onları, neyin nesidir bilmiyor. Silvan'dan geliyor, Van'dan geliyor, Mardin'den geliyor bizi öldürüyorlar. Buna bir son verelim." Fahrettin Ağa "Ben bu mücadeleyi sürdüreceğim, ta onların kökünü kazıyıncaya kadar. Ya onlar benim kökümü kazır ya ben onların kökünü kazıyacağım," dedi. Said Ağa "Sen bilirsin, ben memleketi terk ediyorum," dedi. Ardından Said Ağa, oğulları Mustafa, Hacı Suad ve Ferhat'la birlikte evini alarak memleketi terk etti.

Aslında PKK'nin de onlarla uğraşmak gibi bir gayesi yoktu. Çünkü Ramanlıların dedeleri, babaları Emine Perixane zamanında Kürt taraftarıydılar. Fahrettin Ağa çatışmaya devam etti. Yüz elli tane adamını öldürdüler. Yani sadece onun oğulları mı, hayır, köylüsünü, yandaşlarını, akrabasını da öldürdüler. Sonunda bütün aile mensupları oturdular, "Vazgeçelim," dediler. Fahrettin Ağa "Nasıl vazgeçeceğiz?" dedi. Fahrettin Ağa'ya dediler ki, "Eğer vazgeçersen kolaydır. Apo'nun yanına, Bekaa Vadisi'ne gideceğiz. Biz Edip Solmaz'ı öldürmemişiz, devlet tarafından vurulmuş, bizim bir alakamız yok diyeceğiz. Evet, "Bir ay maaş alamayacak!" diye söylemiştik ama bunu biz yapmadık. Üzerimize kaldı. Onun için bu felakete uğradık," diyeceğiz. Fahrettin Ağa'ya "Senin de gelmen lazım," diyorlar. Fahrettin Ağa "Ben gitmem, yalnız yemin ediyorum bizim Edip Solmaz'dan haberimiz yoktur. Bu kadar kişi vuruldu, bunlar sebepsiz yere öldü. Gurur meselesi oldu. Biz öl-

dürmemişiz. Benim tarafımdan bunu söyleyin,” dedi. Gittiler bunu Apo’ya söylediler. Apo haber gönderdi yetkili kişilere, “Ramanlılardan vazgeçin, serbesttirler.” Ondan sonra serbest dolaştılar, köylerine gittiler, geldiler.⁵²

Şırnak’ın bir mezarası vardı. Adı Zeviya Bermê. O günlerde PKK gelip “Bize yemek verin, ekmek verin,” diyor. Köylüler “Şimdi yoktur, biz gidip Cizre’den getireceğiz, akşamüzeri gelin,” diyorlar. Akşamüzeri geliyorlar. Meğerse köylüler askere haber vermişler. Köyün etrafına mevzi kuruyorlar. PKK’lılar kaçmaya başlıyor. Asker dört kişiyi öldürüyor PKK’den. Kadınlar kaçıyor. Bunlar işaret koyuyorlar bu köye, bu aileye. Mala Rıfatê Keleş’in ailesi. İki sene geçtikten sonra o ailenin bir düğünü oluyor. Düğün gecesi baskın yapıyorlar. On üç kişiyi bir evde içeri kapatıyorlar, ateşe veriyorlar, kavuruyorlar. Ailenin bir gelini, nasıl yapıyorsa yapıyor, kaçıyor ateşten. Onu da bir kurşunla vuruyorlar arkadan, öldürüyorlar. O aileden hiç kurtulan olmadı. İşte böyle oluyordu intikam. O ona yaptı ya, diğeri de misilleme yapacak.

90’lı yıllarda ben memurdum, Batman’daydım. Köyler boşaltılınca insanlar köylerden sadece Batman’a göç etmediler. Siirt’e göç ettiler, Van’a, Diyarbakır’a, Mardin’e, genelde Mersin’e. Türkiye’de en çok göç alan şehirler Adana, Mersin, İstanbul’dur. Batman’a daha çok Mardin tarafından gelenler yerleştiler. Bir de Şırnak civarından gelenler. Köyümüzden gelenler de genelde Batman’da kalmıyorlardı. Çünkü iş yoktu. Bir tek çiftçilik vardı ama o sadece sahiplerini doyuruyordu. Hayvancılık yoktu, sanayi yoktu.

90 senesinin Ocak ayında çocuklarımı korkudan Antalya’ya gönderdim. “Bu memleketi ateş sarmış, çocuklarım bu ateşten uzak dursunlar,” dedim. Dört tane oğlum vardı. Mutlaka birisini benden alıp dağa götürceklerdi. Vermeseydim, göndermeseydim vurup öldüreceklerdi. Çoklarının evini böyle yak-

52 Raman Aşireti ve Meymuniye’de olanlar hakkında ayrıca bkz.: Orhan Miroğlu, “Işık İstiyorum Karanlık İstemiyorum”, Taraf Gazetesi, 8 Ağustos 2010.

tlar.⁵³ Ve ben zararsız bir insandım. Tek amacım çocuklarımı korumak, onlara bir lokma ekmek getirmektir. Gözümde ne zenginlik vardı ne büyüklük vardı. 92’de dilekçemi verdim, emekli oldum. Keyfimden emekli olmadım. Arkadaşlarım hâlâ çalışıyor. İşimi de çok seviyordum. O dönemin Belediye Başkanı Ataullah Hamidi’ydi. ANAP’tan seçilmişti. Ramanlılar döneminde işe girmiştim. Beni de Ramanlı olarak görüyorlardı. Üzerimde bu yüzden çok baskı vardı. İki yıl çok fazla sıkıntı yaşadım iş yerinde. Sürekli tacizler, tehditler. Erken emekli olamazdım nasıl tahammül edebilirdim bilmiyorum. Evimde çocuklarımın başında oturdum, onları yönettim. Bugüne kadar çok şükür geldik. Halimiz başımızdan ziyadedir. Bir ekmek buluyoruz, oturuyoruz. Huzurluyuz çocuklarımızla beraber. İnsan ne yaparsa, gayesi neyse Cenabı Allah o gayeyi yerine getirir, onu verir. İyi niyetin varsa Allah iyi niyet verir, kötü niyetin varsa Cenabı Allah sana kötülük verir. “Benden iste ne istersen vereyim,” demiş. Cenabı Allah’ın hazinesi doludur. Kimse demesin “Allah vermez.” Allah verir, her şeyi verir.

Ailemi gönderdiğim dönemde halka, köylüye her iki taraftan baskı vardı. PKK geliyordu, açtı, bir ekmek istiyordu. Korkundan da olsa veriyordun. O çıktıktan sonra askeriye geliyordu, “Niye verdin? Köyden çıkın, yoksa hepinizi yakacağız!” diyordu. Bu şekilde askerler köyümüzü yaktı. “PKK’yı besliyorsun, sahip çıkıyorsun, barındırıyorsun,” diye. Ben yoktum o sırada orada, ama yeğenlerim, amcaoğullarım köydeydiler, onlar anlatıyordu. Evden çıkmayınca evlerini ateşe vermişler, evleri ateşe verilince kendi canlarını kurtarmak için kaçmaya başlamışlar. Amcaoglum karısına “Yastığı getir!” diyor. Paraları onun içindeymiş. İçlerinden Kürtçe bilen bir asker gidip

53 1986 kongresinde PKK ‘zorunlu askerlik’ yasası çıkarır. Bir süre her aileden bir erkek çocuğunun PKK’ya katılması için halkı zorlar. O dönemde PKK’ya katılması için kaçırılan gençler, hatta kadınlar da olur. PKK 1990’larda bu kararını askıya alsa da bir süre daha tehdit, şiddet ve kaçırma olayları devam eder. Konu ile ilgili bkz.: Aliza Marcus, Kan ve İnanç, İstanbul, İletişim Yayınları, 2009, s. 162-166.

yastığı elinden alıyor götürüyor komutana. “Bunların hepsi para, ne yapalım?” diyor. “Ateşe at!” diyor komutan. Ateşe atıyorlar. Hiçbir şey kurtaramıyorlar evden. Sadece canlarını kurtarıyorlar. Bugün Konya’dalar, oraya yerleştiler hep birlikte. Onların ahır dolu hayvandı, hayvanlarıyla beraber yaktilar ahır. Koyunlar, kuzular hep yandı.

Hatice (Şerif Bey’in eşi)

Askeriye iki defa ormanıyla beraber köyümüzü yaktil. Bir ay ormanı yandı köyün. Söndürmediler. Bir ay sonra köylüler gidip kendileri söndürdü. Buğdayıyla, tarlasıyla, meyvesiyle, bağıyla, bostanıyla yaktilar. Köyü yasak ettiler. Rahmetli babamla annem, bir de dayımlar gizlice gittiler köye, buğdayı biçtiler. Buğdayın başını ağaçla ezdiler, aldılar getirdiler. Bu defa da PKK gelip tarlalarımızı yaktil.

PKK’liler tarlaları yaktilktan sonra tohumlar yerlere dökülmüştü. İnsan, hayvan içine gitmediği için ikinci yıl kimse ekmeden tekrar yeşillendi buğdaylar. Öyle bir buğday, arpa çıkmıştı ki insan şaşırıyordu. Köylüler dediler, “Geçen sene köyümüzü yaktilar, bu sene gideceğiz buğdayımızı almaya.” Tek tük, gizli gizli gittiler. Korucular köylülerin oraya gittiklerini anladı. Tekrar köyü ateşe verdiler. Bu defa 2-3 ay o dağlar, o ormanlar yandı gitti. En sonunda köylüler Eruh’tan gidip kürekle kazmayla söndürdüler yangını. Su zaten yoktu. Şimdi bizim köyün yarısı çıplaktır, ağaç yok bir şey yok. Yeni yeni yeşeriyor ağaçlar.

Sonra da PKK’liler gelip çobanıyla beraber tüm hayvanları alıp götürdüler. Ondan sonra kadınlar hayvanları geri almak için dağlara düşmüşler. Bir kısmını geri aldılar, bir kısmını alamadılar. Sonraki yıllarda da ara ara gelip hayvanları köylülerden aldılar.

Şerif

O dönemde Eruh’tan köye gitmek için dayımın üç oğlu, bi-

zim bir köylüyle karısı ve traktörün şoförü traktöre biniyorlar. Meğerse yola mayın döşenmiş. Traktör üzerinden geçince mayınlar patlıyor, traktör paramparça oluyor. Dayımın iki oğlu orada parçalanıyor, ölüyor. Köylü ve karısı ile şoför de ölüyor. Bir hafta sonra, bir ay sonra, kimi kulağını buluyor, kimi burununu, kimi ayağını, kimi kolunu. Aylarca arıyorlar, ağaçların üzerlerinden parçalarını topluyorlar. Dayımın bir oğlu kurtuldu, o da kördür.

Bu felaketler milletin başına hep geldi o dönem. Cehen-nem bölgesiydi. Kimisi kopamıyordu memleketinden, kimisi de lanet olsun deyip gidiyordu. Şehirlere gidenleri de rahat bırakmadılar. Bu sefer haraca bağladılar. Tehdit ediyor, “Kürt esnafısın, Kürt işçisisin, mecbursun haraç vereceksin. Ya ver-rirsın, ya öldürülürsün,” diyorlardı. Bütün büyük şehirlerde böyle olaylar yaşandı. Bazı yerlerde halen devam ediyor, bazı yerlerde bitti.

Hatice

Bir müddet biz de mecburen aylık ‘aidat’ verdik PKK’ya. Değişik değişik insanlar geliyordu kapıya. Hep gizlice veriyorduk. Sonra vazgeçtiler. Göç ettiler mahalleden, gittiler. Biz de aidatı kestik, daha vermedik. Aidat verdiğimizizi şu ana kadar çocuklarımız duymadı.

Geldiğimizde bir ay 9 çocuğumla ve bir gelinimle dayımlarım evinde kaldık. Sonra ev bulduk, taşındık ama çok oturamadık. İlk mahallemiz Türklere ait bir mahalleydi. O Türk mahallesinde üç ay kirada oturduk. Kolay ev de bulamadık. Nerde... Ev vermiyordu kimse. Bir ay aradık ancak o harabe evi tutabildik. Ev sahibi sabah akşam günde iki defa gelip bizi sayıyordu. Diyordu, “Niye sabah bu kadar adam çıkıyor, akşam bu kadar giriyor?” “Çocuklarımdır, geç geliyorlar, geç gidiyorlar, çalışıyorlar,” diyordum. “Yok,” diyordu her defasında, “bir günde bu kadar kapı açılıp kapanırsa, ne olacak kapının hali?” Daha fazla dayanamadık buna, çıktık evden.

Sonra neredeyse tamamı göç etmiş Kürtlerden oluşan bir mahalleye taşındık.

Servet (Şerif Bey'in oğlu)

İş de vermiyorlardı, çalışamıyorduk. İş arıyoruz iş yok. Konuşuyoruz, anlaşıyoruz, sonra "Ya sen nerelisin?" diyordu. "Sırtlıyım, Batmanlıyım," diyordun, başlıyorlardı bu defa, "Yok, biz doğuluya iş vermiyoruz, Kürtlere iş vermiyoruz," demeye. Pek çok defa oldu bu. Antalya gibi ziraatın en yüksek olduğu yerde, ziraat işçiliği, amelelik bile geçmiyordu elimize.

Hatice

Kürt olduğumuzu çok defa saklamak zorunda kaldık. Antalya'ya geldik ama çok çekti burada. Çocuklarımız işsiz güçsüz kaldı. Bakkala gidiyorduk ekmek almaya, bize bayat ekmek veriyordu bakkal. "Niye böyle yapıyorsun?" diye sorunca, "Ekmek kalmamış," diyordu. "İşte orada..." diyordun. "Yok," diyordu, "kalmamış, istersen al, istersen alma."

Çalı çırpıya gitmek zorunda kaldık. İş bulamadık. Başka iş olmayınca tarlada çalıştık ama yarım yevmiye ile. Diğer işçiler bizim iki mislimiz kadar yevmiye alıyordu. Biz biliyorduk onlar bizden çok alıyor. Biz Kürt'üz diye yarım yevmiye veriyorlardı. Ama gene de katlanıyorduk. Mecburduk, yeni göç etmiştik buraya. Çoluk çocuk hepimiz işsiz güçsüzdük. Ben Batman'da sinemalara gider, yeni gelen filmleri kaçırmazdım. Akşam çay bahçelerine giderdik arkadaş aileleriyle. Davetler, partiler olurdu, katılırdık. Poşetlerle değil, kasalarla alırdık sebze meyveyi. Konserveler yapardım. Eti gövdeyle alırdık. Terzimiz vardı, ona diktirirdim kendimin ve kızlarımın elbiselerini. Moda dergilerinden bakar seçerdik. Gezmelerim eksik olmazdı hiç. Antalya'ya geldik, tarlalara gittik. Pamuk toplamaya, soğan toplamaya, zeytin toplamaya, seralara gittik. Hep Türklerin maaşı daha fazlaydı, yevmiesi daha fazlaydı.

Biz işçilerin arasında da farklıydık. Oturuyorduk yemeğe,

daha soluklanmadan, “Hade, hade, hade, çabuk kalkın!” diyorlar, bizi kaldırıyorlardı. Kendileri oturduğunda en az bir saat kalıyordular. Öyle bir dar zaman gördüm ki mecbur kaldım inşaata gitmeye. Paslı, eğilmiş çivileri topluyordum, getirip satıyordum bir ekmek parası çıksın diye. 2-3 ay böyle devam ettim. Çünkü çocuklarım iş bulamadığı için çalışmıyordu. Diğer çocuklarım ufaktı, hastaydı. Gece kalkıyorduk, çocuğumuzu belimize alıp yürüyerek götürüyorduk hastaneye. Üç saat sürüyordu yol. Ayakları tutmuyordu bir oğlumun, felçliydi, böbreklerinde sorun vardı. Paramız yoktu ki arabaya binelim. Biz böyle çektik. Bunları gördük.

Son yıllarda biraz değişti tabii. Buralara alıştık. Buralar da bizlere alıştı. Ama hâlâ ayrımcılıklar devam ediyor. Gelinim 11 yıldır oturduğu apartmanda Kürt olduğunu saklıyor hâlâ, Antepliyim diyor. Ev sahibi bilse Kürt’tür çıkartacak. Yeğenim ona gidecek olanların, beyaz tülbent takmasını istemiyor, Kürt olduğu anlaşılmasın diye Kürtçe konuşturtmuyor evinde kimseye. Gene de çok şükür kimseye bulaşmadık. Çocuklarım kötü yollara düşmediler, kötü işler yapmadılar. Çok çabaladık bunun için. Üzerlerinde pervane olduk. Onlar da kötü insan olmadılar hamdolsun Allah’ıma.

Dinar (Şerif Bey’in kızı)

Geldiğimizde 10 yaşındaydım. Önce Mersin’e, oradan aktarmayla Antalya’ya geldik. İlk geldiğimiz zaman mahalledeki çocuklar “Kürt! Kürt!” diye dalga geçiyordu. Neden bahsettiklerini bilmiyordum. Anlamlandıramıyordum. Sonra sonra öğrendim benim Kürt, onlarınsa Türk olduğunu. Tek kelime Kürtçe bilmiyorduk. Annemle babamın koruma politikası, dili çocuklarına öğretmemeye kadar gitmişti. 18’li yaşlarımda isyan ettiğimi hatırlıyorum çokça. Kürt’üm madem, dilimi öğrenmeliyim diye. Annemi zorla konuşturuyordum. Kasetler dinliyordum. Babamsa her defasında o kasetleri yakıp azarlıyordu beni ve annemi.

Batman'dan yola çıkarken çok heyecanlıydım. Tüm aile bir otobüse binmiş dayımlara gidiyorduk. Bilmiyordum ki bir daha dönemeyeceğiz. Evimi, mahallemi, arkadaşlarımı göremeyeceğim. Vedalaşmamıştım hiçbiriyle. Yıllarca geri dönme hayali kurdum. Yanlış tedavi sonucu felç geçiren benden iki yaş büyük abimle oturur, nasıl döneceğimizi konuşurduk. Arkadaşlarımız bizi görünce şaşıracak ama çok sevineceklerdi. Ama olmadı. Bir daha hiç gitmedim. Abim öldü, ben büyüdüm, dünyanın farklı yerlerine gittim tek başıma. Ama Batman'a gidemedim. O cesareti göremedim kendimde. Çocukluk hayalimde yaşattığım Batman'ı eski haliyle bulamaktan korktum.

Batman deyince zihnimde iki katlı geniş bahçeli bir ev belirir, renkli gülleri ve dut ağaçları olan.

SOKAKTA ÇALIŞAN ÇOCUKLAR

Laleli'de bir kaldırım kenarında ellerinde siyah poşet, mahcup, öylece dururken görüyorum onları. Henüz yaptıkları işe çok alışmamışlar. Küşüğü üç, en fazla dört yaşlarında, alagarson tıraşlı. Eli yüzü kir içinde. Ama o kirler dünyalar tatlısı yüzünü örtememiş. Saçlarını sevmeye başlıyorum hiç sesini çıkarmıyor. Ne gülüyor ne tedirgin oluyor. Öylece sokulgan bir kedi yavrusu gibi kıpırdamadan duruyor. Bir parmağını ağzına sokmuş bebek gibi emiyor ara ara. Büyük olanı olsun olsun dokuz, on... Kara kaşlı, kara gözlü. Ben sorular sordukça, dil döktükçe büzüldükçe büzülüyor. Güvenlerini kazanmak, kendimi benimsetmek için bayağı bir uğraşıyorum. Minik Bawer aslında çoktan tav bana. Sevdikçe gıkı bile çıkmıyor. Yürürken elimi bir an bırakmıyor. Zaten sonraki ilk görüşmemizde de görür görmez boynuma atlıyor. Sonunda ikna ediyorum. Evlerine doğru gidiyoruz. Üç beş adım, pat yanımda bir sivil polis. Dil dökme, güven kazanma faslı yeniden başlıyor. Bir taraftan için için de memnunum bu durumdan. 'Neyse,' diyorum, 'demek ki bir kadın elini tutup aklına estiği gibi bu çocukları kolayca bir yere götüremez.' Kimlikler, telefonlar, meram anlatmalar... Sonunda niyetimin kötü olmadığını anlıyor polis, yola devam ediyoruz. Yavaş yavaş mehter adımları ile gidiyoruz evlerine. Daha evlerine varmadan anneleri Havva ile sokağın başında karşılaşıyoruz. Bir güler yüz, bir sevecenlik, neredeyse aramızdaki dil problemi de olmasa yıllardır birbirini görmemiş iki arkadaş gibi olacağız.

Ayaküstü kendi Türkçesi de kırık dökük olan Mehmet anlatıyor neden geldiğimi. Onların okuması için Hayat Vakfı ile irtibat kurduğumu söylüyor. Memnun oluyor anneleri. Zaten babaları da çocuklarını okutmak istemiş ama çok fakirler. 'Lisansızlar!' Ve Kızıltepe'de kalan okul kayıtlarını buraya getirmek için önlerine sürülmüş evrak, bürokrasi cehenneminin altından kalkamayacak kadar

modern bir şehrin göbeğinde yalnızlar.

Gedikpaşa'nın ara sokaklarında yüzlerce yıkıldım yıkılacağım diyen yapılardan bir ikisi karşıma çıkan. Sekiz nüfus tek bir odada kalıyor. Evin içinde mutfak yok, tuvalet desen o da yok. Tipik Rum evlerinin girişinde yer alan ufak odalar olur, aile oraya sığınmış. Tek lüksü birkaç döşek, bir televizyon ve bir halı olan bir ev bu. Zaten bu eve eşya girse, içeride yaşayanların dışarı çıkması gerekir. Havva'nın ablasının evi ise bir bodrum katında. Onlar da orada 13 çocuk, kaç büyük sayısını kaçırdım, beraberce yaşıyor. Bir de bahçede kömürlükten bozma tek göz bir odada gelini, oğlu ve bir de torunu kalıyor. Kapı baca dökülüyor. Ve bir başka komşu geliyor, bir sekiz çocuk da onda. Çocuklar hep sokakta mendil satıyor, flüt çalıyor. Daha doğrusu ağızlarına dayayıp düdük gibi öttürüyorlar flütü. En fazla bir lastik terlik ayaklarındaki.

Babaları seyyar satıcıymış. Anneler bütün o yoksulluğa rağmen evleri ile ilgili. Hemen her gitmemde tutmuş Bawer'i harala gürele yıkamaya çalışırken buluyorum annesini, binanın sahanlığında komşularla ortak kullanılan bir banyoda. Benim küçük kedi cırtlıçiplak kaçma mücadelesi veriyor annesiyle. Anne onun burnunu siliyor, öbürünün yüzünü. Ama yetişemiyor besbelli. Annelerin yüzlerinde hemen fark edilen bir sevgi ifadesi var çocuklarına karşı. Yine de arada bir okkalı 'şefkat tokatları' bir birine iniyor, bir diğerine. Çocuklar okkalısına da hafifine de biraz nazlanıyor, bir köşeye kapanıp ağlıyor, sonra sıkılınca aynı cevval hal ile oradan oraya koşuyor, lafa dalıyor. Sonra bir tane daha yiyorlar. Aylar sonra Hayat Vakfı'ndan Kürtçe bilen bir psikolog abla ile konuştuklarında ise o ağlamalarının hiç de öyle 'hafif, nazlı' ağlamalar olmadığını, bu dayaklara gerçekte çok üzüldüklerini öğreniyorum çocukların. Sonraki günlerde de anneleri ile bitmez tükenmez tartışmalar yapıyoruz dayak konusunda.

Bazen bir oklavayı gösteriyor anneleri çocukları okula gitmediği zaman nasıl 'ikna ettiklerine' kanıt olarak, bazen de vakıfta yaramazlık yaptıklarında ablalar onları 'yola getirebilsinler' diye bana 'yol yordam' öğretiyorlar...

Hayat Vakfı'nın Çocuklar Sokakta Solmasın Programı'na alınan bu mahalleden yirmi kadar çocuk, vakfın çalışanlarının o güne kadar en çok zorlandığı çocuklar oluyor aynı zamanda.⁵⁴ Yine de sabırla, şefkatle, tecrübeyle ve en önemlisi akıllıca çözümler üreterek birkaç ayda çok mesafe kat ediyorlar. Bu çözümlerin başında onlara Türkçe öğretebilecek Kürtçe bilen öğretmenler ve ilişki kurabilecekleri psikologlar tahsis etmek var. Gerçekten çocuklar Kürtçe konuşabildikleri bir öğretmeni ve ortamı bulunca çok hızlı bir şekilde mesafe kat etmeye başlıyorlar. Hepsinin kısa zamanda hayallerini okullarına dönebilmek, başarılı olmak, çantalar, kitaplar süslüyor.

Zamanla göç hikâyelerini de paylaşmaya başlıyor bizimle aileler. İlk görüşmede 8 çocuklu Saliha Hanım'ın kayınpederinin Mardin'de koruculuk yaparken patlayan bir mayınla öldüğünü, bunun üzerine kocasının korkarak koruculuğu bırakıp İstanbul'a geldiğini öğreniyoruz.

Havva (aslında tüm diğer anneler ve babalar) hiç okuma yazma bilmiyor. Memleketinde iki sene okula gitmiş. İki sene boyunca tek kazancı bol bol dayak yemek olmuş. Mardin'in Büyükkardeş (Cinatamıho) köyünden. Onun köyü boşaltılmamış ancak kocasının Kızıltepe'deki köyü

54 Hayat Vakfı 15 yıldır "Çocuklar Sokakta Solmasın" adıyla bir proje yürütüyor. Aileleri ile yaşayan, ancak sokakta çalışmak zorunda olan çocukları, sokakta çalışmaktan alıkoyarak, okumaya yöneltmek amacıyla yürütülen bu proje çerçevesinde sokakta su, mendil satan, tartıya çıkan ve benzeri işlerde çalışan çocukların aileleri ile temas kuruluyor, bu çocukların ve ailelerinin gıda, eğitim ve sağlık masraflarını karşılamaya yönelik yardımlar yapılıyor. Rehabilitasyon, meslek eğitimi gibi hizmetler veriliyor. Ailenin yetişkin fertlerine iş bulmaya çalışılıyor. Ailelerin durumları biraz düzeldikten sonra ise çocuklarını sokakta çalışmaya göndermemelerini istiyorlar.

boşaltılıp, sonrasında yakılmış. Tazminat yasası ile verilen parayı -ağabeyinin el koyması sebebiyle- alamamış Mustafa Bey. Sonrası perişanlık, öncesi gibi... Onun da okuma yazması yok. Köyden çıktığında hiç Türkçe bilmezmiş. Sonradan öğrenmiş. Bulabildikçe geçici işler yapıyor ya da seyyar arabasını kaptırmadığı sürece elma satıyor. Zabıta talar arabasını alıp kırdığı zaman ise hayat duruyor bir anda. Adeta çırpınıyor arabasını geri alabilmek için. Onca dil dökmeler, çabalar kâr etmiyor. Hiçbir şeyin topal beygir hızından daha gayretle yürümediği bir ülkede seyyar satıcı arabaları hemen gününde kırılıp imha ediliyor. Bu hayatın ona sundukları kadar mütevazı bir hayal kuruyor Musatafa Bey; bir gün olur da birileri kendisine yardımcı olur, belediye işgaliye ödemesini kabul ederse, kaçmadan, göçmeden satış yapabileceği bir köşede arabasını kurup, elmalarını satar belki diye. Aylarca süren uğraşılardan ve bazı bürokratik engelleri halledip çocuklarını okula tekrar kaydettirebildikten sonra açıyor o da ayaküstü hikâyesini. Okuyamadığı, köyden çıkarıldıktan sonra küçük yaşta çalışmaya mecbur kaldığı yılları anlatırken bir taraftan da çocukları için "Onlar benim çektiğimi çekmesinler, okusunlar," diyor ara ara.

Laf arasında İstanbul'da yaşamaktan memnun olduğunu söylüyor Havva. "Burada yine de iş var, para kazanabiliyoruz," diyor konuşma arasında. "Kızıltepe'de hepten perişandık."

Özellikle biraz yaşça büyük çocuklara sokakta çalışmak ile ilgili sorular sormaya yeltendiğimde hemen yüzlerinde mahcup bir gülümseme ile sessizleştiklerini fark ediyorum. Sokakta çalışan çocuklar ile ilgilenen vakıf gönüllüleri, çocukların sokakta çalışmasıyla ilgili konuların konuşulmasından rahatsız olduklarını, onlara sokaklar ile ilgili sorular sormanın, sokakta çalıştıkları zamanları irdelemenin psikolojilerini olumsuz etkilediğini söyledikleri

için ilk gün yaptığımız tek bir görüşme haricinde bu konuda bir daha sorular sormuyoruz.

İlk tanıştığımız gün ise çocuklar, toplu halde oldukları için genelde sıkılmadan, bir oyun ve 'şikâyetlenme' havası içinde konuştular. Onlarla sokaklar hakkında yaptığımız bu kısa görüşme ise yaşadıkları hayat, polis, zabıta, tiner-ci, ekmek kavgası gibi kavramlarla dolu dünyaları hakkında epeyce ipucu verdi.

‘Mendilci Çocuklar’

– *Sen böyle mendil satıyorsun sokakta, sana kötü davranan oluyor mu?*

Mehmet

Bütün mendilleri alıyor.

– *Kim alıyor?*

Mehmet

Baliciler. Bütün mendilleri kaçırdı. Ben de ona taş attım. Onlar çalmasaydı ben de taş atmazdım.

Remzi (Mehmet’in kuzeni)

Evet o seni götürür bir yere. Abla o onu bir yere götürülecek, öldürülecek. Yanına gitme, yoksa seni keser.

Mehmet

Görüyorum ben, kaçıyorum. Bir kere polise söyledim. Polis abi ona “Yürü git!” dedi. Remzi de bir kere gitmişti, gemiye binmişti, kaçtılar. Sonra polise teslim ettiler. Polis arabaya koydu getirdi. Hapse koydu, bunlar da ağladı.

– *Büyüklerden kötü davranan oluyor mu size?*

Mehmet

Bizim paramızı kaçırıyorlar. Bir adam da bizim iki liramızı kaçırdı. Geliyorlar ben kaçıyorum hemen eve. Bi kez de zabıta bu ikisini yakaladı ben kaçtım. Götürdüler bir yere, onlara döner ve ayran aldılar. Sonra bıraktı. Sonra bir kere biz kaybolduk, polis aldı. Meyve suyu aldı bize, sonra eve getirdi.

– Peki büyüünce ne olmak istiyorsunuz?

– Polis

– Polis

– Asker

– Zabıta

Mehmet

Babam elma, salatalık satıyor. Zabıta arabaları kırıyor. Dün arabaları topladı, hepsini kırdılar. Dediler yarın gel. Yarın geldi vermedi, kırdılar. Arabaya para lazımdır. Eve yemek getiremez baba araba olmazsa.

Bu cümleyi defalarca tekrar ediyor çocukların her biri, aynı sahneyi birkaç ay sonra yeniden yaşıyor çocuklar. Zabıta babalarının arabasını alıyor ve kırıyor.

Havva

Aha bu sokakta oturuyor (Bawer, sokakta çalışan en küçük çocuk.) Polis arabası ayağını ezdi. Kırmış, kırmış... İki ay yatıyor orda. (Evde iki ay yatmış çocuk, ayağı alçıda.) Sonra ziyarete geldi polis. Görmeye geldi.

Bir diğer çocuğunun da Beyazıt'ta mendil satarken ayağına çivi batmış, onu anlatmaya çalışıyor telaşla.

– Okulda Türkçe konuşmak zor geliyor mu size?

Remzi

Evde Kürtçe konuşuyoruz. Okulda Türkçe.

Remzi çocukların içlerinde en rahat Türkçe konuşabileni. O yüzden diğer çocukların yanında fazlasıyla özgüvenli kalıyor. Eh bu özgüven ile sürekli kendisi konuşmak istedikçe de annesinden ara ara şaplakları yiyiveriyor.

- Peki okulda Kürtçe konuşsan daha mı iyi anlarsın dersleri?

Remzi

Hayır! Öğretmen anlamaz. Çocukların hepsi Kürtçe konuşmuyor. Diyor ki, (Kürtçe konuşan kız kardeşi Nevin'i kastederek) "Bu kadın beni okula göndersin."

Nevin henüz yedi yaşında. Sonraki günlerde ben dâhil onunla ilgilenen hiçbir ablanın peşini bırakmıyor. Onu okula kaydetmemiz için adeta deli oluyor. Küçükken geçirdiği havale nedeniyle bir problem taşıyor vücudunda. Vakıf onun epeyce sabır ve meşakkat gerektiren tedavisini üstleniyor ve ilk günden itibaren özel bir sevgi duyuyorlar Nevin'e karşı. İlk görüştüğümüz günlerde sessizce yanımızda sokulan, kucağımıza oturan bu küçük kız, kısa bir süre sonra kardeşlerine emirler yağdıran, çalışanlara 'posta' koyan, proje yöneticisi ablalarının masalarında izin almadan oturma ve karıştırma ayrıcalığını sonuna kadar kullanan bir 'hanım sultan' olup çıkıyor. Onun bu değişimi keyif veriyor vakıfta çalışan herkese.

- Okulu seviyor musunuz peki, çalışkan mısınız okulda?

Remzi

Ben çalışkanım, abla bu okula gitmiyor. Kaydı yok. Kızıltepe'de

Mehmet

Kızıltepe’de ben çalışkandım, öğretmen bana çanta verdi. Her bir şey verdi.

Mehmet sıklıkla hep bunu tekrarlıyor: Türkçesi çok yetersiz olan bu cin gibi çocuk memleketinde üst üste iki defa sınıfta kalmış. Üçüncü sene ise devam etmediği halde geçirmişler. Bir sene de evrak meselesinden kaydolamadığı için 5. sınıfa gitmesi gerekirken 2. sınıfa geçmiş görünüyor. Ama hayallerinde ‘çok çalışkan’ bir çocuk o. Diğer çocuklar sonraki günlerde sınıfta kalışını yüzüne vurduğu zaman ağlayarak kaçıyor, hırçınlık yapıyor.

Her ziyaretimde çocuklar, Havva’nın çocuklarının kaydının burada olmadığını, bu yüzden okula gidemediklerini söylüyorlar ara ara. Çocukların kayıtlarının buraya getirilip, okula yazılması işinde Hayat Vakfı’ndaki gönüllülere yardımcı olmaya çalışıyorum ilerleyen günlerde. Akıl almaz bürokratik saçmalıklar çıkıyor karşımıza. Aylar boyu süren kavgalardan ve dil dökmelerden sonra çocukların engellerini aşabiliyor, birkaç gün gecikmeyle de olsa okullarına başlamalarını sağlayabiliyoruz. Kayıt sürecinde yaşanan zorluklar aşıldıktan sonra başladıkları okulda çok iyi karşılanıyorlar. Okul müdürü, müdür yardımcıları ve öğretmenler şefkat ve anlayışla yaklaşıyorlar kendilerine.

Şimdilik uzun zaman ara verip epeyce de sokaklara alıştıktan sonra yeniden okula başlamanın ve halen Türkçeyi iyi konuşamamanın sıkıntısını çekiyor çocuklar. Yine de yavaş yavaş notları yükseliyor ve okula düzenli devam etme alışkanlığını kazanmaya başladılar. Daha yolun başındalar, çok zorlanacaklar, belki birçoğu ‘başaramayacak’ da. Ama ilk defa onları ‘dilsiz’ bir halde yaşıtı birçok çocukla yarışa koşan, aptalca bir evrak fetişizmi sebebiyle bir sene okula kayıt olamamalarına sebep olan, ama ço-

cuklar okula kaydedilmediği için de yasalar önünde ebe-
veynlerini suçlu duruma düşüren ‘devlet babanın’ ötesinde,
bu çocukları umursayan ve önlerini açmaya çalışan sivil
bir mecra var şimdi yanlarında.

Saliha, Mardin, Kızıltepe, Tolik (Kaynarca) Köyü

*Çocuklar komşularda yemek gördüğünde ağlıyordu,
ben ağlıyordum...*

Mardin'in Kızıltepe ilçesi Kaynarca köyündenim. 31 yaşındayım. 7 yıl önce geldik İstanbul'a. Biz orada da çok fakirdik. Hiçbir şeyimiz yoktu. Ne tarlamız vardı ne de hayvanlarımız. Zaten 13 yaşında evlendim. Komşumuzdu, kaçırdı beni. Ama sevdim de kaçtım. Kayınpederim korucuydu. Onlar da çok fakirdi. On çocuğu vardı. Hepsi ufaktı çocukların. Kimse çalışmıyordu. Tek korucu maaşıyla geçinirdik. Koruculuktan da az para verirlerdi, idare edebilecek kadar.

Kayınpederim göreve gittiğinde mayına bastı. Telefon açtılar bize "Gelin!" diye. Olay olduğu zaman helikopterle Diyarbakır'a hastaneye götürdüler kayınpederimi. Bir bacağı kopmuştu. Hastanede vefat etti. Daha gençti. 41 yaşındaydı. Çocukları hep yardımlarla geçindi. Hepimiz ayrı bir yere dağıldık sonra. Kimi Adana'ya, kimi İzmir'e, kimi İstanbul'a... Biz bir yıl daha kaldık köyde. Ama artık koruculuk yapmaya korktuk. Korucu olduğumuz için PKK'dan zaten korkuyorduk. Sonra hiç geçinemeyince aldık çocukları geldik.

Buraya geldiğimizde çok sıkıntı çektik. Bir köylümüz vardı burada. Bir milyon borç alıyordum ki bakkaldan bir ekmek alalım çocukları doyuralım. Bazen ekmeği bile bulamıyorduk. Çocuklar komşularda yemek gördüğünde ağlıyorlardı. Gece-leri ben de onların yanına yatıp ağlıyordum. Sonra çocuklarla

su sattık. Oradan aldığımız parayla ancak karnımızı doyurabiliyorduk. Bir yıl böyle idare ettik. Açlık çektik. Sonra komşular yardım etti, belediye yardım etti. Lokanta geceleri artan yemeklerini veriyordu. Sonra kocam iş buldu. Biz o Havva'nın kaldığı odada kalıyorduk. Sonra onlar buraya taşınınca dokuz ay önce, o odayı Havva'ya verdik. Biz buraya taşındık. (Karşı apartmandaki tek odaya göre daha iyi bir ev burası. İçinde iki ya da üç odası, mutfak, tuvaleti var.)

Yine de keşke daha önceden gelseydik diyoruz. Biz orda çok rezillik çektik. Burada en azından lokanta artan yemeklerini veriyordu, karnımız doyuyordu. O zamanlar o da yoktu.

Bir gün zabıtalara üç çocuğumu alıp götürdüler Taksim tarafına. Yol paramız yoktu. Gece gidip çocukları alamadık, oturduk ağladık. Sonra sabah yürüyerek gittik, aldık geldik. Gece çocuklar da çok ağlamışlar, birbirlerine sarılıp uyumuşlar. Yüz lira ceza verdiler sonra. Kâğıt geldi etti, ödemedik biz. Sonra da çocuklar dedi ki, "Orda yatak vardı, televizyon vardı. Karnımız da doydu. Biz burada kalmayacağız, yine oraya gideceğiz."

Biz hiç sevmiyoruz su satmaya gitmelerini. Artık çocuklar bir lira getirse onu alıyor internete gidiyorlar. Eve getirmiyorlar parayı. Ama alıştılar artık sokağa. Kontrol etmeye çalışıyoruz, konuşuyoruz. Babaları da "Böyle yapmayın!" diyor, ama çocuklar dinlemiyor. Çocuklar gelene kadar ben korkudan ölüyorum. Bebeğim var artık, takip de edemiyorum.

Çocukların babaları ilkokul okumuş. Saliha ise hiç gitmemiş okula. Okuma yazması yok. Türkçe de bilmiyor. Büyük kızları Esra 6. sınıfa kadar devam etmiş. Ama okulda başarısızmış, okumakta çok zorlanıyormuş. Seve-memiş okulu, terk etmiş. Esra'nın da Türkçesi çok akıcı değil. Ancak Kürtçesi de çok iyi değilmiş. Konuşurken dili çok dönmüyormuş. Diğer çocuklar, dersleri çok iyi olmasa da, şimdilik devam ediyorlar okula. Ailenin çocuklarının

biri küçükken köyde damdan düşüp beyin kanaması geçirmiş. Epeyce hasar kalmış beyninde. Çok sinirliymiş. Diğer bir çocuk ise geçen sene tren istasyonunun orada duvardan düşmüş. Hastaneden bir şeyi yok demişler ama Saliha Hanım “Normal değil,” diyor. “Sanki onda da hasar kaldı.” Bir oğluna da sahilde mendil satarken araba çarpmış. “Kolu kırıldı, bacağı kırıldı, altı dişi kırıldı,” diyor.

Seher, Mardin, Cinatahıso (Küçükkardeş) Köyü

Bizim bir geleceğimiz olmadı, olamadı...

Köyümüzün adı Küçükkardeş. Havva ablanın köyüyle beş dakika ya var ya yok mesafesi. İki köy karşı karşıya. Onlarınkı Büyükkardeş. Köylerimizin hikâyesi şöyle: Büyük kardeş ile küçük kardeş birbirlerine küsmüşler. Gitmiş, küçük kardeş karşıda ev yapmaya başlamış, inat olsun diye. Orada kalanlar Büyükkardeş oldu, buraya gelenler Küçükkardeş. Gerçek bir hikâye. Hatta Kürtçede Hıso ile Miho diye isimleri de var. Nusaybin'e bağlı bizim köy. Şu anda yaşlılardan başka kimse yok köyde, hep eskiler. Genç falan bulamazsın köyde zaten.

Beş yaşındaydım. 20 yıl falan oldu. Ben o günleri hatırlıyorum. Çocukluktan kalan bazı şeyler unutulmuyor. Bir de psikolojik baskı olunca... Adamları hiç yere alıyorlardı... Annemin yengesi ile amcasını alıp direğe astıklarını hatırlıyorum. Alıp götürdüklerini. Yöresel kıyafetlerimiz var ya, sırf onları sebep göstererek aldılar. Annemlerden duyduğum kadarı ile neler neler yapmışlar. İkisini birbirinin önünde anadan doğma soyup karakolun içindeki askerlere göstermişler. İhbarlar alınıyormuş, yok yardım varmış falan diye. Köye geldikleri zamanı hatırlıyorum; battaniyeye sarılıp da gelmişlerdi, çünkü elbise falan hiçbir şey yoktu üstlerinde. Elbiselerini parçalamışlardı. Psikolojik olsun, öbür türlü olsun, her çeşit işkenceyi yaptılar. Bir de şu koruculuk olayı var ya, baskıların ve göç etmemizin bir sebebi de oydu. Köylüler "Biz korucu olmak

istemiyoruz. Kendi halimizde insanlarız. Bağıımız bahçemiz var, ekip biçiyoruz. Idare ediyoruz, o maaşa ihtiyacımız yok,” deyip zıt düşünce birçok evi yaktilar.

Hatırlıyorum. Beş yaşındayım. Beş yaşında bir çocuk hatırlar herhalde. Sopalara bezleri sardılar, evleri ateşe verdiler. Eşyalarımızı, elbiselerimizi hiçbir şeyi alamadık. Şu anda annem burada olsaydı diyecekti ki, “Köyden hiçbir şey getirmedi.” Adana’ya göç ettiğimiz zaman sadece üstümüzdeki elbiselerimizle geldik. Ayağıımızdaki ayakkabıların bile yırtık olduğunu hatırlıyorum. Dört kardeşlik o zaman. Newroz’un başında kız kardeşim doğmuştu. Koca koca adamların o bezleri sarıp sarıp evin içine atması korkunç bir şeydi. Herkes çığlık çığlığa koşuyordu bir yerlere. Evlerini kurtarmaya çalışanlar, kuyudan su çekenler... Müdahale vardı ama yapamıyorlardı. Fakirdi herkes. En çok yorganlarını, döşeklerini kurtarmak istiyorlardı. Sabah ezanında gelmişlerdi. Biz uykudan uyanmıştık silah seslerine. Hiç unutamadık o günü.

Oradan Adana’ya göç ettik. Orda da rezillik çektik. Pamuk tarlalarına gittik en çok. Sabahın köründe ezanla birlikte kamyon kasalarında gidiyorsun tarlaya. Küçük büyük iç içe. Sabah o nemli pamukların içine dalıyorsun, her tarafın ıslanıyor. Bazen de portakal, patates, soğan, tere, maydanoz türü şeyler toplamaya giderdik. Düşünsene, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor, o şartlarda çalışıyorsun ve küçüksün. Bir kasanın içine portakal doldurup taşıman gerekiyor. Neticede başkasının yanında çalışıyorsun, taşıyamam diyemiyorsun. Küçük kâğıtlar veriyorlardı sonra. Bilet diyorlardı onlara. Artık parayı bir ay sonra mı alırsın, iki ay sonra mı alırsın, onların insafına kalmıştı.

İlk başlarda halamlar yanlarına almışlardı bizi. Onların maddî durumu iyiydi, sadece bir ilki aylığına aldılar. Yine Allah razı olsun, idare ettiler. Kolay değildi. Biz altı kişi, onlar da altı kişi. On iki kişinin. O kadar boğazı doyurmak da kolay değildi. Hadi büyükler idare etti, küçükler idare edemiyordu. Açtık, istiyorduk yani.

Sonra akrabalar kendi aralarında bize küçük bir arsa aldılar. Ev yaptık tek bir oda. Cam yok, çerçeve yok, kapı yok. Kapının önüne battaniye asmıştık, camın önüne naylon yapıştırmıştık. Evin zemini bile topraktı. Sadece temelini doldurmuşlardı, bir de duvarlar vardı. Köyde şöyle bir rahatlığımız vardı: Başkasının evindeydik gene ama kira ödemiyorduk. Dağlık taşlık bir köydü. Köyün içine araba giremezdi. Biz de köyün en sonunda oturuyorduk. Yine de elektrik, su parası yoktu. Gelse bile çok az gelirdi. Adana'ya göç edince elektrik parası bir taraftan, su parası bir taraftan... Bir de çocuklar ufak olunca daha bir zorlandık tabi.

On yıl kadar Adana'da kaldık. Baba hastaydı, çalışamıyordu. Okula da gidemedik. Hiç okul, sıra nedir bilmiyorum. Kardeşlerimin hepsi benden küçüktü. Üçünü okula gönderdik. Biz okumadık bari onlar okusun dedik. Baktık ki olmuyor, sadece ben çalışabiliyorum, amcam İstanbul'daydı, "Kalkın gelin buraya. En azından konfeksiyonlar falan var, çocukların çalışır. Ben de sana yardımcı olurum," dedi. İstanbul'a geldik. Ama tabi o da yalan oldu.

İstanbul'a geldikten sonra bunun gibi bir odamız vardı. (*Havva'nın tek odalı evinde yapıyoruz konuşmamızı.*) Zaten ne zaman buraya gelsem ilk geldiğimiz evi hatırlıyorum. Bizim de böyle bir odamız vardı ve sekiz kardeş olmuştuk artık, içinde uyumak zorunda kaldık. On nüfus orada oturuyorduk. Üst katlarda hep bekârlar falan vardı, aile hiç yoktu zaten.

İstanbul'a geldikten sonra kız kardeşimle konfeksiyona girdik. Ondan sonra bir komşumuz vardı, "Gel," dedi "ben bir kuyumcuda çalışıyorum." Kız kardeşimle birlikte kuyumcuda çalışmaya başladık. Bir sürü rezillik çektik orda da. Küçük-sün, azarlanıyorsun. Kardeşim benden ufaktı, hastaydı bir de. Ben ona göre daha rahattım. En azından sağlıklıydım. O hasta haliyle azarlandığı zaman çok zoruma gidiyordu. "O küçük daha, anlamıyorsa öğretin, niye kızıp bağıríyorsunuz?" diyordum.

O kız kardeşim şu anda bile rahatsız. Ameliyat olması gerekiyor, o da pahalı bir ameliyatmış ve riskliymiş. Saçının altında misket kadar bir şey var. Hatta annemler Seda Sayan'a bile gitmeyi düşünüyorlardı. Ama kardeşim "Ben utanırım. Televizyona falan çıkamam anne. Yapmayın!" dedi. Bazen bakıyorsun o şey balon gibi şişiyor, bazen bakıyorsun inip bez gibi oluyor. Şişlik indiği zaman kardeşimde korkunç bir baş ağrısı yapıyor. Hiçbir şey yiyemiyor.

Bizim bir geleceğimiz olmadı, olamadı. Bir kızım var şimdi benim, ona gelecek hazırlamak istiyorum. Ama o da mümkün değil galiba. Şans meselesi o da. Olmuyor yani.

16. YAŞ KADERİ

Ailesinin zorunlu göç sebebi ile İstanbul'a geldiğini bildiğimiz TMK mağduru çocuklardan Delil'in yaşadıklarını öğrenmek üzere, bir Pazar öğleden sonrası Terazidere Mahallesi'ne gidiyoruz. Delil ile anne ve babası memleketlerine dönmüş, kardeşleri ise ailenin geçimine katkıda bulunmak için İstanbul'da kalmayı tercih etmişler. Mülakatımızı ailenin göç hikâyesini yaşayan diğer kardeşleri ile yapıyoruz.

Delil'in kardeşleri, Delil'in artık cezaevinden çıkmasının ve Mardin'de normal bir hayata dönmesinin de etkisiyle psikolojik açıdan rahat, politik dilden uzak ve içtenlikle konuştular o gün bizimle. Konuşurken birbirimize alışana kadar birazcık zorlandık. Aralarda şimdiye kadar yaptığımız röportajlarda hiç olmadığı kadar sohbet ettik ve şakalaştık. Ama yine de bu en hüzünlü röportajlarımızdan biriydi.

Ailenin çocukları, gözlerini açtıkları günden itibaren şiddet dolu bir dünyayla muhatap olmuşlardı. Daha küçükken sık sık basılan evleri, tutuklanan babaları, defalarca göç etmek zorunda kalışları ve bir süre sonra 16 yaşında dağa çıkıp, yedi sene sonra da bir çatışmada ölen kardeşleri... Şeytanın bacağına İstanbul'a taşınarak bir süreliğine kırmışlardı ancak daha sonra Delil'in tutuklanması ve iki gün sonrasında 15 yaşındaki kardeşleri Çekdar'ın da Delil ile aynı akıbete uğrayacağından korkarak dağa çıkmasıyla bir kez daha hayatları alt üst olmuştu. Röportajın pek çok yerinde uzun uzun sessizlikler ve iç çekmelerle konuşmaya ara verdik. Delil'in tutuklandığı gece ve 15 yaşındaki Çekdar'ın dağa çıkışının anlatıldığı bölüm söze girmemizin çok zor olduğu anlardı.

Yılmaz, zorunlu göç ve sonrası ile ilgili anılarını dinlediğimiz kardeşlerin en büyüğü. En büyük kardeş olmasına rağmen henüz 20'li yaşlarında. Çoğunlukla ağabey olarak o konuşuyor. Ama ağabeyliğini otoriter bir tavırla değil,

sevecenlik ve dostlukla hissettiriyor kardeşlerine. Hüzün en yoğun olduğu anlarda küçük bir espriyle ya da konuyu değiştirerek kardeşler üzerindeki kasveti dağıtan da hep Yılmaz ve eşi oluyor. Vesile üçüncü, İsmail dördüncü ve Cihan altıncı çocuk. Yılmaz, İsmail ve Vesile çocukluklarından beri tekstil atölyesinde çalışıyorlarmış. İçlerinde yetişkinlerden okuyabilen tek çocuk Cihan.

Ayrılmadan önce ayaküstü kardeşlere İstanbul'da neler gezmeyi sevdiklerini sorduk. Özellikle kız kardeşler bunca yıldır İstanbul'da bir kere Sultanahmet'e gidebilmişler, başka da bir yere gidememişlerdi. Yaşamak zorunda oldukları mahalle sıradan bir güzelliğe bile rastlamanın mümkün olmadığı bir tür sanayi mahallesiydi.

En büyüğü halen 20'li yaşlarda olan kardeşlerin röportajın bir yerinde bir sitemi vardı. Gelecekleri için ne planladıklarını sorduğumuzda "Bu saatten sonra ne yapabiliriz ki?" dediler bir ağızdan. Bu çok önemli bir soru, hayati bir soru. Ve aslında sadece zorunlu göç mağdurlarının değil, hepimizin sorması gereken bir soru. Bu saatten sonra bile olsa onlar için ne yapılabilir? Neleri değiştirebiliriz hayatlarında, bir şeylerin birazcık olsun daha iyiye gitmesi adına?

Yılmaz, Vesile, İsmail, Cihan (Delil'in Kardeşleri) Mardin, Zonê (Aran) Köyü

Bizde 16 yaş kader demek!

Yılmaz

Biz Sürgücü bölgesine bağlı Aran köyündeyiz. Kürtçesi Zonê. Bizim köyden göç etmemizin sebebi koruculuk sisteminin başlaması. Ailenin koruculuğu kabul etmemesi ile birlikte köyden çıkmışız. Çocuktum o zaman, köyü hayal meyal hatırlıyorum. Düşünün, daha sonra köyüme döndüğümde küçük olmasına rağmen kayboldum. 5 yaşlarında falanmışım köyden çıktığımda. Küçük olduğumdan çok hatırlamıyorum, hem de o zamanlar yeni yeni başlıyordu her şey. Herhalde korucuların gözü açılmamıştı, daha sonraları o yetkileri kendilerinde görünce başladı baskılar. 87 yılındaydı köyden çıkışımız. Sonrasında koruculuk sisteminin tam oturtulmasıyla korucular biraz daha zulme yöneldiler.

Annemin babamın anlattığına göre, askeriye köye gelmiş, köyün muhtarıyla bütün evleri gezip korucu olmalarını söylemişler. Bizimkiler koruculuğu kabul etmemiş... Şimdi bilmiyip de koruculuğu kabul edenler de vardı. Sonrasında koruculuğun farkına varıp silahı bırakmak isteyenlerden günlerce işkence görenler de oldu, koruculuğa devam edenler de.

Biz ilk önce Mardin'in Kızıltepe ilçesine göç ettik. Ondan sonra sürekli yer değiştirdik. Mardin-Kızıltepe arası sürekli

git gel yaptık. Bir Mardin'deydik bir Kızıltepe'deydik. O dönemler, yani Kızıltepe- Mardin sürecinde devlet ile tanışmaya başladık. Köydeyken geçimimizi bağ bahçe işleri ile temin ediyorduk. O zamanlarda ailemin siyasî yönelişi yoktu. Hani terim çok da doğru değil aslında ama ondan sonrası için uyuyan yılanı uyandırmak terimini kullanacağım. Şimdi hiçbir şey yokken insanları sıkıştırırsan, insanların üstüne gidersen ondan sonra insanlar 'Ben neyim ki benim üstüme bu kadar geliniyor, yani neden ben?' diye düşünür, arayış içine girer.

– Kızıltepe ve Mardin'de ne oldu?

Yılmaz

Olaya şöyle gireyim; babamın amcalarımın gözaltında olduğunu, her gün farklı yerlerde gözaltına alındığını, işkence edildiğini görüyorduk. O yüzden biraz daha siyasî görüşler artmaya başladı ailede. Genel bir baskı vardı halka ama özellikle, Kızıltepe-Mardin sürecinde ailemize özel bir baskı da vardı. 'Köyünden çıkmışsın, koruculuğu kabul etmemişsin, seni Kızıltepe'de rahat bırakır mıyız?' mesajı veriyorlardı. Bizim ailenin bir ara özellikle T. ailesi diye sürekli ismi geçerdi. Hatta bir ara halam da gözaltına alınmış, sorguda polislin bir tanesi demiş ki, "T.'lerden bir tek sen kalmıştın bu koltuğa oturmayan, sen de oturdun bu koltuğa."

Mardin'deyken evimize haftanın beş günü karakol kurulu-yordu. Biliyorsunuz, oralarda gece yazın dışarıda yatılır. Duvar kenarlarından, damın üzerinden telsiz sesleri gelirdi. Neyi yaşadığını bilemiyorsun, bunlar neden oluyor bilemiyorsun çocuk psikolojisiyle. Televizyon filmlerinde baskınlar olur ya, "Hakkınızda şikâyet var!" diye, öyle bir şey yok. Direkt içeriye giriliyor ayakkabılarla, önüne gelen her şeyi deviriyor, evi darmadağın ediyor, evdekilere hakaret, küfür ediyor. İsmin bir kere duyulsun yeter ki.

Annemin gözümün önünde tokatlandığını bilirim. O zaman babam devlet dairesinde çalışıyordu. "Hem devletin ek-

meğini yiyorsunuz hem de devlete hainlik yapıyorsunuz,” dediler. Annem de onlara dedi: “Devlete hainliği siz yapıyorsunuz.” Orada anneme tokat vurdular. Benzeri bir sürü olay... Defalarca oldu bu baskınlar.

Bazen okuldan gelirdim, bakardım böyle bir hüzün var. “Ne oldu?” derdim. “Babanı gözaltına aldılar,” derlerdi. Üç ay, beş ay, altı ay kalırdı gözaltında. Sırf keyfi muamele. İş aracı ile bir yere giderken yolda durdurup “F. T. Nerede?” diye soruyorlar. Arkadaşlarının arasında rencide ediyorlar bilerek. Babama ajanlık teklif ediliyordu. Yani “Bildiklerini bize aktaracaksın, yoksa rahat yaşatmayız,” diye tehdit ediyorlardı. Ondan sonra biz de İstanbul’a göç ettik. Mardin’den İstanbul’a göç etmemizin sebebi budur.

Vesile

Sürekli geldikleri için ben de hatırlıyorum. Psikolojim o zaman bozulmuştu. Gece uyuyamıyordum. Askerler sürekli gözümün önündeydi. Geldiklerinde mesela ekmek leğenine bakıyorlardı, su deposuna bakıyorlardı, kasetleri falan alıyorlardı. Sürekli bir baskı vardı. Askerleri gördüğün zaman ya onlardan korkuyorsun ya onlara karşı bir öfke duyuyorsun. Hâlâ da devam ediyor o psikoloji, hiçbirimizin psikolojisi iyi değil. Gece bazen zil çaldığında hâlâ endişeleniyorum onlardır diye. Evde olmadığımız zamanlar bile geliyor bakıyorduk ki kapı kırılmış, camlar kırılmış. Kapının önünde bir tane fazla ayakkabı görseler gelip baskın yapıyorlardı.

– Süleyman’ın dağa çıkışı nasıl oldu?

Yılmaz

Abim Süleyman İstanbul’da çalışıyordu, gazete dağıtıyordu. Gazete dağıtmak bir suç mudur? Bu yüzden defalarca gözaltına alınıyor, işkence ediliyor. 15-16 yaşında bir çocuk düşünün; gazete dağıttığı için gözaltına alınıyor, işkence görüyor.

Bu çocuğun psikolojisi ne olabilir? Sana işkence eden bir zihniyete, bir devlete karşı senin psikolojin ne olabilir? Yasaklı bir gazete falan da değildi dağıttığı. Biz o zaman Mardin'deydik ailece. Bir tek abim İstanbul'daydı. Kendisinden ziyade yanlarında kaldığı akrabalarımız anlatıyordu olayları. Dikkat edin, sorun soruşturun, dağa çıkanların hepsi daha öncesinden polis zulmüne uğramıştır. Süleyman dağa çıktığında daha 16 yaşındaydı. 97 yılında İstanbul'dan gitti dağa. Biz Süleyman dağa çıktığı sene geldik İstanbul'a.

– *Baskılar İstanbul'da devam etti mi?*

Yılmaz

Delil zamanına kadar etmedi.

İsmail

Gözümü bir açtım kafamın üzerinde silah var.

Yılmaz

Delil'in tutuklandığı gün Newroz'a üç gün vardı. Delil gözaltına alındıktan bir gün sonra 17 yaşına girdi. Doğum günüydü. 16'yı bitirip 17'ye girmişti. Bizde 16 kader demek. Süleyman'ın gidişi 16 yaşında, Delil 16 yaşında tutuklandı, Çekdar 16'ya basmıştı, dağa çıktı.

Sabah dört buçuk, beşti. Benim çocuklar karşıdaydı. Ben burada kalıyordum o gece. Zil falan çalınmış, sabaha karşı olduğu için duymadım zil sesini. Ondan sonra babam kapıyı açmış. Babam onlara “Siz ne yapıyorsunuz?” demiş. Özel harekât mıdır nedir, hepsinin ellerinde kalaşnikoflar var, hepsi siyah giyimli, çelik yelekli, kafalarında kasklar, ellerinde kalkanlar var. Gerçekten çok korkunçtu. Düşünebiliyor musunuz, ellerindeki ışıkları gözünüze tutuyorlar, o halde içeri giriyorlar. Delil'i uyandırdılar. Evi karıştırdılar, sonra kame-

raya aldılar. En ufak bir şeyi bir suç aletiymiş gibi göstermeye çalışıyorlardı.

Vesile

Koltuk altlarını açıp resimlerini çektiler, duvardakilerin resimlerini çektiler.

İsmail

Gürültü duydum, gözümü açtım ki kafamıza silah doğrultmuş bekliyorlar. “N’oluyor?” dedim. “Delil hanginizsiniz?” dediler.

Cihan

Biz odanın kapısını açtığımız zaman herkes salondaydı. Salon dolmuştu.

Vesile

Gece mesela saat on iki, bir olduğu zaman hâlâ onlar gelir diye bir korku var bende. Hemen uyanıyorum. Beynime oturmuş yani.

İsmail

Zil çalınca gece geç vakit, tedirgin oluyoruz. Aklımıza ilk onlar geliyor.

Yılmaz

Bir de bayağı bir kalabalıktılar. Sekiz on tane araçla gelmişlerdi. Mahallede bayağı gürültü olmuştu, komşular uyanmıştı. Delil’i çıkarırlarken komşunun bir tanesi “Ne oluyor, hırsız mı var?” diye sormuş. Polislerden biri “Terörist terörist,” demiş. Komşularına bile söylüyorlar bunu. Şimdi ondan sonra komşularının sana bakış açısı ne olur? O saatte içeri giriyorlar on on beş kişi ve neden geldiklerini söylemiyorlar. Ne yapmış bu çocuk? Hırsızlık mı yapmış? Arkadaşını mı bıçaklamış? Ne

yapmış? “Ne olmuş, ne yapmış?” diye sordum. “Öğrenirsiniz, öğrenirsiniz,” diyorlardı. Sonra kâğıdı gösterdi: “Silahlı örgüte üyelikten hakkında yakalama çıkarıldığı...” falan yazıyordu.

Delil’i arkadaşı bir arkadaşının nişanına çağırıyor. “Gel gidelim,” diyorlar. O da, “Benim hediye alacak param yok, ben gelmiyorum,” diyor. Arkadaşı “Gel ben bir şeyler ayarlarım,” diyor. Telefonu dinliyorlar. Dinledikleri bu konuşmayı şifre olarak kabul ediyorlar. Delil eyleme gidecek, eyleme çağırıyorlar, Delil’in malzemesi yokmuş. Arkadaşı da demiş ki ben ayarlamışım her şeyi. Mantık kabul eder mi bunu?

Bizim yakın bir köylü vardı. Çocuğun gerçekten hiçbir şeyle alakası yoktu. Çocuk ehliyeteye başvuruyor. Aradan belli bir süre geçiyor, polisler eve gelip soruyorlar. Babası, “Burada yok, istedir,” diyor. Akşam çocuk eve geliyor, babası “Seni sordular,” diyor. O da “Ehliyeteye başvurdum, herhalde onun içindir,” diyor. Babasıyla karakola gidince çocuğu gözaltına alıyorlar. Üç yıldır cezaevinde ama gerçekten hiçbir şeyle alakası yok bu çocuğun. Olay şu; eylem olmuş, yakaladıkları biri “Fırat yaptı,” demiş. Onlar da çevrede araştırma yapıp bizim Fırat’a ulaşıyorlar. Evli, çocukları var Fırat’ın. Üç yıldır cezaevinde-dir. Cezaevinden bazen telefon açıyor, kardeşlerine kızıyor diyor ki, “Kesinlikle ve kesinlikle Türkçe konuşmayacaksınız! Kendinizi yetiştirin, Kürtçe konuşun!” Çok değişmiş. Eğitiyor hani, bir şekilde katkı sunuyor Kürtlere bu cezaevleri. Gerçekten biliyorum, o çocuğun hiçbir şeyle alakası yoktu. Bırak eylemi, belki doğru dürüst bir mitinge bile gitmemiş hayatında. Ve olayda gizli tanık var. Çocuk diyor ki, “Getirin gizli tanığı, ben onunla yüzleşeyim.” Getirmiyorlar, üç yıldan beri gizli tanığın ifadesiyle yürütüyorlar davayı.

Delil’i gözaltına aldıkları gece Fırat geldi aklıma. “Neden Delil’i istiyorsunuz? Senaryo hazır herhalde... Delil’i alacaksınız, gizli tanık derken, üç ay, beş ay, üç yıl cezaevine atacaksınız kardeşimi,” dedim. Polis “Sen çok film izliyon herhalde. Çok güzel senaryo yazıyon,” dedi. “Türkiye’de çok film

dönüyor,” dedim ben de. Aslında bizler aramızda hiç oturup konuşmıyoruz o günleri. Yaşanmamış gibi kabul ediyoruz herhalde. Yaşanmamış gibi derken hani böyle bilmek istemiyoruz gibi.

Delil daha sonra Maltepe Çocuk Cezaevi'ne girdi. Cezaevinde insanlık dışı muamele gördü. Çok da anlatmıyordu yaşadıklarını. Ama genel görüşten sonra bunlar ortaya çıkıyordu. Her birisi bir şey söylüyordu, o zaman ortaya çıkıyordu yaşadıkları.

İsmail

En son duruşmasında mahkeme salonuna almadılar bizi. Dışarıda onu bekledik arabaya binerken bize bir el sallasın diye. Tam elini kaldırdı, jandarma onu itti. O da onu itti. Sonra arabanın içine koyup dövdüler onu.

Bu olay kardeşleri çok etkilemiş, arada bir iki defa daha tekrar ettiler o gün yaşananları. Olaydan sonra Delil aleyhine devlet malına zarar vermekten yeni bir dava açılmış. Arabanın içerisindeyken arabayı tekmelemiş diye.

İçeride de dövmüşler bir kere, odalarında kamera varmış. Onlar da bundan rahatsız olup kapatmaya çalışmışlar. Odaya saldırıp dövmüşler hepsini.

Yılmaz

Aslında tepki olarak yapmışlar bunu. Delil demiş ki, “Benim dişim ağrıyor, ben dişime baktırmak istiyorum.” “Eğer dişini çektireceksen seni revire götüreceğiz. Yoksa biz sana bir ilaç vereceğiz, o ilacı kullanacaksın,” demişler. O da “Siz doktor değilsiniz ki, sizin verdiğiniz ilacı niye kullanayım? Doktora gitmek istiyorum,” demiş. Doktora gitmesine izin verilmeyince Delil ile arkadaşları tepki olarak kameranın üstünü

kapatmış. Ondan sonra bir sürü gardiyan içeri giriyor, Delil'i ve yanındaki üç kişiyi öldüresiye dövüyorlar. Sonra da sürükleyerek hücreye atıyorlar. Üç gün, dört gün karanlık hücrede kalıyorlar.

Delil çıktıktan sonra da rahat edemedi.⁵⁵ Biliyorsunuz, İstanbul büyük şehir, her köşe başında polisler çevirip kimlik sorar. Her kimlik kontrolünde çocuğun psikolojisi gittikçe bozulmaya başladı. Her yerde kimlik kontrolünde "Sen PKK'lisin, falan örgüte üyelikten cezaevinde yatmışsın. Yaşın küçükmüş, yaşın büyüdüğünde bir daha karşımıza çıkma," gibi laflar ediyorlardı. Üç hafta boyunca her gün karakoldan alıyorduk Delil'i. O yüzden memlekete gönderdik.

– *Delil cezaevinde değişmiş miydi?*

Önceki Delil'le alakası olmayan bir Delil çıktı cezaevinden. Cezaevine girmeden önce 16 yaşındaki bir çocuktı. Ama cezaevinden çıktıktan sonra dünyaya bakışı değişti. Yerine siyasi görüşü olan, ileri görüşlü bir Delil gelmişti. Devlete karşı daha öfkeliydi ama aileye karşı ya da arkadaşlarına karşı öyle bir şeyi yoktu. Tam aksi oldu. Mesela cezaevi sürecinden önce evde kardeşleri ile ilişkileri bir başkayken, cezaevinden sonra olgunlaştı. Aslında keşke herkesi şöyle iki yıl falan cezaevinde tutsalar. Bu Kürt özgürlük mücadelesine katkı sunuyor bir yandan. Devlet katkı sağlıyor aslında. Kürtleri biraz daha bilgilendiriyor, bilinçlendiriyor, zihnini açıyor cezaevinde. Bir nevi eğitim alanı cezaevi. (Yılmaz bu sözleri biraz da muzip bir şekilde söylüyor.)

– *Çekdar nasıl dağa çıktı? Öbür kardeşiniz tutuklandıktan sonra çıkmış galiba değil mi?*

55 Delil de Yusuf gibi TMK mağduru çocuklar için yapılan yasal düzenlemeden sonra tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmış.

Vesile

2-3 gün sonra.

– *Delil'den etkilendi mi? Size anlattı mı?*

İsmail

Bire bir anlatma olmadı ama hepimiz etkilendik. O daha çok etkilenmiştir. O ikisi arkadaş gibiydi.

Yılmaz

Onu aldılar, beni de alacaklar hissi oldu herhalde onda. O Delil'in küçüğüdü.

– *Devlet bir af verse sizin kardeşiniz yaşımda olanlar daha herhangi bir çatışmaya katılmamıştır, bunları bıraksa...*

Yılmaz

Aslında barıştan yana hep umutluyuz da... Bilemiyoruz artık, şu anda eğitim sürecinde mi, çatışmada mı? Eğitimdedir her halde. Hemen dağa göndermezler. Daha yaşı küçük çünkü. (Böyle anlarda kardeşler iç çekiyor ve bir süre susuyor, konuşacak bir şey bulamıyoruz.) Bu yaşananlar artık barış umudunu da gittikçe yok ediyor...

– *Köyüne kaç kere gittin, ne hissettin gidince?*

Yılmaz

Bir sefer gittim. 9-10 yaşlarındaydım. Bizimkilerin köye ilişkin anlattıklarını birleştirmeye çalışıyordum kafamda. Ama çıkaramıyordum. Bütün insanları bir sanıyordum. Örnek olarak, sen benim akrabamsın ya, herkesi sen sanıyordum, herkesi sen görüyordum orda. Ondan sonra bir daha köyümü göremedim.

İsmail

Ben hiç gitmedim köyüme. Gitmek için can atıyorum. Burada bir hayat yok. Ne yaşadığımız belli değil.

Vesile

Yine köleyiz, yine köleyiz. Sabah gidiyoruz, akşam geliyoruz.

– Çalıştığınız yerlerde herhangi bir ayırımcılık görüyor musunuz?

İsmail

Bunu belki direkt söylemiyorlar ama ister istemez insanlarda hissediyorsunuz. Mesela kendi ortamlarında konuştukları zaman bir şekilde laf çarpıyorlar. Kürtlerle ilgili hiç güzel bir şey söylediklerini hatırlamıyorum.

Yılmaz

Delil miydi, Çekdar mıydı, komşunun çocuğuyla tartışmıştı bir seferinde. Çocuğun annesi çıktı, “Gel oğlum gel, onlar dağdan gelmiş, onlar mağaradan gelmiş,” dedi. Bir defasında kiralık ev arıyordum. Ev sahibiyle her şeyi konuşmuş, anlaşılmıştım. Sonra ev sahibi “Sen nerelisin?” dedi. “Mardinliyim,” dedim. “Ben evimi vermiyorum,” dedi. “Niye?” dedim. “Doğulular bölücü olur,” diye cevap verdi. O ana kadar abim dağa gitmemiş, babam gözaltına alınmamış olsaydı da, sırf bu söylediklerinden dolayı bir arayış içine girerdim.

– Sizde de kendi insanınıza farklı bakmak, Türklere farklı bakmak gibi bir duygu oluşuyor mu? Bu yaşadıklarınızdan dolayı Türklere de kızıyor musunuz?

İsmail

Acıyoruz onlara. Çok bilinçsizler. Bir ayırım yapıyorlar ama niye ayırım yaptıklarını onlar da bilmiyorlar. Sadece duydukları ile Kürtler şöyle Kürtler böyle, Kürtler terörist falan diye

düşünüyorlar. Yani bir şeyi araştırmadan, insanların samimiyetini anlamadan, neyin ne olduğunu bilmeden, bunların neden olduğunu anlamadan direkt ayırıyorlar. Bu cahilliktir, başka bir şey değil.

Yılmaz

Kürtçe konuşulduğu zaman direkt dalga geçiliyor. Arapça konuşsan, İngilizce konuşsan ya da herhangi bir dili konuşsan hayranlıkla bakarlar. “Bak Farsça biliyor, ne güzel İngilizce konuşuyor,” derler ama Kürtçe konuştuğun zaman ağız taklidi yaparlar.

– Okuma durumları nasıl oldu?

Vesile

İlkokul ikiden terk. Aramızda en çok okuyan Cihan.

Cihan

En çok okuyan Çekdar. O liseye gidiyordu.

Vesile

Okuyan dağa gidiyor, okumayan çalışıyor.

- Bir şansınız olsa sizler ne olmak isterdiniz?

Vesile

Bu saatten sonra?..

İsmail

Bu saatten sonra?..

– Neden bu saatten sonra? Birçok arkadaşım kırk yaşından sonra yeniden okula döndüler.

Vesile

Zaman yok, evden işe, işten eve. İlkokulu okumuş olsaydım, dışarıdan okuma şansım olurdu. 7 senedir uğraşıyorum ama hiç olmadı yani.

İsmail

Onu zaman gösterir, yapılabilir belki.

Okul konusu açılınca yine o suskunluk ve hüzün hali basıyor gençleri.

Vesile

Mardin'den geldiğimde hiç Türkçe bilmiyordum. İlkokul iki-ye kadar gittim. Hiç konuşamadım. Beni tahtaya kaldırıyordu öğretmen ama konuşamıyordum. Ne anlıyordum ne de konuşabiliyordum. Okulu bırakmamda bunun etkisi de var ama bir de evin büyük kızı olduğum için kardeşlerime bakıyordum.

– Annen yanınızda değil miydi?

Vesile

Annem vardı ama yardım etmem gerekiyordu.

İsmail

Mardin'deyken okuyordum ama İstanbul'a gelince hepimiz çalışmaya başladık.

– Dönmek istediğiniz yer nasıl bir yer, köyünüzü nasıl hayal ediyorsunuz kafanızda?

Yılmaz

Ben şöyle bir cevap vereyim. Uğruna bu kadar şeyin yaşanıldığı bir yeri insan merak etmez mi? Ya da yaşamak istemez mi

orda? Şu an için ekonomik şartlar el vermiyor... Mardin çok güzel olmuş diyorlar. Hem politik yaşam, hem halkların bir arada yaşaması... Oraya gidip gelenler söylüyor. Çok güzel olmuş. Oraya gitsek, biz de alışırız hemen. İstanbul'daki yaşam yaşam değil zaten.

İsmail

Bir de mecburi bir geliş olduğu için hep bir özlem var içimizde...

AYVALIKLI KARDEŞLER

Ayvalık ilk sakinleri olan Rumları mübadele ile uğurladıktan sonra çoğunlukla Girit, Midilli ve Rumeli'den gelen yeni sakinlerini keyifle kucaklamış tabiat ve tarih harikası bir ilçe. Bugünün 'yerlileri' aslında büyük oranda dünün göçmenleri Ayvalık'ta. İnsan sokaklarında dolaşırken, dar yollarıyla, eski Rum evleriyle, Girit kültürüne ait yemekleri, turistik dükkânları işleten güler yüzlü hoşsohbet kadınlarıyla konuştukça müptelası oluyor gezdiği Ayvalık'ın. Ama saat 17.00 dedin mi ilçe meydanında yapılan bayrak töreninde ayağa kalkmazsan 'yoksa sen devlet düşmanı mısın' bakışlarıyla bakan onlarca insanın arasında bir sandalyeye büzülmek de alışılması gereken hallerden.

Bir turistik eşya dükkânında tanıştığım üç kız ve bir erkek kardeşin en büyüğü olan, Berçem'le konuşuyoruz göç günlerini. Kardeşler konuşmanın başlarında göç sırasında ve sonrasında yaşadıklarını daha rahat ifade ediyorlardı. Ardından kayıt alarak konuşmak isteyince tedirgin oldular, bir tür otokontrol kurdular anlatımlarında. Sonra da kardeşler arasından bir tek Berçem konuşmaya karar verdi hepsi adına. Çalıştığı yerde komşuları ile sorun olabilecek anılarını es geçtiler mesela. Onların içinde olduğu durumu anlatmak istercesine, kendileri ile konuşurken sağdan soldan kulak kabartan, dinlemeye çalışan komşu dükkân sahipleri ilginç bir görünüm arz ediyordu gerçekten de. Nerede daha rahat konuşuruz diye bakınırken bir park bulduk, kayıt aletini çantanın içine sakladık ve sürekli sağımızı solumuzu kollayarak bir konuşma yapmayı becerebildik. Doğrusu bölgede yaptığımız konuşmalarda dahi kimse bu kadar tedirgin olmamıştı. Yine de Berçem sık sık "Yoo ben çok rahatım, hiç problem yok." deyip durdu konuşma süresince.

Berçem ve ailesi, babası faili meçhul bir cinayete kurban gitmekten son anda kurtulunca alelacele hiçbir şeylerini alamadan çıkmışlar memleketlerinden. İlk zamanlar

epey yokluk çekmişler, ama aile ticaretten anladığı için kısa sürede toparlamışlar kendilerini. Ayvalık yöresinde iyi iş yapan birkaç dükkâna sahipler. Dört kardeş, bir turistik eşya dükkânında gecenin ikisine, üçüne kadar çalışıyor. Sabah erkenden yeniden açıyorlar dükkânlarını. Berçem ve kız kardeşleri okuyamamışlar.

Ailenin 19 yaşındaki oğlu ise sanki 30 yaşında bir milletvekili edasıyla yapıyor konuşmalarını. Hali, tavrı, özgüveni şaşırtıyor beni. Yurtdışında hukuk tahsil etmek üzere bir okula kaydını yaptırmış. “Eyvah,” diyorum, “bir de hukuk okudun mu felaket bir şey olursun sen, yanına yanaşılmaz.” E tabi dercesine gülümsüyor yüzüme bakıp. Adresler, telefonlar verip yeniden görüşmek üzere sözleşerek ayrılıyor birbirimizden.

Berçem, Midyat

24 saat açık gözaltındasın. Bunu da yaz!

Daha önce Midyat'ta oturuyorduk. Buraya orada yaşanan bir takım olaylardan korktuğumuz için göç ettik. İnsanları alıp götürüyorlardı, bir daha haber alamıyorduk onlardan. Evimizi yeni yaptırmıştık, eşyalarıyla birlikte bırakıp geldik. Bazı olaylardan dolayı memleketimize beş altı sene hiç gidemedik. Gittiğimizde baktık ki bütün eşyaları almışlar. Biz de evi çok ucuza satıp geri döndük.

Buraya geldiğimiz ilk günler ev vermiyorlardı. Şansımıza yine Malatyalı birisi çıktı da evini kiraya verdi. On bir kardeş-tik geldiğimizde. İlk zamanlar ev sahibi geldiğinde annem bizi odaya saklardı. Sonra ev sahibi bizi biraz tanıyıp kabullenince annem kaç çocuğunun olduğunu söyleyebildi. Kendimizi kabul ettirene kadar birçok sorun yaşadık. “Kürtler şöyle, Kürtler böyle...” diyorlardı sürekli. Halen öyledir, halen ev vermezler kolay kolay. Verdikleri zaman da on defa, yirmi defa düşünür öyle verirler. Kürt olmamızdan kaynaklanan bir şey bu.

İlk geldiğimizde şartlarımız çok kötüydü. Mardin'den gelirken sadece canımızı kurtarmayı düşünmüştük. Ne bir kıyafet ne bir halı ne başka bir ev eşyası alamamıştık. Düşünün ki bir eve gidiyorsunuz, halınız yok, yatacak yatağınız yok. Sonra hepimiz çok çaba gösterdik. Babam mahalle mahalle gezip bir şeyler satarak, abim simit satarak durumumuzu toparladı çok şükür. Allah olmayanlara da versin.

Şu anda her şey iyi gidiyor. Ama ben Kürt'üm, doğuluyum; biraz adetlerimiz ortaya çıksın problem oluyor yani. Çarşıda Kürtçe konuşsam "Türkçe bilmiyor musun, niye Kürtçe konuşuyorsun? Biz hiçbir şey anlamıyoruz," diye karşı çıkıyorlar. Daha sert davrandıkları da oluyor, inanılmaz derecede sert. Biz uymuyoruz onlara, kesinlikle Kürtçe konuşmamaya dikkat ediyoruz. Mesela şöyle bir şey anlatayım size: Bir bayan geldi, hediyelik bir şey aldı. Parasını da ödemişti hiç unutmuyorum. Babam yanımıza gelmişti. Babam yaşlı bir insan. Bizim gibi değil, kendi dilini konuşuyor. Babam Kürtçe konuşunca bayan kalsın dedi. Parasını da alıp gitti. Beş yıl oldu ama hiç unutmuyorum bu olayı. Çok sorun yaşadık. Anlatsam... Bu böyle gidecektir.

Size bir şey söyleyeyim mi? Bu tarz kısıtlamaları yapıyorlar, karşı çıkıyorlar ya, bu Allah'ın vermiş olduğu bir dil. Bunu ben vermedim, sen vermedin, o vermedi, Allah verdi. Bize karşı çıkıyormuş gibi oluyor ama Allah'a karşı çıkıyorlar aslında. Kürt'ü ben yaratmadım, Allah yarattı. Niye karşı çıkıyorlar anlamıyorum. Biz hepimiz bu vatanın insanlarıyız. Ne gerekiyorsa yapıyoruz. Benim 6 tane erkek kardeşim var, yaşları gelenlerin hepsi askere gitti, diğerleri de gidecek. Dedemin babası Çanakkale'de şehit oldu. Bizim amacımız Türkiye'yi parçalamak değil. Biz sadece diyoruz ki, "Bir insan ben Kürt'üm," dediği zaman karşı çıkmasınlar. Rahat rahat kendimi anlatabileyim.

– *Mardin'den geldiğinizde Türkçe biliyor muydunuz?*

Türkçe bilmiyorduk, hepimiz burada öğrendik Türkçeyi. Okula gide gide öğrendik. Ama annem hâlâ bilmiyor. 11 kardeşiz. Aslında okuma konusunda pek fazla bir sıkıntımız olmadı burada olduğumuz için. Okumadıysak bizden kaynaklanıyor.

– *Peki bilmediğin bir dilde okula başlamışsın, bu da bir sorun değil mi?*

Mutlaka sorunlar var. Ama kalkıp yaşadığımız her şeyi bir sorun olarak göstermemiz de yanlış. Beni her konuda dışlıyorlar diye ben bir kenara çekilmem. Bizim kesimde de çok yanlışlar var. Mesela en ufak bir şey olduğu zaman kalkıp büyük sorunlar yaratmaya çalışıyorlar, bu da yanlış. Ben Mardin'den kalkıp buraya geliyorum. Bir iki insanın bana bu şekilde bakmasını normal görüyorum. Böyle bakıyorlar ama ben daha sonradan kendimi kabul ettirmeye çalışınca kabul ediyorlar. Kendi kişiliğini ispatlıyorsun o insanlara.

Bazı sorunlar yaşanmadı değil, çok yaşıyor, şu anda dahi yaşıyor. Ama bizim başımıza çok ciddi bir olay gelmediği için böyle anlatıyor da olabilirim. Çoğu insan babasını kaybetmiş. Babası işe gitmiş bir daha yok. Mesela Hrant Dink, Ahmet Kaya. Doğru değil mi? Sürgün edildi Ahmet Kaya. En değerli varlıklarını kaybetti insanlar.

Bana çok tuhaf geliyor Kürtleri kabul etmemeleri, dillerini kabul etmemeleri. Niye kabul etmiyorlar anlamıyorum.

– *Sen düşünürken Kürtçe mi, Türkçe mi düşünüyorsun?*

Her iki dilde de düşünüyorum. Sonuçta 20 yıldır buradayız. Kardeşlerim Türkçeyi çok daha iyi biliyorlar. Ben her iki dili de çok iyi biliyorum. Ama belli bir süreden sonra doğulu olduklarını unutacaklar. Onların çocukları olacak, hiçbir şey bilmeyecekler. Bu da kötü bir şey. Ben ne kadar öğretmeye çalışsam da ortamın katkısı çok önemli. Siz 24 saat çocuğunuzu evde tutabiliyor musunuz? Okulda 5 saat kalıyorlar. Kürtçe neden öğretmiyorlar? Sorun bu aslında. Her dile açık olmalıyız. Her dile açıklar, ama Kürt diline açık değiller, neden? Biraz Yunanca biliyorum. Yunanca konuştuğumda hiçbir şey yok, İngilizce konuştuğumda hiçbir şey yok. Peki, sen kendi memleketinde olanı niye kabul etmiyorsun? Komşularıma bakıyorum; askerlik söz konusu olunca ya bedelliye giriyorlar ya başka bir şey. Bir araştırma yaptığınızda en çok askerlik ya-

panlar doğudan çıkacaktır. Bu önemli bir şey. Bunu kitabınıza yazın, atlamayın! Bir araştırmaya girdiğiniz zaman yanık yürekli insanların hepsi bizim o taraftandır.

Ama bizim bu konuşmamız çok fazla gerçek olmadı. Niye gerçek olmadı. Çünkü biz Allah'a şükür çok büyük bir darbe almadık. Mesela Ceylan'a gittiniz mi siz? Burada ise tedirginlik ve psikolojik baskı var. Sonuçta burada onlar gibi giyiniyor, onlar gibi konuşuyorum. Ama akrabalarım yanıma geldiği zaman, kafalarında beyaz başörtüsü varsa mesela, psikolojik tedirginlik hissedirim. Bunu çok hissediyorum. Mesela yanımdan geçerken bakıp "Kürt!" diyorlar. Yüz ifadelerinden, kötü kötü süzmelerinden ne demek istediklerini anlıyorsunuz. Annem, kardeşlerim hepimiz inciniyoruz o zaman. Şu anda bile bir tedirginlik var yani. O kıyafetlerle bir pazara, mağazaya ya da devlet dairesine girdiğiniz zaman çok farklı bir şekilde karşılanıyorsunuz. Surat asıyorlar, ilgilenme şekillerinden her şeyi anlıyorsunuz. 24 saat açık gözaltındasın burada. Bunu da yaz!

20 senedir buradayız ama daha atlatamadık. Mesela şimdi bir şarkı dinleyeceğim, Kürtçe bir şarkı, dinleyemiyorum. Sesini çok kısmak zorunda kalıyorum. Ama öbürü istediği gibi yüksek sesle dinliyor şarkısını. Aslında ben o şarkıyı dinlesem de olur, dinlemesem de olur. Ama sorun o değil. Sorun kısıtlanmak ve bunun sonucunda öfkelenmek. Bu kişiden kişiye de çok değişiyor. Ben kendimi birebir kabullendirmek için çok savaş veriyorum ama çok insan 'Niye kabullendirmeye çalışayım, ben buyum!' diye düşünüyor.

Burada Newroz Bayramı'na kesinlikle izin verilmiyor. İnsanları kısıtladığın zaman öfke oluyor. Öfke kendine zarar veriyor. Görüyoruz, televizyonda çocuklar taş atıyorlar polislere. Ne yazık ki diyorum, hiç iyi bir şey değil. Ama o duruma getiriyorlar insanları. O insanı o hale getirene kadar ne olmuş bitmiş hiç göz önüne almıyorlar. Bu direkt insanın kültürüne saldırıdır. Bir oturun konuşun, bu insan ne demek istiyor

anlamaya çalışın. Rencide etmeyin. Tercihim olsun olmasın, insana saygı duymak zorundayım. Bugün dahi ellerinde olsa hepimizi, bütün Kùrtleri geldikleri yerlere gönderecekler. Mesela en ufak bir şey olsa dönüp diyorlar, “Siz dağdan geldiniz, bağdakini kovuyorsunuz.” Bunu çok söylüyorlar. İki çocuk bir mahallede kavga mı ediyor, hemen bunu söylüyorlar. Hâlbuki müşteriler geliyor buraya, “Midyat ne güzel bir şehir, hayran kaldık,” diyorlar. Buranın neyi var? Deniz. Orada siz mağaralara girdiniz mi? Bir girseniz “Bu ne güzel memleket!” diyeceksiniz. Her yanı tarih. Ama insanlarımızı çok sert, çok kavgacı diye tanımışlar.

Komşularımızla ilişki kurarken çoğunlukla iyi ilişkiler kurmayı, güzel ortamlar yaratmayı kendi üzerimize alıyoruz. Çoğunlukla biz çabalıyoruz. Biz iyi ya da olumlu bir çaba sarf etmesek gerçekten hiçbir şey olmayacak...

DOLAPDERE'DE BİR GÜN

Bir Pazar günü için sözleşiyorum hikâyesini aktaracağımız aileler ile. Çünkü konuşmalarını kaydedeceğim gençler tekstil işinde çalışıyor. Haftanın diğer altı günü görüşme şansımız yok.

Bu çalışmayı çok önemseddiği belli olan genç bir hanımla buluşuyoruz baharın habercisi bir öğleden sonra. Kurtuluş son durakta indikten sonra dar bir sokaktan aşağılara doğru yürümeye başlıyoruz. Yokuşlar, dik merdivenler.. Dolapdere'ye bağlı Hacı Ahmet Mahallesi'ndeyiz. Sokaklar تنها, öyle pek araba geçmiyor. Ha şimdi yıkılacağım diyen binalar, eski olanlar, tarihî olanlar, yeni gecekondular, gecekondudan beter apartmanlar bir nevi tuhaf bir uyumsuzluk hali içerisinde uyum oluşturmuşlar. Bizim ortak paydamız, gözlerden ırak kalmak ve fakirliktir diyorlar sanki lisan-ı hal ile. Kimi balkonların kenarına teneke levhalar çakılmış, kimi binalar korkunç çivit mavi boyalar ile boyanmış, ama bir parçacık toprak olan her yerden bir asma, biraz ot, bir şeyler fışkırvermiş inadına.

İçeri girdiğimde şaşıryorum. Her nedense görüşeceğim gençlerin erkek olacağını düşünmüştüm. Hâlbuki içerdekiler hep genç kız. Bir de orta yaş üstü bir anne var aralarında. Zorunlu göçle ilgili sohbetimizi Halime anne ve kızı Fatma ile yapmaya başlıyoruz. Akrabalarından olan bir genç hanım ve Fatma'nın bir arkadaşı da Halime annenin Türkçe konuşmaya zorlandığı yerlerde tercüme ederek yardımcı oluyor. Bir de bizden biraz sonra gelen genç bir kız var. Sessiz sessiz otururken bir bakıyorum o da katılıyor sohbete. Önce söylemiyor ama sonradan anlıyorum ki o da bir göç mağduru. Ve epey yüklü bir hikâyesi var. Sonradan katılan kızın ismi Selma. Fıldır fıldır gözleri ile haşarı, aşırı sevimli bir çocuk görüntüsüne sahip. Hani okullarda hiperaktif, konuşkan, ama bir yandan da öğretmenin gözdesi olan kızlar vardır. Girişken, sosyaldirler. Sen sınıfın hep bir kenarında büzüşürken sahnede her daim onlar

yer alır. Konuşur, gülüşür, öğretmene kitap yetiştirir, yerine otururken sağına soluna göz kırpar, işte öyle kızlara benziyor Selma. Konuşurken vücut dilini çokça kullanıyor. Hafif kabadayı, bitirim, hafif de kadınsı. Ayrılırken birkaç defa “Ben bu kitabı isterim ama!” diye tembih etmeyi ihmal etmiyor. Fatma da aynı derecede güzel ve cana yakın bir kız. Ama o sınıfın mahcup kızı. Belki de annesi yanında diye kim bilir?

Halime Anne ve Fatma, Mardin, Dargeçit, Derêca (Akyol) Köyü

Yaz kokusu geliyordur şimdi oraya...

Halime

Önceleri çok güzel yaşadım. Hiçbir sıkıntımız yoktu. Köyümüz 100 hane civarıydı. Baskılar başlamadan önce çok iyiydi. Şimdi bahar gelecek. Çağlalar çıkacak. Burada hiçbir şey görmüyoruz. Yaz kokusu geliyordur şimdi oraya. Yaz gelince birbirimize giderdik. Komşuluk çok iyiydi köyde. Çeşme başında toplanırdık. En çok ailemi, komşularımı özledim. Hepsi göç etti.

O zamanlar köyümüzde kimse kalkıp dağa gitmiyordu. Ama bazen bazı köylülerin evlerine gerillalar geliyor, anlatıyorlardı, oturuyorlardı, sohbet ediyorlardı, yakınlaşmak istiyorlardı. Bazen de yardım istiyorlardı. Hükümet de bunlara karşıydı; takip ediyorlardı. Geldiklerinde baskı yapıyordu askerler, “Siz onlara yardım ediyorsunuz,” diye.

Bir gün sabah namazına kalkmıştım. Namazı kıldıktan sonra kapı çaldı. Türkçem de olmadığı için askerlerle anlaşılamıyordum. Çocuklar uyuyordu. Kıştı, soğuktu. Askerler “Uyandırın onları!” dedi. “Uyuyorlar, soğuk, bırakın uyusunlar!” dedim. “Yok,” dediler, “emir bu.” Uyandırıp dışarı attılar çocukları. Evi aradılar. Sonra iyi bir asker geldi. “Çocuklar ufak, yapmayın!” dedi. Sonra eve girebildik.

Köye seyyar karakol kurmuşlardı. Okulu karakola dönüş-türdüler. Asker orda kaldı. Sık sık gelip evi arıyorlardı. Her şeyi dağıtıyorlardı. Dört sene böyle gitti. Bizim köyden kim-se korucu olmadı. Bu baskınlardan sonra üç çocuk gerillaya katıldı. Onlar dağa gittiklerinde 14-15 yaşlarındaydı. Onların biri öldü, biri sakat kaldı, biri de Avrupa'ya kaçtı. Askerler köye geldiklerinde bazı köylüleri, kadın erkek fark etmiyor, gözlerini bağlayıp götürüyorlardı. Sonra dövüyorlardı. İki komşumu da alıp bodrum bir yere götürüp dövdüler. Bir komşumuz vardı. Herhalde köyden birileri şikâyet etmiş. Adamın kolunu, bacağına kırdılar. Kürtleri pek sevmiyorlardı. Bir tane daha komşum vardı, en yakın arkadaşım. Kadını götürdüler, gözlerini bağlayıp işkence ettiler. Bunu duyunca Kur'an-ı Kerim'e sarılırdım. Bana işkence yapsınlar ama tecavüz etmesinler, onun dışında her işkenceye razıyım diye dua ettim.

Bizim oralarda lavabo bahçede olur. Geceleyin çocuklar tuvalete gidemezlerdi korkularından. Köye öğretmen gelmi-yordu olaylar var diye. Baskınlar sırasında kasetleri kırıyorlardı özellikle. Kaset dinlettirmiyorlardı. Bir defasında Kur'an'ın içerisinde bir bilet buldular kocama ait. "Bu bilet nereye? Gerilla olamaya mı gidiyorsun?" diyerek kızdılar. Türkçe de bilmiyorduk. Bilsek de derdimizi anlatamazdık. Bir şeyler anlatsak, sonra başkalarının başına bir iş gelse insanlar bize kı-zarlardı. Kimse konuşamazdı bu yüzden. Bazen bütün evleri tek tek ararlardı. Bazen bir ihbar varsa direkt o eve giderlerdi.

Korucular geldiği zaman, "Bunlar geliyor, sizde yiyor içiyor..." diye kızarlardı. Korucu olmamız için de sürekli baskı yaparlardı. Ardından dışarıdakiler (gerilla) gelirdi, onlar da "Bu korucular niye geliyorlar size?" diye baskı yapardı. Bizim köyün yakınında başka bir köy vardı. Gerilla gelip oradaki karakolu bastı. Ondan sonra baskılar iyice artmaya başladı.

Bir arabamız vardı, onunla yoğurt götürür getirirdik. Oğ-lumla kocam içindeyken arabanın altına mayın bırakmışlar. Onlara bir şey olmadı. Ama komşu köyden biri yoldan geçer-

ken patlama sırasında ölünce korkup, bütün köylüler ortak karar alarak köyü topluca terk ettik. Mayını kimin bıraktığını hiç bilemedik. Son birkaç senedir on, on beş aile döndü köye. Dönenlerin de çoğu yaşlılar.

İlk Dargeçit'e taşındık. O zamanlarda ara ara gidip köyü görüyorduk, ama hiç kalmıyorduk. Evler harabeye döndü, bahçeler kurudu. Biz taşınacağımız zaman eşyaları toplayıp getirdik köyden. Sonra bir kez daha döndük köye, camları ve kapıları alacaktık. Bir adam getirdik bunları sökmek için. Korucular "Niye geldiniz?" diyerek adamı yakalayıp anlatılamayacak kadar kötü dövdüler. Bizim evin elektrik saatine kadar her şeyini alıp götürmüşlerdi zaten.

Bir süre Dargeçit'te oturduk çocuklarla. O sıralar eşim ve büyük oğlum İstanbul'a gittiler. Çalışıp bize para gönderiyorlardı. Çocuklar Batman'ın yakın köylerine çapaya, pamuk toplamaya gidiyordu. Birkaç yıl sonra oğlum İstanbul'da yalnız kalınca yanına taşındık. Onun için geldim ama onu burada mahvettim. Tüm ailenin yükü omuzlarına bindi İstanbul'da, kendi hayatını yaşayamadı. Burayla oranın masrafı aynı değil ki.

Fatma

Abim İstanbul'a geldiğinde 11 yaşındaydı. İlk tekstil işine girmiş. Sonra seyyar satıcılık yapmış, başaramamış. Şimdi garsonluk işinde. Okulda dışlanıyormuş. Dışlanmak hâlâ da var. Bir liseye gitseniz şu an, ne bileyim Beşiktaş gibi bir yere, sırf Kürt olduğunuz için dışlarlar sizi. Okuyamadığı, meslek sahibi olamadığı için çok üzülüyor. Kardeşlerine bakması gerekiyordu hep. Ara sıra bizi uyarıyor, "Ben okuyamadım, bari siz okuyun!" diyor. Bayağıdır aynı işte çalışıyor. Müdürü kendisinden memnun. Ama diploması olmadığı için daha iyi bir yere gelemiyor. Açık öğretimden diploma almaya çalışıyor. Diploması olsa şef olabilir, müdürlüğe kadar gidebilirdi şu an. İçine kapanıktır abim. Ve bunun sorumlusu devlet ile gerillalar. Arada kaldık bizler.

Babam İstanbul'a gelince uzun süre seyyar satıcılık yaptı. Astım hastası, pek çalışmıyor şimdi, evde oturuyor. Abilerimden sadece biri liseyi bitirebildi. Şimdi üniversite sınavlarına hazırlanıyor. Diğer iki abim okuldan çıkmak zorunda kaldı. Biri lise birde bıraktı, diğeri orta terk. Biri tekstilde çalışıyor, öbürü iş arıyor. Ben de sekize kadar okudum. Bir kız kardeşim ise hem çalışıyor hem okula gidiyor, o da 14 yaşında.

İmkânı olsa okuturdu ailem bizi. Kızları ayırmazlar, okuturlardı. Benden sonra kardeşlerim var, çalışıyorum onlar okuyabilsin diye. Tekstile gireli iki sene oldu. 14-15 yaşında başladım çalışmaya. Önce ortaya (getir götür işleri) bakıyosun. Öğrenebilirsen makineye bakarsın (dikişe geçersin). Başka insanların emrinde olunca zoruna gidiyor ama bir yandan da ailen için çekmek zorundasın. Ben okuyabilseydim polis olmak isterdim.

– *Neden Polis?*

Her polis bir değil burada. Mesela burada bayağı bir rüşvet alan polisler var, almayanlar da var. Hırsızları yakalamaları, kavgaları durdurmaları, cinayet gibi şeylere bakmaları bayağı bir etkiliyor beni. O yüzden eğer okusaydım polis olmak isterdim.

– *Peki bu mahalleye taşınınca komşular sizi kabullendi mi?*

Burası Kurtuluş değil aslında, Dolapdere. Mahallenin geneli Kürt ve Çingene'dir. Ama Çingeneler de Kürtlere karşı. Şu an Kürtler Newroz gibi bir şenlik yapacak olsalar direkt polisle birlik olup Kürtlere saldırırlar. Meydanda mesela şenlik oluyor, polisle Çingeneler bir olup silahlarla aşağı baskına geliyorlar. Sırf Kürtler slogan attıkları için. Her yıl birkaç defa yaşırsınız bunu. Biber gazı atarlar, geleni geçeni döverler. Camdan bakınca kızıp havaya silah sıkırlar... Eskisi kadar çok olmuyor ama gene oluyor. Bence ayırıcılık yapılması gerekmiyor

burada. Bizim Kürtlerin de hrsızı var, psikopatı var, iyisi var, namazını kılan var, kılmayanı var. İnsan insandır sonuçta.

– Buraya geldiğiniz ilk zamanları hatırlıyor musun? Çocuk olarak Dolapdere’de kötü şeyler yaşadınız mı?

Biz buraya ilk geldiğimiz zaman okuldan sonra su, selpak falan satardık. Okul harçlığımızı çıkarmak için mecburduk. Babam tekstil açmıştı burada, battı. Annem bize çok düşkündü. O yüzden kötü şeyler yaşamadık. Ama bazı çocukların başlarına kötü şeyler de geldi. Nasıl desem size, aileniz sizi dışlasa, zorlasa... Çocukları kandırmak için başka taraftan yaklaşıyorlar. İlk başlarda fazla para verirler. Elbise alırlar, ayakkabı alırlar, göze hoş görünmeye çalışırlar. Bunu iki üç defa karşılık beklemeden yaparlar, sonra beklentileri olur. “Git şunu yap, git bunu yap!” derler, kullanırlar. Çıkılması bayağı bir zordur. Ölümle anca çıkarsın. Ya ölümü seçersin ya aynı işe devam edersin.

Fatma’nın arkadaşı

Ben kendi gözümle de gördüm bir defasında. Uyuşturucu satmak istemiyordu çocuk, zorla sattırdılar. Bir merdiven altına götürdüler. Merdiven altına sokup çocuğu öldüresiye dövdüler. Çıktığında ağzı burnu dağılmıştı. Yapmak istemiyordu. Esrar olsun, hap olsun sattırıyorlar. Girdin mi çıkamıyorsun. Polise gitse yakalanır, tam öldürölür. Polislerin bazıları da bunlarla işbirliği içinde. Bu şekilde Kürt çocukları da oluyor tabi. Ailelerine biraz daha katkı sağlamak için zora gelemiyor hırsızlık yapıyor. Aileler koruyamaz çocuklarını; devlete gitseler ellerinden alacaklar, bunların elebaşlarına gitseler öldürecekler. Girmiş bir kere çocuk, ya ölöl çıkarsın ya da hapishaneye gidererek. Dolapdere deyince zaten ilk böyle şeyler gelir akla.

– Onlarla konuşmak istesem yardımcı olur musunuz bana?

Onlar konuşmazlar sizinle. Bu kitap çıkınca hapse düşeceklerinden korkarlar, kendilerine bir şey yapılacağından korkarlar.

– Fatma su, mendil sattığın günleri hatırlıyor musun?

Fatma

Su satarken başıma çok kötü şeyler gelmedi. Ama polisler alıp götürürlerdi, ceza verirlerdi. Öderdim parasını, bırakırlardı. Sonra başka bir uygulama çıktı. O yakaladıkları çocukları geri vermiyorlardı ailelerine. Kendileri büyütüp polis yapıyorlar tinercileri falan. Ayvansaray’da bir yer var. Orda giydiriyorlar, kendi taraflarına çekip bakıyorlar, okutup polis yapıyorlar. Ben de birkaç kere gittim çocukken. Sanıyorlar ki biz zorla giriyoruz bu işe. Hâlbuki kendi harçlığımızı çıkarmak için çalışıyorduk. Beni de bir gün su satarken aldı götürdü polis. Önce giydirdiler, sonra başka bir bölüme götürdüler. Ağaçlıköy diye bir yer. Her türlü faaliyet vardı orda. Bisiklet bile sürebiliyordun. O şekilde çocukları kendilerine çekiyorlardı. Kendi taraflarına çektikleri çocukları bazen bize karşı kullanıyorlardı. Biz su falan satınca o tarafa geçenler polise şikâyet ediyorlardı. Sonra vazgeçmek zorunda kaldım. Bir daha da gidemedim.⁵⁶

Hem Fatma’ya hem annesine “İmkânın olsa dönmek ister miydin köye?” diye soruyorum. Fatma köyüne daha fazla hasretle bakıyor. Dönmek istediğini söylüyor. Hava-sını, insanlarını övüyor. “Orda hırsızlık falan görmezsin. Burada doğru dürüst evden bile çıkamıyorsun.” diyor. Halime anne ise istemiyor dönmeyi. “Oraya gidince annemin babamın yalnız öldüğünü hatırlıyorum. Kimsem kalma-

56 2008’den beri Ayvansaray ve Ağaçlı’daki merkezin yetki alanından çıkmış sokakta çalışan çocuklar. Bu merkezler sadece sokakta yaşayan çocuklara tahsis edilmiş. Artık sokakta çalışan çocuklar ile ilgilenmek valiliğin ve polisin yetki alanındaymış.

mış. Onlar ölürken yanlarında olamadım. Acı şeyler aklıma geliyor gidince. Köy de eski köy değil. Eski hali gibi olsa isterdim. Ama Şimdi istemiyorum. Çocuklar da istemiyor. Fatma ister ama diğerleri istemiyor,” diyor.

Selma, Mardin, Dargeçit

13 yaşında pamuğa gittim...

Bizim köy iki köyün arasındaydı. Arkamızda ve önümüzdeki köylerin ikisi de korucu oldular. Eskiden amcam muhtardı. O istemedi köyde yaşamayı, İstanbul'a geldi. Muhtarlığı da babama kaldı. Babama "Korucu olacaksınız!" dediler. Kimse yanaşmadı koruculuğa. Ondan sonra her iki taraftan ateş altında kaldık. İki korucu köyü de bize ateş ediyorlardı, korkalım istiyorlardı. Sonunda "Ya korucu olacaksınız ya köyden göç edeceksiniz!" dediler.

Baskılar giderek arttı. Sürekli köye geliyor, insanlara işkence ediyorlardı. Babamı kaç defa dövdüler. İki arada bir derede kalmıştık. Dağdakiler de tehdit ediyordu, asker de. Ufaktım ama hatırlıyorum.

Bir seferinde bir ordu geldi. Kırmızı yeşil kemeri var diye çocuğun birini aldılar evden, dağa götürdüler. Onun amcacığı haykırdı askerlere, "Yapmayın etmeyin!" diye. Bağırmasını şimdi bile hatırlıyorum. Dinlemediler, güldüler, alay ettiler. Çocuğu götürüp astılar ayaklarından. 15 yaşlarındaydı biçare. Bıçakla her yerini doğrayıp altına ateş yakmışlar. Sonra çocuğu öldü zannedip orada bırakmışlar. Onlar gittikten sonra köylüler çocuğu getirdiler, yaşlılar büyükbaş hayvan kestiler, sıcak derinin içine koydular. O çocuk iyileşti. Sonra gitti, bir daha da adımını atmadı köye. Anne babası duruyor ama o ço-

cuk bir daha dönmedi. O günlerde babamı birkaç defa da işkenceye aldılar korucu olması için.

Bu olaylardan sonra köydeki herkes pes etti. Korucu olduklar. Babamı muhtar yaptılar. Bir onun Türkçesi vardı. Korucu olana kadar çok şey yaşadık köyde. Korucu olduktan sonra da bu sefer dışarıdakiler geldi köye, babamı tehdit ettiler. Haber uçu karakola. Babamı çektiler. "Anam avradım olsun ya doğruyu söylersin ya da seni öldürürüm," dediler babama. Babam da "Doğruyu da söylesem yalan da söylesem sıkacan. Her ikiniz bir yandan tehdit ediyorsunuz. Benim yapacağım bir şey yok," dedi. Komutan "Al çocuklarını götür, senin başın yanacak. Sen burada kalırsan seni öldürürüz. İyi bir insansın, doğruyu söylüyorsun. Seni çekemiyorlar, şikâyet ediyorlar," dedi. Çoğu zaten göç etmişti. Direnen 20-30 aile kalmıştı.

Ondan sonra babam neyimiz var, neyimiz yok sattı. Evimiz vardı, bağımız vardı, traktörümüz vardı, büyükbaş hayvanlarımız vardı, durumumuz bayağı iyiydi. Her şeyi yarı fiyatına sattık, İstanbul'a amcamların yanına göçtük. Kiraya çıktık, amcamlar ev tuttular bize. Elimizdeki parayla ev alacaktık. Amcamlar otel işletiyorlardı, illaki ortak olacaksınız dediler babama. İstemedi bizimkiler. Bize haram mal yaramıyor, çıkıyor acısı bizden. Amcamlar "Ortak olmazsanız akrabalığı bitiririz," dediler. İçkili yer olduğu için bize haramdı. Yaramadı o yüzden. Sonra 17 Ağustos Depremi oldu. Depremden sonra battık biz. Elimizdekileri kaybedince bu defa da Batman'a göç ettik. Bir sene orda kaldık. Ablamla, kardeşimle çapaya gittik. Bir sene Manisa'ya gidip üzüm bağlarında çalıştık. Okulu bırakmak zorunda kaldım. Babam zor durumdaydı çünkü. İlkokul 4'teydim okulu bıraktığımda. Babam kız çocuklarını çalıştırmak istemezdi. Ama eve katkı sağlamam gerekiyordu.

Şimdi tekstilde çalışıyorum. Kardeşimin biri de benimle aynı işi yapıyor. Diğeri ise marangozda çalışıyor. Çapaya gitmekten çok daha iyi. Çapaya gittiğimde 13 yaşındaydım. O sıcağa dayanamıyorsun, burnun kanıyor, hastalanıyorsun.

Şapkayı takıyorsun, yüzünü eşarpla kapatıyorsun, ama aşırı sıcak, insanın bünyesi kaldırmıyor. Zor, çok zor... Şapkasız çalışamaz o sıcakta kimse. Sıcak insanın içine vuruyor. Elindeki kazma ile yerdeki otları alıyorsun. O yerin sıcaklığı insanın yüzüne vuruyor. Ben kaç kere kan tahlili yaptırdım. Titriyordum resmen. Sıtma olmuştum. Ev yok, bark yok. Tarlaya iki odalı geçici ev gibi bir şey yapıyorlar. Erkekleri bir odaya, bayanları bir odaya alıyorlar. O barakalarda kalıyorsun.

Pamuk hele hele hiç çekilmez, çapadan da zor bir şey. Bir sene gittim. O sene var ya, işkence gibi geldi bana. Pamuğun açılmamışı elleri çok acıtır. Sabahın beşinde ezanla birlikte kalkarsın. Yerler daha ıslak olur. Başlarsın o pamuğu toplamaya. Pamuk çuvalları çok ağırdır. Onları kendin taşırsın. Toplama işi akşam altıda biter.

Akşam işten gelince kendi suyunu kendin ısıtıyorsun, çamaşırlarını elinde yıkıyorsun, kardeşlerine kendin bakıyorsun, yemeğini kendin hazırlıyorsun... Hep çocuk işçidir çalışanlar. Büyükler çok seri çalışmıyor, çocuklar daha hızlı. Onu düşünerek çocukları çalıştırıyorlardı.

Verdikleri parayı hatırlamıyorum bile. İş bitince masrafları çıkartır, kalanını aileye verirlerdi. Dayak olmazdı, ama sürekli “Çabuk! Çabuk!” diye seslenirlerdi. Nasıl diyeyim sana, yanımızda değillerdi ama gölgeleri yanımızdaydı. Mesela pamuğu sulayan kişi onların gözleriydi. Oyalanırsan hemen çavuşa söylerlerdi. “Niye çalışmıyorsun? Seni yollarız, bir daha seni almayız,” falan derlerdi.

Gidenler çoğu zaman ailesine laf gelmemesi için, daha çok para kazanmak için kendilerini zorlardı. Ben de elimden geleni yapardım. Kimse beni geçmesin diye çok uğraşırdım. Şimdi tekstilde de aynı şekilde çalışıyorum. Overlokçuyum Pangaltı’da. Haftalık 250-300 lira alıyorum. Ama ben uzun zamandır çalışıyorum. Yeni başlayanlar en fazla 150 lira alır. Yemek verilmez. Öğle arası bir saat, eve gidemeyiz, mecburen dışarıdan söyleriz yemeğimizi. Sigorta da yok...

Senede bir köye giderim. Seviyorum köyü. Ama sürekli kalmak istemem orada. Annem babam köyde artık, ama biz üç kardeş buradayız. İstanbul'u yazın çok seviyorum. Beşiktaş'a giderim hafta sonu. Deniz kenarına gider çay içerim. Sessizliği, kafa dinlemeyi seviyorum. Arkadaşlarla bazen pikniğe gideriz. Güzel şeyler de oluyor. Şimdi çok daha iyi eskiye göre.

Konuşmanın sonunda son sözü Halime anne söylüyor:

"İnsan cehennemi görmeden cenneti tanıyamaz."

**AĞIR BİR YÜK GİBİ
TAŞINAN HAFIZA**

Ayşe Hanım'ın aile tarihi adeta işkenceler, eziyetler, kayıplar ve ölümler tarihi gibi. Aile ile, yeğenlerinin İstanbul'a bağlı bir askerî merkezde askerlik yaparken kaybolması sebebiyle başvurdukları YAKAY-DER (Yakınları Kayıp Aileler Derneği) aracılığıyla tanıştık. Yetkili makamlar ailenin 'kaybolan' üyesinin firarı olduğunu söylemiş. Ancak aile yeğenlerinin firar ettiğinin söylendiği tarihin, kaybolmasından bir gün önce olduğunu görünce bu açıklamaya inanmamışlar. Yaklaşık 20 yıldır kayıp olan yeğenlerini arıyor, bir gün ondan bir haber almayı ümit ediyorlar hâlâ.

Ayşe Hanım'ın çocuklarından özellikle Rıdvan ve Meryem'in 90'lı yılların başlarında henüz küçük birer çocukken yaşadıkları, savaş denilen illetin hiçbir vicdan, ahlak, akıl eseri olmadığını, hiçbir masumiyete acımadığının kanıtı adeta. Yine de aile yaşadıkları bunca acıya rağmen bir arada olmaktan, birbirlerine kol kanat germekten hiç vazgeçmemiş. Amcalar, eltiler, kuzenler hep birbirlerine yakın oturuyor ve sıcak bir ilişki içerisinde.

Bu bir arada olmanın getirdiği güçle ailenin gençleri hayata tutunmayı başarmışlar. Ailenin erkek çocukları, İstanbul'a geldikten sonra neredeyse 8. sınıfa kadar Türkçeyi doğru dürüst bilmezken şimdi iyi üniversitelerde okuyorlar. Kız çocuklar ise liseden sonra pek okumamışlar. Ama halen üniversite ümitlerini sürdürüyor, eğitimlerine devam etmeyi hayal ediyorlar.

Ayşe Hanım ve Çocukları, Bitlis, Tatvan, Pâyndas (Söğütlü) Köyü

Bir şekilde kalıyor her şey beyninde, gitmiyor!

Ayşe

Köyümüzdeydik. Askerler komşularımızla bizi sürekli rahatsız ediyorlardı. Her gün operasyona geliyorlardı köyümüze. Her gelip gittiklerinde dağı taşı tutuyorlardı. Kızlarımızı, oğullarımızı tutup götürüyorlardı. Karşılarına kim çıksa alıp götürüyorlardı, dövüyorlardı onları rastgele. Bazen bir ay, bazen iki ay tutup sonra bırakıyorlardı. Bazılarını götürüp bir daha serbest bırakmıyorlardı. 5-6 yıl sürdü bu. “Dağdakilere yardım ediyorsunuz,” diyorlardı. Yakınımızda 70- 80 haneli Alan (Aksoğan) köyü vardı. Onlar da bizi şikâyet ediyor, “Dışarıdakilere yardım ediyorlar,” diyorlardı. Sırf bizi sevmediklerinden dolayı.

Özel timler geldiğinde çok korkuyorduk. Duyuyorduk milletin karısına, kızına tecavüz ediyorlar diye. Bir de altın falan gördüklerinde gelinlerin üzerlerinde, koparıp götürüyorlardı. Yağ tenekelerini deviriyorlardı. Yiyeceklerimizin içine ya zehir atıyor ya da toplayıp çöpe atıyorlardı.

Bir keresinde “Evinizi arayacağız,” dediler. Odama girip dolabımın arkasına roket mermisi bıraktılar. Bizi çağırıp “Bunu dolabın arkasında bulduk,” dediler. Dedik, “Hayır, biz böyle bir şeyi ne gördük, ne de biliriz. Ne yapalım, neye kul-

lanalım bunu? Bu bizim değildir.” Kaynımı alıp götürdüler, iki hafta sonra serbest bıraktılar. Teyzemin ahırına da el bombası koymuşlardı. Sonra teyzemin oğlunu da alıp götürdüler. Samanlıklara el bombası koyup sonra da milleti toplayıp götürüyorlardı. Böyle baskı veriyorlardı milletin üstüne. Milleti rezil, perişan ettiler. Öyle acayip bir şeydi. Onların içindeki vahşet belki kâfirlerin içinde bile yoktur. Ben bunu biliyorum. Gözlerimizle gördük bunları.

Baskınlarda çocuklar korkularından ölüyorlardı. Hepsinin psikolojisi bozuldu. Askerler köyün içinde köpekleriyle dolaşüyor, çocukların canına okuyorlardı. Bir keresinde köpeği kızımın üzerine salıp korkuttular. Kızım delirmişti köpek yüzünden. Ne zaman köpek görse dağlara kaçıyordu. Uykudan titremelerle uyanıyordu geceleyin. Ağlıyordu. Evden çıkıp gidiyordu bazı geceler. 5-6 sene böyle devam etti bu. Uykudan ağlayarak uyanıyor, “Köpekler üzerime geliyor,” diyordu. Kızım çok küçüktü o olay olduğu zaman. Muska yapıldıktan sonra iyi oldu elhamdülillah. Bir şeyi kalmadı Allah’a çok şükür.

Meryem

Köpeği üzerime üzerime saldılar. Çok korktum. Kafayı sıyırmışım. 4-5 sene sürdü. Üç buçuk yaşındaydım o olay olduğunda. O olaydan sonra hiçbir şey söyleyemez oldum. Korkuyordum sürekli. Ne şarkı söylüyordum ne bir şey söylüyordum. Gözümü açıyordum, yanımdaydı. O tarafa geçiyordum, yanımdaydı. Allahım kafayı yiyordum artık. Abim “Ben senin bir daha düzeleceğini hiç zannetmiyordum,” demişti sonradan. Sonra sonra düzeldim.

Ayşe

93 yılında köyümüzü yaktılar. 5 çocuğum vardı o zaman. En büyüğü 10 yaşında yoktu. Biz köyden çıkmadan önce Alan köyünde 3 kişiyi öldürdüler. O köyde üç kişi öldürülünce

suçu bizim köyün üzerine attılar. Dediler, “Onlar öldürmüş.” Oysa ölenlerin ikisi bizim köydendi. Biri başka köyden gitmişti misafirlige. Ölenlerden biri mafyavari biriydi. Daha önce o adamın yeğenini, kuzenini, arkadaşını öldürüp onu da öldürsiye dövüp Tarsus yoluna atmışlardı. Öldüğünü sanmışlardı. Evine gelip tedavi oldu. Bir yılı tamamlamadan bu sefer bu olay oldu ve öldürüldü.

O köye amcaoğluna gidiyorlar. Yemek yiyorlar, çay içiyorlar. Gece 12’ye kadar oturuyorlar, sohbet ediyorlar. Sonra dışarı çıkıp konuşalım diyorlar. Artık ne konuşmuşlarsa Allah’la onların arasında. Köyün dışına götürülüp öldürülüyorlar. Sabah haber geldi: “Üç kişi öldürülmüş,” dediler. Kimse bilmiyor kim öldürmüş. Onların öldürüldüğü duyulunca memleket kıyamet gibi oldu. Kimin öldürdüğünü ortaya çıkarmak için çok fazla baskı yaptılar. “Ortaya çıkarın!” dediler. Elektriklerimizi kestiler bir gece, köy elektriksiz kaldı. Trafonun önünde durup trafoyu taradılar, komple kesildi elektrik. Sonra erkekleri dövdüler, “Köyü boşaltın!” dediler. Bir hafta sonra da köyün tamamını yaktılar. Sadece camiye bıraktılar yakılmadık. Tarlaları bile yaktılar. Kalabalık değildi köyümüz, 20 ev vardık. Bizim köyden 5 kişi vardı o güne kadar dağa çıkmış olan. 3 tane kız, 2 tane erkek. Biz de köyden çıkıp başka bir köye, Zülül (Yapraklı) köyüne gittik.

Zülül’e gittiğimizde daha çok baskıyla karşılaştık. Sabah ateşe başlıyorlardı, bu ertesi güne kadar devam ediyordu. Zülül’e gittiğimizin 5. ayında ana yolun üzerinde otobüs yakıldı. Otobüs yakılınca bu sefer Zülül’e gelip elektriği kestiler. Köye operasyon yaptılar. Gene karşılarına kim çıktıysa alıp götürdüler. Kız, erkek, kadın fark etmiyordu; elleri kimi tutarsa dövüyor, alıp götürüyorlardı. Zülül’de o vakte kadar bir şey yoktu. Ama ne zaman otobüs yakıldı, onlar da ateş gibi oldu. Otobüsü kimin yaktığını bilmiyoruz ama bize eziyet ediyorlardı. Evleri aradılar, ateş açtılar. Yaşlı adamları tekme tokat dövdüler, silahla kafalarına, vücutlarına vurdular.

Oğlum babasıyla tarlaya ot biçmeye gitmişti. 8-9 yaşlarındaydı. O gün dönerken Zülül'deki operasyonu, ateş etmeleri görüyorlar. Babası diyor, "Gidersem şimdi beni öldürürler." Yolunu değiştirip başka bir köye gidiyor. Oğlum da doğruca köye geliyor. Yolda askerler alıyorlar bunu, diyorlar, "Söyle otobüsü kim yaktı? Kimin yaktığını söylemezsen seni öldürürüz." Elbiselerini soyuyorlar, "Bakalım sünnetli misin, yoksa sünnetsiz misin?" diyorlar. Sonra bıçak çıkarıp "Seni keseriz!" diyorlar. Çocuk köye geldiğinde iki gün boyunca konuşamadı. Dili tutulmuştu. Ne yapsak da konuşturamadık oğlum. Kimseyi ayırmıyorlardı; kadın, erkek, çocuk fark etmiyordu. İyi kötü de fark etmiyordu yanlarında. Şimdi oğlum evli, bir kızı var.

– *Rıdvan sen o günü hatırlıyor musun?*

Rıdvan

O günü insan hatırlamaz mı? İnsan hayatında yaşadığı en güzel şeyleri ve en kötü şeyleri hiçbir zaman unutmaz. Ortada kalanlar zaten çoğu zaman silinip gidiyor. Ama o ikisi hiçbir zaman unutulmuyor. Beyin resetlenmiyor. Öyle bir program olsaydı ben de yapabiliirdim. İster istemez öyle olaylar insanın beyninin bir köşesinde belki tehlike olarak kalıyor, belki nefret olarak kalıyor, belki de hiçbir zaman unutmamak adına kalıyor. Ama bir şekilde kalıyor beyninde, gitmiyor.

O gün ben yanlış hatırlamıyorsam ya yedi ya da sekiz yaşlarındaydım. İlkokula daha yeni başlamıştım. Türkçeyi de yavaş yavaş öğreniyordum. Türkçeyi öğrendiğim zaman köyde Türkçe bilmeyenlerin oranı yüzde yetmişin üzerindeydi diyebilirim. Çünkü büyüklerimizin hiçbiri okumamıştı, kendilerini ifade edemiyorlardı. Ama biz daha yeni başladığımız için en azından çat pat bir şeyler biliyorduk. Benle babam ot toplamaya gitmiştik. Ot topladıktan sonra köye yaklaştığımda silah seslerini duydum. Silah sesleri çok alışık olduğumuz ses-

ler olduğu için ben fazla kaale almadım. Devam ettim. Bizim köylerin yolları engebelidir. Dağların arasında bir köy. Başka gideceğin bir yer yok. Başka bir yer olsa yolunu saparsın ama burada yolu takip etmek zorundasın. Ben de devam ettim, geldim köye.

O zaman bir otobüs yakılmıştı, haberim yok tabi. Ben nereden bileyim. Kim yapmış, niye yapmış, sebebi neymiş bilemem ki. Geldiğim zaman top atıyorlardı tanklarla. Ben karşı tarafı görüyordum; topu attıkları zaman bir ses geliyordu, belli oluyordu havadan hızlı bir şekilde geçtiğinde. Ve yere değdiğinde ağaçların kökünden çıktığını görüyordum. Dağı komple bombalıyorlardı. Dağa ateş ede ede bizim köye doğru geldiler. Ben biraz ürperdim ‘Ya şimdi köye de atarlarsa ne yapacağız?’ diye. O zaman daha köy yakılmamıştı. Gene yoluma devam ettim hiçbir şey olmamış gibi. Sonra geriden gelen iki üç kişiyi fark ettim. Büyük ihtimalle bir tanesi komutandı, iki de asker vardı yanında. Askerler yanımdan geçerken aldırmamaya çalıştım. Derken durdurdular beni, aşağı indim. Dediler, “Nerden geliyorsun?” Dedim, “Köyden geliyorum.” Alan’ın muhtarını sordular. Alan’ın muhtarı da o sıra öldürülmüştü, ismi Osman’dı. Üç kişi öldürülmüştü. Babamın ismini sordular. Babamın ismini söylersem kötü bir şey yaparlar diye Abdurrahman dedim; nasıl olsa böyle birisi yok buralarda. Düşündüler düşündüler, bir sonuca varamadılar o kimdir diye. Ondan sonra bana “Az önce buradan birileri geçti, gördün mü?” dedi. “Kim?” dedim. “Teröristler,” dedi. Dedim, “Teröristler bu yoldan geçer mi hiç? Onlar dağlardalar. Niye arıyorsunuz, ne oldu?” Dediler, “Biz sadece soru sorarız, sen cevap verirsin.” Ben halen otobüsün yakıldığını bilmiyorum. Oraya varmama bir kilometre var. “Söylemezsen seni öldürürüz, asarız, keseriz, kimsenin ruhu bile duymaz!” dediler. Valla dedim, “Ben kimseyi görmedim.” Tansu Çiller dönemiydi. En kötü zamanlar. Tenha bir yerdesin ve böyle bir şeye maruz kalıyorsun. Çocuksun, korkman gayet doğaldır. Bazı şeyler oldu... İstenmeyen bazı şeyler yaşattılar,

ondan sonra bir tokat vurdular bana.

Geldim ki boş otobüsü yakmışlar. Sivil otobüs. O zamanlar otobüsleri sigortadan para almak için de çok yakıyorlardı. Çayırı geçtim. Orada bir yol vardı yukarı çıkan, baktım yol komple panzerlerle dolu. Dedim, “Bu sefer kesin ben gittim.” İnsan ecelinin geldiğini hisseder ya, öyle bir his geldi içime. Oraya daha çıkmadan bütün namlular üzerime çevrildi. Ben gene kaale almadım. Hiçbir şey olmamış gibi yürüdüm, evime geldim. Eve geldiğimde dil mil gitmiş, konuşamıyorum. Annem, babamı soruyor. Ben cevap veremiyorum. O akşam sabaha kadar taciz ateşi yaptılar o dağlara. Sabah kalktığımızda yol kenarlarında bir sürü mermi kovanı vardı. İnsan diyor yazık günah! Bu kadar israf edilir mi? Onların sadece her akşam yedi ile dokuz arasında attığı mermiler, diyebilirim ki bir kentin bütün ihtiyaçlarını giderecek kadardı. O yol kenarları kovanlardan geçilmiyordu.

Annem babamı merak ediyordu. “Babanı bulmaya gideceğiz,” dedi. “Şu anda operasyon var. Kimseyi bulamayız, kimseye ulaşamayız. Babam bir yolunu bulmuştur ya da Allah etmesin gelmişse kesin öldürmüşlerdir,” dedim. Kalktık tam giyindik, eve girdiler. Tekme tokatla girdiler eve, kapıları kırdılar zorla. Ahırları yaktılar, otları yaktılar. Bütün erkekleri alıp götürdüler o gün. Köyümüzde bir yaşlı amca vardı. Amcanın uzun sakalları vardı, hacıydı, kendi halinde bir insandı. Onu bile dövdüler, karakola götürdüler. Evimizin yanından çığlık çığlığa sesler geliyordu. “Çıkacam dışarı,” dedim. Annem “Çıkma seni vururlar,” dedi. Dedim, “Anne gidip müdahale etmezsem dayanamam, benim çıkmam lazım.” Çıktım dışarı. Baktım askerler zorla bir tane kadınla çocuğunu tandırların olduğu bölüme sokmaya çalışıyordu. Bir nevi kalkan olarak kullanıyorlardı insanları. Dedim, “Ne yapıyorsunuz?” O zaman ben Türkçeyi az da olsa öğrenmişim, onların daha hiçbirini Türkçeyi bilmiyordu. E askerler de Kürtçe bilmiyor. Böyle bir zorlama olduğu zaman da insanlar korkuyordu is-

ter istemez. Yani taciz olayları, tecavüz olayları da yaşanıyor-
du o dönemde. Halk zaten korku içinde yaşıyor, bir de sen
onu zorla içeri sokmaya çalışıyorsun. Müdahale ettim. “Böy-
le yapmayın,” dedim, “onlar sizin dilinizi anlamıyor, sizden
korkuyorlar. Ne yapacağınızı bilmediklerinden dolayı girmek
istemiyorlar.” Bazılarının niyeti gerçekten kötüydü. Seni içeri
çekiyor, ne yapacağını bilemiyorsun. Erkek kalmamış zaten
köyde. Cenabı Hak kimsenin başına vermesin. Var böyle bili-
nen tecavüze uğramış insanlar. Ama bizim köyde yaşanmadı.
Çünkü bizim köyde insanlar bilgilendirilmişti. Kimse onlarla
iyi niyetle bile olsa kapalı bir yere girmezdi.

Ayşe

Kadın ve erkekleri toplayıp ellerini arkadan bağlayıp yere ya-
tırıyorlar, sonra da yanlarına silahı koyup gerilla yakaladık di-
yorlardı. Tüm köylerde oluyordu bu. Bir keresinde kadınları,
erkekleri, çocukları dağa çıkarıp taramakla tehdit etmişlerdi
millet korksun diye. Bizim köyde çok gözaltı oluyordu. Alıp
götürüyor bir iki hafta, bazen 2-3 ay, bazen 2 yıl sonra serbest
bırakıyorlardı. Kaynımın iki oğlu gözaltında gördüğü işkence-
ler yüzünden sakat kaldı. Bir tanesi 3-4 yıldır ayağa kalkabili-
yor. Daha çocuktular, gençtiler öyle yaptıklarında. Götürmek
için arabaya bindirdiklerinde öyle bir vuruyorlardı ki insanla-
ra, bağırmalarına yürek dayanmaz. Duyanlar onlar için ağlı-
yordu. Kürtlerin üzerindeki zulüm, baskı kimsenin üzerinde
yoktu.

Dayımın bir oğlu vardı. Onu da alıp götürmüşlerdi Van’a.
Yere yatırmışlar bunları, sonra belki 10 kişi bunların üzerle-
rinde yürümüş. Yerdekilerden biri cansız kalınca askerlerden
biri kepini havaya atıp, “Teskerem geldi, eve gideceğim!” diye
sevinmiş. Kızları bir çadırdaki tutmuşlar, onlara bir şey yapma-
mışlar, ama erkeklerin canına okumuşlar. Erkeklerin çılgılla-
rı geldiğinde çadırdan kafalarını çıkarıp bakıyorlarmış kızlar,
ama başlarını tekmeleyip geri içeri sokuyorlarmış.

Zûlûl'den Tatvan'a, Tatvan'dan İstanbul'a...

Ayşe

Kendi köyümüzden sadece yatakları getirmiştik Zûlûl'e. Bir de hayvanlarımızı. Koyun, davar ne varsa Zûlûl'de sattık yarı parasına. Sonra Tatvan'a gittik. Orada evimiz vardı. Bizim ev ve iki kaynımın evi kaldı Tatvan'da. Diğer kayınlarımız İstanbul'a gelmişti zaten köyden ilk çıktığımızda.

Tatvan'a yakın Xıms⁵⁷ diye bir köy vardı. Gece operasyon yapıyorlar Xıms'a ve bir gecede 9 kişiyi öldürüyorlar orada. Bir evden 7 kişi öldürdüler orada, 2 kişi ayırdı ama 7 kişi bir evdendi. Biri kadındı üstelik. Köylüleri öldürüp gerilla öldürdük dediler. Kaynım gidip yan yana dizilmiş cenazeleri görünce düşünüyor, "Valla bunlar bizden bir gün önde!" diyor. Hemen köye dönüp 3 kardeşiyle İstanbul'a taşıdı evini.

Rıdvan

Xıms'da öldürülenlerden biri benim okuldan arkadaşımın babasıydı. Ertesi gün gazeteyi koydular önüne. Amcan öldürülüyor, amcanın oğlu öldürülüyor, baban öldürülüyor ve senin önüne gazeteyi koyuyorlar, dokuz ölû.⁵⁸ Ben arkadaşımın halini gördükten sonra bir hafta kendime geledim. Öldürü-

57 Xıms (Axusto) köyüne bağlı Emeksiz mezrası

58 Öldürülen kişilerle aynı aileden olan tanıklarla yaptığım görüşmeye göre, 1994 yılının Ramazan ayının 13. gecesı köy kalabalık bir JİTEM ekibi tarafından basılır. Ailenin erkeklerinin alınıp götürülmeye çalışılmasına kadınların direnmesi sebebiyle açılan ateş sonucunda aynı aileden biri kadın beş kişi öldürülür. (Zeki Aspar, Adil Beyhan, Ziya Beyhan, Mehmet Şerif Batur, Mekşu Aspar) Ertesi gün köyün etrafı askerler tarafından çevrilerek basından kimsenin girişine izin verilmez. Olay ulusal basına PKK baskını olarak yansır. Yaşanan katliamın ardından aileler çok mağdur olur. Van, İstanbul gibi illere dağılırlar. Ailenin çocukları küçük yaşta pamuk tarlalarında çalışmak zorunda kalır.

Rıdvan muhtemelen aynı günlerde komşu köyde öldürülen iki kişi ve Xıms köyünde yaşanan olayda aileden ağır yaralanan iki kişi ile beraber öldürülen kişi sayısını 9 kişi olarak hatırlıyor. (Ö.Y.)

lenler gerilla falan değillerdi. Zaten o gün amcam cenazeye gidiyor. Bir tanesi orda amcama diyor ki, “Buradan kesinlikle gidin. Sizin de sonunuz budur.” Amcam geliyor köye, köylülere “Durum böyledir. Eğer gitmezsek bizim de sonumuz böyle olacak...” diyor. Babası öldürülen o arkadaşım dağa çıktı. Ya intikam iyi değil ama emin ol intikam değildi bu.

Bazen duyuyorum cinlerim tepeme çıkıyor. Diyor başbakan mesela: “Daha ne istiyorlar?” Sen kime ne veriyorsun ya! Ben kimim, sen kimsin, kime ne veriyorsun! Bunlar Çanakkale’de senden daha fazla şehit vermişler. Bu insanlara sen bir şey veremezsin. Bu insanların zaten belli hakları var. O insan söylemeden de senin zaten o hakları vermek lazım. Adam senden başka bir şey istemiyor. Diyor ki, “Ben senin gibi olayım ya yeter, başka bir şey istemiyorum ki.” Çocuklarımız mesela bugün bir devlet işine girerken siciline bakıyorlar. Amcası ya da dayısı ya da amcasının oğlu siyasete bulaşmış mı? Bulaşmışsa kesinlikle bunu almıyorlar. En bariz örneği benim amcamın oğlu. 9 Eylül’de okudu, birincilikle bitirdi okulunu ama gene almadılar işe.

Gözümle gördüm. Bizim köyün ilerisinde bir başka köy var. Gittiler orada birkaç tane silah yakaladılar. Silahların da çoğu ruhsatlıydı. Bir iki tane ruhsatsız vardı, kırma dediğimiz saçma atan silahlar var ya ondan. Sonra o çocukları alıp köyün yakınında bir dere vardı oraya götürdüler. Çocukları dövüyorlar, bayılanları dereye sokup ayıltıyorlardı, tekrar dövüyorlardı. Kendi gözünle görüyorsun, buna nasıl bir anlam yükleyeceksin? Ondan sonra o insanları alıyor, karakola götürüp işkenceden geçiriyorlardı. Geldikleri zaman birinin gözü mor, birinin ayağı, birinin sırtı, birinin kolu... Bu insanlar ister istemez işler bu noktaya geldiği zaman ya elinde bir şey varsa müdahale edecek ya da kaçacak yer varsa oraya kaçacak.

Hiçbir zaman şiddeti çözüm olarak görmedim. Ama eğer Müslümansan, insansan ve sana değer vermiyorlarsa, hayvan yerine koyuyorlarsa, af edersin, ben de onları hayvan yerine

koyarım. Ben Müslümanım, ben insanım, ben insanca yaşamak istiyorum. Kim benim hakkımı bu şekilde engelleyebilir? Bu zorlukların hepsi yaşandı. Bunların hepsi gerçek. Bugün biz belki batılı insanlara bunları anlatamıyoruz. Anlattığımız zaman biraz farklı anlıyorlar. Ama Türk olup da bunu yerinde gören bir insan anlattığı zaman daha farklı oluyor. Belki çoğu zaman tek dileğimiz, tek sığınacağımız yer Cenabı Hak oluyor. Artık o bizi nasıl kabul ederse.

Bir tane dayım var. Bir oğlu askerdayken, öbür oğlu ise dağda öldürülüyor. Yaklaşık beş altı ay oldu. Onların da hayatına bakarsan gerçekten çok büyük zorluklar çektiler. Ve o zorlukların içerisinde o çocuklar sığınma yeri olarak dağı buldu. Ve biri askerdayken, biri de dağda vurulup ölüyor. Bu Türkiye'nin en acı gerçeği.

Ailenin gençleriyle okula ve memlekete dair...

Rıdvan

Tatvan Yatılı Bölge İlköğretim Okulu'nda okudum. Tatvan'da okurken yüzde doksanımız dil konusunda sorunla karşılaştık. Ben okula başladığımda Türkçe bilmiyordum. Öğretmenlerle diyalog sıfırdı. Öğretmen Kürtçe bilmiyor, sen Türkçe bilmiyorsun. Bir derdin oluyor, yedi yaşındasın, anlatamıyorsun. O yaşta aynı dili konuştuğun annene derdini anlatamazken dilini hiç bilmeyen öğretmene nasıl anlatacaksın? Şu anda halen okula başlayıp benim gibi Türkçe bilmeyen çok insan var. Türkçe öğrenmek için çoğu zaman şiddete maruz kaldık. Bir nevi kapalı cezaevi gibiydi okul. Ya da askeriye gibi düşünebilirsin. Alınan eğitim bu şekilde idi. Öğretmenle diyalog kuramadığın zaman öğretmen sinirleniyor, seni dövüyor, seni kırıyor, hakaret ediyor sana. Cetvelle ya da başka bir şeyle. Kafana bile vurabiliyordu. Her türlü şiddete maruz kalabiliyorsun orada. Yatılı bölge okulunda dört sene okudum, hiçbir

gün yanıma babam ya da başka kimse gelmedi. Onlardan da şikâyetçiyim.

Bu sebeplerden dolayı şu an kamu alanlarının hepsinde Kürtçe bilen öğretmenlerin olması şart. Kendini ifade edemeyen bir insandan ne bekleyebilirsin, bu insan nasıl kendini geliştirebilir? Bir iki sene diyalog sorunu yaşıyorsun. Ondan sonra yavaş yavaş senin dilini yasaklamaya, seni Türkçeye döndürmeye çalışıyorlar. Bu okullar disiplin için bir yönden iyi ama şiddete maruz bırakarak asimilasyona doğru götürmenin de bir göstergesi.

Ben İstanbul'da bir sene okudum. Sonra ilkokulu bitirir bitirmez çalışmaya başladım. Bizi tekstile verdiler. Şive zaten belli olduğu için arkadaşlar tarafından da farklı bakılıyordu bize. Namazında niyazında bir insansın, ama işin aslına gelince sana Müslüman olarak ya da Kürt olarak bakmıyorlar, terörist olarak bakıyorlar. Yani Güneydoğulu isen teröristsin. O muamele hemen hemen 2005 yılına kadar devam etti.

Meryem

Arkadaşım bana "Terörist!" dedi, öğretmene de şikâyet etmiş. Öğretmen geldi, saçımı çekti, sınıftan kovdu. Bana "Bu dönemde terörist olunur mu?" gibi bir takım şeyler söyledi. Resmen arkadaşlarımdan içinde beni terörist ilan etti. Sonra ailemi çağırdılar. Amcamın oğlu geldi, konuştu, müdüre "Milli Eğitim'e gider sizi de, öğretmeni de okuldan attırırız," dedi. Benden özür diledi öğretmen. O olaydan sonra okula gelmedi. Tayinini aldırılmış.

Zelal

Diğer abim ve amcamın oğlu da Türkçe bilmediği için çok dışlandı İstanbul'dayken okulunda. Öğretmenler dövüp dışlayınca çocuklar da atıyorlarmış aralarından. Bir sene sınıfta kaldı zaten. Ondan sonra yavaş yavaş öğrenmeye başladılar

Türkçeyi. Sekizinci sınıfı bitirene kadar da adam akıllı Türkçe bilmiyorlardı. Daha sonra liseye gitti, lisede rahat konuşmaya başladılar. Abim şimdi Yıldız Teknik'te mühendislik okuyor. Sonra amcamın çocuğunun biri İstanbul Üniversitesi'nde, biri İstanbul Teknik Üniversitesi'nde, biri de Dokuz Eylül'de.

Abim babama bakıp okudu. Babam 55-56 yaşında. Sekiz tane çocuğu var ve sekiz çocuğu için hâlâ inşaatta çalışıyor. Elleri hep nasır tutmuştur. Hâlâ da bizim için çırpınıyor. Geçmişteki sorunları abilerim de gördü, yaşadı. Mücadele ettiler hep. Lisede hep takdir aldılar.

Ben de Kürtçe yüzünden zorluklar yaşadım. Bir defasında bayrak yakmışlardı. O gün din dersi öğretmenini sınıfa geldi. Resmen ana bacı küfür ediyor Kürtlere, aklınıza ne gelirse söylüyordu. Hocam dedim, "Ben buraya ders dinlemeye geldim, böyle konuşamazsınız." Üzerime yürüdü. Sonra gidip müdüre söyledim. Müdür, "Boş verin kızım, siz dersinizle ilgilenin!" dedi. Sonra atıldı o öğretmen okuldan, ama benden sonra.

Okulda Karadeniz şarkıları dinlerken bazen arkadaşlarım ters ters bakardı bana, şaşırırlardı. "Sen Kürtsün, nasıl Karadeniz şarkıları dinlersin?" derlerdi. "Ne alakası var, hepimiz kardeş değil miyiz? İster İngilizce, ister Lazca, ister Kürtçe, ister Türkçe dinlerim. Hangisi hoşuma giderse... Benim için fark etmiyor," derdim. Bu sefer derlerdi; "Ya tamam haklısın..."

Zehra

Köye gittim geçen sene. Gittiğimde köyde dört beş hane vardı. Üç gün kaldım. Her gece bir başkasında kalıyordum. Ağırıyorlardı beni.

Bizim evimiz iki katlı bir evdi. Yakıldıktan sonra sadece bir tek duvar köşesi kalmış. Oraya gidince yerde elbise parçaları gördüm. Sonra bir tanıdığım "Bu senin nenenin elbisesinin parçası," dedi. Nenem hep çiçekli çiçekli fistanlar giyerdi. Dört sene önce kollarımda vefat etti. Her gün ağlıyordu, her gün! Nenemi herkes seviyordu. Bazen köyü anlatıyordu. En

ufak bir şey anlattığında bile oturup ağlıyordu. Gözünden şarıl şarıl yaşlar akıyordu. Nenem köyümüzü nasıl yaktıklarını anlatıyordu. Titriyormuş resmen askerler geldiğinde. Ben elbisesinin parçasını görünce ağlamaya başladım. Üzülüyor insan, içi kötü oluyor. O evin içinde yeşermiş çiçekler, otlar görünce mutlu oldum. En azından onlar yaşıyordu.

Köyümün adı Söğütlü. Ama kimliğimde başka bir köyün ismi yazıyor. Köyümün Türkçe ismini bilmiyordum. Pâyndas'ı, Alacaköy olarak biliyordum. Oraya gidince Söğütlü olduğunu öğrendim. İki köy arasında dağlar kadar fark var. Onu görünce bile üzülüyordum. Benim sonuçta bir köyüm var... Bizim köyün yakınında Alan köyü var, onlar şikâyet etmiş her halde bizim köyü. Ben onlardan şahsen nefret ediyorum. Onların yüzünden bizim köy yıkılmış. Tanımıyorum kimseyi o köyden aslında. Ama çok kızıyorum.

ULUDERE DEDİKLERİ

Uludere ismiyle ilk karşılaşmam Van'da yaşayan bir arkadaşım sayesinde olmuştu. Zorunlu göç ile ilgili bir çalışma yaptığımızı duyan arkadaşım, Van'da, Uludere'den göç etmiş çok sayıda insanın yaşadığını, özellikle Uludereli kadınların evlere çok düşük ücretlerle temizliğe gittiklerini ve Uludere'den göç eden insanların çok mağdur olduğunu belirterek, "Van'a gelerseniz çok sayıda Uludereli zorunlu göç mağduru ile görüşebilirsiniz," demişti. Kitabın edisyona hazırlandığı günlerde, 28 Aralık 2011 gecesi Uludere faciası patlak verdi. Yaklaşık bir ay sonra vefat eden gençlerin yakınlarının katıldığı bir panelde, hem anne hem de baba tarafından birçok akrabasını o gece yaşanan felakette kaybetmiş olan Şehbaz Enç ile tanıştık. Kendisi de zorunlu göç mağduru olan Şehbaz Enç ve diğer konuşmacılar Uludere hakkındaki bilgilerimi doğruladılar. Böylece Uludere tanıklıkları, sadece 28 Aralık gecesi yaşanan facia ile değil, zorunlu göçün sınır bölgelerinde vuku bulan ağır boyutlarıyla da bu kitaba girmeye başladı.

Şahbaz Enç ile İstanbul'da yaptığımız görüşmelerin ardından, yaklaşık on gün sonra farklı STK'larda ve medya kanallarında yer alan arkadaşlarımla birlikte 12 Şubat günü Uludere'ye yol aldık. Batman üzerinden Şırnak'a, oradan da ölümlerin yaşandığı Uludere'ye bağlı Béjuh (Gülyazı) ve Roboski (Ortasu) köylerine olan güzergâhımız hakkında, birçok insan tarafından yolun olumsuz koşulları nedeniyle önceden uyarılmıştık. Şırnak'tan sonra oldukça virajlı ve el-verişsiz olan yollar, yer yer buzlanma sebebiyle riskli hale gelse de rahat bir yolculuk yaptık. Ancak yolun özellikle kar yağışı olduğu zamanlarda ve gece seyahatlerinde kat kat tehlikeli ve zor bir yol olması, giderken sıklıkla, 'Sınıra yakın olan bu dağlık coğrafyada yaşayan insanlar hastaları olduğunda ya da acil durumlarda ne yapıyorlar? Bu zorlu coğrafi koşullar altında geçimlerini nasıl temin ediyorlar?' sorularını getirdi aklıma.

Birkaç defa kontrol noktalarında durdurulduktan sonra Uludere'ye oradan da yine aynı derecede virajlı ve zor bir yoldan önce Roboski sonra da bir kilometre kadar ötesindeki Gülyazı köyüne vardık. Gülyazı'ya vardığımızda iki köyün halkı bizler için çok kısa bir zaman içerisinde köyün camisinde toplandılar. İçeriye girdiğimde gördüğüm manzara akıl alır gibi değildi. Büyükçe bir caminin içi ellerinde çocuklarının, sevdiklerinin fotoğrafları olan kadınlar, caminin bir duvarına asılmış bir afişte kendi çocuklarını seyreden erkekler, kız kardeşler, kuzenler ve bir yığın acılı insan ile doluydu. Hemen her bir anneyi, babayı, acısını bizimle paylaşmak isteyen diğer aile fertlerini dinledik. Hikâyeler birbirine ekleniyor, çocuklar ete kemiğe bürünüyor, daha önce basından da takip ettiğimiz öyküleri, yakınlarının anlatımıyla gitgide müşahhaslaşıyordu: Aynı aileden sekiz fert olanlar, evin tek erkek evladı olanlar, mayınla yaralanan kardeşine protez bacak alabilmek için yola çıkanlar, yetim olanlar, yetim kardeşlerine bakanlar, iki gün sonra doğum günü olduğu için heyecanlı olanlar, nişanlı olanlar, mühendislik okuyanlar, askerden yeni gelenler, kardeşlerini okutabilmek için kendi okulunu bırakmış olanlar, katliamdan ciğerleri yanmış, bir kulağı işitme yetisini kaybetmiş de olsa sağ kurtulmuş olanlar... Acıya, öfkeye kesen, boynumuza sarılıp ağlayan, çocuklarının fotoğraflarını okşayan hallerini, mezarlarının başında yaktıkları ağutları, onlar için yazdıkları şiirleri anlatmak ne mümkün...

Camideki taziye ziyaretinin ardından, evlatlarını kaybeden aileler ile beraber karlarla kaplı dar bir yoldan, Gülyazı'nın kurulduğu yamacın yukarısına, bulunduğumuz dağın yükseklerine doğru tırmanmaya başladık. Arabanın çıkamayacağı bir mesafeye ulaştığımızda bir süre yaya olarak tırmanışımıza devam ettik. Görüşmelerimizi tamamlayıp İstanbul'a döndükten sonra Gülyazı'nın yarı-

dan fazla bir bölümünü aslında hiç görmemiş olduğumu, köyün büyük nüfusunun mezarlığın çok daha yukarısında, dağın üst kısımlarında olduğunu öğrenmek, Gülyazı'nın yaşam koşullarının gördüğümün de ötesinde zorlu olduğunu idrak etmeme vesile olacak şekilde şaşırtıcı oldu.

Üç ay sonra Haziran ayının başlarında ikinci defa ziyaret etme imkânı buldum Gülyazı ve Roboski köylerini. Geçen zaman içerisinde ailelerin adalet arayışları hiç dinmemiş, kendilerini ifade edebildikleri her mecra da tazminat teklifine karşı tepkilerini dile getirerek, tek istediklerinin olayın sorumlularının yargı önüne çıkarılması olduğunu dillendirmişlerdi usanmadan. Facianın yaşandığı geceden sonra geçen beş ayda yaşadıkları köy halkını derinden etkilemiş, umutlar yerini umutsuzluğa bırakmış, gitgide derinleşen acılarını ifade ediş şekilleri daha öfkeli bir dile dönüşmeye başlamıştı. Kaymakamlık kanalı ile olsun, jandarma komutanlığı tarafından olsun defalarca bu işin artık peşini bırakmaları ve 'normal' hayata dönmeleri konusunda ihtar edilmişlerdi. Köylerinden gözaltına alınan bazı gençlerin yarattığı üzüntünün yanı sıra, en üst mercilerden yapılan kimi resmi açıklamalarda gitgide kendileri hakkında suçlamaya dönüşen beyanlar, kaçakçılık gibi sebeplerle itham edilmeleri ruhlarını daha da örselemiş, adaletin tecelli edebileceğine dair inançlarını yok olma noktasına getirmişti. Faciadan 160 gün sonra Uludere'ye yaptığım ikinci ziyarette hiç değişmeyen diğer bir şey ise iki köyden yüzlerce insanın çoluk çocuk, yaşlı demeden her perşembe akşamını beraberce mezarlıkta çocuklarının yanlarında geçirmeleriydi...

Malan Barkirin'in 2. baskısına hazırlandığımız 2014 yılı Ağustos ayında ise Roboski katliamının faillerinin bulunup yargı önüne çıkarılması yolunda halen herhangi bir gelişme yaşanmamıştı. Ama Roboski köylüleri başka bir acı olaya hem ev sahipliği hem de tanıklık görevini üstlenmiş-

lerdi bu topraklarda. IŞİD'in Şengal'de yaptığı akıl almaz katliamdan kaçabilen binlerce Ezidi, Roboski katliamının yaşandığı 15 nolu sınır taşını geçerek Uludere halkına sığınıyordu bu defa. Bir zamanlar canlarını kurtarmak için kaçarak bu ülkeden giden Ezidi halkının yerini yine canlarını kurtarmak için katliamdan kaçarak gelen yüzbinlerce Irak ve Suriyeli Arap, Süryani, Türkmen ve Kürt göçmenle beraber Şengalli Ezidiler alırken Ortadoğu halklarının hiç bitmeyen dramına bir kez daha şahitlik etti 15 nolu sınır taşı. Katliamdan kaçan mağdurların yardımlarına canla başla koşan Roboski köylüleri ise bir kez daha insanlık dersi verdiler hepimize.

Yapılan ziyaretlerde çocuklarını yitirmiş ailelerin çoğu ve olaydan sağ kurtulan üç tanık ile görüşme fırsatı buldum. Vefat eden tüm gençlerin hikâyesini bu kitapta aktarabilmeyi çok arzu etmemize rağmen, bu bölümü 98 yılında Gülyazı'dan İstanbul'a zorunlu olarak göç etmek zorunda kalan Şahbaz Enc, 1991 senesinde henüz 12 yaşında bir çocukken mayınlardan yaralanan Kadir Encü, 28 Aralık gecesi yaşanan faciadan sağ kurtulan Hasan Ürek ve Hacı Encü ile olay gecesi vefat eden gençlerden Yüksel Ürek'in annesi Emine Ürek ve Adem Ant'ın babası Reşit Ant, Nadir Alma'nın babası Sadık Alma ve ağabeyi Hikmet Alma ile tamamlamak mecburiyetinde kaldık.

Şehbaz Enç, Uludere, Béjuh (Gülyazı) Köyü

Ya silah alacaksınız, ya buradan gideceksiniz!

Ben 76 doğumluyum. 36 yaşındayım. 80'li yıllarda, darbeden sonra, bizim için her şey değişti. Şırnak özelini anlatırsak; bizim köy Hakkâri'ye bağlıydı. Şırnak, Siirt'in bir ilçesiydi. Şırnak, Siirt'ten ayrıldı, biz de Hakkâri'den ayrılarak Şırnak'a bağlanmak zorunda kaldık.

Daha öğrenciydim. İlkokula gidiyordum. 81'den 84'e kadar askerlerden bayağı sıkıntı gördük. İnsanları götürüp işkence ediyorlardı; subaylar, astsubaylar o kişilerin evlerine gelip eşlerini bile almaya çalışıyorlardı. Yani namusunu dahi ellerinden almaya çalışıyorlardı. Özellikle Ortabağ (Gerür) köyünde. Ortabağ o zamanlar nahiye idi. Orada bir yüzbaşı vardı. Kamber Yüzbaşı diyorlardı ona. Şu anda o yörede kime gitseniz herkes onu bilir. Şırnak'tan, Hakkâri'ye kadar olan yerler sanki ona ait bir bölgeydi. İlçeyi dahi dinlemeyen bir subaydı. Onun yandaşı olan birkaç kişi vardı. İstihbaratçısı olan insanlardı. Kiminle bir sorunları varsa, onlara iftira atıyor, "Bu örgütten, bu kaçakçılık yapıyor, bu bilmem ne yapıyor," diyorlardı. Adamları suçsuz yere götürüp, on gün, yirmi gün, bir ay işkenceden geçiriyorlardı.

PKK kurulmadan önce bizim oralarda DDK, bir de Barzani'ye bağlı peşmergeler vardı. Orada şikâyet ettikleri insanları Barzani'ye bağlı gösteriyorlardı. Şikâyet edilen insanlar köy köy dolaşıp kaçmak zorunda kalıyorlardı. Bizim yörenin

insanları da misafirperverdi, evlerinin kapısını açıyorlardı kaçanlara. Barzani'yi de destekleyen çoktu. Kamber Yüzbaşı insanları çağırdı yanına, "Kim sizin kapınıza geliyorsa, bize haber vereceksiniz," dedi. Bazılarıyla anlaşma yaptı. Bir de sınırın öteki tarafıyla ticaret yapan çok sayıda insan vardı. Kamber Yüzbaşı'nın anlaştığı insanlar, bu insanları takip ediyorlar, yakalatıp, getirdikleri malı subaylarla aralarında paylaşıyorlardı. O zamanlarda döviz getirip götürenler vardı, kumaş ticareti yapanlar vardı, koyun ticareti yapanlar vardı. Kimi yakalarlarsa ellerindekini alıp aralarında paylaşıyorlardı.

Halil adında bir adam o civarda Kamber Yüzbaşı kadar yetkili oldu. O kimi gösterirse onu içeri alıyorlardı. Namus dâhil bir sürü şeyle insanları çileden çıkardılar. Kimin hanımı güzelse bir bahane yaratıp o kişiyi içeri alıyorlardı. Yakınları gözaltına alınanları çıkartmalarını istediklerinde birtakım şartlar koşuyorlardı.

Sonra Kamber Yüzbaşı'nın yerine Karahan Yüzbaşı diye bir subay geldi. Büyüklerimizin yöresel kıyafetlerini üzerlerinden çıkarttırıp yol üstünde yakardı bu subay. Babamın yol üstünde kurduğu çadır gibi bir bakkal dükkânı vardı. Ayda bir kamyonla izinli mal getirir, o dükkânda satardı. Bu yüzbaşı bir gün yoldan geçerken babamın dükkânına gelen müşterileri gördü. Hepsini sıraya dizdi. Elinde bir sopa vardı. Milletin karnına vurmaya başladı. Orada bir amca vardı, ameliyatlıydı, onun da karnına vurdu. Adam bayıldı, düştü. Sonra babama vurdu, o da düştü. Herkesin başındaki puşileri, bellerindeki kuşakları, üstlerindeki peşmerge kıyafetlerini çıkarıp yaktılar. 15-16 yaşlarında bir ablam vardı, babamın düştüğünü görünce çadırın içinden çıkıp o subaya küfretti. Yüzbaşı geldi, ablamı tekme tokat dövdü. Benzer olaylar çevre köylerde de yaşanıyordu. Dağdibi'nde (Hedrin) mesela. Erkekleri köy meydanına toplayıp, cırılçıplak soyup askerî eğitim yaptırıyorlardı.

84 yılında o istihbaratın başında olan Halil E.'yi PKK sabaha karşı misafir gittiği bir evde vurup öldürdü. O günden son-

ra o yapı dağıldı. Halk bir süre rahatladı. Ama 87’de bu defa koruculuk meselesi başladı. Bizim köyde işi, geliri olmayan üç kişi korucu oldular. Koruculuğun çok da büyük bir parası yoktu. Asgarî ücret gibi bir maaş verirlerdi koruculara. Ama bu insanların yapacak hiçbir işi yoktu. Sonra koruculuk baskısı daha da arttı. Askeri, kaymakamı her gün milleti çağırıyor, “Ya silah alacaksınız, ya buradan gideceksiniz!” diyordu. “Köyünüzü korumak için alacaksınız silahı. Dışarı gitmeyeceksiniz, işinizi de yaparsınız böylece,” dediler köylülere. Bir iki ay bu durum sürdü. Köylülerin bir kısmı daha silah aldı böylece. Bu sefer de bir mahalle koruculuğu kabul edip diğer mahalle etmeyince köylüler birbirine düştü.

Biz her sene üç ay kadar Tanin yaylasına çıkardık. Bölgenin PKK sorumlusu Zeynel diye biri vardı. Sonradan bu Zeynel itirafçı oldu. Bir gece asker geliyordu yaylaya, ertesi gece Zeynel geliyordu. PKK geliyor, korucu olanları “Silah bırakın!” diyerek tehdit ediyordu. Ertesi gece asker geliyor, “Siz mi çağırdınız PKK’yi?” diyerek korucu olmayanlara çatıyordu. Her halde askerle anlaşmalı idiler. O dönemde PKK gençleri alıp götürüyordu dağa. “Askere gitmeyin, bize katılın!” diyorlardı. Millet de gitmeyince zorla götürüyorlardı. Direneni cezalandırıyorlardı. Bazılarını da öldürüyorlardı. Bir gece bu şekilde adam toplamak için köye geldiler. Ben 11-12 yaşlarındaydım. Ertesi gece bizi de almasınlar diye köyden kaçıp yaylaya sığınmıştık. Yağmurdan kaçarken doluya tutulduk. Gece kalktık, çadırların etrafına baktık, PKK’liler gelmiş. “Herkes yaylanın ortasında toplansın!” dediler. Annem beni savunmaya başladı; “Bu daha çocuktur, bu da mı gelsin?” dedi. “Yok yok, adam olmuş maşallah, gelsin toplantıya!” diyerek beni biraz gaza getirdiler. Bir amcamız kalktı, “Siz devletle bağlantılı mısınız? Bir gece siz geliyorsunuz, ertesi gece onlar geliyor. Biz size yemek veriyoruz, ertesi gece onlar geliyor, tek tek yemek verenlerin isimlerini sayıyorlar,” dedi. Birisi daha kalktı aynı şekilde itiraz etti. O ikisini ayırdılar bir köşeye. İnsanlar “Öldürme-

yin, bir şey yapmayın!” diye yalvardılar. “Kafanıza iki mermi sıkardık ama bu halka bağışlıyoruz sizi,” dediler. Biz o olaydan sonra her akşam dağa götürmesinler bizi diye kayalıkların arasına gizlendik. PKK’nin dokunmadığı bir aile vardı. Onların oğulları dağa çıkmıştı. Gençler bizi almasınlar diye o ailenin yanına sığınıyordu. 90’lara kadar böyle bir yaşam sürdürdük.

Sonra devlet yaylaları yasakladı bize. Yüksek dağlara mayın döşediler. Yaylaya gidemeyince hayvancılık yapamaz olduk. Aile başına 100-150 tane küçükbaş hayvanımız vardı. Hepsi heba oldu gitti. Devlet hepimizi kendisine muhtaç etti. Muhtaç kalınca korucu olmayanlar da mecburen korucu oldu. O cüzi korucu maaşıyla, bir kişi on kişiye yakın bir aileyi geçindirmek zorunda kaldı.

93’te cesaret edip Irak’tan 400’e yakın koyun, kuzu aldık. Birkaç ay besleyip Antep’e götürüp satacaktık. Abim ve bir yeğenimle yaylaya çıktık hayvanları otlatmak için. Akşam yedi sekiz sıralarında, bile bile, bizi havan topraklarıyla bombaladılar. Yeğenim küçüktü, onu bir mağaraya koydum, abime “Sen yeğenime bak!” dedim. Sabaha kadar koyunların etrafında koşturup onları korumaya çalıştım. On, on beş tane koyun telef oldu. Bir kısmı da kayboldu. Babam sabaha karşı anca yetişti bize. O olaydan sonra yaylaya çıkamadık bir daha. Babam koyunları yarı fiyatına sattı.

Aynı yıl asker, koruculuğu kabul etmememiz nedeniyle ailemin dükkânından alışveriş yapmamaları için halka baskı yaptı. Dükkân da böylece elimizden gitti. Babam o yaştan sonra -biz xulam diyoruz adına- kendi hizmetini yapan insana işçilik yapmak zorunda kaldı.

95 yılına kadar bir şekilde idare etmeye çalıştık. Ama olmuyordu, peşimizi bırakmıyorlardı. “Korucu olacaksınız, korucu olmadan rahat yok size.” diyorlardı. Korucu olanlara operasyonlara gitmeyeceksin demişlerdi ama sonra Hakkâri, Şırnak, Gabar’a kadar her yere götürdüler. Sözleşmelerinde köy korucusu yazıyordu ama dışarı korucusu oldu onlar. Ko-

ruculuktan vazgeçmek isteyenleri tehdit ediyorlardı. “Bırakırsan ya cezaevine gireceksin ya da burayı terk etmek zorunda kalacaksın!” diyorlardı. Birkaç aile kaçtı, Van’a, Mersin’e gitti. Köyde korucu olmayan bizimle beraber az sayıda aile kaldı. En çok da bizi hedef aldılar bu aileler arasından. Çünkü korucubaşının evi hemen yanımızdaydı. Bir mayın patlıyor bizden şüpheleniyorlar, bir operasyona gidiyorlar bizden biliyorlardı.

Birkaç kişiyi de kaybettiler o günlerde. Gelip götürüyorlardı, bir daha kimse görmüyordu onları. Encülerden bir tane akrabamızı güpegündüz köyde öldürdüler. Askerliğini yapmıştı, 23-24 yaşlarındaydı. Karakola çağırdılar, o adam sinirlendi gitmedi. Tabur komutanına telefon açtı, “Beni niye takip ediyorsunuz siz? Ben buradayım, gelmiyorum,” dedi. Sabaha karşı gelip köyün etrafını tuttular. Zırhlı araçları, cipleri bizim mahalleye yönelttiler. “Biri kılını kıpırdatırsa mahalleyi yok ederiz!” dediler. Adam evden çıkınca ateş ettiler. Hepimiz de bakıyorduk. Ailesinin gözünün önünde vurdular onu. O olaydan sonra korkudan altı ay geceleri eve gidemedim. Gündüzleri eve gidiyor, akşamları akrabalarımın evlerine sığınyordum. Baktım olmuyor, Mersin’e kaçtım. Askere gidene kadar Mersin’de kaldım. Sonra askere gittim. Askerlik bitip köye dönünce yine aynı şey... Koruculuk baskısı sürüyordu. Gündüz eve geliyorum, akşam akrabalarımın evine gidiyorum. Bir orda, bir burada yatıyorum. Artık babam dayanamadı, “Böyle olmayacak. Abinle birlikte gidin!” dedi. 98’de abimle İstanbul’a geldik, o zamandan beri İstanbul’dayız.

Béjuh (Gülyazı) ve Roboski (Ortasu) köylerinin “hikâyesi”

Bizim köyden çıkıp aşağı köye devam eden bir kaynak vardır. Bembeyazdır suyu. Roboski (Ortasu) ismini o sudan alır. Bizim köyün ismi de Béjuh’tur (Gülyazı). Bizler hepimiz akrabayız. Önceleri çoğumuzun soyadı Öncü idi. Benim ilköğretim diplomamda soyadım Öncü’dür. Sonra köy Şırnak’a bağlanın-

ca nüfus memurları geldi, soyadlarımızı değiştirdiler. Köyün bir tarafında oturanı Alma, bir tarafında oturanı Encü, başka bir tarafında oturanı Enç yaptılar.

Devlet 93-94'lerde sınırdaki mezraları boşalttı. Boşaltılan mezralar sınıra yaya olarak yaklaşık yarım saat mesafedeydi. Oralar önceleri devletin kontrolünde değildi. Mezralarda yaşayanlar rahatça sınırın öte yanına gider gelirdi. Sonraları onları orada tehdit olarak gördüler. Ve korucular ile askerler sürekli mezralara gidip sıkıntı vermeye başladılar. Ecevit zamanında Köykent diye bir projeyi uygulamaya koydular. Bizim köyün aşağısında İran'a giden İpekyolu vardır. O yolun aşağısında kalan bütün mezraları, köyleri, yolun yukarısına topladılar. Boşaltılan mezralar arasında Taşdelen, Işıkveren, Alancık, Tarlabası ve Türkçesini bilmediğim Evıl köyü vardı. Tarlabası ve Alancık'ı bizim köyün girişindeki Karayollarının şantiye arazi-sine yerleştirdiler. Sözde devlet Köykent Projesi'ne göre konut yapacaktı sınırdan göç ettirilenlere. Sadece aile başına 20-30 torba çimento, biraz da demir verdiler. İnsanlar evlerini kendi imkânlarıyla yaptılar.

Böylece bizim Gülyazı köyünde 40 hanelik bir mahalle oluşturdular. Göç ederek gelenler hayvancılık yaparlardı. Yapamaz oldular. Tarlaları göçtükleri bölgede kaldı. Boşalttıkları yerleri de tampon bölge yapıp mayınladılar. Oraya giderseniz mayın tuzağına düşen sakat insanlarla karşılaşılırsınız. Çoğu tarlasına ot biçmeye giderken sakatlanmıştır. Belki televizyonda görmüşsünüzdür; Uludere'de ölenlerden bir tanesi mayınla sakatlanmış kardeşine protez bacak alabilmek için gidiyordu kaçağa. Aslan Encü.⁵⁹

59 Béjuh'a gittiğimiz zaman mayın mevzusunu daha detaylı konuşma fırsatı bulduk ailelerle. Bugüne kadar mayın sebebi ile bu iki köyden vefat eden insan sayısının 5 kişi olduğunu, 20 civarında insanın ise sakat kaldığını söylediler. Mayınlar ilk döşendiği zaman köylülere haber verilmediği için 2 kişi hayatını kaybetmiş. Bazen köylüler arazilerini kullanabilmek için kendi imkânları ile mayınları sökmeye çalıştıklarını, kimi zaman arazilere koyunları sürerek imha ettirdiklerini, ama devletin her sene mayınları tekrar yenilediğini anlattılar. Uludere faciasında ölen Aslan

Taşdelen köyünü de tamamen boşaltıp onlara ayrı bir mahalle kurdular. Sonra da korucu yaptılar. Işıkveren köyündekiler Irak'a kaçtı; Mahmur kampına gittiler. Bir kısmı da Türkiye tarafına dağıldılar. Durumu olanlar gitti o zamanlarda, durumu olmayanlar kaldı. Bunların hepsi birbirlerinin akrabasıydı. Sınırın öte tarafına gidenlerle burada kalanlar, 5-6 sene birbirlerini hiç göremediler.⁶⁰ Encü ve Ürek ailesi aşağı mezralardan köyümüze göç ettirilenlerdendi. Tarla başı'ndan gelenler Encülerdi. İki mezra da akrabaydı.

Bizler Sindi aşiretindeniz. Sınırlar çizildiği zaman aşiretimizin yarısı Irak'ta kaldı. Bizim köyde yüz sene önce Keldaniler ve Süryaniler yaşırdı. Sonra sınırlar çizilip onlar göç edince Diyarbakır'dan Guyi aşiretinden Antları da getirip yerleştirdiler bizim köye. Guyiler de yaklaşık yüz senedir buradalar. Biz Ençler yedi sekiz kuşaktır buradayız. Köyün en eski yerlileriyiz. Bu kaçakçılık denilen yol Osmanlı'dan beri devam eder bizim oralarda. Eskiden bizim o bölge daha çok Zaho'ya bağlıydı. Şırnak'tan, Hakkâri'den, Cizre'den çok, birçok erzakımız oralardan geliyordu katır yüküyle. Sabah çıkıyordu adam, üç dört saatte Irak'a varıyordu. Mayın olmasa tehlikeli bir şey de yoktu o yolda. 2005-2006 yıllarında bu bölgeyi serbest bıraktılar. Biz gündüz gidiyorduk. Asker de biliyordu gittiğimizi. Karşılaştığımız zaman çay, şeker veriyorduk bazen onlara. Öylece geçiniyordu köylüler. Engel olacak tel örgü filan yoktu. Bu dağın zirvesi sınırdır demişler, o kadar.

Askerler tam en tepede, Haftanın bölgesinin üstündeki bir dağda dururlar. Hem Irak'ı hem Türkiye'yi görür bulundukları yer. PKK de hayatta o yolu kullanmaz. Dağlık alanları, insanların geçmediği yerleri kullanıyorlar. Bizim köylerin sayesinde o askerî alan hiçbir zaman zarar da görmedi, çatışma da olma-

Encü mayınlar sebebiyle sakat kalan ağabeyine protez bacak alabilmek için yola çıkmıştı 28 Aralık günü.

60 Uludere'ye bağlı 36 köy varmış sınır köyleri boşaltılmadan önce. Bu köylerin sayısı zorunlu göçten sonra 25'e düşerken kalan köyler de geçen zaman sürecinde yarı yarıya boşalmış.

dı. Şırnak'ın, Uludere'nin üst köylerinde oluyordu bazen ama o sınır köylerinde hiçbir zaman çatışma yoktu.

300-400 kişi inanın bazen 1000 kişi bile oluyordu kaçığa giden. Gidenler de bir, iki katır, bazen üç katır götürüyordu yanlarında. Biri sabah gidiyor akşam dönüyor, biri akşam gidiyor sabah dönüyordu. İstiklal Caddesi'nde nasıl insanlar gidip gelir, onun gibi biri bu tarafa, biri o tarafa gidip geliyordu. Hemen her gün kullanılırdı o yol. Bazı insanlar günde iki sefer bile yapıyordu. Getirdiklerini genelde kamyonculara satar yöre halkı. Şeker, sigara, mazot götürüp getirirler. Bir gidişte kişi başı elli lira, yüz lira kazanırlardı. Çünkü bazılarının katırı yoktu. Başkasının katırını götürür, elli lira katır sahibine verir, elli lira kendisine kalırdı. En az gidilen gece o geceydi. (28 Aralık gecesi.) Sınırdaki dört köy hep aynı yerden alışveriş yapıyordu.

Otuz dört tane gencin ellerini, kollarını, bacaklarını poşetlerle topladılar. Geriye ne kaldıysa...

Gidenlerin bombalandığı gecenin sabahında telefonum çaldı. Arayan dayı tarafından bir akrabamızdı. Saat beş sularıydı. Çocukları memlekete göndermek için bir otobüs firmasından bilet kestiriyordum. "Yer var mı, en erken araba ne zaman çıkıyor?" dedi. "Saat 13.00'te çıkıyor, hayrola ne oldu?" diye sordum. "Bizim cenazemiz var, gideceğiz," dedi. "Hayrola kimdir?" dedim. "Ben bilmiyorum, köyü bombalamışlar," dedi. Birkaç akrabayı aradım, hiçbirinin haberi yoktu. Köydekileri aradım, "Biz cenazelerin yanına gidiyoruz," dediler. Akrabalarla birlikte dört beş minibüs ve bir otobüsle yola çıktık. Yolda kime telefon açıyorsak, "Bilmiyoruz, katliam var. Kimin çocuğu gitti, kim kaldı daha tespit edememişler," diyorlardı. Cenazeler kömürleşmiş, tanıyamıyorlardı.

Encüler dayılarımın çocuklarıydı. İçlerinde dayılarımın torunları vardı, halamın torunları vardı, teyzemin torunları

vardı. Uludere’de öldürülen Seyithan Enç benim öz amcamın oğluydu. Seyithan da normalde İstanbul’da yaşıyordu. Esenyurt’ta bir fırında çalışıyordu. Askere buradan gitti. İki buçuk ay olmuştu askerden geleli. Sözlüydü. İlk defa kaçığa gidecekti. Babası istememiş, atın üzerinden üç sefer semeri çıkarmış. O demiş, “Herkes gidiyor. Bütün arkadaşlarım gidecek ben de gitmek istiyorum.” Babası bakmış olmuyor, bırakmış. Demek ki kaderi oradaydı. O aşağı gruptaydı.⁶¹ Patikada iki kişi onun altındaydı. Onun üzerinde fazla bir yara yoktu. Kafasında bir iki sıyrık vardı.

Köye ertesi gün yetiştik. Cenaze konvoyuna katıldık. Bu sefer beş tane askerî helikopter akşama kadar, alaydan oraya asker götürüp getirdi. Oradaki delilleri yok ettiler. Orada ne var, ne yoksa toplayıp üzerine benzin döküp yaktılar. Ki gelen heyetler görmesin istediler bunları.⁶²

Eğer ilk günlerde devlet gelseydi, sahip çıksaydı, deseydi bir hata oldu, bir şey oldu, cenazelerine yardım etseydi, ailelerin yanına bir subay, vali gelseydi... Ama sessiz kaldılar. Üç gün sessiz kaldılar. Bir trafik kazası oluyor, başbakan çıkıyor, açıklama yapıyor, “Başınız sağ olsun, böyle bir felakete uğradık,” diye. 34 tane insan gidiyor hiç kimsenin kılı bile kıpırdamıyor. Kim bunu kabul edebilir? Şimdi hangi aile bunu kabul edebilir?

Sonra çıkıyorlar “Tazminat vereceğiz,” diyorlar. Tazminatın sırası mı? Önce birkaç kişiyi görevden al. Dört saat görüntü almışlar. Kişi başı iki tane katır vardı. Al sana altmış yetmiş tane yük. PKK kervana mı gidiyor, ticaret mi yapacaklar?

61 28 Aralık gecesi bombalamadan önce köylüler iki ana grup halinde hareket etmekte idi. Sınırın Türkiye tarafına doğru geçtikten sonra bombalanan ilk grubun akabinde patika bir yolda onları takip eden ikinci gruptakiler bombalandı. Aşağı grup olarak kastedilen ikinci gruptakilerdir.

62 Bêjûh’ta görüştüğüm bazı tanıklar olay yerine vardıklarında bir buçuk metre boyunda patlamamış bir bomba gördüklerini ve birçok iri bomba parçasına rastladıklarını söylediler. Bahis konusu ‘mıntıka temizliği’nden sonra ise gördükleri o bombanın ve bütün parçaların ortadan yok olduğunu ifade ettiler.

Madem ihbar aldın, giderken niye durdurmadın da dönerken vuruyorsun?

Bu çocukların iki tanesi üniversitedeydi. Mühendislik bölümünü kazanmışlardı. Diğerlerinin hepsi lisedeydi. Yaşayan bilir o acıyı. Ben burada ne kadar anlatsam az, oraya gittikten sonra diyeceksin ki “Daha sen hiçbir şey anlatmamışsın!” Derler ya, “Ya okuyacaksın ya da göreceksin...” Gördüğün zaman anlarsın. Ne haldeler, nasıl geçimlerini sağlıyorlar, nasıl yaşıyorlar...

Otuz tane tavuk ölse insanın vicdanı sızlar. Otuz dört tane genç gitti. Otuz dört tane gencin ellerini, kollarını, bacaklarını poşetlerle topladılar. Geriye ne kaldıysa...

Mayın Üstünde Süre Giden Hayatlar

Hep rüyamda oralarda geziyordum.

Kadir Encü, Béjuh (Gülyazı) Köyü

Bizim eski köy Tarlabası köyü idi. Tepelerin öbür tarafındaydı. Eski adı Şirit... Sınırın iki kilometre yakınındadır bizim köy. 91-92 arası o bölgeyi mayınladılar. Bizim köyün hemen arkasına mayın döşediler. Ben 1991'de mayına bastım. Henüz 12 yaşındaydım. Çobanlık yapıyordum. İş yoktu, hiçbir şey yoktu. Sadece hayvancılık yapıyorduk...

Mayına bastığım gün amcamın oğlu ile beraberdim. İki üç saat baygın kaldım orada. Amcamın oğlu köye gidip haber vermiş. Araba geçmiyordu. Elektrik olan yerler değildi. Sonra köylüler beni bulup Şırnak'a, askerî hastaneye götürdüler. Ama siz teröristsiniz deyip askerî hastaneye almadılar bizi. Ondan sonra Mardin'e geldik. Mardin'de de terörist deyip yine hastaneye almadılar. Sonra Diyarbakır'a geldik. Diyarbakır'da on sekiz gün hastanede yattım. Ayağımı kestiler. (*Kadir beyin bir bacağının dizden aşağı yok. Protez.*)

Mayınlar ilk yerleştirildiği zaman bize haber vermediler. Biz orada mayın olduğunu bilmiyorduk. Bilseydik oraya gitmezdik. Abim de mayına bastı. Amcamın oğlu Halil Encü de mayına bastı, gözünü kaybetti. Mayınlara 2001'de ve 2004'te de basanlar oldu, şimdi de oluyor. Hayvanlar da basıyorlar. Bazen bulup çıkarıyor köylüler mayınları, bazen de koyunları

sürüyoruz. Ama her sene yeniden yerleştiriyorlar. Nerde olduğunu hiç bilmiyoruz.

Mayına basmadan önce dört sene okula gitmiştim. Ayağımı kaybettikten sonra bir daha okuyamadım. Çocukken gece olduğu zaman çok korkuyordum. Hep rüyamda oralarda geziyordum, mayına düşüyordum. Geceleri uyuyamıyordum. Muska yazdılar ondan sonra biraz rahatladım. Ama hâlâ dağa çıkamıyorum, korkuyorum. Çok zor...

Mayına bastıktan iki sene sonra, 93 yılında bizi Tarlabası'ndan göç ettirdiler. Askeriye ya korucu olun ya buradan göç edin dedi. Hiçbirimiz istemedik göç etmeyi. Ama geliyorlar, hapse atıyorlar, işkence ediyorlardı. Babam da yaşlıydı. Gelip gidip siz burada PKK'ya yardım ediyorsunuz diyerek dövüyorlardı. Mecbur kalınca Tarlabası'ndan 20 aile böyle göç ettik. Hayvanlarımızı da sattık. Burada yerimiz yoktu hayvan besleyecek, arazi de kayalıktı.

Bazılarımız Kuzey Irak'a, Mahmur kampına gittiler. Biz de mecburen Ortasu'ya geldik. Orada bir sene eski karakolda kaldık. Sonra askerîye bizi Ortasu'da da kabul etmedi. "Ha, eski köy, ha burası. Fark etmez, illa Gülyazı' ya gideceksiniz," dediler. Sonra bizi ikna ettiler. "Gelin, sizi korucu yaparız, ev veririz, iş veririz," dediler. Bize yirmi torba çimento verdiler, bir ton demir verdiler. Dediler, "Bunlarla evlerinizi yapın."

Olaydan sonra sekiz sene protezsiz kaldım. Sonra Kuzey Irak'a gittim, orada akrabalarım yardımcı oldular, bir tane protez yaptırdılar. O protezim kırıldıktan sonra defalarca kaymakama gittim geldim. Yeni protez için yardım istedim. En sonunda yaptırabildim. Beş yılda bir protezimin değişmesi gerekiyor. Devlet masrafının yarısını karşılıyor. Ama en ucuzunu yapıyorlar, yürüyemiyorsun. Mayın ile ilgili herhangi bir tazminat almadık. Rapor da vermiyorlar. Bize sadece 3 ayda 650 lira sakatlık maaşı veriyorlar. Onunla da geçinilmiyor.

Sınır ticaretine ayağımdan dolayı gidemiyorum. Yakınlarımdan giden çok kişi var. Vefat edenler arasında 11 akrabam

vardı. Burada geçinecek hiçbir şeyimiz yok. Bir katırımız vardı, babam o gece onu göndermişti. Katliamda o da öldü. Şimdi babam ve kardeşim bakıyor bize. Eski köye gidiyorlar, buğday sebze dikiyorlar. Arazi çok az. Hâlâ oralarda mayın var. Ama mecburuz gitmeye, başka çare yok...

*Bir torba şeker, bir torba un, iki torba makarna parası
getirecekti.*

Sadık Alma, Béjuh (Gülyazı) Köyü (Nadir Alma'nın babası)

Ben zamanında askere gittim. Askerliğimi bitirdim geldim. Baktım herkes korucu olmuş. Eşimle beraber yedi nüfustuk. Beş çocuğum vardı. Mecbur ben de korucu oldum. Yedi sene devam ettim. Yedi seneden sonra Kuzey Irak'a bir operasyona gideceklerdi. Ben gitmedim. Hemen ertesi günü beni tabura çağırdılar, devletin verdiği malzemeleri al gel dediler. Tabura gittim. Silahımı bıraktım, eve döndüm. Aradan iki ay üç ay geçti geçmedi beni PKK ile irtibatlı olmakla suçladılar. Yedi ay Urfa Kapalı Cezaevi'nde kaldım, sadece bir göreve onlarla gitmediğim için... Ben köy korucusuydum, dağ komandosu değildim ki. Ömür boyu dağda kalacak halim yoktu ki. Çoluk çocuğum vardı. Niye gideyim. Kuzey Irak'ta ne işim var. Beş altı dönüm arazim vardı, onu ekmeye başladım. Ama arazi azdı. Geçinmeye yetmiyordu. Biz de babalarımızdan kalan bu işe başladık.

Biz nasıl yaşıyorsak babalarımızın döneminde de insanlar burada aynı şekilde yaşarlardı. Burasını biz sınır olarak görmüyoruz. Tepenin üst noktasına bir taş koymuşlar, sınır demişler. Ne bir tel örgü, ne başka bir şey. Sanki komşu köye gidip geliyoruz gibi ezelden beri Irak tarafına gidip geliyoruz. Asker 100 metre ya aşağıda ya yukarıda durur, biz gidip geliriz. Sürekli, ara vermeden, hiç çekinmeden. Akrabalarımız oradadır. Şimdi benim kız kardeşim de orada. Aynı aşiretin bir

kısmı Türkiye toprağında yaşıyorlar, bir kısmı orada. Akrabalarımızı da ziyaret ederiz.

Biz önceden, Saddam zamanında ceviz götürüp getiriyorduk. On, yirmi, otuz teneke katıra yükleyip anam babam o tarafa götürürdü. Karşıdan şeker, pirinç, buğday, giyim eşyası, ucuz olan ne varsa alırdık. Buradan peynir, bal, ceviz, erik neyse oraya götürüyorduk. Elli seneden beri böyle yaşadık. Ama son yirmi, yirmi beş senedir bu ticaret çoğunlukla mazotta döndü. Hemen hemen fiyatlar aynı seviyeye gelince bir tek mazot kâr getirmeye başladı.

Çocuğuma en son giderken 420 lira para verdim iki katır yükü için. Kârın 200 lira olacaktı. O kışın ortasında, o soğukta, zor şartlarda 7 saat yol gidecekler, 200 lira kalacaktı bize. Her akşam da gitmiyordular. Haftada bir sefer yapıyorlardı. Biz keyif için, zengin olmak için bu işi yapmıyorduk. Sadece aç kalmamak için yapıyorduk. Benim 13-14 nüfusum var. Bir kızım Şırnak'ta okuyor. İki çocuğum askerde. Altı öğrencim burada okula gidiyor. Peki biz ne yiyecektik? Burada ne fabrika var, ne iş var, ne dükkânım var, ne arabam var. Çocuğum iki katırla gitti. Bir torba şeker, bir torba un, iki torba makarna parası getirecekti...

Bu mayınlı bölgeler olmasaydı belki hayvancılık yapardık. Çok da güzel olurdu. Biz üst bölge deriz. Askerîyenin oralara mayınları döküyorlar. Ama bu kaçakçılık denilen yola hiçbir zaman mayın dökemediler. O gördüğünüz mayınla yaralanan insanlar ya çobanlık yaparken ya da operasyona giderken yaralanmıştır. Kaçağa giderken bu güne kadar tek insan mayına basmamış. Patika yolun dışında nereye koyduklarını ise hiç bilemeyiz. Sadece bu sene otuz kırk tane keçi mayınlarla telef oldu.

Uludere Tanıkları: 28 Aralık Gecesi Ne Oldu?

İçimizde bir süredir bir his vardı.

Hikmet Alma (Olay gecesi vefat eden Nadir Alma'nın ağabeyi)

Sınırdaki askerîye engeli diye bir şey yoktu. Mazot az olduğu için o gece 38 kişi gitti. O yoldan yüzlerce insanın geçtiği günler de oluyordu. İçimizde bir süredir bir his vardı. Askerler son zamanlarda bizi bu kadar rahat bıraktılar, kesin bir şey olacak diye düşünüyordum. Her kış sınırın tepe noktasındaki karakolu boşaltırlardı. Ama bu sene her zamankinden erken boşalttılar. Kaçağa gidip gelenleri arada bir çevirirlerdi. Bir şey yapmasalar da kontrol ederlerdi. Son on beş gündür kimse gidip gelenler ile ilgilenmiyordu. Ortalıkta kimse gözükmüyordu. Tamamıyla serbest bırakmışlardı. Bu durumdan şüpheleniyordum. Babama "Bir gariplik var, bir süre gitmese kardeşim," dedim hatta. Ama en fazla gidenleri yakalarlar, mallarımızı elimizden alırlar diye düşünüyorduk. Katliam hiç aklımıza gelmiyordu. Hiç daha önce sınır ticaretinde ateş açılarak ölen olmamıştı. Çok eskiden 87-88 yıllarında sadece bir kişiyi sınırdan geçerken vurdular. Onun dışında hiçbir zaman böyle bir şey başımıza gelmedi. Böyle bir şey hayatta aklımıza gelmezdi.

Hasan Ürek (Birinci grupta olup, ağır yaralı olarak kurtulan tanık)

17 yaşındayım. 94 doğumluyum. Saat dört buçukta çıktık evden. Salih, Yüksel ve Adem'le birlikteydik. Ortasu'ya gittik. Oradan Tarlabaşılılar ile beraber 20-30 katırla yola çıktık. Irak tarafından yükümüzü aldık. Mazottu yükümüz. Sınırın sıfır noktasına geldik, askerler üç yolu da tutmuşlardı. 12 yaşımdan beri bu yolda çalışıyorum, hiçbir zaman üç yolu birden tutmamışlardı.

Köye telefon açtık. 15 dakika bekledik. Bu arada yedi tane havan topu atıldılar. Üç tanesi aydınlatmaydı, dört tanesi bombaydı. Dokuzu yirmi geçe üzerimize bomba atıldı. İki gruptuk, önce bir grubu sonra diğerini bombaladılar. Birinci grup olarak yirmi üç, yirmi dört kişiydik o anda. Birden üzerimize bombaları atıldılar. Ondan sonra baygınlık geçirdim. Bir ara kendime geldim, etrafı göremedim. Çünkü iki gözüm kan dolmuştu. Hiç gözümü açamıyordum. Kıpırdamıyordum. Sadece yangın sesini duyabiliyordum. Tekrar baygınlık geçirdim. İki buçuk saat orada kalmışım öğrendiğime göre. On birinci gün gözümü hastanede açtım. Akciğerlerimde iç kanama olmuş, nefes alamıyordum. Hâlâ kulağımda sağırılık var, bir tanesi ile duyuyorum.

Sekizinci sınıfa kadar okudum. Burada hiçbir iş yok. Ne tarlamız var ne bahçemiz ne de çalışacak bir fabrika var. Sadece bu yolu kullanıyoruz...

Biz böyle ölmeyi hak etmedik...

Hacı Encü (İkinci gruptan sağ kurtulan iki tanıktan birisi)

Ben Ortasu köyündenim. Saat dört beş civarında köyden çıktık. Sınıra doğru ilerlediğimizde bir Heron sesi duyduk. Ken-

disini göremedik. Heron sesine alışkınız. Arkadaşlarımız arasında tartıştık biraz Heronların sesini duyunca. Ne yapalım ne edelim... Önceki akşam 'kaçığa' giden arkadaşlar, "O akşam da heron vardı. Hiçbir sorun çıkmadı. Bayağı rahattı," dediler. Biz de o zaman Allahın izniyle bir şey olmaz diye düşündük. Ortak karar alıp yola devam ettik.

Yola çıkıp sınırı geçtikten sonra karanlık çöktü. Oraya vardığımızda malzemelerimiz hazırdu. Arkadaşlarımızla birlikte güler yüzle, keyifle her zamanki gibi yüklerimizi yükledik. Birinci grup yola çıktı. Ardından onların arkasından ilerlemeye başladık. Sınıra 200-300 metre yaklaştığımızda öncelikle aydınlatma ışıkları belirdi. Ardından top sesleri gelmeye başladı. Biraz panik oluştu bizde. Top sesleri gelmeye devam ettikçe panik daha da arttı. Ama yakınlarımıza hiç top düşmedi. Öndeki arkadaşlarımız yolun tutulduğunu haber verdiler. Sonra birden bir ses yankılandı. Sanki bir yıldırım düşmüş gibi her taraf aydınlık oldu. Bomba ilk önce sıfır noktasındaki arkadaşlara isabet etti. Takriben 20 dakika içerisinde onlara üç bomba atıldı. Biz arka gruptakiler köye dönüş olmayacağını anladık. Irak tarafına doğru kaçmaya başladık. Yine de Allah Kerimdir diye düşündük. Onlar bu işi yaptığımızı biliyorlar, belki çok büyük bir şey yoktur. Katırlarımızı bile bırakmadık kaçarken. Döner arkadaşlarımıza yardımcı oluruz diye düşünüyorduk. Birinci grupta aramızda 200-300 metre mesafe vardı. Onlara ne olduğunu tam olarak anlayamıyorduk. Aramızda ne yapalım diye konuştuk. Bağırmlar çağırmlar duyduk. Ama arkadaşlarımızla iletişim kuramadık.

O arada ailelerimiz köyden aramışlar askerî birlikleri. "Bizim çocuklarımız ordalar. Yapmayın etmeyin. Durdurun bombardımanı," demişler. Onlar "Senin çocuğunun orada işi ne?" diye cevap vermişler. Birinci bombardıman ile ikinci grubun bombalanması arasında 40-45 dakika süre vardı. O ikazdan sonra dursalardı, ikinci gruptan 12 arkadaşımız sağ kurtulabilirdi en azından...

En son bomba feciydi. Deprem gibi bir etki yarattı. Bütün her yer aydınlık oldu sanki. Ben ve amcaoğlum ikinci grubun da biraz daha gerisindeydik. Patıkadaydık, önümüzdekileri göremiyorduk. Orada küçük bir derecik vardı. İkimiz atlayıp oraya saklandık. Baygınlık geçirdik. Uçaklar ikinci defa sorti yapmaya başladıkları anda köylüler olay yerine yaklaşmışlardı. Ortalığın sakinleştiğini, uçakların çekildiğini hissettik. Köylülerin sesleri gelmeye başladı. Amcaoğlumla beraber olay yerine koştuk. Hemen hemen köylülerle aynı zamanda arkadaşlarımızın yanına vardık. Birinci grupta epeyce yaralı vardı. Ama ikinci grup kayaların altına sığınmıştı. Bomba kayaların üzerine düşünce hepsi altında kalmış. Hiçbiri sağ çıkamadı. Birinci gruptan Servet Encü ve Hasan Ürek kurtuldu. Servet Encü bombanın etkisiyle fırlamış, Türkiye topraklarına savrulmuş. Hasan ağır yaralandı. İkinci gruptan da ben ve Davut kurtulduk.

O manzarayı gördüğümüzde gördüklerimize inanamadık. Hayvanlar, taş, toprak hepsi iç içe. Aileden üç amcaoğlum gitti. Biz bunu beklemiyorduk.

Biz böyle ölmeyi hak etmedik...

Hala! Bize ateş ediyorlar!

Emine Ürek (Yüksel Ürek'in annesi)

Salih 16 yaşındaydı. Oğlum Lise 3'e gidiyordu. Saat ikide okuldan geldi. Yemeğini yedi. "Anne," dedi, "benim sınavım var. Yarın sınav için Şırnak'a gideceğim." Saat üç, üç buçuk arası bizim çocuklar gittiler. Saat beş altı gibi askerler yolu kapatılar. Yolu bu taraftan kestiler. Bizim askerlerin her zamanki hali dedik. Bazen yolu kapatıyorlardı, kiminin yükünü tutup götürüyorlardı, kimi de kaçıp yükünü kurtarıp geliyordu. Yani korkmuyorduk. Devlet bunu hayatta yapmaz diye düşünüyorduk. Beklemiyorduk bunu devletten.

Bizim çocuklar saat dokuzda sınıra geldiler. Telefon açtı yeğenim, konuştum. (Adem Ant) “Hala,” dedi, “sınıra geldik.” “Niye bekliyorsunuz?” dedim. “Hala, gözcüler bize telefon açtı: Gelmeyin! Askerler yolu tutmuş, kapatmış, gelmeyin diyorlar,” dedi. Ben de “Havalar soğuk,” dedim kendisine. “Orda beklemeyin, ya tam aşağıya inin ya da tam bu tarafa gelin. Eğer zamanınız varsa katırların yükünü atın yere, katırlar yorulmasın. Zamanınız yoksa katırları bırakın bu tarafa gelin. Ellerinizi kaldırın, askere teslim olun!” dedim. “Hala,” dedi, bize ateş ediyorlar. Bizi salmıyorlar, gelemiyoruz.”

Ondan sonra çocukların üstüne aydınlatma atmışlar. Aradan bir beş dakika geçmedi o F-16 uçaklarının sesini duyduk. Artık çocuklara ulaşamıyorduk. Askeriyeye telefon açtık. Yetkililere “Bunlar bizim çocuklarımızdır, herhangi bir şey yapılmazın,” dedik. “Yok,” dediler, “ herhangi bir şey yoktur. Korkutmak amacıyla yapılıyor. Korkmayın.” Aydınlatma atıldığı zaman ateş de açılmış, çocukların yükü mazottu, bazılarının ki hemen alev almış. Ondan sonra akrabaları aradım. “Adem ile konuştum böyle böyle diyor,” dedim. Onun babası yoktu, Şırnak’ta ikamet ediyor. Benim de kocam evde yoktu. Mahalleye gittim. Kayınlarıma dedim, “Yapmasınlar! Bizim çocuklarımız soğuktan donarlar.” Hayatta bunu tahmin edemezdim. Şimdi de inanamıyorum devletin bunu bize yaptığına. Hiç beklemiyorduk çünkü.

Hava güzel olursa yayan bir buçuk saat sürer o yol. Akrabalar, komşular oraya gitti. Kaynıma telefon açtım, bir komşuya telefon açtım. “Allah aşkına bize bir şey söyleyin, içim yanıyor!” dedim. “Vallahi,” dediler, “ herkesi imha etmişler, hiçbir şey kalmamış. Ne insan kalmış ne katır kalmış, hiçbir şey kalmamış.” Benim oğlum ‘yaralı’ değildi. On üç kişi ‘yaralı’ değildi. Sadece bombanın basıncıyla iç kanama geçirmişlerdi, burunlarından, kulaklarından kan akmıştı. O karın üstünde donarak ölmüşler. Beş saat bekledi bu yaralılar. Beş saat bekledi! Alay komutanına telefon açıp yaralılar var diye helikop-

ter istedik. “İstemeyin bizden,” dedi. Acil ambulans gerekiyordu, vermediler. Amcaları sağ olsun, çocukları sırtlayarak Roboski’ye getirdiler. Orada can verdi bizim çocuklar. Dört yaralıya bir ambulans geldi. Sadece bir ambulans. Uludere’nin dere tarafında duran askerler ambulansı bırakmadılar. Bir cihaz geldi, Hasan’a taktılar, diğer hayatta olan üç kişi bekledi. Bir Hasan kurtuldu o yüzden. Sonra iki çocuğu aynı ambulansa koydular, cihazı Hasan’dan alıp, Salih’e taktılar. Ama biraz gittikten sonra o şehit oldu.

Bu iş bilinçli oldu. Biz onlardan davacıyız.

Bizden utanmayın, sizi yaratandan utanın!

Reşit Ant (Adem Ant’ın babası)

On iki tane nüfusum vardı. On iki tane nüfusun içerisinde iki tane kimsesiz çocuğum var. Kardeşimin çocukları; onlara da biz bakıyoruz. Ben her iki gözümünden ameliyat oldum, çalışmıyorum. Benim en büyük çocuğum kızdır, kızım Mardin’de üniversite okuyor. Hepimize bakan Adem’di. Nişanlıydı. O da bu işi yapıyordu. Hem kendi başlığını toplamak için hem bize bakmak için hem ablasının okul giderlerini karşılamak için.

Her zamanki gibi çocuğum sınıra gitti. Bu yol bizim dedelerimizden kalmaz; hep gidip geliyoruz. Bazı zamanlar terör olaylarından kesiliyordu. Ama hep gidip geliyorduk. Bizim ekmek tekmemiz şu sınırdır. Başka gelirimiz yok. Ne hayvancılığımız vardır ne tarımcılığımız vardır. Tarım yaptığımızda gidiyorlardı, tarlalarımızın içine mayın döküyorlardı. Hayvancılık yaptığımızda, hayvanlarımızı götürdüğümüzde diyorlardı, “Siz teröristlere yardım yataklık yapıyorsunuz.” O sebeple onu da bıraktık.

İnsan bir hayvanı eziyor, sahibinden elli sefer özür dilemeyi biliyor vicdanı rahat olsun diye. Peki senin vicdanın bu insanlar öldürüldüğünde nasıl rahat oluyor. Sen nasıl rahat

uyuyabiliyorsun? Senin çocuğun ölmüş olsaydı sen nasıl rahat yataydın? Bütün vicdanı olan insanlara sesleniyorum. Türk annelere sesleniyorum. Türk kardeşlerimize sesleniyorum. Hepsi bize destek versinler, bu kanı beraber durduralım, kardeş kavgası olmasın. Ha batıdaki, ha doğudaki, ha güneydeki, ha kuzeydeki; hiçbirimizin farkı yoktur. Hepimiz Türkiye vatandaşıyız, kardeşiz. Mademki doğru söylüyorlarsa, Türk'ü, Kürt'ü, Arap'ı, Laz'ı, Çerkez'i kardeş ise hep beraber bu işe el atalım. Bu kanı durduralım. Herkese çağrım bu. Bütün mecliste oturan abilerimize, kardeşlerimize sesleniyorum. Oraya biz göndermişiz onları. Onlar kendiliğinden gitmemişler oraya. Herkes elini vicdanına koysun öyle konuşsun.

Bazıları televizyona çıkıyor diyor; PKK'nin bayrağı varmış bu çocukların üzerinde. (*Tabutların üstünde*) Peki kardeşim sen suya düştüğünde sana düşmanın elini uzatırsa onun elinden tutmaz mısın? Sizin ne tür vicdanınız vardır? Sizin vicdanınız hiç mi sızlamıyor bu fidanlar için? Aha ilkbaharda askerdi, askere gidecekti Adem.

Hepimiz Adem'le Havva'dan gelmeyiz, hepimiz kardeşiz. Bu ne ırkçılıktır? Bu ne ayrımcılıktır? Hiç mi utanacak yüzünüz yoktur? Siz hiç mi ölmeyeceksiniz? Yarın öldüğünüzde siz Cenabı Allah'a ne hesap vereceksiniz? Orayı düşüneceksiniz, burayı değil. Allah'ın hesabını düşüneceksiniz. Utanacak yüzünüz yok mu Allah'a? Sızlayacak vicdanınız yok mu Allah'a?

Bizden utanmayın! Sizi yaratandan utanın!

EK BÖLÜM: ASKERLER ANLATIYOR

Şahit Olmanın Dinmeyen Acısı

90'lı yıllarda Güneydoğu'da askerlik yapan Hasan Bey, yaşadıklarını anlatırken "Beni vahşetine niye ortak ediyorsun!" diye isyan ediyordu. Davullarla zurnalarla askere yollanıp bu savaşta yitirilmiş nice genç bugün dönüp şahit olduklarını aktarma imkânı bulsalar belki de aynı şeyi söyleyeceklerdi bizlere: "Beni vahşetine niye ortak ediyorsun!" Ancak onlar dönme ve şahit olduklarını aktarma imkânına sahip olamadılar. Öldükleri gün her şey onlar için bir film karesindeki gibi dondu. Onlar hep ailelerinin davullarla zurnalarla vatan borcu ödemeye yollayıp, geriye cenazeleri dönen 20 yaşlarındaki canları olarak kaldılar. Ve "hikâye" orada bitti...

Dönebilenler ise yıllarca belki 'vatan haini' damgası yememek için, belki suçluluk hissiyle, belki korkudan veya belki de bu zalim savaşa bir şekilde inanıp ortak oldukları için sustular. Bu suskunluk zamanla onların da içini saran bir çibana dönüştü.

Şimdi silahlar susuyor. Silahlar sustuğu zaman insanlar konuşmaya başlayacak. Ve dağda olanlar dağda yaşananları, askere gidenler kendi tanıklıklarını çok daha korkusuzca ve dürüstçe anlatabilecek. Ve o gün geldiğinde yan yana değil gerçek anlamda bir arada yaşayan bir toplum olmanın adımlarını atacağız hep beraber...

Hasan (Rize'nin bir köyünden)

Ben 94-95 yıllarında Tunceli'nin Ovacık ilçesine bağlı bir köy karakolunda askerliğimi yaptım. Kuşluca Köyü'nde⁶³ yaklaşık 11 ay kaldım. İlk gittiğim dönemler kış aylarının başlarına rastlıyordu. Kış aylarında orada operasyon olma ihtimali zayıftı. Nedenine gelince; üç metre kar yağıyordu. Karakolumuzun yaklaşık sağ tarafında, bir kilometre çaprazımızda üç ya da dört tane ev vardı. Bunlara orada mezra diyorlardı. Onun da çaprazında sekiz on hanelik bir yerleşim yeri vardı. Karakolumuzun sağ tarafında kalan kısım ben oraya gitmeden önce boşaltılmıştı. Artık hangi şartlarda boşaltılmış orasını bilmiyorum.

Baharın gelmesiyle birlikte, karlar eriyince, OHAL dışından gelen askerler bizim bölgede operasyonlara başladılar. Keza aynı zamanda Bolu Komando Tugayı'na bağlı askerler operasyon yapıyordu. Bizim dışımızda seyyar 40 bin tane asker vardı. Bu grup o dönemde bölge sorumlusu olan Parmaksız Zeki ismiyle bilinen Şemdin Sakık'ın grubunun peşindeydi. Bizim bölgede kalan sekiz hanelik olan yerleşim yeri, artık o zamanki düşünceye göre, tehlike arz ediyordu.

Günün birinde bizim karakola yaklaşık 600 kişilik bir askeri grup geldi. Bizi de yanlarına alarak operasyona çıktı. Bizler karakol eriydik. Seyyar asker değildik. Sonuçta evlerin olduğu bölgeye gittik. Bolu'dan gelen operasyonun başındaki kişi kurmay albaydı yanılmıyorsam. Bütün emir komuta ondaydı. Biz de onun isteğiyle hareket ediyorduk. Sonuçta 600 ya da 700 askeri o evlerin çevresine yerleştirdiler. Ben de yakın bir yerdeydim. Komutanımız başımızdaydı. Kurmay albay elindeki megafonla içerdekilere seslendi. Seslenince içeriden haliyle iki üç tane erkek çıktı dışarı. Aldı konuştu onlarla. Ar-

63 Kuşluca Köyü - Ovacık - Tunceli 1928 K: Dêrik [Kürd/Zaza dêrik "kili-se"] Boşaltılmış ve tahrip edilmiştir.

tık aralarındaki diyalogu bilmiyoruz. Sonra ben bu komutanın, oradaki evden çıkan bir tanesine küfür edip dövdüğünü gördüm. Arkasından komple evleri boşaltın diye emir verdi.

Altı evi boşalttılar. Çoluk çocuk dışarı çıktılar. İki ev direndi. Kimse çıkmadı. Tekrar sözlü uyarı yaptı megafonla. Başka çare yok, dalacağız içeriye. Artık dalma şekli belli. Bolu Komando denildiği zaman insanlar OHAL bölgesinde kaçacak noktaya gelmişler. O kadar şiddet uyguluyorlar yani.

Bahar gelmişti. Ama dışarıda yine kar vardı. Sonunda o iki evi zorbalıkla, insanları dışarıya çıkartarak boşalttılar. Haliyle dışarıda direnen birkaç aile reisi yine o komutan ve o komutanın emir komutası altında olan farklı insanlar tarafından bayağı bir dövüldüler. Çoluk çocuklarının gözleri önünde... O esnada çocuklar babalarının dayak yediğine şahit oluyordu. Sekiz on yaşında çocuklar, on beş yaşında çocuklar, iki yaşında çocuklar. Oradaki şiddet öyle bir iki tokattan ibaret değildi. Resmen falakaya yatırdılar insanları. O en son direnen iki evden çıkan insanları çok şiddetli dövüldüler... Kadınlar ağlıyor, çocuklar ağlıyordu. Bu da yetmezmiş gibi insanları askeri çember içerisine aldılar, sonra da gözlerinin önünde evlerini yaktılar.

Şimdi belki sen bana, "Orada ne hissettin?" diyeceksin. Bir insanın annesi babası veya kardeşi öldüğünde en büyük acılar o zaman yaşanır. Ama bana diyeceksin ki o acı mı bu acı mı? Anne babanın ölüm acısı mı, yoksa o insanların orada yaşadığı vahşetin acısı mı? Oradaki insanların sıkıntısının acısı bana o an daha ağır geldi. O insanların o şekilde şiddet uygulayarak evlerinden çıkarılması, gözlerinin önünde evlerinin ateşe verilmesi beni gerçekten... Nasıl diyeyim, bir insanın yıkıldığı an... Bir asker tarafından babasının dövüldüğünü görmesi o çocukta nasıl bir psikolojik etki yaratacaktır? Sonuçlarını görüyoruz zaten. Görmüyor muyuz? Ben oraya vatana hizmet için gitmişim. Ben insanların evinin yakılması için mücadele etmeye gitmedim ki. Ben ülkenin herhangi bir yerinde vatana olan borcumu ödemeye gittim. Hizmet etmeye gittim. Adını ne koyarsanız koyun.

– Evleri yakma işlemi nasıl yapılıyordu?

Mesela ben kendi karakolumdan bahsedeyim size. Bizim karakola büyük varillerle bir şekilde mazotlar bırakılmış. Bolu Komando'nun askerleri kendi ellerindeki bidonlara doldurdular mazotları, ellerine alıp gittiler. Yani yapacakları şey net bir şekilde gittiler oraya. Yakmaya gittiler. Sonradan olan bir durum değildi bu. Biz ise hiçbir şey bilmiyorduk. Oranın halkıyla konuşacaklar diye bekliyorduk. Ama orada dakikalar geçtikçe işin rengi değişti. Ben sadece karakol komutanıma “Ben burada olmak istemiyorum,” diyebildim. “Yapacak bir şey yok,” dedi. “Ben de emir kuluyum. Ben de bu olanlardan hoşnut olan bir insan değilim. Ama mecburuz.” Sonuçta biz bir beş saat kadar o bölgede kaldık. Sonra tekrar karakolumuza çekildik. Oradaki halkla birlikte. Karakolumuzda yaklaşık iki, iki buçuk saat kaldılar. Yemekhane bölümüne aldılar onları. Sonra Ovacık merkeze sevk ettiler.

– Siz askere giderken askerlik hakkında hissiyatınız neydi, bu olaydan sonra neler düşündünüz?

Askerliğimin ilk dönemini anlatayım size. Ben askerliğime Çanakkale’de acemi birliğinde başladım. Yüzde doksan beş doguya gitme ihtimali olan askerler olduğumuz için eğitimler gün geçtikçe zorlaşıyordu. Ben jandarma askeriydim. Eğitim sırasında hastalandım. Birliğimizdeki doktorlar beni devlet hastanesine sevk ettiler. Orada devlet hastanesinin içinde olan bir bölümde askeri hekimler vardı. Gittiğim doktor o zaman yüzbaşıydı. Benim o andaki durumum böyle doksan derece, iki büklüm olmuştum. Yürüyemiyordum, oturamıyordum, yatamıyordum. Bel fıtığının nasıl bir rahatsızlık olduğunu bilmem biliyor musunuz? Doktorun bana söylediği şey şu: “Neyin var?” Dedim “Belimden rahatsızım.” “Tamam,” dedi “iki gün istirahat et, geçer.” İki gün istirahat ettim, ağrı kesiciler aldım. Ama geçmedi. İki gün sonrasında kendi bölüğümün

komutanı bana “Ben seni doktora gönderdim. Sen hala neden bu vaziyettesin?” dedi. Beni tekrar hastaneye sevk etti. Tekrar bahsettiğimiz doktorun huzuruna çıktım. Beni görünce “ Ben sana iki gün istirahat verdim, sen niye geldin tekrar buraya?” dedi. Hasta olduğuma inanmadı. Bana bir tane sağlam yumruk attı. Ve bana vurmasıyla benim sağ üstçene dişimi kırdı. Sonuç itibarıyla orada film filan çektiler. Bel fıtığı olduğum anlaşıldı. GATA'ya sevk ettiler. Orada yaklaşık 45 gün fizik tedavi uyguladılar. Dönünce belim daha kötü oldu. Bu defa tekrar döndüm ameliyat olmak için. Hekim beni karşısına aldı dedi ki, “Oğlum sen belinin şu andaki haliyle askerlik yapacak konumda değilsin. Senin askerliğini bitiriyoruz.” Ben dedim ki, “ Hayır beni düzeltin ben tekrar askere gitmek istiyorum. Ben vatana karşı borcumu bitirmek istiyorum.” Bizim oralarda askerliğini yapmayana pek hoş bakmazlar. O amaçla değil ama ben içtenlikle askerlik yapmak istiyordum. Bu duyguları yaşamışım. Askerî doktor tedavi olmak için gittiğimde dişimi kırdı. Bunlara rağmen ben askerliğimi yapmak istedim ve yaptım da.

Ben askere gittiğim zaman o şartlarda savaşmak için askere gitmemiştim. Aslen Rizeliyim. Bize farklı şeyler empoze etmişti anamız babamız, eşimiz dostumuz, sokaktaki arkadaşımız... Tamam, orada bir savaş var. Vatanımıza karşı yapılmış bir saldırı var. E, bizim dedelerimiz geçmişte bu toprakları kolay kazanmadılar. Biz de geçmişte o sıkıntıları yaşayan insanların torunları olarak tamam dedik, bizim de üzerimize düşen bir görev varsa görevimizi yapmaya gideriz. Bu şartlarda, bu düşünceyle gittik oraya. Ama işin içine girdiğin zaman işin rengi değişti. Şurasında biraz vicdan sahibi olan insan ben- ce oradaki vahşete ortak olmamalı. Bu benim savaşım değildi. Zaten de olmadı. Bundan sonra da olmaz. Ben şimdi bu savaş için hiçbir insana kalkıp bugün bu dava için tek bir kurşun atın demem.

– Bu köy baskınları sırasında bazen can kayıpları da oldu? Siz o sıralarda bu tür Şeyleri duyuyor muydunuz?

Askerliğim bittikten sonra, doğunun çeşitli yerlerinde askerlik yapan insanlarla konuştuğumda bu köy yakmalar sırasında karşı çıkan insanların alınıp, infaz edildiğini duydum. Ama bunu askerlik sırasında bilmiyordum. Zaten insanlarla irtibatımız yoktu. O mezradaki insanlar da daha sonra bu Şekilde Ovacık merkeze gönderildi.

Ovacık’a gelirken ben tırlarla geldim. Bizi tırlara bindirmelerinin sebebi tırların güvenliğini sağlamaktı. Merak edip tır Őof r ne ne taŐıdıklarını sordum. Prefabrik ev taŐıyoruz dedi. Niye dedim. Cevap vermedi. Bizi Ovacık’a yakın bir bölgede indirdiler. Tekrar askeri araçlara bindirdiler. O mevzuyla yaŐadıktan sonra uyandım. Zorunlu göç; burada yaşayacaksın! Niye? Niye orada yaŐayamıyor! Kendimi onların yerine koyuyorum. K y mden devlet gelecek beni çıkartacak. Öyle bir Şey yok ya!

– O olaydan önce bu mezrada yaşayan insanlarla her hangi bir sorun yaşanmış mıydı?

Zaman zaman ayda bir, yirmi günde bir o evlerin içerisinde yaşayan insanlardan bir tanesi karakolumuza uğrardı. Komutanımızla sohbet ederdi. Artık komutanımızla ne konuŐurlardı, bilmiyorum. Kendiliklerinden gelirlerdi. O Şartlarda telefon yok orada. Yemeğini yer, çayını içer  eker giderdi. BaŐımızda olan karakol komutanının o sekiz haneli köydeki evlerle ilişkisine bakıyorum, bir sıkıntı görmedim. Biz o evlerin yanmasına tanık olana kadar sekiz on kez gelip gittiler bu insanlar. Ta ki bahar gelene kadar. Bolu Komando taburu gelip bizi oraya g t rene kadar.

– Peki siz bu düşüncelerinizi benzer olaylara şahit olanlarla paylaşıyor musunuz? Onlar da hissediyor mu aynı sıkıntıyı?

Bunlardan daha kötü şeyleri hâlâ övünerek anlatan arkadaşlarımız da var. Orada yapmış olduğu icraatları “Bugün olsa yeniden gider aynı şeyleri yaparım,” diyerek anlatanlar var. Onlar hak ediyorlardı diye düşünüyorlar.

Ama başka türlü düşünenler de var. Bir tanesiyle aynı dönemin askeriyiz. Dörde bir olarak yaptım. O da dörde bir, sağlam bir ülkücü arkadaşım. Halen yine aynıdır. Onların kanı kaynıyor. Geçmişte de aynıdır şimdi de aynıdır. Vatanı hep onlar kurtarmıştır. Vatan hep onlar sayesinde ayakta duruyor nasıl şeyse. Bu düşünceyi temsil eden bir arkadaşımız, siyasi bir kanadın da içinde ilçe başkanlığını yapıyordu. 30 yaşında askere gitti. Onunla paylaştım düşüncelerimi. Sen ne düşünüyorsun diye sordum. O da, “Ben böyle olacağını bilsem, vatanı böyle kurtaracağımızı bilsem ben askerliğin yanından bile geçmezdim,” dedi. O da benimle aynı hissiyatı paylaşıyor. Böyle bir şey var mı ya! Beni niye vahşetine ortak ediyorsun! Ben oraya vatana hizmet etmek için gitmiştim, beni niye aynı oyuna alet ediyorsun! Böyle bir şey yok!

– O günlere dair sizde başka iz bırakan olaylar da var mı?

Şimdi ben size bir şey anlatayım. Ben 94’ün 12. ayında yıllık izne gittim. İzin kullandım döndüm. O bölgelerde yoğun kar olduğundan dolayı yolu araçla gitmemiz imkânsızdı. O yolu hava yolu ile gidecektik. Biz Ovacık merkeze geldik, helikopterin gelmesini bekliyoruz. Yaklaşık bir 20 gün merkezde kaldım. Bize nöbet filan tutturmadılar ama gün içinde yol aramasına çıkardılar bizi. Orada insanlara, askeriye kanalıyla, kaç kişilikse ailesi bir kart veriyorlardı. Atıyorum beş kişilik aile, erzakını haftalık ya da günlük hangi şartlarda alıyorsa alıyordu, onun dışında bir çöp alma şansları yoktu. Bakkaldan marketten herhangi bir yerden bir çöp alıp getiremezsin. İşte

yazıyor oraya iki kilo şeker, iki tane ekmek veya bir kilo un.

Bir hafta filan oldu, yol aramaya çıktık. Başımızdaki astsubay bu aracın içini sen ara dedi bana. Ben aramayayım başkası arasın komutanım dedim. Yok dedi sen ara. Tam devletin verdiği sistem doğrultusunda arıyoruz. Yaşlı bir amca dikkatimi çekti. Baktım bir sıkıntısı var. Böyle titriyor. Dedim, “Amca sıkıntın nedir?” Aracın içinde asker olarak bir tek ben varım. Bana “Ayaklarımda iki paket sigara fazlalık var,” dedi. Amca dedim sıkıntın bu mu? Evet dedi. “ Benim açımdan bir problem yok. Size bu vahşeti uygulayanda problem var,” dedim. Karakola döndüğümüzde astsubayla ben bunu paylaştım. “Komutanım o insanların yerine koy kendini, sana birisi aynı şeyi uygulasa sen ne yaparsın?” dedim. “Biz şu anda burada asker olarak görevliyiz. Sivil hayatı biz bilmeyiz,” dedi. “Şu andaki konumumuz bunu gerektiriyor, bunu yapacağız. Yazılanların dışında bir tane fazla olduğu zaman sakın unutma o sana mermi olarak geri dönecek. Yazılanın dışında aldığı zaman o onu PKK’ya verecek. PKK’nın karnı doyduğu zaman sana rahat bir şekilde ateş edecek,” dedi. Hiç sanmıyorum dedim. Ama fazla itiraz edemezdim. Benim o anda yaptığım da bir suçtu. Benim yaptığımı o anda başımdaki herhangi bir rütbeli görmüş olsa hiçbir şey yapmasa beni dövebilirdi. Ondan sonra da araç içinde aramalarda bulundum başka gruplarla. Hiç kimsenin kartına bakmadım. Sadece şöyle poşetlere baktım. Bana yapılmasını istemediğim bir şeyi başkasına yapma hakkına sahip değilim. Sen nasıl insanlara böyle bir baskı yapabilirsin? O insanların günahı nedir ya!

– İnsanlarla konuştuğunuzda benimle konuştuğunuz gibi rahatça bunları anlatabiliyor musunuz?

Yaklaşık dört ay sonra askerliğim bitti. O dönemde yaşadığım psikolojiyi ben şu anda bile taşıyorum. O insanların evden çıkartılışlarına tanık oldum. O insanların giydiği elbiseyi ben de

giydim. Benim suçum yok ama ben kendimi de orada suçlu hissettim. Ben orada bir başıma ne yapabilirdim? O sıkıntı 18 yıl değil, 180 yıl da geçse içimizdedir. O sıkıntı geçmez. Ben o hanenin içinden olmadığım halde bu sıkıntıyı içimde taşıyorum. O hanedekilerin hislerini düşünmek bile istemiyorum.

Benim yaşadıklarımı yaşamayanlar anlama şansına sahip değil. Şimdi bu benim kardeşim dahi olsa bu şekildedir. Köylülerimle konuştuğumda onlar bazen hak etmiştir diyorlar. Onlara, “Peki aynı şeyi biz yaşasaydık ne düşünürdün?” diye soruyorum. “Biz vatan haini miyiz?” diyorlar. İyi de onlar vatan haini miydi? Ama bu şimdi biraz daha değişiyor. Yavaş yavaş anlıyor insanlar olaylar ortaya çıktıkça.

İlk iki sene askerliğim hakkında kimseyle bir kelime konuşmadım. Annemle babama seneler sonra biraz anlatabildim. Bir de düşünün Rize’de yaşıyorsunuz. Bizim Karadeniz insanların milliyetçi yönü ağır basar. Şimdi az kalmıştır o kadar katılık insanların içerisinde. Ama o dönemde öyle değildi. Ben bu düşündüklerimi o zaman çevreme anlatmaya kalksaydım beni de dışlar, belki de beni de vatan haini ilan edebilirlerdi.

Askerden döndükten sonra yaklaşık bir, bir buçuk yıl kadar sivil hayata adapte olamadım. İnsanların arasına karışamazdım. Bulunduğumuz yer merkezden sekiz on kilometre uzaktaydı. En son onlar da gittikten sonra bizim insanlarla tümüyle irtibatımız kesildi. Dağın başında sadece bir karakol var. Ordasın. Oraya bırakmışlar seni, akşam nöbetini tutuyor-sun. Korku da var. Tamam, ben böyle düşünüyorum ama gelecek kurşun sana sormuyor ki sen böyle mi düşünüyorsun başka şekilde mi diye. Kurşun geldi mi alır gider seni. Bir yıl kadar o psikoloji ile kalkardım, uyuyamazdım. Sürekli aklıma o çocukların, o kadınların feryadı gelirdi. O adamların kadınlarının gözü önünde, evlatlarının gözü önünde dövülmesi, evlerin yakılması gelirdi. Zamanla o uykusuzluklar kalktı.

Ama yine doğudan gelen herhangi bir ölüm haberini duydukça aynı sızıyı hissediyorum...

Serdar bey buluşma yerine geldiğinde ilk duygum şaşkınlık oldu. Çünkü yaşından oldukça genç gösteriyordu. 90'lı yıllara şahit olmuş olabilir mi diye düşünürken beş on dakika geçmeden tam da köy yakmaların en yoğun olduğu dönemde bölgede beş yıl aktif görev yaptığını öğrendim. Konuşma boyunca sayı vermese de "çok sayıda gördüm" dediği vakaların gerçekten çok fazla sayıda olduğu hissediliyordu. Uzun röportajımız boyunca anlattığı öyle şeyler vardı ki bizim kitabımızda geçen birçok tanığın anlattıkları ile birbir örtüşüyordu. Hatta kitabımızın ilk bölümündeki bazı tanıkların, fazlasıyla spekülasyona açık diye koymaktan çekindiğimiz "gerilla kıyafetleri giyen askerlerce köyler basıldı" iddialarını bile doğrulaması çok çarpıcıydı.

28 Şubat sürecinde orduyla ilişkisi kesilen askerlerin özlük haklarının yakın zamanda iade edilmiş olmasına rağmen orduya bir daha dönmeme kararı almıştı Serdar Bey. Ordudan ayrıldığında ilk zamanlar sivil hayata uyum sağlamakta zorluk çekse de şimdi yaptığı işten ve sivil hayatın düzeninden oldukça memnun.

Konuşmasının bir yerinde olayların ayrıntılarına ya da şahsi duygularına neden fazlaca girmek istemediğini sordum. Bölgede yaşanan zulmün temelinde yatan sistemi sorgulamayı ve değiştirmek için çaba göstermeyi daha önemli bulduğunu, var olan yapı içerisinde zaten herkesin bu hale kolayca gelebileceğini söyledi. Olaylara yaklaşımı kitabımızın girişinde atıf yaptığımız Alexander Mitscherlich'in "Vahşet Üzerine Tezler" makalesinden alıntılarla yaptığımız bölümün adeta şerhi gibiydi.

Serdar, 28 Şubat Döneminde Ordudan Uzaklaştırılmış Jandarma Yüzbaşı

– 1990’larda devlet köyleri neden yaktı sizce?

O dönem milis dediğimiz, örgüte lojistik destek sağlayan insanlarla mevcut kanunlar çerçevesinde baş edemiyorlardı. Onların ERNK ya da milis güç, bizim milis dediğimiz yapılanma. Onların bir dağ kadrosu var; askeri kanat, bir de cephesi var. Bu milis dediklerimiz örgüte lojistik destek sağlayan, propaganda yapan, eleman kazandıran, kent merkezinde, ilçe merkezinde gerilla mücadelesinin diğer boyutunu yürüten bir kadro. Bunlar her köyde birkaç kişi oluyordu. Diyelim ki yüz hanelik köyde bir hane oluyor. Mevcut yasalar çerçevesinde bu yapıyla mücadele etseniz tam suçüstü yapmanız lazım. Suçu delillendirmeniz lazım. Adliyeye sevk etmeniz lazım. Bunun bir yargılama süreci var. Yargılama sonucunda ona takdir edilen ceza çok caydırıcı değil. Ve askeriye’nin değerlendirmesinde bir milis üç silahlı adama bedeldi. Devlet bu yüzden topyekûn bir mücadele kararı aldı. “Mevcut kanunlar, mevcut yönetmelikler, mevcut düzen bu tehdidi kaldırmaya yeterli gelmiyor. O zaman biz askerler, gerekirse hukuk dışı bir takım yollarla da vatanın selametini sağlamalıyız. Gerekirse insanları kaçırıp imha edebiliriz. Gerekirse rutinin dışına çıkabiliriz,” diye düşündüler.

Gerçekten öyle oldu mu? Evet, gerçekten öyle oldu. Köyler boşaltıldı. Köyler boşaltılınca bu insanlar şehir merkezlerine zorunlu göç ettiler. Terör örgütü kırsalda lojistik destekten mahrum kaldı. Zaten dikkat ederseniz bir kırılma noktasıdır 94. Bu tarihe kadar terör örgütü yükseliştir, 94’ten sonra düşüşe geçmiştir.

– Ama tam tersini iddia edenler de var. Benim gözlemlerim de o şekilde. Köy boşaltmalardan sonra bir sürü genç de dağa çıktı.

Orası öyle. Ama şunu kastediyorum. Önceden inisiyatif terör örgütünde idi. Olay olur, daha sonra asker giderdi. Ya da askeri planlama yapıldı. Ama bu topyekûn mücadele süreci ile beraber büyük operasyonlar yapıldı ve terör örgütüne çok ağır kayıplar verdirildi. Baktığınız zaman bunun askerî açıdan işe yaradığını görüyorsunuz. Çünkü asker bölgeye yeniden hâkim oldu. Alan hâkimiyeti oluşturuldu. Bölgeye birlikler yerleştirildi. Terör örgütü artık rahat rahat gezemedi, propaganda yapamadı. Lojistik destek sağlayamadıklarından çok perişan duruma düştüler. Çünkü yemek yiyemiyor, aç kalıyorlardı. Çözümler başladı. Sonuçta ordular mideleri üzerine yürür. Zaten yapılan pusular hep köylerin giriş çıkışlarıdır. Dolayısı ile alan hâkimiyeti açısından bu konsept tuttu.

İşin uygulama boyutuna gelince, gözlemlerim doğrultusunda anlatayım: Operasyon adı altında harekâtlar planlandı. Her birliğe belli sorumluluk sahaları ve köyler verildi. Örnek veriyorum; Hani Komando Bölüğü'ne, siz Kulp'un şu şu köylerini, mezralarını boşaltıp yakacaksınız dediler. Birlikler gittiler ve kendi sorumluluk bölgelerindeki köyleri, mezraları boşaltarak yaktılar.

Bir de yaşananların psikolojik arka planı var. Oraya genç insanları gönderiyorsunuz, mahiyetlerine 100-150 kişiyi veriyorsunuz, onların hayatlarını da onların sırtına yüklüyorsunuz, araziye bırakıyorsunuz. Yeterli tecrübe olmadan, donanım olmadan... Ve bu insanlar yanlarındaki insanların öldüğünü görüyor. Kendisinin risk altında olduğunu görüyor. Ağır bir psikolojik baskı altında kalıyor. En yakın arkadaşlarının öldüğünü görüyor. Orada artık bu insandan sağlıklı bir düşünce, sağlıklı bir ruh yapısı bekleyemezsiniz. Ondan sonra bu insan çıkıp diyor ki “En iyi Kürt ölü Kürt'tür,” diyor mesela. Kürtlerin tamamını suçlu kategorisine koyuyor yaşadığı travmadan dolayı.

Benim en sevdiğim, bana hizmet eden bir erim, tezkeresine on iki gün kala öldürüldü mesela. Şimdi orada artık, kanunlar belli, yönetmelikler belli, ben meşru daireden çıkmayayım deme şansınız yok. Çıldıırıyorsunuz artık. Kontrolünüzü kaybediyorsunuz. Sizde bir vicdani kriter yoksa cinayet işleyebilirsiniz, katil olabilirsiniz. Bir köye gidip oradaki masum insanları öldürebilirsiniz.

– *Öldürölüyor muydu peki?*

Orada birçok olay, birçok cinayet örtbas ediliyordu. Çünkü bunlar ancak şahitlikle ispat edilebilir. Bir tanesinin cesaretle gidip askeri savcılığa suç duyurusunda bulunması lazım. Kim bununla uğraşır? Kim buna cesaret edebilir o grup psikolojisi içerisinde?

Ben o dönem bu tür şeylere karışmaktan kendimi korudum. Çünkü bende muhafazakâr bir yapı vardı. Allahtan korkuyordum, vicdanlıydım, yaptıklarımın hesabını ahirette vereceğimi biliyordum. O yüzden suçsuz yere bir insanı kesinlikle öldüremem. Hatta bana telsizle bölük komutanım emir vermişti. Bir evin üzerinde duruyordum. O evi yak dedi, ben yakmadım. Katiyen o tür şeylere karışmadım.

Ha orada benim dışımda kalanlar bunu severek, gönüllü olarak yapıyorlardı. Çünkü şuna inanmışlar: “Evet, terörle böyle mücadele edilir. Bu şerefsizler teröristleri besliyorlar, onlara yardım ediyorlar, bize istihbarat vermiyorlar. Biz bunların yüzünden bir sürü arkadaşlarımızı şehit veriyoruz. Ülkenin bir sürü kaynağı buraya akıtılıyor. Ülkemiz geri kalıyor. Bölünme tehlikesi ile karşı karşıya. Tabi ki bizim yaptığımız gayet normaldir,” diye bir düşünce vardı ortada.

– *Nasıl yapılıyordu bu köy yakmalar?*

Bir buçuk sene komando tim komutanlığı yaptım. O dönemde yaşadım zaten tüm bu gördüklerimi. 94 Mart’ta başlayan

görevim 95 Temmuz'da bitti. Bu köy yakma olayları ben geldiğimde başlamıştı. 94 Ağustos'una kadar sürdü köy yakmalar.⁶⁴ Zaten çok uzun devam etmedi bu süreç. Belli bir plan çerçevesinde hızla gerçekleştirildi. Önceden mücadelenin seyri farklıydı. Belli sorumluluk bölgeleri vardı. Örneğin Batman bölgesi, Diyarbakır bölgesi, Urfa bölgesi, Mardin bölgesi, Siirt bölgesi, Hakkâri bölgesi gibi. Bunlar kendi içinde bağımsız mücadeleler yapıyorlardı. Sonradan bunların hepsi birleştirildi. Denildi ki, bu iş böyle olmuyor, topyekûn mücadele etmek lazım. Devlet tüm kurumları ile beraber mücadeleye başladı. En üst organ Milli Güvenlik Kurulu idi. Genelkurmay raporlarını hazırlar, çalışmalarını hazırlar, Başbakanlık kanalı ile o kurula iletilir. Oradan alınan kararlar gider en son Cumhurbaşkanı'nın imzasıyla, Başbakan'ın imzasıyla, diğer imzalarla yürürlüğe girerdi. Devletin böyle bir sicili vardı ortada. Gizli saklı değil bunlar.

Tabi o dönem kıyamet kopartılmaya çalışıldı insan hakları örgütleri tarafından. Devlet kendini şöyle müdafaa etti: "Teröristler yakıyor," dedi bu köyleri. Hatta oraya giden yolları kontrol altına aldı, gitmek isteyen yabancı basın elemanlarını çok durdurduk, geri gönderdik. Yollarda kontrol noktaları oluşturuluyordu, gelen giden insanlar kontrol ediliyordu. Sen kimsin, nereye gidiyorsun, ne maksatla gidiyorsun diye soruluyordu. Ancak ispat ederse kendisini geçebiliyordu. Ga-

64 Diyarbakır Barosu 1997 yılı sonuna kadar bölgede toplam 3211 köyün yakılıp boşaltılmış olduğunu belirterek bunların yıllara göre dağılımını şu şekilde verir: 1989-1993 yılları arasında 923, 1994 yılında 1800, 1995 yılında 195, 1996 yılında 175, 1997 yılında ise 118 köyün boşaltıldığını belirtir.

Korucu olanlar dışında kalan çok az sayıdaki köy de daha sonraki yıllarda boşaltılmıştır.

Farklı görüşler olmasına rağmen 1985 yılından günümüze kadar yaklaşık 4000 civarında köyün askerlerce tamamen boşaltıldığı farklı kaynaklarca doğrulanmaktadır. Röportajımız esnasında tanıştığımız ise bu rakamın ifade edilenden çok daha fazla olduğunu, bölgenin coğrafi koşulları sebebiyle çok dağınık bir yapı arz ettiğini ve 2-3 hanelik birçok küçük mezranın bu kayıtlara hiç girmemiş olabileceğini iddia etti.

zetecileri terör tehdidi var, oraya giderseniz sizin güvenliğini zi sağlayamayız deyip geri çeviriyorduk. Can güvenliği yok, o yüzden göndermedim diyordunuz. Kılıfını buluyordunuz. Bunlar meşru, gayri meşru değil. Seyahat özgürlüğü engelleniyor ama o dönem Olağanüstü Hal kapsamında yürütülen 'yasal' faaliyetler bunlar.

– Bir köy nasıl yakılır? Somut olarak anlatır mısınız?

Ben defalarca şahit oldum buna. Yakmadım ama yapının içerisindeydim. Sabaha karşı intikal yapıyordunuz. Tabi bir yandan da gizlilik içerisinde yapıyordu faaliyetler. Çünkü terör örgütüne emare vermemeniz lazım. Onlara belirti verirsiniz, yollara pusu kuruyorlardı. Zayıf veriyordunuz. Çok da başımıza geldi. Belli bir intikal süresi var. Bir yere kadar motorlu, daha sonra yaya intikalle, o köylerin etrafı çepeçevre kuşatılıyordu. Çeşitli noktalara ateş destek birlikleri yerleştiriliyor, emniyet destek birlikleri yerleştiriliyor, arama unsurları köyün içerisine belli bir plan dahilinde iniyorlardı. Tim tim köyün belli yerleri şu ev senin, şu ev senin denilerek paylaşıyordu. Belli tekniklerle evin içinde önce bir arama yapıyordu. Tabi vatandaşın biz intikal edip kapılarını çalana kadar bundan haberi olmuyordu.

Köyün içerisinde kalan terör örgütü üyesi de olabilirdi. O yüzden baskınlar sabaha karşı yapıldı. Gece gelmiştir. Köyün içerisinde konaklamıştır, ihtiyaçlarını görmüştür. Sıradan bir terör örgütü aramasında yakalanan böyle çok adam var.

– Diyelim ki arama sırasında adam bulundu. O kişi götürülüp mahkemeye mi çıkarılır yoksa başka şeyler mi olur?

Şöyle bir durum var. Önce konuşturulur. Ondan bilgi almayla çalışılır. Ona güvenceler verilir. Biz sana dokunmayacağız denilir. Biz senin etkin pişmanlık yasasından faydalanmanı sağlayacağız, cezayı da hafifleteceğiz denilir. Yeter ki sen bize

grubun yerini, üst bölgenizi, barınak yerlerinizi, sığınak yerlerinizi göster. Onun üzerinden terör örgütünün bağlı olduğu yerler, sakladıkları malzemeler ve sığınakları ele geçirilmeye çalışılırdı. Ha, sorgulama yapıldı güzellekle, baktınız adam konuşmuyor, bu sefer ikna metotları değişir, çeşitli işkence metotları uygulanırdı.

– Bölgeye gidip ilk defa bir köyün yakılışını gördüğünüzde ne hissettiniz?

Ben nereye gittiğimizi bilmiyordum. Köy araması yapacağız diye kalktık, hazırlığımızı yaptık. Sabah olmadan gece ikide yola koyulduk. Sabahleyin köyün etrafını sardık. Arama düzenimizi aldık. Aramaya başladık. Şimdi bizdeki yapılanmada komando birliği beş timden oluşur. Ben birinci tim komutanıydım. Biz normal arama yapıyorduk. Baktım diğer taraftan dumanlar, çığlıklar, canhıraş feryatlar yükselmeye başladı. Bir baktım köy yanıyor. Allah allah! Şimdi haritadan baksam hatırlarım köyü. Hani ilçesinin Gömeç Köyü'ydü sanırım. Çok şaşırdım, hayrette kaldım. Yeni gelmiştim. Arkadaşların hepsi eskiydi. Ara dönemde, mart döneminde tayin olmuşum. Okuldan çıktım oraya geldim ilk. Zannediyorum biz teröristle çatışıyoruz. Bir gittim, köy yakıyoruz. Zaten onlar bana direkt yak demediler. Alışmam için müsaade vermişler. İlçe jandarma komutanı vardı, S. Binbaşı. Topladı bütün köy halkını. Bu arada köyün her tarafından dumanlar çıkıyordu. Konuşmanın tam içeriğini hatırlamıyorum. Çoğu küfür ve hakaretten oluşan bir konuşmaydı. Siz zaten HEP'e oy vermişsiniz dedi. Affedersiniz “Siktirin gidin!” dedi. “Nereye giderseniz gidin!” Kovdu adamların hepsini. “Yarın gelicem, burada bir kişiyi görürsem öldürürüm!” dedi. Adamların ekili arazileri, hayvanları hepsi helak oldu gitti. Bir anda bütün gelecekleri karardı. Bu konuşmayı köyü yaktıktan sonra yapıyorlar. Özellikle gözleri önünde yakıyorlar ki ümitleri sönsün. Başka çareleri kalmasın. Onların hepsi Diyarbakır merkeze gidiyorlar.

Oradan Mersin'e gidiyorlar. Oradan akrabası olan İstanbul'a gidiyor. Gidebildikleri yere gidiyorlardı.

– O köyün tek kabahati HEP'e oy vermek miydi?

O işin bahanesi. Orası kırsalda kalan, askerin kontrol edemeyeceği bir köydü. Boşaltılması gerekiyordu, o bahane edildi. Orası yirmi hanelik bir köyse, yaşayan yüz elli iki yüz kişi varsa bunlardan belki iki hanesi teröre müzahir olabilir. Doğrudur. Ama on sekiz hanesi masumdur bakın. Bunlar her zaman teröristlerin gelip yardım alabileceği köylerdir.

Bu bir savaş. Savaşta çok şeyler olur

– Mesela görüşmelerde kadınlara tecavüz vakaları da anlatılıyordu. Ama herkes başkasının başına gelmiş gibi anlatıyordu. Yan köyde olmuş gibi. Oluyor muydu bunlar?

Oluyordu... Maalesef. Orada arama esnasında kadının kolundaki ziynet eşyasına kadar almalar... Kontrolsüz bir yapı var ortada, arama demişsiniz, yetkisinin sınırı belli değil. Ve bu arama işlemini ispatlayacak bir görüntü yok, bir kayıt yok. Giriyor oraya, mesela kadının kolundaki ziynet eşyalarını soyuyor. Oradaki görevli yapıyor bunu.

– Alt düzeydeki askerler mi yapardı?

Genelde asker yapamaz. Onlar cesaret edemez. Rütbeliler yapar. Bir de korucular çok yapar. Onları zaten biz görevlendirmeyiz. Onları görevlendirenler varsa işi hiç bilmeyenlerdir. Korucu vatandaşla temas ettirilmez. Korucuya kılavuzluk yaptırılır sadece.

– Peki buna şahit olsanız ve ifşa etseniz sizin başınıza neler gelirdi o yıllarda? Diyelim ki bir tecavüz ya da gasp vakasına rastladınız ve bunu bildirdiniz...

Başına hiçbir şey gelmez. Ama ben şöyle bir yapıdan bahsediyorum: Oradaki görevlilerin tamamına yakını bunun böyle olması gerektiği konusunda ittifak halindeydi. Kürt halkının topyekûn cezalandırılması gerektiğinde de hemfikirler. Yapılanı kötü olarak görmüyorlardı.

– Öldürmeyi ya da işkenceyi kişi savaş koşulları içerisinde kafasında böyle akladı diyelim. Ama hırsızlık ya da tecavüz gibi suçlar daha farklı değil mi?

Orada hırsızlık ya da tecavüz gibi suçlar herkesin gözü önünde işlenmez zaten. Bakın ben öyle bir yapıdan bahsediyorum ki hepsi profesyonel, ekip birbirini tanıyor ve birbirini satmayacak insanlar bunlar. Ha siz normalde gidip de bir komando timinin askerlerinin olduğu yerde bu cinayeti işleyemezsiniz. Şundan korkarsınız. Bu asker terhis olur gider beni ihbar eder. Veyahut da ulan bunların içerisinde bir sürü fikrini bilmediğimiz insan var, belki bize karşıdır, belki Kürt'tür. Belki bu yapı-lana isyan eder, çeker beni vurur. Gider ispiyon eder diye korkar. Bunu ancak birbirini daha iyi tanıyan profesyonel ekipler yapar. JITEM gibi mesela. Ya da Özel Harekat gibi. Onların hepsi birbirini biliyor. Onlar bir iş yapıyorlarsa gizli saklı yapmıyorlar, hepsi paylaşıyorlar da bu işi sonra. Ortaya çıkan ganimeti paylaşıyorlar. Ama çok aleni de yapılmaz. Çünkü orada bir emir komuta silsilesi var. Hiyerarşik bir yapı var. Tim komutanları var. Hiçbir fert ortalık yerde kendi başına bir cinayet işleyemez. Herkesin de bu cinayetlere müttefik olduğunu düşünemezsiniz. İçlerinde bir kısım vicdanlı insanlar da var.

–Ama böyle şeyler olduğunu biliyordunuz, belki sizin gözünüzün önünde olmuyordu bunlar...

Gözümün önünde olanlara müsaade etmiyordum. Elimin yettiği kadarki kısmına. Mesela ben hiçbir zaman kendi sorumlu olduğum birliğe ev yaktırtmadım. Tim komutanıydım ama

yaktırtmadım mesela. Yıkmadım, kırmadım. Kapıyı çaldım öyle içeri girdim. Ha, arama yapılacaksa aramayı yaptım. Ama benimkisi çok münferit bir durumdu. Genelde kimse böyle ince işlerle uğraşmayı düşünmüyordu. Zaten bir bıkkınlık, bir yorgunluk, bir tükenmişlik sendromu, bir depresyon durumu vardı. Çatışmadan çatışmaya girmiş gencecik insanlar, arkadaşlarını kaybetmişler, yaralanmışlar. Bir hınç, bir kin, bir öfke vardı. O öfkesini kusacağı bir alan arıyor, bunu bir fırsat telakki ediyorlardı. Böyle bir görev verildiği zaman can atarak gidiyorlardı. Biz terörist ele geçirdik bir pusuda. Astsubaylarım “Ben öldürecem, ben öldürecem,” diye çekişiyorlardı. “Ya,” diyorum, “kimi öldüreceksiniz ya, durun bakayım. 15 yaşında bir çocuk bu. N’oluyor? Öldürünce ne oluyor? Senin neren büyüyor?” Yani dizginleyemiyordunuz genç insanları.

– Peki engelleyebildiniz mi sonra?

Ha, tabi şöyle engelledim: Bunu telsizle bildirdim yukarıya. Diyorum ki, “Pusu bölgesinden bir tane ya da iki tane terörist ele geçirdim sağ.” Telsizden bana diyorlar ki, “Yok, o yaralanmıştır. Sağ ama dikkat edin, bakın yarası vardır onun.” Öldür diyorlar bana aslında. Sağ getirme diyorlar. Telsizi başkaları dinleyebilir korkusuyla hareketi yöneten komutan şunu diyor: “Ulan, çek öldür onu, bana getirme!” Komutana rağmen götürdüm. Ama ben orada istisnai bir durumdum. Genelden bahsetmek gerekirse herkes, zevkle, isteyerek, sıraya girerek “Hayır ben öldürecem, hayır ben öldürecem, geçen sen öldürmüştün bu sefer ben öldürecem,” diye yapar bu işi. Çünkü bir hırs ve hınç var ortada.

Ama bir gerçeklik de var. Adamla bir can pazarında berabersin. O seni sürekli tehdit ediyor. Risk altına atıyor, sen bulduğun zaman onu öldürüyorsun. O da seni bulduğu zaman öldürüyor. Bu bir savaş. Şimdi mesela bakın şurada kafede oturuyoruz. Huzur ve sükûnet içerisindeyiz. Her şey normal.

Orada yapılanlar buradaki insanlara vahşet olarak gelebilir. Ama o günün, o insanların psikolojisiyle, ruh haliyle bakmak lazım olaya. Bir de bu insanlar yirmili yaşlarda, yirmi beşli yaşlarda, kendilerini kontrol etmekte zorlanan gencecik insanlar. Başlarındaki akıl da öyle sağduyulu bir akıl değil ki.

– *Daha vahşice iddialar da oluyordu. Mesela parmak kesmek, kulak kesmek, kafa kesmek gibi. Bunlar doğru mudur?*

Aynı psikolojinin eseri bunlar. Teröristi öldürdük, gidip kulağını kesiyor mesela. “Oğlum n’apıyorsun!” Normalde bizim inancımızda ne kadar kötü de olsa ölüye dokunulmaz. Ölüye bir hürmet vardır. Onun cesedini parçalamak çok aşağılık bir harekettir aslında. Tamamen artık cinnet geçirmiş, çıldırmış, zıvanadan çıkmış bir ruh hali bunu yapar. Ya benim yirmi yaşındaki bir gencimin içine düştüğü şu ruh haline bakar mısınız? Normalde karıncayı incitmemiş çocuktur bu, inanıyorum yani. Tertemiz çocuk bunlar. Ama oraya gelip de o ağır baskı altında, o psikoloji altında ne hale geliyorlar. Bir ölünün kulağını kesmeler, onu torbasına koymalar, eve götürmeler... Bunu yapıyor.

– *Aynı şeyi gerilla da yapıyor muydu?*

Yok, zannetmiyorum. Onlar biraz daha bilinçliydi. Ama burada da çok genellemek lazım. Onlarda da bizde de çok dengesiz hareket edenler vardı. Bu bir savaş. Savaşta çok şeyler olur.

– *Tanıklar yaşadıklarını anlatırken “Boş dağları sürekli bombalıyorlardı. O mermi kovanlarına bakıyordun, atılan mermilerle bir kasabanın karnı doyardı,” diyordu.*

Onlar daha çok acemi birlikler. Bakın bir buçuk sene aktif birimlerde çalıştım, iki şarjör mermi atmışımdır ben. 60 tane

mermi demektir. Arazide en az Özel Harekat Birlikleri ateş eder. Görerek, hedefi tek atışla vurmaya çalışırlar. Bir birliğin profesyonel olduğunun göstergesi az ateş etmesidir. Ama bir yere gittiniz, kıyamet kopuyorsa, el bombaları ardı ardına atılıyor, makineli tüfekler susmuyorsa o birlik acemi birliktir. Ya korkuyordur, korkusunu bastırmaya çalışıyordur ya da güya karşı tarafı korkutmaya çalışıyordur. Ama karşı taraf tam tersine bunu anlar. Teröristler ateş etmeyen birlikten çok korkarlar ve üzerine gitmezler. Onlar gelirler, belli bir mesafeden önce taciz ateşi açarlar. Bir anda böyle kıyamet gibi karşılık geliyorsa tamam derler, hedefimiz bunlar. Rahatça gelirler, sızarlar, mevziiyi ele geçirir giderler. Ama atıyorlar, karşılık gelmiyorsa o zaman korkarlar. Bu demek ki Özel Harekat. Özel Harekat görmeden, menziline girmeden, hedefi vuracağını bilmeden ateş etmez. Çünkü ateş ettiğiniz zaman yerinizi belli ediyorsunuz. Hedef oluyorsunuz aslında.

– Köylülerin anlatımlarında farklı farklı insanlardan bahsediliyor. Mesela bazıları böyle ülkücü bıyıklı, Rambo tipli, ellerinde yüzükler olan insanlardan bahsediyor. Onlar da köylülere çok eziyet edermiş.

Bir dönem Polis Özel Harekatlarda böyle bir moda vardı. 94 yılına kadar olan dönemde.

Aslında Polis Özel Harekatlar 1990'ların başında Korkut Eken tarafından kurduruldu ve ilk timleri iyiydi. Hakikaten gönüllü, nitelikli insanlardan oluşuyordu. Bunlar birkaç yerde kullanıldı, çatışmalarda fayda sağlandı, biz bunların sayısını çoğaltalım dediler. Sayı yükselince nitelik çok düştü. Sırf daha fazla maaş alayım diye, daha niteliksiz, daha eğitimsiz, daha bilgisiz insanlar girdi işin içine. Ben Polis Özel Harekatla çok çalıştım. Onları müşterek operasyonlarda kullandık. Ama çok kötüydüler. Biz onları istemiyorduk. Başımıza bela oluyorlardı. Hiçbir askeri gerekliliği yapmıyor, hiçbir emniyet tedbiri-

ni uygulamıyor, emir veriyorsunuz çatışmaya gitmiyorlardı. Git diyorsun, “Abi adam bana ateş ediyor,” diyordu. Askere diyorsun, asker tereddütsüz gidiyordu. İş biraz popülizm olmuş. Basın yayın biraz bunları şişirmiş. Biz sahte kahraman üretmeye çok meraklı bir toplumuz. O kıyafetleri filan gülünç şeyler. Bunlar biraz da aşırı milliyetçi söylemlerle, psikopatça vatandaşa eziyet de edebiliyorlardı.

Asker daha kontrollüdür bazı şeylerde. Mesela eşini dövüyorsa bir astsubay, hemen birlik komutanı gider ayırma işlemini yapar. Bizde kontrol çok fazladır. Polis öyle değil. Polis serbest, bağımsız.

– Tanıklıklarda şöyle iddialar vardı: Tahmin ediyorum JITEM’ciler... Mesela gelmişler 15 yaşında bir çocuğu dağa götürüp baş aşağı ağaca asıp altına ateş yakmışlar ve işkenceden sonra öldü zannedip bırakmışlar.

Çeşitli sorgu metotları vardır. Mesela Diyarbakır Bölge Jandarma Komutanlığı var. JITEM dediğimiz yapı bu komutanlığa bağlı bir altyapı. Bu n’apıyor? Operasyonlarda canlı ele geçirdiği bir teröristi alıyor. Ben de operasyonda ele geçirdiğim yaralı bir teröristi onlara teslim etmiştim. Onların sorgu odaları var. Tabi o sorgularında n’apıyorlar Allah bilir. Şimdi onu konuşturması, ondan istihbarat alması lazım. Sen kimsin? Hangi gruba bağlısın? Hangi örgüte bağlısın? Mesela Garzan eyaletinin hangi birimindesin? O birimde kaç kişi var? Kaç bombacı var? Tabi konuşmayınca işkence yapıyorlardı.

– JITEM bir de itirafçılarla çalışıyordu değil mi?

Onlarla biz de çalıştık. Sadece onlar çalışmıyordu. O dönem bir yasa çıkartıldı; örneğin otuz yıla mahkûm olmuş kişilere denildi ki siz eğer Etkin Pişmanlık Yasası’ndan yararlanırsanız itirafçı olursanız ve verdiğiniz bilgiler doğru çıkarsa ceza indirimine gideceğiz. Onlardan seçilenler özel izinle hapisshane-

lerden alındı ve kullanıldı. Bunlardan timler oluşturduk. Çok da faydalandık. Bunlar dağı çok iyi biliyorlar. Geldiler bizimle operasyonlara katıldılar. Bir kısmı sonra kaçarak örgüte geri katıldı. Gelip bizimle oldular bir müddet, sonra silah milah alabildiğini aldı kaçtı. Çünkü hala içinde o ülkü yaşıyor. Pişman olmamış. Ama bazılarından da verim alıyordunuz. Size sığınakların, tepecilerin yerlerini gösteriyorlardı. Sizinle beraber çatışmaya giriyorlardı.

Şimdi bu nasıl bir trajedidir? Sizin gözünüz gibi baktığınız biricik oğlunuz öldürülüyor.

– Siz kaç tane köyün yakılışını görmüşsünüzdür?

Çok gördüm... Özellikle komando bölüğündeyken Lice'nin, Kulp'un köylerinin yakılışını çok gördüm. Özellikle Kulp'un köylerinin yakılışını.

– Ölümler de oluyor muydu? Çünkü Diyarbakır'da 450 evlere gittiğimizde görüştüğümüz Lice'nin, Kulp'un köylüleri ölümlerden de bahsettiler.

Ölümleri bizden ziyade Bolu Komando Tugayı çok yaptı. Köylerden ayrılırken erkekleri götürüyorlardı. Bunlara giderken malzeme taşıtıyor, sonra bir yere geldi mi öldürüyorlardı. Bu çok fena yani.

– Bolu Komando nedir?

Bir yerel askeri birlikler vardır. Mesela benim ilk görevim Diyarbakır Hani Jandarma Tugayı. Bolu Komando Tugayları ise geçici görevle bölgeye gönderilmiş birliklerdir. Normalde konuşlandıkları yer Bolu. Gidiyorlar üç ay Hakkâri bölgesinde, üç ay Diyarbakır bölgesinde vs. geçici görevlendirmelerle operasyonlara katılıyorlar. Bunların sayısı, donanımı, teçhizatı çok takviyeli olduğu için hep birinci dereceden aktif rol aldılar

operasyonlarda. Bizim bölgeye geldikleri zaman biz onların emrine girerdik. Sayısal olarak bunlar bizden daha fazlaydı. Başlarındaki komutan tümgeneral di. Mesela bizim bölük sek- sen kişi ise bunların bölükleri iki yüz kırk kişi filandı. Ope- rasyonlar onların önderliğinde yapılırdı ama yine ateş hattına öncü gibi bizi sürüyorlardı. Bizden sonra onlar geliyordu.

– *Bolu Komando'dan çok korkuyorlardı mesela...*

Onlardan korkmaları şu sebepten: Mesela o Bolu Komando Timlerinde gaz bidonları vardı. Özel görev almışlar. Şurayı çeşitli köylerin, mezraların olduğu bir arazi yapısı olarak dü- şünün. Bolu Komando'nun unsurları araziye paylaşmış iler- liyorlar. Geçtikleri köyleri yakıyorlar, insanlarını meydana topluyorlar, içlerinden bazı erkekleri alıyorlar. Ellerinde bir isim listesi var. Bazılarının ismi listede var, bazılarının yok. Onları önlerine katıyorlar, giderken o erkeklerin bir kısmını infaz ediyorlar. Operasyon sahasını kendi ifadeleri ile hem te- mizlemiş oluyorlar; köyleri yakmış, onları göçe zorlamış, hem de erkeklerden bir kısmını almış, giderken onları infaz etmiş oluyorlar. Ama kurunun yanında çok da yaş gidiyordu.

Örnek bir olay anlatayım size. Hani'nin kuzeyinde, Lice'ye doğru, sınırda bir Zaza mezarı vardı. Biz bazen oraya gider- dik. Çok da iyi bir halkı vardı. Zaten sekiz on hane kalmış, diğerleri göç etmişti. Bizi misafir ederler, yedirirler içirirler- di. Bir gittik ki, ismini şimdi tam hatırlamıyorum, Apo Dayı mıydı neydi, adamcağız ağlıyor. Bolu Komando Tugayı gel- miş bunların köyüne. Sabahleyin arama yapıyorlar. Tabi bu esnada yakıyorlar, yıkıyorlar, kırıyorlar, döküyorlar. Ya n'apıyorsunuz, biz de sizdeniz diye itiraz ediyorlar. Bunun İstanbul'da yaşayan 32 yaşındaki oğlu yaz tatilinde babasını görmeye gelmiş. Tabi İstanbul'dan gelince biraz daha cesur konuşuyor. "Yahu siz n'apıyorsunuz, düşman mıdır bunlar? Biz de bu vatanın evladınız," derken bunu öldürmüşler. Yani

şimdi bu nasıl bir trajedidir? Sizin gözünüz gibi baktığınız biricik oğlunuz öldürölüyor. Bunu yapan İsrail ordusu değil. Biz yeri göğü yıkıyoruz.

– *Liceliler çok korkuyordu bir de. Lice baskınından kurtulan tanıklar özellikle.*

Bakın Lice'nin bir özelliğı var ama. PKK Lice'de, Fis Ovası'nda kurulmuştur. Lice'nin çok büyük bir stratejik önemi vardır. Lice'nin arazisi hâkim olunması çok güç bir arazidir. Uyuşturucu ekimi yapılır. Lice'nin halkı da terör örgütüne daha yakın insanlardır. Oransal olarak baktığınız zaman Bingöl öyle değil mesela. Bingöl tam tersine devlet yanlısıdır. Nüfusu oransal olarak daha çok devlet yanlısı ya da örgüt yanlısı olarak bildiğimiz köyler vardır. Hani'nin kuzey köyleri genelde Zaza nüfusludur. Devlete daha müzahirdir. Korucu köyleridir. Güneyi Kurmanç'dır. Terör örgütüne daha yakındır gibi. Standart bir yapı yok, çok karmakarışık bir yapı var orada. Kürt diyoruz ama çok önemli bir Zaza nüfusu var. Farklı bir millet.

Lice'de devletin canı çok yandığı, bir şekilde hâkim de olmadığı için Bahtiyar Aydın suikastını bahane ederek Lice'yi yaktılar yıktılar. Lice'nin üstünden buldozer gibi geçtiler. Topyekûn bir temizlik hareketi yaptılar orada. Bahtiyar Aydın benim Jandarma Subay Okulu'nda okul komutanımdı. Çok iyi bir insandı. Eşref Bitlis'in ekibindendi. Zaten onu orada öldüren de derin devletin kendisiydi. Kanas marka suikast silahıyla vuruldu. Ama orada olay teröristlerin üzerine havale edilerek bahane yaratıldı. Ve Lice bu bahane ile yakılıp yıkılıp, yok edilerek vatandaş göçe zorlandı.

– *Liceliler bir de yanan ateşe adam atıldığını gördüklerini iddia ettiler. Bu boyutta bir vahşet yaşanabilir mi?*

Mümkündür. Bakın bildiğim bir örnek vereyim size. “Efendim biz arazide bir çoban gördük.” Bildiğiniz köyün sürüsünü ot-

latan çoban yani. “N’apalım bunu, emriniz nedir?” “Napiyor o orada?” “Şu an bir şey yapmadı, ama gözüm de pek tutmadı.” “Gerekeni yapın!”

– *Bu kadar basit midir?*

Evet. Bakın bunu öldürüyorsunuz ve yukarıya biz bir terörist ele geçirdik diyorsunuz. Bir taşla iki kuş vuruyorsunuz. Hem hincınızı bastırıyorsunuz, hem de takdir alıyorsunuz. Burada vicdanınızın arkasındaki avukat da şu: “Bu çoban teröristlere yiyecek sağlıyor, onlara süt veriyor, şunu veriyor, bunu veriyor.” Yani çarpık bir zihniyet var orada. Devlet orada suçlu ile masumu ayırmıyor. Sanki biz bir işgal ordusuyuz. Psikoza soktular orada görev yapan gencecik insanları. Bunun suçlusu o insanlar değildir. Tetikçiler suçlu değil. Onları o psikolojiye sevk eden, o uygulamaları emreden insanlardır suçlu. Ve bu insanlar sadece rütbeli askerler de değil, o kararnamelerin altına imza atan Cumhurbaşkanı’ndan, Başbakan’ına hepsi suçludur.

Asker için tetikçiliğini yapıyor. Bir de yapısı gereği, yetiştirilişi gereği askerin hayatında dost vardır, düşman vardır. Ortası olmaz. Ve düşmanı imha etmeye yönelik hareketler düşünür hep. Ben bu vatandaşı ayırayım, içindeki suçluları ayırayım, düzgün insanlara düzgün muamele yapayım diye düşünmez. Ha, siz eğer bunun için yüksek seviyeli kontrol mekanizmaları oluştursanız tabi ki suç işleyemez. Ama o dönemdeki gibi iletişim imkânları sınırlıysa, OHAL baskısı altında enformasyonları denetliyorsanız, istediğiniz haberi verip istediğiniz haberi vermiyorsanız başıboş bir ortam yaratırsınız. Böyle bir ortamda insanları canavara dönüştürürsünüz.

– *Derin devlet Bahtiyar Aydın, Eşref Bitlis gibi insanları da yok etti. Eğer onlar etkili olsaydı bu gidişat farklı olur muydu acaba?*

Çok değişmezdi. Bu iş şahıslardan değil kurumsallaşmaktan geçiyor. Hukuki düzenlemeyi çok iyi yapacaksınız. O hukuki düzeni işletecek görevlilerinizi de çok iyi destekleyeceksiniz. Savcılarını filan kastediyorum. Gerçekten savcı bağımsız mıdır? Öyle örnekler biliyorum, mesela savcı gelmiştir o bölgeye, suç işlenmesini önlemeye çalışmıştır. Adamın evinin etrafını gece sarmıştır askerler, bombalamışlardır. Sanki teröristler yapmış gibi. Adamı tehdit etmişlerdir. “Sen bizim işimize karışma, ayağını denk al, haddini bil, otur yerine!” Orada hayatınız bir namlunun ucundadır. Siz sadece devletin bir savcısısınız. Tamam, kanun size belli yetkileri veriyor, suçun soruşturması sizin elinizde ama asker diyor ki otur oturduğun yerde. Fazla da burnunu sokma bu işlere. Olayı örtbas et, senin işin bu diyor.

– *Bölgede JITEM de var ayrıca bunu yapabilecek. JITEM Türklere dokunur muydu?*

Ben JITEM’in çok kullanıldığını düşünüyorum. JITEM içinde suç işleyen kişiler vardı mutlaka. Ama çoğu insan da JITEM adını kullanarak suç işledi. Geldiler o yörenin esnafına, iş adamlarına ben JITEM’den geliyorum, bana para ver dediler. Haraç topladılar. Veya JITEM’in bilgisini kullandılar. Mesela gelip, sen falan tarihte PKK’ya para ödemişsin diyerek şantaj yaptılar. Birisi gelmiş gırtlığınıza yapışmış, para istiyor. İster istemez verirsiniz parayı. Beni tehdit etseler ben de veririm. Orada çocuğum çocuğum, ailem var. Sen devlet olarak bu başıbozukluğu ortadan kaldıracaksın, bu insanları gelip tehdit etmelerini önleyeceksin. Yoksa gece yarısı benim de evimin kapısını bir terörist çalsa açmak zorundayım. Silahsız bir vatandaşım. Vatanseverlik ayrı, oradaki baskı ayrı. Aileni, çocuğunu çocuğunu korumak zorundasın. Tabi ki onları içeri alırım. Tabi ki yediririm içiririm.

Siz ne kadar araştırırsanız araştırın, duyduklarınız yapılanların onda biri bile olamaz.

– *Bolu Komando Timi'nin bir köyü yakışına şahit olan bir askerle konuşmuştum. Savaş, çatışma onu çok etkilemiyordu. Ama o köyün yakılışı, babalarının dövülmesi esnasında çocukların ağlaması onu müthiş etkilemiş, rüyalarına girmiş yıllarca...*

Tabi. İşin en kötü yanı o. Bizim kültürümüzde bir erkeğe eşinin, çocuklarının yanında hakaret edilmez, darp edilmez. Bu onun erkeklik gururunu kırar. Çocuklar için de baba figürü yüce bir figürdür. O figürün yıkılmaması lazım. Ama bizim o dönemdeki askeri uygulamalarda köy meydanına insanları toplayıp, çoluğu çocuğuyla hepsini beraber evinden çıkartıyordunuz. Bir evde zaten on on beş tane çocuk oluyor. Bazılarının iki tane üç tane eşi oluyor. Ya sen bu adama illa ki bir şey yapacaksan adamı götür arka tarafta döv, orada söv. Yok! Çocuklarının önünde, herkesin gözü önünde bunu yapıyorlar. Şunu düşünün. On yaşında bir çocuksunuz. Bu çocuk ebediyen devlet düşmanı olur. Ve ilk fırsatta dağa çıkar. Siz o hareketinizle bir haneden on kişi yaratmış olursunuz.

İnsanın, beğenirsiniz beğenmezsiniz, hanesi kutsaldır. Yuvasıdır o ya. O yuvadaki eşyaları çıkardınız, kırdınız dök-tünüz, kibrit çaktınız, yaktınız, ağılını yaktınız, hayvanlarını yaktınız, ekili arazisini yaktınız... O devlet aklına şunu sormak lazım: “Ey devlet, acaba sen terörle mücadele adına, Türklerle Kürtler arasına hiç bitmeyecek bir kan davası mı sokmak istedin?”

– *Sizce neden bu kadar vahşice davrandılar? Mesela köylülerin bıyıklarını yolmuşlar. Bu da çok onur kırıcıymış o yörenin kültüründe. Git köylülerin bıyığını yol diye emir mi aldı askerler?*

Bu acziyetten kaynaklanıyor. Siz bir bölgenin komutanısınız mesela. Göreviniz o bölgedeki teröristleri etkisiz hale getirmek. Ele geçirmek, zayıat verdirmemek, o bölgeyi korumak. Siz bunda başarısız oluyorsunuz. Teröristler sizi hallaç pamu-

ğu gibi atıyor. Habire karakolunuzu basıyorlar, zayıat veriyorlar, operasyonda bir sürü şehit veriyorsunuz. Adamlar çetin. Gücünüz onlara yetmiyor, hırslanmışsınız, hıncınız var, kininiz var, öfkeniz var. Geliyorsunuz vatandaştan çıkartıyorsunuz acısını. Elinizdeki imkânlarla başarılı olamadınız diye başarısızlığın intikamını öyle çıkarıyorsunuz. Burada şu ortaya çıkıyor: Kamu görevlileri, askeri, polisi bu tarz bir mücadelede gerekli donanımına sahip değillerdi.

Bu işin psikolojik boyutu da var. Sadece askeri boyutu yok. Bu insanlar gidecek vatandaşla temas edecek. Temas ettiğinde bunun yanlış yapmasını önleyecek bilgi, birikim yok. Artı yaptığı şeyin bir cezai müeyyidesi yok. Eğer bir cezai müeyyidesi olsa yapmaz onu. “Ya ben bu haltı yiyorum ama sürüm sürüm sürünürüm kardeşim. Yanıma koymazlar bunu,” diye düşünmesi lazım. Eğer Allah korkusu yoksa, bir vicdani engeli yoksa, devlet kanuni müeyyide ile bu caydırmayı sağlamak zorunda. O da yok. Faşist bir düşünce yapısı var: “Kürt diye bir şey yok, bunlar zaten vatan haini. Yediği ekmeğe ihanet eden hainler hepsi.” Hınç var. Irksal bir nefret var. Artı ben bu vatandaşla karşılaştım ama nasıl davranayım diye bir derdi yok. Ne yaparsam yapayım bu benim yanıma kâr kalır rahatlığı var. Bu bir savaş, savaşta her şey mubahtır rahatlığı var. Siz ne kadar araştırırsanız araştırın duyduklarınız yapılanların onda biri bile olamaz.

– Bazen çok şüphe ettiğim bile oluyor. Bu kadar olabilir mi diye. Öyle şeyler anlatılıyor ki korku filmi gibi...

Burada şu da var: 1997 yılında Bitlis merkezde yapılan bir operasyonda bizim dört tane uzman erbaşımız çatışma esnasında terörist bölgede kaldı. Bunlar sözleşmeli uzman erbaş. Profesyonel asker diyebileceğimiz bir yıllık iki yıllık sözleşmeyle orduda kalanlar yani. Orası çok engeli, ormanlık ağaçlık bir yer. Bizim birlik onları alamıyor, teröristleri püskürtemiyor,

çok iyi bir mevzideler. Nisan ayının 11'indeydi. Hava çok erken kararıyordu. Hava kararınca da bir şey yapamıyorsunuz. Sabaha kadar onları işkenceyle öldürdüler. Arkadaşlar bunu duyuyor. Sabaha kadar o işkence sesini işitiyor. Biz orada iki yüz kişi falanız. O iki yüz kişiyi bir daha durduramazsınız. Ya şu köye gideceğiz, bakın nazik davranın, kibar olun... Artık bunlar bahaneye bakarlar. Niye gözünün üstünde kaşın var gibi. O yaşadığı travmayı bastıracağı, tatmin edeceği bir yer aramaya başlarlar. Bu işin yapısında bu var. Bunu ancak çok sıkı bir kanuni müeyyide ile engellersin. Eğer bu haltı yersen en az yirmi yıl yersin, hayatın kayar dersin ancak bastırabilirsin. Bunun dışında bir şey engelleyemez. Bir de tam tersine yukarısı da bunu teşvik ediyorsa, en iyi Kürt ölü Kürt'tür diyor, çığlıklar atıyorsa mümkün değil önünü alamazsın.

– Bölge halkıyla konuşurken kafamda tam olarak yerleşmedi. Kim yapıyordu tüm bunları. Bir Jandarmadan bahsediliyor, bir Özel Harekat Timlerinden bahsediliyor, bir normal askerlerden bahsediliyor, bir de JITEM diye bir şey var. Bunların farkları ne birbirinden?

Askerî harekât bir merkezden idare ediliyordu. Güvenlik komutanlığı vardı. Diyarbakır için konuşalım. Diyarbakır Güvenlik Komutanlığı. Diyarbakır kırsalında yapılacak operasyonlar, Diyarbakır Güvenlik Komutanlığı'ndan planlanır ve tatbikatı yapılırdı. Örneğin operasyon yapılacak. Kimler katılacak buna? Diyarbakır Komutanlığı'na bağlı Diyarbakır'ın birlikleri var, Bingöl'ün var, Elazığ'ın var, civar illerin var, artı dışarıdan gelen Bolu Komando Tugayı'nın birlikleri var. Bunların hepsi aynı komutana bağlıydı. İl Güvenlik Komutanlığına bağlıydı. Onun bir karargâhı vardı. Harekât subayları vardı. Bu operasyonları planlayanlar kendi sorumluluk bölgesinin haritasını açıyor, faaliyetlerini planlıyorlardı. Biz önce şu bölgeyi boşaltacağız, temizlik harekâtı yapacağız burada, sonra bura-

yı, sonra burayı, zamanla bu bölgeyi tamamen temizleyeceğiz, şuradaki ulaşımı güç olan, bizim ulaşamadığımız ama teröristlerin sürekli ulaştığı, lojistik destek aldığı belli dağ köylerini, mezraları boşaltacağız diyorlardı. Terör örgütünün üst bölgesi dediğimiz lojistik tertibatının yığıldığı mağara, sığınak ve barınakların bulunduğu bölgeler vardı. O bölgeye çok yakın köy ve mezraların bu plana göre ivedilikle boşaltılması lazımdı. Burada yaşayanların şehir merkezine göç ettirilmesi lazımdı. Bunu onlara tebliğ ettik ama gitmiyorlar, nasıl yapacağız şimdi? Bu bölgeye gideceğiz, zorla köylüleri çıkartacağız, evlerini yakacağız ve onları göçe mecbur edeceğiz denildi. Burada bu Güvenlik Komutanlıklarının hepsinin bağlı olduğu bir Olağanüstü Hal Bölge Komutanı vardı. İşte o dönem başında Hasan Kundakçı var. O bahsetmiş olduğunuz normal askerler, Özel Harekatlar, Polis Özel Harekat Timleri, geçici köy korucuları hepsi bu bünyeye bağlıydı. Hepsi bir merkezin planına uygun hareket ediyordu. Koordine halinde çalışıyorlardı. Kimse ben gideyim, kendi başıma operasyon yapayım demiyordu o dönemde. O daha önceydi.

– *Bu faili meçhulleri yapanlar kimler?*

Faili meçhulleri yapanlar genelde bizim JITEM dediğimiz Jandarma İstihbarat yapılanması var idi... Size şöyle bir örnek vereyim, daha net anlayacaksınız. Falan köyde, falan mezrada bir işbirlikçi milis var, örgüte lojistik destek sağlıyor, teröristleri yediriyor, içiriyor, besliyor, tedavisini sağlıyor. Diyelim ki yirmi haneli köyde bir kişi bu. Bir gece yarısı terörist kıyafetli kişiler geliyorlar, bu adamı evinden zorla alıyorlar, gidiyorlar ıssız bir dere yatağında öldürüyorlar. Ama kıyafetleri terör örgütü kıyafetleri. N'oldu? Bir cinayet işlendi burada. Dolayısıyla savcılığın hemen el koyması gereken adli bir vaka bu. Ertesi gün savcı geliyor. Tabi olay mahalline Özel Harekat Birlikleri de geliyor. Asker geliyor, vatandaşa, "Vah vah, geçmiş olsun!

Dün gece k y n ze terör  rg t  gelmiş. Falanca şahsı da ka-
cırıp öldürmüşler. Başınız sağ olsun!" deyip gidiyor. Köylü bu
gelenlerin aslında PKK'lı olmadığını, JITEM'e bağlı terörist kı-
yafetli elemanlar olduğunu biliyor.

JITEM bunu niye yapıyor? Siz milislerle yasalar çerçevesin-
de mücadele edemiyorsunuz. Suçüstü yapmanız lazım, maddi
delillerini bulmanız lazım. Bunu yapsanız bile şahıs yargılana-
cak mahkemede. Acaba hüküm giyecek mi giymeyecek mi?
Giyse ne kadar giyecek? Mevcut yasalarda bunun cezası ne
kadar? İki ay,    aydır belki, belki bir senedir. Ama şahıs bu
devam eden yargılama sürecinde altı yedi ay boyunca yine mi-
lislik yapmaya devam edecek. Kardeşim burada savaş huku-
ku var diyor. Benim bununla normal şartlarda başa çıkmam
mümkün değil. Halk desteği almış bir gerilla hareketini askeri
metotlarla yenemezsiniz, mümkün değil. Ki PKK olayı halk
desteği almış bir gerilla hareketidir. İşte devlet o dönem suça
girdi. Anayasa'ya göre, kanunlara göre konusu suç teşkil eden
fiiller yaptı. Ama bunu gizleyerek yaptı. Derin devlet denilen
olay bu aslında. Biz onlarla bu şekilde adam adama daha iyi
mücadele ederiz, lojistik desteği keseriz diye d ş n ld .

*Bizimki daha çok devlet faşistliği. Biz halkı hor gören bir
zihniyetin  r n y z.*

– Köy yakma olaylarında şahit olduklarınız arasında sizi en
Çok etkileyen şey neydi?

Etkilenme şöyle oluyor: Köylere gittiğiniz zaman şimdi genç-
ler zaten bir yere gitmiş oluyor. Mersin'e gitmiş, büyük şehir-
lere gitmiş, İstanbul'a gitmiş. Bir kısmı dağa çıkmış, bir kısmı
başka yerlere kaçmış. Köyde kalanlar zaten belli bir yaşı devir-
miş insanlar, kadınlar ve çocuklar. şimdi burada vicdanen çok
rahatsız oluyorsunuz. Benim şu anki bilinç seviyem olsa ben
Çok etkilenirdim. Ama o yıllarda yaş 22-23. İnsan biraz daha
şuursuz oluyor. Çok fazla merhamet de etmiyorsun. Daha

bencilce düşünüyorsun. Kendi tarafını düşünüyorsun. Benim beraber çalıştığım arkadaşlarımdan hepsinde ileri derecede faşistlik vardı. Faşistlik dediğim illa ırk faşistliği değil. Türklük ülküsü filan. Bizimki daha çok devlet faşistliği. Biz halkı hor gören bir zihniyetin ürünüyüz. Harp okulunda yetişenler halkı hor görür. Halk cahildir, sürüdür. Halk kendini idare edemez. Her şeyi en iyi biz biliriz. Biz hâkimiz, efendiyiz. Onlar bizim buyruğumuz altında yönetilecek insanlardır. Bu beyazlarla zencilerin ilişkisine benziyor. Onun başına geleni çok umursamazsın. Aynı şeyi benim köyüme yapsalar ben nasıl tepki veririm. Ama orası olunca ne oldu, bizim vicdanlarımız tatile çıktı.

Efsaneler konuşurduk. “Yemin etmişler ya. Kızlar bizler Kürdistan kurulmadan evlenmeyeceğiz diye yemin etmişler!” “Bunlar çok nankör, bak görmüyor musunuz arazisi ne kadar bereketli. Batıdaki insan niye ayaklanmıyor. Nankör bunlar canım.” Benim insanımda da bu düşünce var. Bu Kürtler nankör. Ama Kürtlere yapılanı görmüyor ki. Biz de öyle telakki ediyorduk.

– *Özel birlikler ne sıklıkla operasyona giderdi?*

O dönemler çoktu. Yılın 150-200 gününe yakını arazide geçirdi. O insanların düşünebilmesi için özgür bir ortamda olması lazım. Kimseyle temas etmiyorlardı. Askerin hayatı çok basit aslında. Siyah ile beyaz vardır hayatında. Başka renkleri tanımaz asker. Böyle bir şey mümkün değil ki. Bir insan ya mutlak iyidir ya mutlak kötüdür. Böyle bir dünya yok.

– *Çok somut örnekler üzerinden konuşmayı sevmiyorsunuz galiba?*

Meselenin neden kaynaklandığını konuşmak, özüne inmek daha önemli geliyor bana. Olaylara şahit olduğunuz zaman, hani ben bazı örnekler verdim; o çobanın öldürülmesini, cese-

din kulağının kesilmesini, ev yakmaları, adam dövmeleeri, hırslılıkları... O potansiyeli görüyorsunuz. Benim en sevdiğim arkadaşım da bunu yapıyorsa, hiç yapmaz dediğim adam bunu yapıyorsa herkes bunu yapabilir. Olay neye bağlı, bu önemli. Fırsat ve imkâna bağlı. Onu men edecek bir sistem yok. Meşru bir kılıf bulunmuş. OHAL adı altında bir kılıf bulunmuş, yargı ona teslim olmuş, savcılar ona teslim olmuş. Diyelim ki falanca köy muhtarını almış, götürmüş, sığınak bölgesini göstertmiş, onu orada öldürmüşler. Onun teröre müzahir bir adam olduğunu öğrenmişler. Bu belki gerçek belki yalan. Belki hasmı bu istihbaratı verdi. Kimse düşünmüyordu bunu. Şüpheli yeterliydi, itham yeterliydi. Yarın onun öldürüldüğü anlaşılsa buna üzülecek adam da yoktu. "Kardeşim bu bir savaştır. Savaşta her şey olur. Kurunun yanında yaş da yanar." Düşünce bu. Dolayısı ile ne kadar arttırırsanız arttırın bu örnekleri, çok fazla.

– Bitlis - Tatvan civarında o dönem çok ağır cinayetler işlenmiş. En kötü yerlerden biriymiş orası. Siz orada görev yapmışsınız. Neden o bölgede bu kadar ağır cinayetler yaşandı?

Van-Tatvan karayolu uyuşturucu ticaretinin en yoğun yapıldığı yerlerdir. Hakkâri üzerinden gelen trafik Van-Tatvan üzerinden devam eder. Orada üç tane karakol var. Ama onların hiçbirisinde uyuşturucu ile mücadele edecek donanım yok. Ara sıra yem olarak önden gönderip bir iki araç yakalatıyorlar ama asıl trafik devam ediyor. Bütün uyuşturucu trafiği oradan geçiyor. Bu yapıdan OHAL ortamında nemalanan görevliler olduğu için de bu işler bitmedi. Hep kirli kaldı. Maalesef bunun içerisinde kamu personeli de var. Herkes bundan nemalandı. Bundan menfaat sağladıkları için üstünü kapatmaya çalıştılar. Korkunç paralar kazanıyorlar bu işten. Devlet gırtlığına kadar suça bulaşmış durumda.

– Galiba en büyük cinayetlerin gerçekleştiği yerler de uyuşturucu trafiğinin en yoğun olduğu yerler. Lice, Tatvan Karayolu.

Tabi, aynen öyle. Hakkâri, o taraflar...

Çok büyük bir savaş yaşadık biz otuz yıl boyunca. İnılmaz bir savaş yaşadık. Ama herkes bunu görmemek için elinden geleni yaptı. Yok, bu savaş değildir. Bu bir iç güvenlik meselesidir denildi, küçümsendi. Biz onları hallediyoruz. Biz onları bitiriyoruz. Halbuki bu bütün bölgeyi içine alan bir yangındı. Küle çevirdi. Bundan zarar görmeyen hiç kimse kalmadı ki. Bizim yere göğe sığdıramadığımız Kurtuluş Savaşı'nda zayıyatımız 7 bin kişi falan. Kayıtlara geçmiş 40 bin kişiyi kaybetmişiz, adına savaş demiyoruz. Bir ülkenin tüm kaynakları oraya akıtılmış. Bundan büyük savaş yok ki. Hala isteniyor ki bu belirsizlik devam etsin. Bu eski düzen devam etsin. Bu dayatma devam etsin. Ya sev ya terk et. Sapık bir zihniyet! Yazık! Sen nerden geldin kimi kovuyorsun. Dağdan geldin bağdakini kovuyorsun.

Hayat sizi çok çeşitli testlerden geçiriyor...

– Siz hayatınız boyunca kaç kişinin öldüğünü gördünüz? Asker ya da PKK'lı? Aklınızda aşağı yukarı bir tahmin var mı?

Ben aktif birimlerde çalıştım. Bölgede toplam beş sene görev yaptım. Bir buçuk sene Komando Tim Komutanlığı, iki sene Özel Harekat Bölük Komutanlığı daha sonra da Batman'da Özel Harekat İstihbarat Eğitim Subaylığı yaptım. Dönem olarak çok yoğun çatışmaların olduğu bir dönemdi. İster istemez kahraman olmak zorunda kalıyorsunuz. Ya ölüyorsunuz, ya kahraman oluyorsunuz. O tecrübeyi çok sık yaşadım. Benim bizzat birebir kaç kişinin ölümünü gördüğümü soruyorsanız 50 tane teröristi buldu.

Tabi askerlerden de çok ölüm gördüm. Çeşitli pusulara düştük. O kadar fazla olmasa da çok gördüm. Benim bir özelliğim oldu. Ben emsallerim içerisinde kendimi çok başarılı

görüyorum. Çünkü bu işin doğasında operasyona gidersiniz, teröristi ele geçirirsiniz, sizden de illaki yaralanan, şehit olan olur. Benim operasyonel dönemdeki meslek hayatım boyunca hiç şehidim yok. Bir erim kazayla şehit oldu. Araca binerken makineli tüfek ateş aldı arkadaşı tarafından vuruldu.

– *Böyle bir vaka rapora kazayla ölüm diye mi girer yoksa o da çatışma sonucu şehit oldu diye mi geçer?*

Şehit oldu, görev esnasında vuruldu denir. Ta ki o şehidin akrabaları varsa bir tazminat alsın, geride kalanların çocukları bir maaş alabilsin diye. Orda bir iyi niyet var. Şehittir de sonuçta. Çünkü göreve gitmek maksadıyla hazırlanıyordu.

– *Akrabaları bilir mi bunu?*

Bilmesine gerek yok. Sizin oğlunuz ya da eşiniz kahramanca mücadele ederken şehit oldu denir.

– *Ama bunun öbür türlü bir yönü var. Bunu bilmediği zaman içinde kin büyütüyor...*

Öbür türlü de daha kötü ama. Kendi arkadaşı vurmuş. Bir sürü şüphe doğar. Ne şekilde oldu acaba? Buna bir kılıf mı uydurdular? Bunu birisi öldürdü de bir kılıfa mı soktu? Başka türlü şeyler olur. Aslında kazaydı. Bu tür kazaları terör örgütü de çok yaşıyor. Onlardan da yanlışlıkla birbirini öldüren çok var. Silahın olduğu yerde çok oluyor bu.

Bir de trafik kazasında şehit verdim. O da motorlu intikalde araç devrildi, arkasında erler de vardı. Araç devrildi, ters döndü, üç erim şehit oldu orada. Ama çatışmalarda benim şehidim yok. Yaralım var. Bu çok başarılı bir şeydir. Niye böyle oldu. Çünkü gerekli emniyet tedbirini alıyor, bölgeye intikal etmeden önce keşif yaptırıyor, belli noktalara destek unsurları yerleştiriyordum. O sabrı gösteriyordum. Çoğu sabretmeden gidiyordu operasyonlara.

– O dönemde görev yapmış bir komando askerle konuşmuştum. Ama özelden aktardı yaşadıklarını. Kitaba girmeyi kabul etmedi. P’nin ekibindeymiş. Dedim “P. yargılansın ister misin, ne düşünüyorsun? “ Assınlar o adamı ya!” dedi. N’oldu dedim. “Benim bütün birliğimi tedbirsiz, koyun gibi operasyona gönderdi. Ve benim orada birliğimin çoğu öldü. Benim de tek kulağım işitmiyor o operasyondan sonra,” diye cevap verdi.

Tabi orada bir sürü emir komutada yaşanan yanlışlıklar, yanlış planlamalar var. Zaten terörle mücadelede verilen zayıfların yüzde doksanı yanlış sevk ve idareden kaynaklanıyor. Her seviyede komutan buna dahil. Başındaki Tim Komutanı’ndan başlıyor bu tedbirsizlik, bölük komutanına, tabur komutanına gide gide yukarıya kadar gidiyor bu.

Mesela bir sırt noktasından geçeceksiniz. Oraya arka arkaya tin tin tin koyun gibi giderseniz, eğer bir terörist mevzi varsa, onların tepeci dediği emniyet unsuru varsa sizi fark eder, orada bekler. Tam menzile girdiğiniz zaman ateş eder. En az en öndeki üç dört kişiyi düşürür. N’oldu? Zayıt verdiniz. Bu doğal değildir aslında. O boyun noktasından geçmeden önce belli noktalara elinizdeki roket atarları, makineli tüfekleri, uçaksavarları mevzilendirirsiniz. Ve o bölgeyi belli bir taktikle geçersiniz. Sıçrama tekniği diyoruz biz. Birbirini himaye ederek, açılarak önce bir öncü unsuru gönderirsiniz. Ateş edilse bile karşı taraftan, anında arkadaki destek unsurlarından bir karşı ateş gelir ve zayıt vermeden kurtulursunuz.

–Bunu bilmediklerinden mi yapmıyorlardı diğerleri?

Hayır, ihmalden kaynaklanıyordu. Yorgunluktan. Bir de intikal güzergâhınızda o kadar fazla riskli bölge vardı ki, “Hangi birine tedbir alayım!” diye düşünüyorlardı. Sonra “Sabah sekizde o bölgede olacaksın. Gün ışımadan yerini almış olacaksın,” diyorlardı. O zaman yetişemem diye düşünüyor, emniyet

tedbirleri arka planda kalıyor. Hız, zaman ön plana geçiyor ve zayıat veriyordunuz. Ben “Gerekirse geç kalalım, çünkü hayatın telafisi yok,” diyordum.

Bu işin en alt boyutu. Bir de üst boyutta operasyon olarak mantıklı planlamaların yapılması lazım. Ben çoğu operasyonda komutana direndim. Geri adım attırdım. Git dedi, emir verdi, gitmedim. Çünkü gittiğim zaman başıma geleceği biliyorum. Şehit vereceğim orada. Komutan benim kadar araziye, çatışmanın gerçeğini bilmediği için, harita başında bölgeyi nispeten daha kolay ele geçiriyor. Masa düz, konforlu. Üzerinde bir ok çiziyor, “Sen şuradan şuraya bir git, orayı ele geçir,” diyor. Şuraya gitmek demek benim iki günlük intikallim demek.

Üst rütbedekilerin bölgeyi bilen astlarına danışması lazım. Bir insanın egosu şişirse, her şeyi ben biliyorum diyorsa astını dinlemez ve mantıksız kararlar ortaya çıkar. Ben bir operasyona gideceğim zaman tim komutanlarımı çağırıp soruyordum. Astsubay bunlar. Arkadaşlar şu operasyona gideceğiz, n’apalım? Nereden intikal edelim, güzergâhımızı nasıl seçelim? Onlar araziye daha iyi bildikleri için bana yol gösteriyorlardı. Ama öbür türlü olsaydı, arkadaşlar görevlerinizi bildiriyorum, Nedim sen şuradan gideceksin, Güngör sen şuradan deseydim elleri mahkûm tamam deyip yapacaklardı. Zayıat vermek tesadüfî bir şey değil. Kimse uğraşmıyor. Bizim insanımız biraz tevekkül sahibi. Kervan yolda düzülür diyorlar. Biz verdiğimiz zayıatların onda dokuzunu acemilikten veriyoruz.

– Bu tür zayıatlar basına yansır mı?

Bunlar basına yansmaz. Bir kısmı arazide yanlışlıkla kendi askerini vuruyor. Bazı askerlerimiz sırtından G3 mermisiyle şehit olmuştur mesela. Burada bir art niyet yok. Tamamen berikisizlik var.

Ne askerimiz, ne subayımız yeterli eğitimi görmüyor. Bu-

nun eğitimi olmaz zaten. Bu tecrübeyle kazanılır. Ben sekiz sene okudum. Dört sene askerî lise, dört sene harp okulu, bir sene piyade okulu, komando okulu. On yılı buluyor. Sayı saymayın sekiz sene okudum. Sonrası uzmanlık okulları. Ama mevzi almayı uzman çavuştan öğrendim.

– *Merak ediyorum, ben elektrik mühendisiyim. Kendi mesleğimi hiç sevmiyorum. Askerler mesleklerini sever mi? Severecek mi yapar, işi olduğu için mi yapar, manevi bir bağı var mıdır?*

Yok... Şöyle diyeyim. Eski jenerasyon bitti. Eskiden böyle vatan millet Sakarya edebiyatı oluyordu. İnsanlar motive oluyordu. Fedakârlık. Askerlik namustur şudur budur. Şimdiki gençler askerliği daha çok prestijli bir meslek olarak görüyor. Şu dönemde idealist olarak bu mesleğin seçildiğini düşünmüyorum.

Hayat sizi çok çeşitli testlerden geçiriyor. Ben önceden kendimi çok cesur zannediyordum. Kıtaya çıkmadan önce. Siz her şeyi okullarda teorik öğreniyorsunuz. Gerçek askerlik savaşmak demektir. Hiç savaşmadan ömrünü masa başında tamamlayanlar da var. Ben kıtadayken mehter marşı dinliyorum. Oooo, kahramanım. Bıraksalar tek başına koşacağım, vatani kurtaracağım. İlk operasyona gittiğimde bir ateş yedik, ben yerden kalkamıyorum korkudan. Kalkmak istiyorum. Ellerim, kollarım beynimin komutunu dinlemiyor. Gerçek bir tehdit altında, size ateş ediliyorsa alışana kadarki o süreç içerisinde çok korkuyorsunuz. Şuurunuz kayboluyor. Çatışmada kalkıp çiçek toplayanlar mı dersiniz, gülümseyenler mi dersiniz, gülenler mi dersiniz. Şuurunu kaybetmiş artık. Hayatınızda ilk defa bir tehdit altındasınız. Birisi size ateş ediyor, kafanızı kaldıramıyorsunuz, kurtuluş ümidiniz hiç yok. Eğer bir itikadınız da yoksa orada bittiniz.

O merminin başınızın üstünden geçerken bir şaklama sesi var böyle, o anda zaten toprağa gömülmek istiyorsunuz. Başınıza bir geliyor, iki geliyor, üç geliyor. Zamanla bunu ka-

nıksamaya başlıyorsunuz. Sonra da alışılıyorsunuz artık. İş ölüm noktasına geldiği zaman ancak orada insan kendini tanıyabiliyor. Ha ben hep korktum. Tüm çatışmalarda korktum. Ama korkuyu kontrol altına almayı öğreniliyorsunuz sonradan. Korktuğunuzu astlarınıza belli etmemeyi öğreniliyorsunuz. Bir görseler başlarındakinin korktuğunu hiçbir şey yapamazlar.

Benim ilk bölük komutanım, kulakları cınlasın, yüzbaşıydı. Çok cesur bir adamdı. Hiç eğildiğini görmedim çatışmada. Bölüğü tutana aşk olsun, canavar gibi bölüktü. Tayin oldu. Yerine bir üst teğmen geldi aynı bölük kedi gibi oldu. Çünkü bölük komutanı değışti. En arkadan geliyor, tedbirli hareket ediyor falan filan. Onun o ruh hali mahiyetine yansıyor.

–Bütün bunlara şahit olan ya da yapan insanlar sivil hayata döndüğünde ne oluyor?

O dönem askerlik yapmış olanlar arasında operasyonlara katılmış, akli dengesini bozmuş insanlar var. Kendi çevremde de var. O dönemde her seviyedeki görevliler mutlaka bir travma yaşadılar. Bazılarında kalıcı oldu bu. Mesela bir astsubayımdan bahsedeyim size. Gencecik, yeni çıktı. Astsubay Kıdemli Çavuş. Tatvan Özel Harekat'ta görevliydi. Oradan Antalya'ya tayin oldu. Bankanın bir tanesinden kredi istiyor. Banka buna kredi vermiyor. Bir cipe on tane askeri doldurdu. Silahla gitti bankayı bastı. Atıldı meslekten tabi. Normalde bu çocuk astsubay. Eğitimli, bilgili profesyonel bir asker yani. Yoğun çatışmalara girdi çıktı, girdi çıktı, demek ki orada dengesini yitirdi. Şu anda güç bela hayatını idame ettirecek durumda. Doğudaki görevinden sonra onu hemen batıdaki görevine atamak değil, önce ciddi bir psikolojik muayeneden geçirmek lazımdı, varsa bir şeyleri tedavi sürecine almak lazımdı. Sonuçta siz bu adamı yine silahlı bir göreve atılıyorsunuz yani. Banka kredisi vermedi diye on tane silahlı adamla bankayı basıyor. Daha ileri de gidebilirdi. Oradaki insanları öldürebilirdi de.

O dönem Özel Harekatlarda görev yapmış erbaş ve erlerimizde bunun gibi çok vakıa vardır. Bunlar inceleme konusudur. Bir diğeri köyüne döndü mesela. Köyünde bir hasmı var, gece pusu atıyor, adamı öldürüyor. Askerde pusu atmayı öğrenmiş.

– O dönemde görev yapan askerlerin ruhsal dengeleri bozuldu ama ne yaşadıklarını da çok anlatamadılar galiba.

Düşünün, geceleyin küçük bir mevzidesiniz, orayı korumakla mükellefsiniz. O dönem terör örgütünün en çok yaptığı eylemlerden biri üst bölgede kalan erlerin olduğu mevzilere sızıp, geceleyin mevziye el bombası atıp, bir mevzide dört beş kişiyi öldürmek. Yoğun bir eylemdi bu. Bir taraftan sahte bir saldırı başlatıyordu, diğer taraftan herkesin dikkati oraya yönelmişken gizlice sızıyorlardı. Şimdi çok insan bunu yaşadı. Benim görev yaptığım bölük de bunu yaşadı. Mevziyi ele geçirdiler. El bombası atıldılar. Dört erimiz öldü birisi sağ kaldı. Sağ kalanın psikolojisini düşünün. Yirmi yaşında bir çocuksunuz. Gece bulunduğunuz yere saldırı oluyor. Yediğiniz içtiğiniz arkadaşlarınız yanınızda öldürülüyor. Siz canınızı ölü taklidi yaparak kurtarıyorsunuz. Ondan sonra kafayı yedi diyorlar ya, iyi, sadece kafayı yemiş, ödü patlamamış, ölmemiş.

– Asker tanıklıklarında bir de şu çok dikkatimi çekti. Sivil hayata geçtikten sonra insanlar ya dine tutunup ayakta kalıyor ya da alkole bağlanıyor. Özellikle gazilerin travmaları anlatılamaz.

Tabi, tabi. O çok kötüdür. Uzvunu kaybetmiş adam. Buna dayanmak çok zor. Kolay bir hayat değil. Herkes kaldıramaz bunu. Allah sabır versin. Doğru, orada insanlar ya alkole sarılıyor, unutmaya çalışıyor o baskıyı ya da dine yöneliyorlar. O şekilde uyuyabiliyorlar.

Çok korkunç ortamlar. Bunu yaşamak lazım. Burada anlatılamaz, tasvir edilemez. Hava aydınlıkken bir şey olmuyor. Gece karanlıkken bir sessizlik çöküyor. Hele hele ay yoksa

hava zifiri karanlık. Adamlar geliyorlar. Sürüne sürüne mevzie kadar geliyor. En kutsal şeyiniz, can güvenliğiniz yok. Her an bir el bombası düşebilir yanınıza. Yanınızda da çıkabilir her an. Ve zaman geçmiyor gece olunca. Korkudan ateş yakamıyorsunuz soğukta. Bekliyorsunuz. Hareket edemiyorsunuz. Yorgunsunuz, uyku bastırıyor bir taraftan. Korkudan uyuyamıyorsunuz. Normalde bizim askerimiz uyur. Ama çatışma ihtimali varsa para versen uyumaz, uyuyamaz. Hele hele tezeresi yakınsa uyumazlar. Aman son anda bir şey olmasın.

Ben o dönem anlatırken anneme hiçbir şey söylemezdim. Ya, çok rahatım burada, hiçbir şey yok diyordum. Benim neler yaptığımı, neler yaşadığımı hiç bilmezler. Anlatmıyordum. Telefonla ara sıra konuşurduk. Yok ya derdim bizim buralarda hiçbir şey yok. Her şey dört dörtlük. Anlatsanız evde uyku uyuyamazlar ki. Anlatsanız psikolojileri sizden beter bozulur.

– İnsan askerlik döneminde çok derin düşünemiyor galiba. Daha çok sivil hayata geçip uzaklaştıktan sonra yaşananlara eleştirel bakmaya başlıyor.

Bu biraz bencillikle alakalı. Şunu açık konuşmak lazım. Batının insanı orada yaşayan insanları ikinci sınıf, üçüncü sınıf insandan sayıyor. Pek önemsemiyor. Onu kendisi gibi bir birey olarak görmüyor. Sevmiyor da. Ki bu terör olayları nefreti de körükledi. Tabi o bölgede görev yapmak zorunda kalması, zor şartlarda çalışması, arkadaşlarını kaybetmesi, kendisinin de bir tehdit altında olması onu iyice zıvanadan çıkarttı. Karşısındaki o halkı gördüğü zaman kanı beynine sıçırıyor o insanların. Biz bunlar yüzünden burada bunları yaşıyoruz diyor mesela. O gençlerin mevcut sosyolojik yapıyı analiz etmesine imkân yok. Terörün sebebi nedir, nereden kaynaklandı, devletin hangi yanlış politikaları onları bu duruma itti, devlet nasıl bunların kimliklerini yok saydı düşünemiyor. Kadın Türkçe bilmiyordu mesela. Kadını dövdüler Türkçe konuşsun diye.

Bu nasıl yanlış, sakat bir politikadır. Senin Kürt çocuklarına her sabah Türküm, doğruyum, çalışkanımı söyletmen nasıl sakat bir zihniyettir. İnsanların kendi anadilini konuşmasını yasaklıyorsunuz. Oraya gönderdiğiniz görevli de hep o faşist kafayla yetişmiş bir insan. Türkiye’de sadece Türk vardır. Ne mutlu Türk’üm diyene. Hayır ya. Biz sonradan geldik, onlar oradaydı. Onlar Mezopotamya halkı. Binlerce yıldır orada zaten.

Normalde Doğu’ya gittiğiniz zaman misafirperverlikte onlarla yarışamazsınız. Sizi alır, bütün imkânlarını size donatır, korur kollar. Ama siz tutup da bir işgal ordusu gibi hareket ederseniz, onları tahkir ederseniz, onları ailesinin gözünün önünde döverseniz, yerinden yurdundan çıkartırsanız tabi ki size kin besler. Ben o yaşananlardan sonra bu halkın nasıl ayaklanmadığına şaşıyorum. Binlerce köy yakılmış yıkılmış. Biz mesela 1980’li yıllarda Bulgaristan’da olan soydaşlarımıza yapılanlara çok tepki gösterdik. Onlara baskı yapıyorlar, isimlerini değiştiriyorlar, Bulgarca konuşmaya zorluyorlar diye. Biz aynısını devlet politikası olarak bölge halkına uyguladık yıllarca. Oradaki bütün köylerin isimleri değiştirildi. Başkalarını ayıpladığımızın çok daha fazlasını yaptık yöre insanına. Sonra diyoruz ki yöre insanı niye bizi sevmiyor. Sevmes! Sen onun kimliğini yok sayıyorsun ya.

Ben bunları anlatıyorum bazı yerlerde, insanlar kızıyorlar. Sen bunları niye anlatıyorsun diye. Bunların anlatılması lazım. Bizim devletin kutsalını koruyalım diye koskoca bir milleti yalancı konumuna düşürmememiz lazım.

Foça Komando okulundayken konferans veriyordum yedek subay öğrencilerine. Onları biz sınır karakollarına karakol komutanı olarak görevlendiriyoruz daha sonradan. 300 kişi falandı galiba. Çeşitli üniversitelerden mezun olmuşlar, yedek subay olacaklar. Konferans esnasında bir yerinde bu ülkede bin yıldır Türk ve Kürt halkları beraber yaşıyoruz diye bir deyim geçti konuşmamda. Birisi el kaldırdı. Zannettim bir şey

soracak. “Yanlış söylüyorsunuz. Türk ve Kürt halkı yoktur. Bunlar kendini Kürt zanneden Türk kavimleridir,” dedi. Bizim insanımızın damarlarına faşizm zerk etmişler biraz. Tekleştirmişler. Türk olmayı bir üstünlük, Kürt olmayı aşağı bir şey görmek, sakat bir zihniyet bu. Toplumun yapısında bir yanlışlık var. Eğitim sisteminde var. Bu insanlar sonuçta geliyorlar subay oluyorlar, astsubay oluyorlar. Aşırı bir devlet faşizmi var. Devleti hükmetme aracı olarak görüyorlar. Hâlbuki devlet demokratik rejimlerde vatandaşa hizmet etme aracıdır. Haya-tın kalitesini arttırmaya yönelik düzenlemeler yapar. Vatandaşın mutluluğuna, refahına çalışır devlet. Bizde devlet baba! Vatandaş devlete hizmet eder bizde. Devletin bekası için insanlar kendilerini feda ederler, ölürler. Hâlbuki devletin görevi insanları yaşatmaktır, öldürmek değil.

Bir uzmanın bakış açısı beni etkilemişti o zaman: “Terörle mücadelenin başarı kıstası” dedi, “öldürülen terörist sayısı değildir. Tam tersine ne kadar az terörist öldürüyorsan bu savaşta o kadar başarılısın demektir.”

Bir örnek vereyim size. 94 yılında terörle mücadele açısından Diyarbakır Bölgesi genelinde en başarılı yıl olmuştur. 400 terörist ölü ele geçirilmiştir. Yıl boyunca yapılan tüm operasyonlarda Özel Harekatından, Komando Birliklerinden, dışarıdan gelen Bolu Komando Birliklerinden çatışmalar olmuş. Bir yılda bu kadar insan ölü ele geçirilmiş. Diyarbakır’ın ilçeleri içerisinde Bismil küçük bir ilçesidir. O sene sadece Bismil’den 500 kişi örgüte katıldı. Bakın biz bir yıl operasyon yaptık. Dünyanın masrafını yaptık. Dünyanın şehidini, yaralısını verdik, ele geçirdiğimiz terörist sayısından daha fazlası bir ilçeden koşa koşa gittiler örgüte katıldılar. Yapılanlar husumeti arttırıyor, kini körüklüyor, kökleştiriyor bu sorunu.

Terör örgütünün tezini ispatlamış olduk. Onlar çünkü şu tezi ileri sürüyorlar, “Kürdistan Bölgesi komple faşistlerin sömürüsü altındadır. Yeraltı yerüstü kaynaklarımızı bunlar sömürüyorlar, bunlar sizin ülkenizi işgal etmiş durumdalar.

Biz burada bağımsızlık mücadelesi veriyoruz.” Biz bu politika-mızla bu tezi ispatlamış olduk. “Evet, biz işgal ediyoruz orayı. Yeniden fethediyoruz orayı.” Benim en bozulduğum olay bay-
rak dikmekti sağa sola. Bayrak dikmek nedir? Malumu ilan etmektir. Orası yabancı bir memleket mi ki bayrak dikiyorsu-
nuz? Zaten bizim vatanımız, bundan şüphemiz mi var? Niye bayrak dikiyorsunuz? Bunlar yanlış şeyler. Kendinden şüphesi olan gider bayrağı diker oraya. Bizim vatandaşımızdan şüp-
hemizin olmaması lazım. Kendimizden şüphemizin olmaması lazım. O paranoyayı atlatması lazım orada görev yapanların.

– Sizce aynı yıllara bir daha dönme ihtimalimiz var mı? 90’lı yılların dehşeti bir daha yaşanır mı?

Yok. Şu an neden yok. İnsanlar şu anda barışın tadını aldılar. Bir daha bırakmazlar. Şimdi vatandaş o barışın nimetlerinden faydalaniyor. 1983’ten başlayıp da 2010’a kadar gelen kesin-
tisiz bir savaş ortamı vardı orada. Türkler de anladı. Sesi çok çıkan marjinal gruplara bakmayın. Asıl sessiz sakin güç bunu anladı. Ha, dedi, bizim birbirimizin boğazını kesmemize gerek yok. Bir arada da yaşayabiliriz. Bunu gördüler. Şu anda ge-
riye dönüş olacağını zannetmiyorum. Hükümetin popülizmi bırakıp bunu kurumsal yapıya dönüştürmesi şartıyla. Önce sağlıklı bir anayasa yapacaklar. Oradaki faşist maddeleri çıkaracaklar. Devleti bir hizmet mekanizmasına dönüştürecekler. Baktığınız zaman bugün AKP’nin söylediği bütün şeyler doğru HDP’nin tüm söyledikleri yanlış değil. HDP bir yerde doğru söylüyor. Devletin şu eski otokratik, buyurgan, tekelci, eli ma-
şalı yapısını bırakması lazım.

Şu an iki taraf da bilinçlendi. O taraf da bilinçlendi. Bizim zamanımızda halk haklarını bilmiyordu. Her şeyini bize teslim etmişlerdi. Direnci olmayan kurbanlık koyun gibiydiler. Zul-
me maruz kalıyordu, sesini çıkarmıyordu. Şimdi daha hakkını hukukunu bilen, bilinçli insanlar var. Yeniden o yapıya dön-

mek mümkün görünmüyor. Çünkü perde altından ittifaklar da güçleniyor. Dışarıya yansımıyor bunlar. Türklerle Kürtler arasında derin bir ittifak da başladı. şu anda Türklerle Kürtler bir ittifak virajına girdiler. Artık çok marjinal gruplar kaldı. Sadece burada devletin geçmişiyle yüzleşmesi lazım. Ben yaptım oldu dememeli. Ben bu haltı yedim kardeşim sizlerden özür diliyorum demeli. O dönemi savunmuyorum, bununla ilgili hem hesap soracağım, hem bir daha böyle olmasın diye gerekli düzenlemeleri yapacağım diyebilmeli. Devlet hala ben suçlu değilim, ben masumum diye diretiyor. Gariptir, Tayyip Erdoğan bile söylemiyor bir türlü. O dönem çok uzunca bir süre Kürt halkına karşı çok korkunç bir politika uygulandı orada demiyor.

– *Neden söyleyemiyor devlet bunu?*

Bu kamuoyunun bilinsizliğinden kaynaklanıyor. Bizim insanımız askerine toz kondurmaz. Bizim askerimizin doğuda kendi halkına karşı cinayet, tecavüz, asimilasyon işlediğine inanamaz. Bilmez de. Kamuoyu şöyle oluşturuldu o dönemde: Askerimiz aslanlar gibi mevzilerini koruyor, karakollarını savunuyor, hain teröristlere karşı haddini bildiriyor, halkıyla yan yana... Pembe bir tablo çizildi. Gerçekler gizlendi. Dolayısı ile bunu söylediğiniz zaman kamuoyu şaşkına döner. Bilmiyorlar ki, orada farklı bir şey yapıldı. Halka karşı bir suç işlendi. Devlet politikasıyla yapıldı bu. Eleştirilebilir mi, hayır eleştirilemez. Sekiz on yaşında bir çocuğun akıl seviyesinde bizim kamuoyu bilincimiz.

– *Siz yaşadıklarınıza ne zaman eleştirel bakmaya başladınız?*

Bu benim ilk görev yıllarımdı. Bir buçuk sene sonra Bitlis'e tayin oldum orada insanlarla daha çok temas ettim. Daha fazla operasyonlara girdim. Komuta kademesiyle daha fazla temas ettim. Rtbem arttıkça yavaş yavaş bu operasyonların planlama kısmına da katıldım. Oradan komando okuluna geldim.

Dört sene eğitimlik yaptım komando okulunda. Oradan tekrar Batman'a tayin oldum. Bu sefer esnafla temas ettim. Halkla temas ettim. Halkın öcü olmadığını gördüm. Bu fikri gelişim sonradan oluyor.

Bütün bu olumlu gelişime rağmen Batman'dayken ben bir askerime şunu bağırdım. O zaman bir proje geliştirilmişti. Bölge komutanlığı bazı köylere yardım filan götürüyordu. Seferberlik gibi. Onların okullarını onarıyor, sağlık ocağını onarıyor. 1999-2001 yılları arasında. Sinirleniyordum mesela. "Bu adamlar layık değiller. Biz onlara ne kadar iyilik de yap-sak bilmezler, nankörler," filan diye. Akıllı selim hale gelmek sonradan oluyor. Bunu gençlerden beklememek lazım. Bunu o çocukları orada görevlendiren aklın yapması lazım. Siyasilerde, komuta kademesinde, planlayıcılarda bunun olması lazım.

Orada mesela üniversiteye hazırlanan çocuklar için bir dersane açılmıştı. Bir yardım programı içerisinde. Biz bunun lüzumsuz olduğuna inanırdık. Burun kıvırırdık. Gerçekçi bul-mazdık bu yapılanları. Ne yapsak biz bunları kazanamayız, kaybetmişiz zaten diye bakardık.

– *Şimdiki subaylar bu işin ne kadar farkındadır?*

Hiç farkında değildir. Öfkeleniyorlar, sinirleniyorlar. Çünkü Harp Okullarındaki akademik kadro hep eski adamlar. Bakış açıları şu: Siyasiler zaten bu işi bilmiyorlar. Yüzlerine gözleri-ne bulaştırıyorlar. Beceremiyorlar. Onlar alıyorlar ülkeyi bir uçurumun kenarına getiriyorlar. Tam uçurumun kenarınday-ken alıyoruz ülkeyi kurtarıyoruz. Yeniden bu beceriksizlere veriyoruz yine başlıyorlar menfaatlerini sürdürmeye. Demok-ratik sisteme inanmıyorlar. Hiçbir asker inanmaz buna. Bu neden oluyor? Bakın bir subayı düşünün. Tüm hayatı askerî ortamda geçiyor. Mesaiden çıkmış. Lojmanına gitmiş. Hafta sonu olmuş havuza gidecek. Orduvine gidiyor, havuzuna gi-riyor, hep askerî ortam. Ben bazen gidiyorum orduvine, bir donukluk var.

– Sizi hala alıyorlar mı orduvine?

Tabi, biz o kanundan sonra emeklilik hakkımızı kazandık. Kimlik kartlarımızı aldık. Ben şu an yarbay muadilindeyim. 30 Ağustos'ta albay muadili olacağım mesela. Albay maaşı almaya başlayacağım. Ben o kadro ile çalışıyorum şu anda.

Halkla temas etmeleri lazım. Askerde maalesef şu mantalite var. Diyorlar ki, “askerlik bir meslek değildir. Askerlik bir yaşam tarzıdır.” Dolayısı ile sizin mesaiden sonra devam ediyor askerliğiniz. Bizi ordudan atarken de bunu savundular. Kanun olarak savunamadılar. Felsefe olarak savundular. Normalde ben başarılı bir subaydım. Yaptıklarım ortada. Bir sürü takdir belgem var. Son ana kadar kritik görevlerde çalıştım. Özel Harekatın istihbarat eğitim subayıydım. Bütün sırlar, bütün bilgiler bendeydi. Devlete zararlı bir adam olsam beni orada çalıştırmazlar. Koca komando okulunda dört yıl öğretmenlik yaptım. Seçkin bir yer orası. Ne olduğumu biliyorsun. Ama diyorlar ki senin eşinin başı kapalı. O eşimin özel tercihi, ben ona karışmam. Lojmanda oturacaksın dediler. Oturmadım. Çünkü otursam eşim başını açmak zorunda kalacak. Yok, dedim, ben dışarıda oturacağım. Emir çıkardılar yine emre uymadım. Çünkü yasal değil. Buna uyan arkadaşlar oldu. Eşleri başını açtı. Sonraki aşamada şu başladı. Senin eşin hep kapalı şeyler giyiyor. Biraz daha kısa kollu giysin. Hep pantolon giyiyor, biraz da etek giysin.

– Buna karışan kim? Bireysel kararlar mı?

Şimdi bakın askeriye kurumsal bir yapıdır. Onu ben takdir ederim. Bu tür uğraşmalar münferit değil. Dönemsel olarak çeşitli anketler gelir. Birlik komutanı buna uymak zorundadır. İşte personelinizden hanımı kapalı olan, haremlik selanılık oturan, evinde televizyon olmayan var mı, etkinliklere katılmayan, içki içmeyen? Belli takipler, kontroller vardır. Birlik komutanı buna uymak zorundadır. Bu, 28 Şubat döneminde

yukardan planlandı ve bütün birliklere dayatıldı yönetmeliklerle. Komutanın bunu yapmama şansı yok. Ya işini bırakacak ya da yapacak mecbur.

Ben 97’de evlendim. O dönem beni çağırdılar. Sen neden lojmana geçmiyorsun dediler. Komutanım benim eşim kapalı. “Allah allah. Sen namaz kılıyor musun?” dedi. “Kılıyorum komutanım,” dedim. “Beş vakit kılıyor musun?” dedi. “Beş vakit kılıyorum,” dedim. Ben dağda çatışmada bile kıldım namazlarımı. Dedi, “Bunu ne kadar rahat söylüyorsun.” Dedim, “Komutanım bunda ne var? Suç mu?” Baktılar ikna olmuyoruz. Bir kere yemeğe getir dediler, senin dosyanı kaldıracağız diye ısrar ettiler. Ama bunun sonu gelmiyor ki. Bu defa lojmana gireceksin. Her türlü faaliyete katılacaksın. Mesela hafta sonu Alay Komutanı’nın eşi yemek düzenlemiş bizi çağırmış. Şöyle bir karşılama bölümü var, komutanın eşi geliyor. Herkesle tek tek tanışıyor. Bu arada da arkada askerin elinde içkili kokteyller hazırlamışlar, herkese tek tek veriyor. Bekliyor içesin diye. İçmeyince çok bozuluyorlar. Bu sefer niye içmiyorsun, demek ki sen bizi başka türlü görüyorsun diye düşünüyorlar. Bu sürdü. Önce şüpheli personel, sonra sakıncalı personel kategorisi, takipler makipler, arkama birilerini taktılar. Telefonlarımı dinliyorlar. En sonunda komutana çıktım. “Ben size her türlü evrakı imzalayayım. İlkide bir çağırıp sorguya çekmeyin,” dedim. Bir an önce de bu süreci bitirin.

Genelde insanları şununla korkutuyorlar: Bakın dışarı çıkarsanız aç kalırsınız. Atılırsanız kimse sizi sahiplenmez. O korkuyla sürüyü yönlendiriyorlar.

– *Peki doğru mu bu? Dışarı çıkan aç kaldı mı?*

Bir şekilde kalmadı ama şunu yaşadık biz: O dönem kamu kurum ve kuruluşlarına, belediyelere, özel şirketlere talimatlar verilmiş bunları işe almayın diye. Ben hangi firmayla iş görüşmesine gitsem, mülakatı kazanıyorum, yabancı dili kazanıyo-

rum, en son niye ayrılmıştınız diye soruyorlar. Bu sebepten ayrılmıştım. Tamam, biz sizi arayacağız diyorlar. Bir daha arayan soran yok.

– *Ne kadar sürdü bu işe girememe durumu?*

Ben işe girdim ama istediğim işe giremedim. Benim girebileceğim firmalar büyük gruplar. Niteliklerim yüksek. Orada kazanabileceğim pozisyonlar yüksek. Küçük firmalarla işe başladım. Bizim dönemimizde ordudan atılanların çoğu yetenekli, nitelikli insanlardı. Bu özellikleri ile çok mağdur olmadılar.

– *İşin garip tarafı subaylar emekli olduktan sonra çok normalleşiyorlar. Hayret ediyorsunuz.*

Niye normalleşiyorlar, gerçek hayatı görüyorlar. Ben 2003'te geldim İstanbul'a. Bahçeşehir'de işe başladım güvenlik müdürü olarak. Bahçeşehir genelde zenginlerin yaşadığı elit bir yerdi o dönem. Biz oranın trafik düzenlemesini yapıyoruz. Tabi bizim tedbirleri pek dinlemiyordu insanlar. Genelde böyle zengin, kodaman insanlar oldukları için. Bir gün, kontrol noktasındayız, lüks aracın biri önümden beni aşarak geçti. Elimle kaportanın ortasına bir tane güm diye vurdum. Şöyle camı açtı, içinden orta yaşlı bir adam, "Terbiyesiz!" dedi, kapattı gitti. Ya, dedim, ben n'apıyorum ya. Senin maaşını bunlar veriyor aslında. Böyle asmak, kesmek, gürlemek, bağırarak çağırmak olmaz ki. O sana yanlış yapsa bile anlatacaksın, ikna edeceksin. O hava vardı bende o dönem. Mesela görevli bana telsizle söylüyordu, taşınan kişilerin yönetimden izin kâğıdı alması lazım. Çünkü kira ödemededen kaçan kişiler oluyordu. Görevli ile münakaşa etmişler, telsizden bağırıyordum: "O adamı orada bekletin, hemen geliyorum!" Sayıp döküyordum telefonda. Kavga dövüş. En son ben n'apıyorum dedim? Ben bunlara hizmet ediyorum. Maaşımı aslında bunlardan alıyorum demeye başladım. Yavaş yavaş normalleşiyorsun.

Çalışanlarımı topluyordum U düzeninde, böyle her sabah

içtima verip, nutuk atıyordum. Şimdi gülüyorum o yaptıklarına. Ne komiklikler yapmışız diyorum. Onu atmak zaman aldı; böyle yavaş yavaş, yavaş yavaş. Bakın ben mesela kendi çalışan emsallerimden daha mütevaziyimdir aslında. Buna rağmen Batman'da henüz görevdeyken bir esnaf arkadaşım vardı, makamımda beni ziyarete geldi. Dindar da bir insandı. Çok da lafını esirgemeyen bir insandı. Gelen giden oluyor, "Onu oraya gönder, bunu buraya gönder." Emirler yağdırıyordum. "Sen ne kadar kibirli bir adamsın ya!" Müslüman adam böyle kibirli olmaz!" dedi.

Biz her şeyi o kadar normal görüyoruz ki orduda... Ne bileyim askeri çağırıyoruz, ayakkabımızı boyatıp bağlatıyoruz, hareketler hareketler böyle... Bize o normal geliyor. Halbuki insan kendi ayakkabısını kendisi boyar, kendi ayakkabısını kendisi bağlar.

Sonra sudan çıkmış balığa dönüyoruz ordudan ayrılınca. Kimse bize o hürmeti, saygıyı göstermiyor artık.

ZORUNLU GÖÇMENLER

Mourid Barghouti, "Arzuladığımız, özlediğimiz mekânlar değil zamanlardır, fakat kavga mekânlar üzerinden verilir. Bütün hikâye mekân üzerinedir. Ona sahip olmana engel olurlar, böylece ne gasp edeceklerse alırlar hayatından... Iradenin kırılışıdır özlem. Hafızanın ve hatırlamanın olgunluğu ile alakası yoktur,"⁶⁵ der otuz yıl sonra ziyaret edebildiği Filistin topraklarını anlattığı "Şairin Filistini" kitabında.

Dönülen yer hiçbir zaman geride bırakılan yer değildir. Evler yıkılmış, komşular, akrabalar dağılmış, elinle dikip suladığın meyve ağaçları kurumuştur. Belki yeni evler yapılabilir, toprak yeniden sürülebilir ve başka dostluklar inşa edilebilir zamanla göç edilen diyarlarda. Ama asla telafisi mümkün olmayan şey 'kayıp zamanlardır' Yani senden zorla alınan yıllar... Yorgun argın bir tarla dönüşü odun ateşinde demlediğin bir bardak demli çaydır sadece belki de. Artık ne yeni yerleştiğin şehirler ne de terk etmek zorunda kaldığın topraklarda o çayın tadı bir daha aynı olmayacaktır.

"Vücudumda şuradan şuraya kadar cereyan verilmemiş hiçbir yer yok," diyen Metin gibiler için memleket akrep ve yılanlarla bezenmiş bir kâbustur artık. Vesile, İsmail, Fatma, Zehra, Hasan ve Dinar için ise tutku dolu bir özlem. Dinar hayallerinde güller içinde yaşattığı Batman'daki evini bir daha görmeye cesaret edemez. Hep güller içinde kalmalıdır o ev. Hâlâ rüyaları köyünde geçer Hasan'ın.

Delil'in kardeşleri kendi deyişleri ile "İstanbul'u hiçbir zaman sevmemi, sevmeyecekler." Ama onlar gibi milyonlarca göç mağduru bir daha geri de dönmeyecekler geldikleri topraklara.

Çünkü onlar 'zorunlu göçmenler'; yitip giden zamanların ardından dönüp geriye baktıklarında daima biraz eksik, çokça yurtsuz ve hüzünlü bir mazi ile karşılaşanlar.

65 Mourid Barghouti, Şairin Filistini, İstanbul, Klasik Yayınları, Ekim 2004, s. 87-88.

Bu topraklar, artık ne isimlerini ne de varlıklarını bildiğimiz daha anlatılmayı bekleyen Koçanis köyü gibi nice köyün sessiz ağıtları ile dolu. Yaklaşık 6 yüzyıl Nasturilerin metropolitlik makamı olan Koçanis köyünü, 1915 felaketi vurduğunda, gözyaşları ile terk edilen evlerin yeni sahipleri Kürtler olmuştu. 1993 yılında ise Koçanis köyü yakılırken, bu defa yeni sahiplerinin de gözyaşları ile gidişine tanık oldu.

Başkalarının bahtsızlığı üzerine kurulan hiçbir medeniyet sakinlerine mutluluk getirmedi. Zorunlu göç ise tarihimizin hep yüzleşmekten ölesiye korktuğumuz kara bir lekesi olarak kaldı. Malan Barkirin'in tanık anlatımları burada sona eriyor. Ama Ortadoğu'nun hikâyesi Irak ve Suriye'den kaçıp ülkemize sığınan yüz binlerce yeni 'zorunlu göçmen'i, henüz hakkıyla yüzleşilemeyen tarihi, haklarına kavuşamayan ve helalleşilmeyen mazlumlara ile yine ve yeniden yazılmakta...

Selamet Özer'den geriye kalan tek fotoğraf

Ceren ve Eyüp Gökoğlu

Fatma ana, yakılan evinin önünde

Garip Çelik

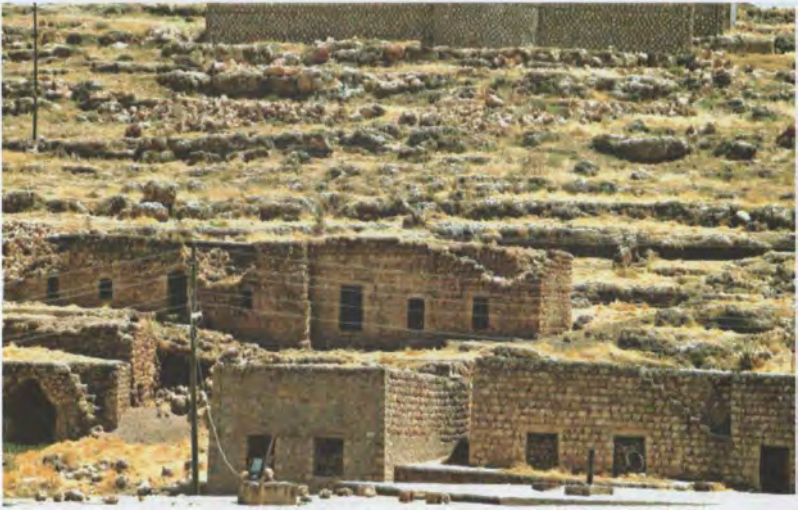
Abdullah ve Nisane Kurt, Hapsinas Köyü'nün son Süryani sakinleri

Nisane Hanım'ın evinin duvarından bir görüntü. Süryani Metropolit'i Matrahan İlyas Çetinkaya ile Şeyh Fethullah Hamidi'nin resimleri yan yana

Hapsinas Köyü Mehmet Ali Aslan, Nisane ve Abdullah Kurt tatile gelen
Süryani dostları ile

Midyat, Kefnas, Çayırılı, terk edilmiş bir Ezidi Köyü

Peyndnas, Ayşe Hanım'ın yakılan köyü

Hacı Encü, Hasan Ürek, Uludere Faciasından sağ kurtulan tanıklar

Roboski katliamında vefat eden Nadir Alma'nın ağabeyi Hikmet Alma, Şengal katliamında annesi ve kardeşi öldürülen Ezidi bebek Nuda ile

Bejuh (Gülyazı) Camisi'nde çocuklarının fotoğrafları ile anneler

Bejuh (Gülyazı) Mezarlığı, her Perşembe günü aileler halen mezarlıkta yas tutuyor

450 Evler, tarla dönüşü kadın işçiler

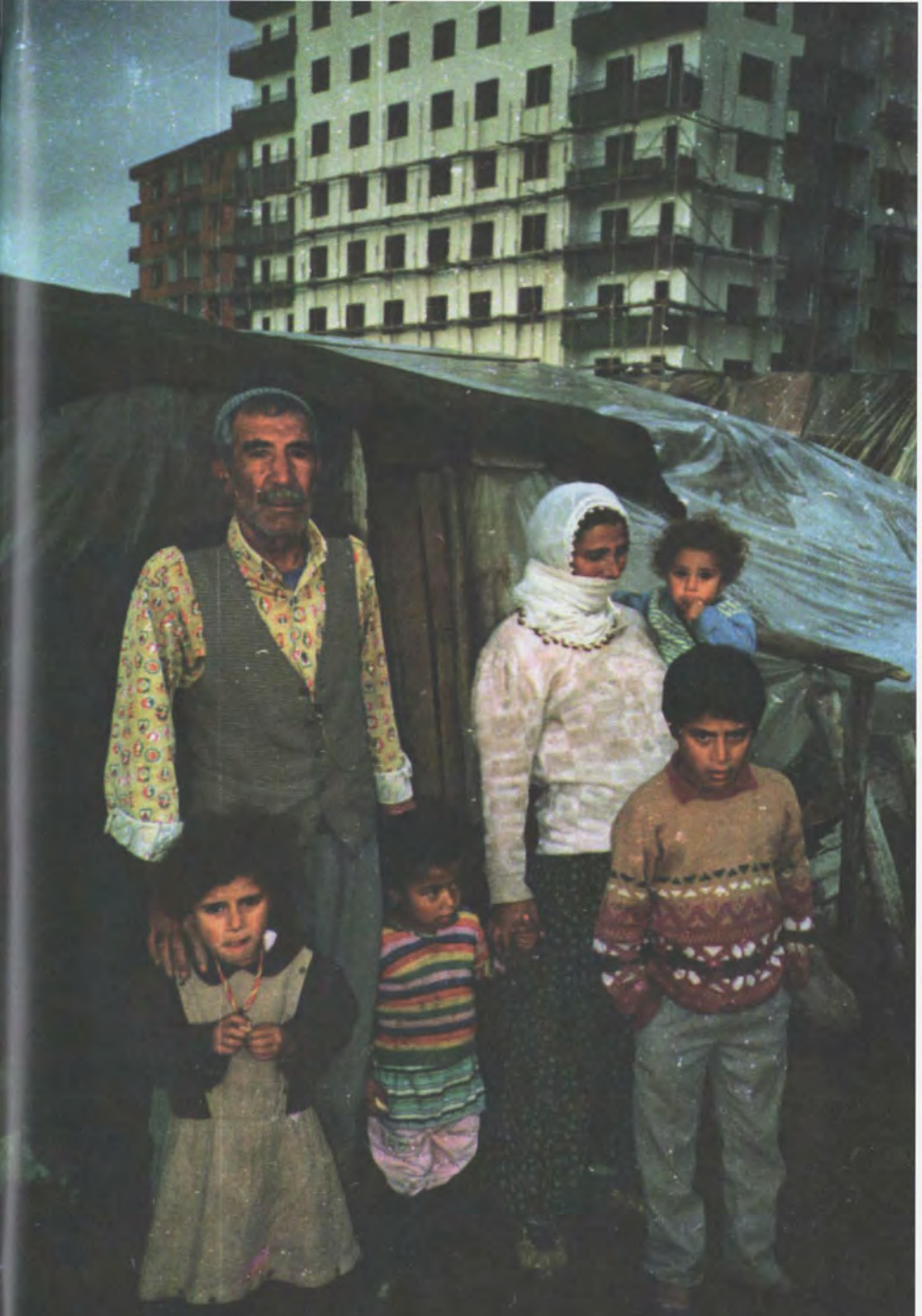
Katı atık işçisi

Fotoğraf Çekimi: Çağrı Kılıçcı, Lice 1993

Fotoğraf Çekimi: Çağrı Kılıçcı, Lice 1993

Fotoğraf çekimi: Faruk Balıkçı, kente göç. Diyarbakır 1995

Fotoğraf Çekimi: Faruk Balıkçı, Göç çocukları

Fotoğraf Çekimi: Faruk Balıkçı, Zorunlu Göç 1995

Fotoğraf Çekimi: Faruk Balıkçı, Şırnak göçü 1993

Fotoğraf Çekimi: Faruk Balıkçı, Şırnak göçü 1993

Fotoğraf Çekimi: Faruk Balıkçı, 1993 yılında bombalanan sınır köylerinden Uludere sınırını geçip, Etruş kampına sığınan Uludere ve Çukurca köylüleri. Yedi ayrı kamp değiştirdiler. En son yerleştikleri Mahmur Kampı, IŞİD saldırısına uğrayınca Ranya kasabasına kaçmak zorunda kaldılar.

Fotoğraf Çekimi: Hüsamettin Bahçe, Diyarbakır, zorunlu göç mahalleleri

Fotoğraf Çekimi: Hüsamettin Bahçe, Diyarbakır, zorunlu göç mahalleleri

Fotoğraf Çekimi: Hüsamettin Bahçe, Diyarbakır'da çalışan çocuk işçiler

Fotoğraf Çekimi: Adnan Erdoğan, Koçanis (Konak) Köyü, Hakkari,
14. yy'dan 1915'e dek Nasturi patrikliğinin makamı olan köy 1993'te
boşaltıldı ve tahrip edildi

MALAN BARKİRİN

EVLERİNİ YÜKLEDİLER | ZORUNLU GÖÇ ANLATILARI

Bu topraklar, artık ne isimlerini ne de varlıklarını bildiğimiz daha anlatılmayı bekleyen Koçanis köyü gibi nice köyün sessiz ağrıları ile dolu. Yaklaşık 6 yüzyıl Nasturîlerin metropolitlik makamı olan Koçanis köyünü, 1915 felaketi vurduğunda, gözyaşları ile terk edilen evlerin yeni sahipleri Kürtler olmuştu. 1993 yılında ise Koçanis köyü yakılırken, bu defa yeni sahiplerinin de gözyaşları ile gidişine tanık oldu.

Başkalarının bahtsızlığı üzerine kurulan hiçbir medeniyet sakinlerine mutluluk getirmedi. Zorunlu göç ise tarihimizin hep yüzleşmekten ölesiye korktuğumuz kara bir lekesi olarak kaldı. ***Malan Barkirin***'in tanık anlatımları burada sona eriyor. Ama Ortadoğu'nun hikâyesi Irak ve Suriye'den kaçıp ülkemize sığınan yüz binlerce yeni 'zorunlu göçmen'i, henüz hakkıyla yüzleşilemeyen tarihi, haklarına kavuşamayan ve helalleşilmeyen mazlumlara ile yine ve yeniden yazılmakta...

Sonsöz'den...

ithaki

www.ithaki.com.tr

facebook.com/ithakiyayin

twitter.com/ithakiyayinlari

26 TL

İnternet Satış:
www.ilknokta.com

